

BİLİMLER IŞIĞINDA YARATILIŞ

Editörler

Prof. Dr. Fevzi Özgökçe - Prof. Dr. Murat Ünal

Yazarlar

Prof. Dr. Âdem Tatlı - Prof. Dr. Ali Bakkal
Prof. Dr. Erhan Pişkin - Prof. Dr. Fatih Satıl
Prof. Dr. Melik Bülbül - Prof. Dr. Mehmet Ali Bozkurt
Prof. Dr. Veysel Güllüce - Prof. Dr. Zafer Soygüder
Prof. Dr. Zeki Argunhan - Doç. Dr. Ahmet Kavlak
Doç. Dr. Hilal Çelik Kazıcı - Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin
Öğr. Gör. Atilla Durmuş - Erdem Akça
Merve Esra Erez Çelik

Ankara 2022

Bilimler Işığında Yaratılış

Editörler

Prof. Dr. Fevzi Özgökçe
Prof. Dr. Murat Ünal

Yazarlar

Prof. Dr. Âdem Tatlı
Prof. Dr. Ali Bakkal
Prof. Dr. Erhan Pişkin
Prof. Dr. Fatih Satıl
Prof. Dr. Melik Bülbül
Prof. Dr. Mehmet Ali Bozkurt
Prof. Dr. Veysel Güllüce
Prof. Dr. Zafer Soygüder

Prof. Dr. Zeki Argunhan
Doç. Dr. Ahmet Kavlak
Doç. Dr. Hilal Çelik Kazıcı
Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin
Öğr. Gör. Atilla Durmuş
Erdem Akça
Merve Esra Erez Çelik

ISBN: 978-625-7305-96-9

1. Baskı

Aralık, 2022 / Ankara

Yayın Sertifika No: 46683

Matbaa Sertifika No: 46682

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 461

Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

Oğuzlar Mahallesi

1396. Cadde No: 6/A

06520 Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

Kitaptaki bölümlerin hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	5
YARATILIŞTA İHSAN VE İTKAN HAKİKATİ.....	9
<i>Prof. Dr. Ali Bakkal</i>	
İNSANLIK TARİHİ VE HZ. ÂDEM BAĞLAMINDA HİPOTETİK ATA ANLAYIŞINA YÖNELİK BİR DEĞİNİ.....	21
<i>Prof. Dr. Melik Bülbül</i>	
ÖRÜMCEĞİN YARATILIŞINDAKİ İLAHİ SIRLAR.....	47
<i>Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin</i>	
GÜVENLİK BİLİMLERİ PERSPEKTİFİNDEN YARATICIYI GÖSTEREN DELİLLERİN ANALİZİ.....	69
<i>Öğr. Gör. Atilla Durmuş</i>	
TEFSİR YÖNELİŞLERİ AÇISINDAN EVRİMCİ YORUMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	87
<i>Prof. Dr. Veysel Güllüce</i>	
EVRENDEKİ MÜKEMMEL İŞLEYİŞ VE UYUM.....	97
<i>Doç. Dr. Hilal Çelik Kazıcı</i>	
SANAT İŞİĞİNDA YARATILIŞ.....	107
<i>Uzm. Öğr. Merve Esra Erez Çelik</i>	
BAZI BİLİM İNSANLARININ YARATILIŞ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ: “YARATICI VAR”.....	115
<i>Prof. Dr. Erhan Pişkin</i>	
UÇAKLARIN UÇABİLMESİNDEKİ HİKMET.....	123
<i>Prof. Dr. Zeki Argunhan</i>	

BİTKİ BESLENMESİNDE POTASYUMA VERİLEN GÖREVLER.....	133
<i>Prof. Dr. Mehmet Ali Bozkurt</i>	
BİYOLOJİDE TÜR KAVRAMI YERİNE TEMEL TİP.....	143
<i>Prof. Dr. Âdem Tatlı</i>	
ARUM MACULATUM BİTKİSİNDEKİ TOZLAŞMA STRATEJİSİ.....	153
<i>Prof. Dr. Fatih Satıl</i>	
BEDİÜZZAMAN'IN MEDRESETÜ'Z-ZEHRA'SI EĞİTİMDE VE DİLDE BİRER MEDENİYET PROJESİDİR.....	163
<i>Prof. Dr. Zafer Soygüder</i>	
COĞRAFYA BİLİMİ ÖRNEĞİNDE KUR'ANIN FEN BİLİMLERİNE DAİR MUCİZEVİ TANIMLARI.....	169
<i>Erdem Akça</i>	
MODERN BİLİMİN BİLİMSELLİK ANLAYIŞINDA NEDEN SONUÇ İLİŞKİSİ TUTARSIZLIĞI.....	185
<i>Doç. Dr. Ahmet Kavlak</i>	

ÖNSÖZ

Bilim dünyası yaklaşık iki asırdır ateizmi esas alan materyalist bir ideolojinin tesiri altındadır. Bu ideoloji sahipleri, kâinattaki bütün varlıkları tesadüfen ve rastgele tabiatın kendi kendine meydana getirdiğini belirtmektedirler. Evrim konusu hiçbir bilimsel veriye dayanmayan, bilimsel araştırmaları kabul etmeyen, özellikle kromozom ve genler hakkında dahi herhangi bir bilgiye sahip olmayanların, bilimsel verilerden yoksun bir şekilde tamamen ideolojik bir bakış açısıyla yüzyıllardır, insanlara dikte etmektedirler. Bu felsefî görüşte insanın duygu ve düşünceleri, his ve duyguları dikkate alınmamaktadır. Hâlbuki kâinatın ve insanın yaratılışını anlamada fizik, kimya ve biyoloji kanunları yanında bunun için bütüncül düşünceye ihtiyaç vardır. Yani maddenin yanında mananın da dikkate alınarak bilimin metotları çerçevesinde yaratılış hakikatinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu amaçla birincisi 2017 yılında Şanlıurfa Harran Üniversitesi'nde, ikincisi 2018 yılında Atatürk Üniversitesi'nde, üçüncüsü 2019 yılında Iğdır Üniversitesinde dördüncü ve beşincisi 2020 ve 2021 yıllarında Kütahya Dumlupınar Üniversitesinde yapılan Uluslararası Bilimleri Işığında Yaratılış Kongresi'nin, altıncısı 2022 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinin ev sahipliğinde gerçekleştirildi. İnsanın ve kâinatın mahiyetini ve yaratılışını daha iyi anlamada bu kongre serilerinin bilim camiasının düşünce ufkunu açacağı, araştırmalarında onlara yeni bir şevk ve enerji vereceği düşünülmektedir.

Bilimler Işığında Yaratılış veya Yaratılış Işığında Bilim kavramlarının öncelikli hedefleri arasında bilim ve inanç merkezli bir farkındalık oluşturmaktır. Düşünce ufkuna katkı sağlamak ve ilmi veriler doğrultusunda yaratılış gerçeğini merkeze alarak bilim insanlarına yeni bir bakış açısı kazandırmak da ana hedefler arasında yer almaktadır. Ayrıca yaratılış kongrelerinde inanç, yaratılış ile evrim hipotezi ilmi platformda değerlendirilmekte ve Evrim görüşünün ideolojik düşüncelere alet edilmesinin önüne geçilmesinde önemli adımlar atılmaktadır.

Yeni yetişen nesillerin ruh ve beden sağlığının zararlı cereyanlardan korunması ve davranış bozukluklarının önlenmesi, ancak bilinç düzeyinin yükseltilmesiyle mümkündür. İnsanın mahiyet ve yaratılış gayesini bilimsel gerçeklerle anlamak, bunları hayata geçirmek ve bu gerçeği geniş kitlelere ulaştırmak bu bağlamda büyük önem arz etmektedir. Bu sorumluluk ise, en başta bilim insanlarına aittir. Bilimler Işığında Yaratılış Kitabının öncelikli hedefleri arasında söz konusu durum hakkında bilim camiasında farkındalık oluşturmaktır. Düşünce ufkuna katkı sağlamak ve ilmi veriler doğrultusunda yaratılış gerçeğini merkeze alarak bilim insanları ve genç nesillere yeni bir bakış açısı ile doğru, dürüst, güvenilir ve karakterli bir kişilik kazandırmak da ana hedefler arasında yer almaktadır.

Bir milletin geleceğini şekillendiren eğitimidir. Eğitimin hedefi, millî, manevî değerlerine ve tarihine bağlı, vatan ve milletini kendi menfaatinde üstün tutan, birlik ve beraberlik ruhunu taşıyan, çağın fenleriyle mücehhez fertleri yetiştirmek olmalıdır. Eğitimin asıl vazifesi insanın veya canlının terbiyesidir. İnsan sadece akıldan veya sadece ruhtan ibaret değildir. İnsan madde ve manasıyla birlikte bir bütündür. Dolaşısıyla insana verilecek eğitimin de buna göre olması gerekir. Yani sadece akılı besleyen bir eğitim sistemi değil, aynı zamanda kalbi, vicdanı ve ruhu da besleyen bir eğitim sistemi olmalıdır. Eğitimde akıl ile kalbin, ilim ile inancın birlikte ele alınmasında zaruret vardır. Fertlerin ilim ve irfan ile, ahlak ve fazilet ile donatılması, kalp ve ruhlarının, akıl ve hissiyatlarının ulvi gayelere yönlendirilmesi, eğitimin temel gayesi olmalıdır. Aklın nuru, kalbin ziyası faziletin de esası ilme bağlıdır.

Maneviyatsız ilim şüphe ve tereddüde yol açarken, maddiyatsız ilim de koyu taassuba sebebiyet verebilmektedir. Milletlerin bekası ve geleceği, fertlerinin alacağı eğitime doğrudan bağlıdır. Bilgili ve faziletli, fedakâr, uhuvvet, muhabbet ve kardeşlik duygularına sahip, milletin menfaatini kendi menfaatinin üstünde tutan şahıslardan meydana gelen toplumların istikbali daha parlaktır. Son yüz yılda, maalesef Batılılaşma adına hemen her alanda her türlü kültürel, sosyal ve ahlakî değerlerimizden büyük oranda toplumumuz uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır. Batı kaynaklı eğitimle; genelde bencil, kendi menfaatini her şeyin üstünde tutan, tembelle, israfa meyilli, devletine ve milletine yabancı, özünü ve kültürünü benimsemekten uzak fertler yetiştirildiğini müşa-

hede etmekteyiz. Bu eğitimle toplumda şahıslar birbirine yabancılaşmış, karşılıklı sevgi, hoşgörü ve muhabbet azalmış, güzel ahlak bozulmuş, şahıslar arasında güven ve sadakat kaybolmuş, şahsî menfaat her şeyin önüne geçmiş, bütün hedef ve gaye iyi bir dünya hayatı yaşamak olmuştur. İşte bütün bu sebeplerden dolayı eğitimin yeniden ele alınmasına ve ona tevhit dili ve tevhit mesajı ile ruh verilerek, dînî ve millî özlerimize uygun olacak şekilde kendi eğitim dünyamızın yeniden inşasına ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak, bütün ilimlerin, bütün fenlerin hakikati, Cenâb-ı Hakk'ın bir isminin tecellisine bakar, o isme bağlıdır, o isme dayanır, o isme aynadır. İlimlerde ve fenlerde ne kadar terakki edilse, ne kadar güzellikler ortaya konulsa, dayandığı ismin, güzelliğini, şerefini göstermiş olur. İşte ilim insanların kâinattaki fenlere, o fennin dayandığı ve o fende tecelli eden isme göre bakışları, Marifet-i İlâhîye olur. O ilimdeki bütün araştırmalar ve çalışmalar bir tefekkür olur. Yani, bütün ilimler ve fenler kendi lisanı halleriyle Allah'ı bilmeye, O'nun kâinattaki umumi tasarrufunun, iradesinin, kudretinin, ilminin tecellilerini görme ve anlamaya vesile olur. İşte bütün bunlardan sonra, kâinattaki varlıkları araştırmayı, onların yaratılışları üzerinde tefekkür etmeyi, akıl etmeyi, düşünmeyi teşvik eden, onların yaratılış gaye ve hikmetlerini bilmeyi, Allah'ı daha iyi anlamaya vesile olduğunu kabul eden bir din; fen ve ilme ters düşüyor denilebilir mi? Din ve bilim ayrıdır denilebilir mi? İlim ve fenlere çalışmayı ibadet kabul eden bir dinin, terakkiye mani olduğu söylenebilir mi?

İşte bu Bilimler ışığında Yaratılış kitabı, öznel bir eğitimi esas alarak; fiilden fâili, sanattan sanatkârı, eserden ustayı, nimetten mün'imi kendi bilim dilinden manayı harfî ile muhatabına vermektedir.

Böyle ulusal ve uluslararası çalışmaların; dünyada yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, özellikle Bilimler Işığında Yaratılış alanında araştırma yapan bilim insanlarının yeni gelişme, araştırma, bulgu ve tekniklerini bizlerle paylaşan, bu ve benzeri kitapların çıkması için çalışan tüm meslektaşlarımıza, teşekkür eder, bu kitapta basılan tüm makalelerin bilimsel tüm sorumluluk ilgili yazarlara ait olduğunu tekrar vurgularız. Tüm dünya ülkelerinin ekonomik olarak ciddi anlamda zorlandığı, bu dönemde, bilim insanlarına her daim katkı ve desteklerini esirgemeyen ve bilimsel çalışmalarımızı, tüm yönleri ile ulusal ve uluslararası

sı camiaya duyurmamıza vesile olan başta Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörümüze ve bu kitabın hazırlanmasında, yayımlanmasında özverili bir şekilde emek harcayan Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin'e ve yayın evine teşekkürlerimizi sunarız.

Editör

YARATILIŞTA İHSAN VE İTKAN HAKİKATİ

Prof. Dr. Ali Bakkal

Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (Emekli Öğretim Üyesi)

alibakkal52@gmail.com

ORCID NO: 0000-0003-4948-2736

ÖZET

Kur’ân-ı Kerim’de ifade edildiği üzere ihsan ve itkan Allah’ın varlıkları yaratmadaki iki önemli özelliğidir. Allah Teâlâ kendisini “*yarattığı her şeyi güzel yapan*” (es-Secde, 32/7) diye tavsif etmiştir. Sözlükte “güzel olmak” mânasına gelen “hüsñ” kökünden türetilmiş bir masdar olan “ihsan”, “yaptığı işi güzel yapmak” anlamına gelir. “*O sizi şekillendirdi ve şeklinizi güzel yaptı*” (et-Tegâbün 64/3), “*Biz insanı en güzel biçimde yarat-tık*” (et-Tîn, 95/4) meâlindeki âyetlerde olduğu gibi “ihsan”, Allah’ın kusursuz yaratıcılığını ifade eder. İbn Sînâ’nın inâyet öğretisinden oldukça etkilenen Gazzâlî, âlemin yapısı hakkında, “Daha iyisi, daha kusursuzu ve daha mükemmeli mümkün değildir” demiş, daha sonra Süyûtî onun bu sözlerini sözlerini, “*leyse fi’l-imbkânî ebda’u mimmâ kân*” şeklinde formüle etmiştir. Bediüzzaman bu ifadeyi Gazzâlî’ye izafe ederek “Daire-i imkânda bu mükevvenattan daha bedî ve daha güzel yoktur” şeklinde tercüme etmiştir. Müfessirler “ihsân” kavramı en geniş anlamıyla ele alınmışlar ve yaratılıştaki güzelliğin sadece maddî açıyla sınırlı olmadığını, insanın manevî ve ruhî yönü hakkında da geçerli olduğunu belirtmişlerdir.

Kur’an’da yaratılışın bir başka prensibi “itkan”dır (en-Neml, 27/88). İtkan, Cenab-ı Allah’ın ilim ve hikmeti ile her şeyi yerli yerinde sağlam ve muntazam bir şekilde yaratmasıdır. İslâm filozofları ve bilginleri yaratılıştaki ihsan ve itkan gerçekliğinden yola çıkarak her varlığın maddî ve manevî özellikleriyle daha iyisinin ve güzelinin düşünölemeyecek derecede en güzel bir şekilde yaratıldığını ifade etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Allah, Yaratılış, İhsan, İtkan, Bedi.

THE REALITY OF IHSAN AND ITKAN IN CREATION

ABSTRACT

Self as expressed in the Qur'an, ihsan and itkan are two important features of Allah in creating beings. Allah describes Himself as someone who "makes everything He creates beautiful" (as-Sajda, 32/7). "ihsan", which is also an infinitive derived from the root "hüsn", which means "to be beautiful" in the dictionary, means "to do what one does well". As in the verses that mean "He shaped you and made your shape beautiful" (et-Tegâbün 64/3), "We created man in the most beautiful form" (et-Tîn, 95/4), "ihsan" expresses Allah's flawless creativity. Ghazali, who was highly influenced by Ibn Sînâ's doctrine of grace, said about the structure of the world, "There is no better, more perfect and more perfect possible. Bediuzzaman ascribes this expression to Ghazali and translated it as "There is nothing more beautiful and more beautiful in the circle of possibility". The commentators have taken the concept of "ihsân" in its widest sense and stated that beauty in creation is not limited only to the material aspect, but also applies to the spiritual and spiritual aspects of human beings. Another principle of creation in the Qur'an is "itkan" (an-Naml, 27/88). Itkan is the creation of everything in its proper place, in a sound and orderly manner, with Allah's knowledge and wisdom. Islamic philosophers and scholars have stated that, starting from the reality of ihsan and itkan in creation, every being is created in the most beautiful way, with its material and spiritual characteristics, in a way that the better and the most beautiful cannot be imagined.

Keywords: God, Creation, Ihsan, Itkan, Bedi.

GİRİŞ

Sözlükte "ihsan", "güzel olmak" mânasına gelen "hüsn" kökünden türetilmiş bir masdar olup, genel olarak "başkasına iyilik etmek" ve "yaptığı işi güzel yapmak" anlamlarına gelir. Kur'an-ı Kerim'de yetmiş aşkın âyette bazen Allah'a çoğu zaman da insanlara nisbet edilerek masdar, fiil ve isim şeklinde geçmektedir. Biz bu çalışmada "ihsan" kavramını "yaptığı işi güzel yapmak" mânasıyla sınırlı olarak inceleyeceğiz.

Cenâb-ı Allah bazen özel anlamda insanı, bazen de genel anlamda bütün mahlûkatı güzel ve sağlam bir şekilde yarattığını beyan etmiştir. Dolayısıyla güzel ve sağlam yaratmak özne olarak Allah'ın bir sıfatı, nesne olarak da mahlûkatın da önemli bir özelliğidir.

1. Yaratılışta İhsan ve İtkan

Sözlükte “güzel olmak” mânasına gelen “hüsn” kökünden türetilmiş bir masdar olan “ihsan”, “başkasına iyilik etmek” ve “yaptığı işi güzel yapmak” anlamlarına gelir. Biz burada “yaptığı işi güzel yapmak” anlamına gelen âyetleri esas alarak Allah'ın yaratmadaki “ihsan”ını ortaya koymaya çalışacağız:

Cenâb-ı Allah Secde Suresinin yedinci âyetinde *الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ* : *Yarattığı her şeyi güzel yaratmıştır*” buyurarak yarattığı her şeyi en güzel şekilde yarattığını; Neml Suresinin seksen sekizinci âyetinde ise *صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ* : *Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır*” buyurmak suretiyle de yarattığı her şeyi sağlam bir şekilde yarattığını beyan etmiştir. Tegâbün Suresinin üçüncü âyetinde ise insana mahsus olmak üzere *وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ* : *O sizi şekillendirdi ve şeklinizi güzel yaptı*” buyurmuştur. Şu halde ihsan ve itkan Allah'ın evreni ve insanı yaratmasındaki birbirini tamamlayan iki önemli özelliklerdir.

Hiz. Peygamber (sav) bir hadislerinde “*Muhakkak ki Allah güzeldir, güzelliği sever*” (Müslim, İmân, 147) buyurmuştur. Allah'ın güzel olup güzeli sevmesi, yarattığı her şeyi güzel yaratması sonucunu da doğurur.

Kur'an'a göre yaratılışın bir başka prensibi de “itkan”dır (en-Neml, 27/88). İtkan, Cenab-ı Allah'ın ilim ve hikmeti ile her şeyi yerli yerinde sağlam ve muntazam bir şekilde yaratmasıdır (Yazır. ts, 6/167). İslâm filozofları ve bilginleri yaratılıştaki ihsan ve itkan gerçekliğinden hareketle her varlığın maddi ve manevi özellikleriyle daha iyisinin ve güzelinin düşünülemeyecek şekilde en güzel bir şekilde yaratıldığını ifade etmişlerdir.

Secde Suresinin yedinci âyetinde geçen Cenâb-ı Allah'ın yarattığı her şeyi güzel kıldığına ilişkin ifadeyi Zemahşerî şöyle açıklamıştır: Allah Teâlâ'nın yarattığı her şey hikmetin gereklerine ve maksada uygunluk ilkesinin icaplarına göre düzenlenmiştir. Güzellik bakımından ken-

di aralarında derecelendirilebilirlerse de bütün yaratılmışlar güzeldir. “Güzel yapma” anlamına gelen ahsene fiilinin Arapçadaki bazı özel kullanımlarından hareketle bu cümleyi “Her bir şeyi nasıl yaratacağını çok iyi bilir” şeklinde anlayanlar da olmuştur (Zemahşerî, 1991).

“*Yarattığı her şeyi güzel yaratmıştır*” âyeti hakkında yapılan diğer yorumlar şöyledir:

a. Allah gerek güzel gerek çirkin her şeyi yaratmakla mükemmel bir sanat ortaya koymuştur.

b. Hey şeyi uygun biçimde ve yerli yerince yaratmıştır.

c. Yarattığı her şeye muhtaç olduğu bilgiyi ilham etmiş, yani onları fonksiyonlarına uygun biçimde programlamıştır (Karaman v.dğr. 2007).

İslâm felsefesinde “Allah’ın kâinat hakkındaki küllî bilgisi ve takdiri” anlamında “inâyet” kavramını kullanılmaktadırlar. İslâm felsefecilerinin bu terimi Allah’ın bu kâinatı en güzel bir şekilde yaratması gerçeğini dikkate alarak Eflâtun ve Aristo’nun gayeci âlem anlayışlarının ve Yeni Eflâtunculuğun etkisiyle felsefeye soktuklarını söyleyebiliriz. Onlara göre inâyet, Allah’ın küllî bilgisi ve takdirinin kâinatın varlığı ve iyiliği yönünde tecelli etmesidir. Allah mutlak iyi olduğu için bilgi ve takdiri de en iyi ve en mükemmel bir nizam olarak dışa vurmakta ve bu suretle varlık gerçekleşmektedir. Nitekim İbn Sînâ inâyeti, “Tanrı bilgisinin bütün varlığı kuşatması ve varlığın en güzel bir nizama göre meydana gelmesine rızâ göstermesidir” diye tarif etmektedir. İbn Sînâ burada “rıza göstermesi” ifadesini bilinçli olarak kullanmaktadır. Çünkü onlara göre doğrudan yaratma yok, sudûr vardır. Konuyu sudûr nazariyesiyle uyumlu hale getirmek için bu tabiri kullanmaktadır. Aynı filozof, bir başka eserinde de Tanrı’nın yaratıcı bilgisinin dışında ayrıca bir talep ve kastı olmaksızın varlığın en güzel bir nizama göre bilinene uygun olarak meydana geldiğini söyler. Bu ifade, kâinatın bir taşma ve sudûr tarzında meydana gelmesi için Allah’ın ezeli bilgisinin yeter-sebep olduğunu belirtmektedir. Filozof sudûrun bir inâyet olduğu görüşünü şöyle temellendirir: “Küllî nizam, planlanmış gerekli zamanla birlikte ezeli bilgide bulunur ve bu nizam O’nun mâkul feyezânı olarak tertip ve tafsilâtıyla O’ndan feyezân eder. İşte bu inâyetdir” (Turhan, 2000). İnâyet anlayışı konusunda Fârâbî’nin görüşleri de halefi İbn Sînâ felsefesinden pek farklı değildir. O’na göre Tanrı bütün âlemin

yöneticisidir, bir hardal tanesi bile O’ndan uzak kalamaz. O’nun inâyeti en küçükten en büyüğe kadar bütün âleme yayılmıştır. Âlemin bütün cüzleri ve onların durumları en sağlam ve en uygun biçimde yerleştirilmiştir (Turhan, 2000).

Kelâmcılar, İslâm filozofları tarafından ortaya konan inâyet anlayışına ilâhî iradeyi devre dışı bıraktığı gerekçesiyle karşı çıkmakla birlikte, Allah’ın her şeyi en güzel biçimde yarattığını görüşünü kabul etmişlerdir. İbn Sînâ’nın inâyet öğretisinden oldukça etkilenen Gazzâlî, âlemin yapısı hakkında, “Daha iyisi, daha kusursuzu ve daha mükemmeli mümkün değildir” demiş, daha sonra Süyûtî onun konuyla ilgili sözlerini, “İyise fi’l-îmkânî ebda’u mimmâ kâne” şeklinde formüle etmiştir (Kutluer, 1989). Bediüzzaman bu ifadeyi Gazzâlî’ye izafe ederek “Daire-i imkânda bu mükevvenattan daha bedî ve daha güzel yoktur” şeklinde tercüme etmiştir.

Bediüzzaman’a göre, bütün kâinatta, atomlardan tâ yıldızlara kadar her şeyde kusursuz mükemmel bir düzen, noksansız güzel bir uyum, zulümsüz adaletli bir ölçü bulunur. Mükemmel bir düzen ve dengedeki uyum, yalnız birlikle olabilir. Birden fazla el, bir tek işe karışsa, o işi karıştırırlar. Kâinat düzeninde öyle bir ihtişam var ki, Yaratıcısı bu kâinatı gayet mükemmel bir saray gibi yapmıştır; öyle ki her bir taşı bir saray kadar san’atlıdır. Gayet muhteşem öyle bir şehir yapmış ki, sınırsız derecedeki gelir ve giderleri, son derece kıymetli ve değerli olan malları ve erzakı, bir gayb perdesinden mükemmel bir düzen içinde tam vaktinde umulmadık yerlerden geliyor. Bu kâinat öyle anlamlı mucizeli bir kitaba çevrilmiş ki, her bir harfî yüz satır, her bir satırı yüz sahife, her sahifesi yüz bab ve her babı yüz kitap kadar mânâları ifade eder. Hem bütün babları, sahifeleri, satırları, kelimeleri, harfleri birbirine bakar, birbirine işaret ederler. Cenâb-ı Hakk düzeniyle insanları hayrette bırakan bu koca kâinatı tertemiz medenî bir şehir, temizliğiyle dikkat edilen güzel bir saray, yetmiş süslü hulleleri birbiri üstüne giymiş bir hûri’l-în, belki yetmiş lâtif, ziynetli perdelere sarılmış bir gül goncası gibi pâk ve tertemiz yaratmıştır. Bu düzen ve temizlik içindeki bu ölçünün adaletteki mükemmeliyetine bak ki, bin derece büyütmeyle ancak görülebilen küçücük ve incecik mahlûkları ve mikroskobik canlıları, yer küresinden bin defa daha büyük olan yıldızları ve güneşleri, o terazinin ölçüsüyle tartılır ve onlara lâzım olan her şeyleri noksansız verilir. O küçücük mahlûklar, o fevkalâde büyük masnularla beraber,

o adalet terazisi karşısında omuz omuzadırlar. Halbuki, o büyüklerden öyleleri var ki, eğer bir saniye kadar dengesini kaybetse, kâinatın düzenini bozacak, bir kıyameti koparacak kadar bir tesir yapabilir. Bu düzen, temizlik ve denge içinde fevkalâde câzibedar olan cemâl ve güzelliğe bak ki, bu koca kâinata gayet güzel bir bayram, gayet süslü bir sergi alanı, çiçekleri yeni açılmış bir bahar şeklini vermiş. Koca baharı, gayet güzel bir saksı, bir gül destesi yapmış ki, her bahara, zeminin yüzünde mevsim be mevsim açılan yüzbinler nakışlı bir muhteşem çiçek suretini vermiş. Ve o baharda her bir çiçeği çeşit çeşit zinetlerle güzelleştirmiş. Sonsuz derecede hüsün ve cemâlleri bulunan Esmâ-i Hüsnânın güzel cilveleriyle kâinatın her bir nev'i, hattâ her bir ferdi, kâbiliyetine göre öyle bir hüsne ve güzelliğe mazhar olmuştur ki, Hücetü'l-İslâm İmam-ı Gazâlî demiş: “لَيْسَ فِي الْأَمْكَانِ أَبَدُغٌ مِمَّا كَانَ : إِمْكَانِ دَائِرَةِ يَارَاتِلْمِشْ أَلَانِ بُو اَرَلِكْلَارْدَانِ دَاهَا بَدْفِئِ وَ دَاهَا غُزَلِي يَوْكُتُر.” (Nursi, 2012d).

Allah'ın mutlak iyi ve mutlak güzel olması, bütün tecelli ve yaratmasının da iyi ve güzel olmasını gerektirir. Bu kâinat kevn ve fesat, yani oluş ve bozuluş âlemdir. Bir taraftan oluş meydana gelirken, diğer taraftan bozuluş gerçekleşmektedir. Temel özelliği oluş ve bozuluş olan bir âlemde mutlak iyilik ve güzelliğin tecellisini görmek mümkün değildir. Olsa olsa bu âlemde bir şeyin bazen bizzat bazen de neticeleri itibarıyla güzel olduğunu söyleyebiliriz. Mutlak iyilik ve güzellik ancak ebedî cennette tezahür edecektir.

2. İnsanın Ahsen-i Takvîm Üzere Yaratılması

Cenâb-ı Allah Tîn Sûresinin dördüncü âyetinde “لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ : Biz insanı gerçekten ahsen-i takvîm'de yarattık” buyurmaktadır. Ahsen, “en güzel” demektir. Takvîm ise eğriyi doğrultmak, kıvama ve nizama koymak, kıymet biçmek ve kıymetlendirmek manalarına gelir. Cümle içinde “fi ahsen-i takvîm” dil bilgisi kuralları bakımından zarf-ı müstekarr olup, insanın yaratılırkenki halini bildirir. Yani “kıvama koymanın en güzelinde olduğu halde” anlamına gelir. “Takvîmin” kelimesinin sonundaki tenvin ise belirsizlik ve büyüklük içindir. Bu gramatik özellikler dikkate alındığında “Ahsen-i takvîm” terkinin mânâsı, “herhangi bir biçimlendirmenin veya büyük bir biçimlendirmenin en güzeli” demek olur. Bu ise her mânâsıyla biçimlendirmenin en güzel biçimi demek olacağından maddî-mânevî her türlü güzelliği kapsar.

Belinin doğrulmasından, biçiminin güzelleşmesinden, kuvvet ve melekelerinin yükselmesinden akıl, irfan ve ahlâkıyla ilâhî güzelliğe ermesine kadar her türlü güzellik ahsen-i takvîm terkinin maksududur (Yazır, ts.). Kısacası insan her yönde en büyük ve en kâmil güzelliğe sahip olan bir varlıktır. Ahsen-i takvîm mükemmel ve muntazam yaratılışın hem gerçek hem simgesel bir ifadesidir. Gerçek bir ifadesidir, çünkü insanın mükemmel yaratılışını bu terkip üzerinden anlıyoruz. Simgesel bir ifadesidir, çünkü ahsen-i takvîm insanın mükemmel yaratılışını temsil eden tek terkiptir. Adeta insanın mükemmel yaratılışıyla ahsen-i takvîm terkihi aynıleşmiştir.

Ahsen-i takvimin şu anlam mertebeleri vardır:

a. İnsan cismiyle ve bedeniyle en güzel surette yaratılmıştır. İnsanın hiçbir azası diğerine itiraz etmez, bilâkis bedendeki bütün azalar birbirine yardımcı olur; birinde bir eksiklik meydana gelse, hepsi onun bu eksikliğini gidermeye ve tamire çalışır, mümkünse onun görevini devren alır; kendi vazifesinin yanında onun da vazifesini yapmaya gayret eder. İnsan en güzel surette yaratılmıştır. Çünkü ona şekil veren ve onu yaratıp ruhundan üfleyen Cebâb-ı Allah'tır (bk. Sâd 38/72).

b. İnsan en güzel surette yaratılmıştır. Çünkü o, yaratılmışların en güzelidir. “İnsan, bazılarına göre hem ruh hem beden, bazılarına göre ise sadece ruh yönünden yaratılmışların en güzelidir. Birincilere göre ruh güzelliği daha önemli olmakla beraber, o vücut ve şekil itibarıyla de yaratılmışların en güzelidir; tam mânâsıyla mükemmel bir varlıktır. İkinci görüşü savunanlara göre illiyyînde ruh olarak en güzel şekilde yaratılan insan daha sonra beden kafesine konularak “esfeli sâfilîn” denilen madde âlemine indirilmiştir; tekrar ilk ve en güzel şeklini elde etmek için çabalamaktadır” (Uludağ, 1989). Müfessirler Allah'ın insandan daha güzel bir mahlûku olmadığı kanaatinde idirler. Zira Allah insanı canlı, bilen, irade sahibi, konuşan, işiten, dinleyen, gören, düşünüp tedbir alan, hikmetle hareket eden ve bütün bu özellikleri sayesinde fizik bakımdan kendisinden daha güçlü varlıklar üzerinde bile hâkimiyet kurabilen bir varlık olarak yaratmıştır ki, bütün bu vb. sıfatlar aynı zamanda ilâhî sıfatların bir kısmının ondaki yansımaları, tecellileridir (Karaman v.dğr. 2007). İnsanın bütün mahlûklardan daha güzel yaratılmış olduğunun bir göstergesi onun halife-i arz olarak yaratılmasıdır (el-Bakara 2/30). Hilâfet bir yönüyle Allah'ın kanunları

çerçevesinde yeryüzünde insana bir hâkimiyet yetkisini verirken, diğer yönüyle insanın sair varlıklar üzerindeki üstünlüğünü ortaya koyan bir kavramdır. Dolayısıyla halife-i arz olmak aynı zamanda diğer varlıklardan üstün ve onlardan daha güzel bir şekilde yaratılmış olmayı ifade etmektedir.

c. İnsan en güzel surette yaratılmıştır; çünkü duyuları ve mânevî âlemi itibariyle en güzel varlıktır. İnsanın güzelliğinin en güzel bir biçimde olması, duygusuz olan şekil ve suretinde değil, duygusunda ve özellikle “güzellik” denilen mânâyı anlamasında ve o duygudan güzellerin güzeli, en güzel yaratıcıyı ve onun mutlak güzellikle en güzel olan kemâl sıfatlarını tanıyıp onun ahlâkıyla ahlâklanmış olmasındadır. İnsan yaratılışının kıvamı ve aday olduğu olgunlaşma budur. İnsan ilk doğuşunda bu olgunlukta olarak değil, fakat bu kıvama, bu olgunluğa, bu güzelliğe doğru ilerleme kabiliyeti verilmek mânâsına en güzel biçimde yaratılmıştır. Yoksa onda hiçbir fanilik lekesi, bir aşağılık hali bulunmazdı. Oysa böyle olmadığı görülüp duruyor. Fertlerin güzelliğinde mertebelerin bulunduğu ve her ferdin fanilikten, aşağılık âlemden, mutlak güzelliğe yaraşmayan lekelerden ve ihtiyaçlardan başlangıçta bir hissesi, günah denilen ve günden güne atılması gereken bir derdi bulunduğu ve bu şekilde beden yükünü ata ata ruhların temizliğe ve kurtuluşa gittiği ve böyle bazılarının yükselmesine karşılık diğer birçoklarının da hiçbir güzellik hisseti kalmayarak en alt tabakalara kadar yuvarlanıp durduğu görülür (Yazır, ts.).

Şüphe yok ki insanın güzelliğini yalnız o küçük cisimde, maddi şekil ve kıyafette arayan hata etmiş olur. Yüzler ne kadar yaldızlansa onda bir ay ışığı parıltısı olmaz, fakat ay ışığını gören göz, güzelliği ve aşkı sezen bir öz vardır ki güzellik ondadır. Sevgililerini parlak aydan, ışık saçan güneşten daha güzel olarak niteleyip anlatan şairlerin aşk macerasını inleyen hesaba gelmez şiirlerinde parlayan güzellik ve alımlılık cazibesi bile sade topraklara gömülmeye mahkûm maddi görünüşün değil, gönüllerde kaynaşan ruhani bir tecellinin cilvesidir. Güzellik ve aşk dışı dikilen bir şekil değil, gönülde kaynayan bir mânâdır:

“Hayaliyle tesellidir gönül meyl-i visal etmez,
Gönülde özge bir yar olduğun aşık hayal etmez.”

diyen şair de bu mânâyı terennüm etmek istemiştir (Yazır, ts.).

d. İnsan en güzel surette yaratılmıştır; çünkü bu âlemden süzölmüş bir hülasadır. Bediüzzaman'ın ifadesiyle, “İnsan küçük bir âlem olduğu gibi, âlem dahi büyük bir insandır. Bu küçük insan o büyük insanın bir fihristesi ve hülâsasıdır. İnsanda bulunan numunelerin büyük asılları, insan-ı ekberde bizzarure bulunacaktır” (Nursi, 2012b). “İnsan, cismen küçük, zayıf ve âciz olmakla beraber, hayvanattan addedildiği halde, pek yüksek bir ruhu taşıyor. Ve pek büyük bir istidada mâliktir. Ve hasredilmeyecek derecede meyilleri vardır. Ve gayr-ı mütenahi emeller sahibidir ve addedilemez fikirleri vardır. Ve gayr-ı mahdud şehviye ve gadabiye gibi kuvveleri vardır. Ve öyle acaip bir yaratılışı vardır ki, sanki bütün envâ ve âlemlere fihriste olarak yaratılmıştır” (Nursi, 2012a).

Hz. Ali'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

*İlacın sendedir, fakat farkında değilsin,
Derdin de sendedir, fakat görmüyorsun,
Sen kendini küçük bir cisim zannedersin,
Oysa en büyük âlem sende dürölmüştür.*

İnsanın yaratılışının en güzel bir biçimde olmasının bir sebebi de varlıkların özelliklerini kendisinde toplamasındadır (Beydâvî, 2010).

e. İnsan en güzel surette yaratılmıştır; çünkü ilâhî isimlerin bir âyinesidir. Hz. Peygamber (sav) bir hadislerinde “إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَى : صُورَةِ الرَّحْمَنِ : *Muhakkak ki Allah, insanı Rahmân sûretinde yarattı*” (Buharî, İsti'zân: 1; Müslim, Birr: 115, Cennet: 28; Müsned, 2: 244, 251, 315, 323, 434, 463, 519) buyurmuştur. Hadisin bazı varyantlarında “Rahmân sûretinde” yerine, “alâ sûretihî: kendi sûretinde”, “insan” yerine de “Âdem” ifadesi geçer. Senedi bakımından hadis sahih olmakla birlikte mânâ ile rivayet edilmesi sebebiyle farklı lafızlarla gelmiş, bu da farklı yorumların yapılmasına sebep olmuştur (Çiftçi, 2014). Özellikle bazı mutasavvıflar hadisi itikad ve kelâm ilimlerinin esaslarına uymayacak şekilde tefsir etmişlerdir. Abdülkerim el-Cîlî'ye göre insanın kâmil ve en güzel oluşunun sebebi, “Hakk'ın nüshası” olmasıdır (Uludağ, 1989). Nüsha, bir şeyin ayniyete yakın bir benzeri olması sebebiyle insanı “Hakk'ın nüshası” olarak görmek İslâm inançları açısından tehlikeli bir ifadededir. Bediüzzaman'a göre tarikat ehlinde olan bir kısım ehl-i aşk insanın mânevî simasına bir sûret-i Rahmân nazarıyla bakmışlardır. Bu bakış tarzı İslâm esaslarına uymamakla

birlikte ehl-i tarik insanların çoğunda sekr ve aşk hali bulunduğundan onlarda kendinden geçme (istiğrak) ve karıştırma (iltibas) durumu söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla onlar, hakikate muhalif olan bu tür telâkkilerinde mazur sayılabilirler. Fakat akli başında olanlar, fikren, onların akaid esaslarına aykırı olan mânâ ve yorumlarını kabul edemez; ederse hata etmiş olur. Bediüzzaman’a göre bu hadisin maksatlarından birisi, insanın, tamamıyla ism-i Rahmân’ı gösterir bir surette yaratılmış olmasıdır. Kâinatın simasında binbir ismin şuâlarından tezahür eden ism-i Rahmân görüldüğü gibi, insanın suret-i câmiasında da küçük bir mikyasta ism-i Rahmân’ın cilve-i etemmi görülür (Nursi, 2012c).

Bediüzzaman’a göre insan üç cihetle ilâhî isimlerin âyinedarlığını yapar:

1. Nasıl gece karanlığı en küçük bir nuru ve bir ışığı gösterirse, insan da, zaaf ve acziyle, fakirlik ve ihtiyacıyla, noksanlık ve kusuruyla bir Kadîr-i Zülcelâlin kudretini, kuvvetini, başkasına ihtiyacı olmadığını, rahmetini ve diğer pek çok sıfatlarını bildirir, bu şekilde pek çok evsâf-ı İlâhiyeye âyinedarlık eder.

11. İnsana verilen numuneler nev’ından çok az olan ilim, kudret, görme, işitme, mâlikîyet ve hâkimîyet gibi cüz’î varlıklarla kâinat Mâlikinin ilmine, kudretine, basarına, sem’ine ve hâkimîyet-i rubûbiyetine âyinedarlık eder, onları anlar ve bildirir. Meselâ, “Ben nasıl bu evi yaptım ve yapmasını biliyorum ve görüyorum ve onun mâlikiyim ve idare ediyorum. Öyle de, şu koca kâinat sarayının bir ustası var. O usta onu bilir, görür, yapar, idare eder” der.

111. İnsan, üstünde nakışları görünen ilâhî isimlere âyinedarlık eder. İnsanın mahiyet-i câmiasında nakışları görünen yetmişden fazla esmâ vardır. Meselâ yaratılışından Sâni ve Hâlik, ahsen-i takvim üzere olduğundan Rahmân ve Rahîm, terbiyesinin güzelliğinden Kerîm, Lâtîf isimlerini bütün âzâ ve âletleriyle, cihazat ve cevârihiyle, letâif ve maneviyatıyla, havas ve hissiyatıyla ayrı ayrı esmanın ayrı ayrı nakışlarını gösterir. İlâhî isimlerin içinde nasıl bir İsm-i Âzam varsa, o isimlerin nakışlarında dahi bir nakş-ı âzam vardır ki, o da insandır (Nursi, 2012c). “O sizi şekillendirdi ve şeklinizi güzel yaptı” (et-Tegâbün 64/3) âyetinin bu nakşâ delâlet ettiğini söyleyebiliriz.

SONUÇ

Cenâb-ı Allah birçok âyette yarattığı her şeyi ihsân ve itkân üzere yarattığını beyan etmiştir. İhsân, bir şeyin yaratılışını güzel yapmak, itkân ise ölçülü ve sağlam yapmak demektir. Genel olarak kâinattaki her şey en güzel şekilde, ölçülü ve sağlam olarak yaratılmıştır. Buradaki sağlamlık daha çok gayesiyle uyumlu olan bir yaratılışı ifade eder.

Her şeyin en güzel surette yaratılmasını İslâm filozofları inâyet terimi ile ifade etmişlerdir. Ancak onlar bu terimi sudûr nazariyesi çerçevesinde oluşturdıklarından Kelâmcılar onların inâyet anlayışını kabul etmemişlerdir. Bununla birlikte Cenâb-ı Allah her şeyi en güzel şekilde yarattığını beyan ettiğinden Allah'ın ihsan suretindeki yaratmasını “İmkân dairesinde olandan daha güzeli yoktur” şeklinde formüle etmişlerdir. Bediüzzaman da İslâm filozoflarının sudûr nazariyesini reddederken, Suyûtî'nin formüle ettiği bu sözü benimsemiştir. Bu söz ile bir şeyin bulunduğu vasfı ve özelliği itibariyle en güzel şekilde yaratılmış olduğu kastedilmektedir. Söz gelimi herhangi bir hayvanın gözü o hayvanın genel özelliği ve yapısı bakımından tam da olması gerektiği gibi yaratılmıştır. O gözün hayvanın başka bir yerinde olmasını, daha uzağı veya daha yakını görmesini istemek o hayvana kötülük olur. Yine koyunda arslan ayağının olmasını istemek koyuna zulüm olur. Cenâb-ı Allah hangi hayvana hangi uzvu ne şekilde vermişse, o uzuv o hayvanın ruhuyla da en uyumlu bir şekilde bulunuyor demektir.

En güzel şekilde yaratılmış olmayı, mutlak güzellik olarak değerlendirmek de doğru değildir. Çünkü bu maddî âlem kevn ve fesad, yani oluş ve bozuluş âlemidir. Genel özelliği kevn ve fesad olduğundan kâinatta Allah'ın mutlak güzelliğinin tecelli ettiğini söylemek mümkün değildir. O'nun mutlak güzelliği fesadın ve bozuluşun olmadığı âhîret âleminde gerçekleşecektir. Bu evrende her şeyin en güzel surette yaratılması imkân dairesiyle sınırlıdır.

Cenâb-ı Allah her şeyi en güzel şekilde yarattığını beyan etmenin yanı sıra ayrıca insanı ahsen-i takvîmde yarattığını bildirmiştir. Bu durum Cenâb-ı Allah'ın insana özel olarak önem verdiğinin bir göstergesidir. Ahsen-i takvîm ifadesinden de insanın sadece maddesi ve cesedi itibariyle değil, cesediyle, ruhuyla, duygularıyla, mânevî özellikleri ve lâtifeleriyle de en güzel şekilde yaratılmış olduğunu anlamak lazımdır. Hatta daha öte gidip insanın halife-i arz olarak yaratıldığını

ve Rahmân'ın suretinde yaratılmış olması sebebiyle Allah'ın bütün isimlerine çeşitli yönlerden âyinedarlık yapacak şekilde yaratıldığını düşünmek gerekir.

KAYNAKLAR

- Ahmed b. Hanbel (1992). *Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (1992). *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Çiftçi, Şaban. "Allah Âdem'i Kendi Sûretinde Yaratmıştır" Hadisinin Tahrir ve Değerlendirmesi". Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/1, s. 1-20.
- Kâdı Beydâvî (2010). Muhtasar Beydâvî Tefsiri. I-IV. Çev. Şadi Eren. İstanbul: Selsebil Yayınları.
- Karaman, Hayreddin v.dğr. (2007). Kur'an Yolu Türkçeme Meâl ve Tefsir. I-V. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kutluer, İlhan (1989). "Gâiyyet". TDV İslâm Ansiklopedisi. 2/178. İstanbul: TDV Yayınları.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc (1992). *Sahîhu Müslim*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Nursi, Bediüzzaman Said (2012a). *İşâratü'l-İ'câz*. Söz Neşriyat: İstanbul.
- Nursi, Bediüzzaman Said. (2012b). *Lem'alar*. Söz Neşriyat: İstanbul.
- Nursi, Bediüzzaman Said. (2012c). *Sözler*. Söz Neşriyat: İstanbul.
- Nursi, Bediüzzaman Said. (2012d). *Şuâlar*. Söz Neşriyat: İstanbul.
- Turhan, Kasım (2000). "Înâyet". TDV İslâm Ansiklopedisi. 22/265-266. İstanbul: TDV Yayınları.
- Uludağ, Süleyman (1989). "Ahsen-i Takvîm". TDV İslâm Ansiklopedisi. 2/178. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi (ts). *Hak Dini Kur'an Dili*. I-X. Sad. İsmail Karaçam v.dğr. İstanbul: Azim Dağıtım.
- Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer (1991). *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. Beyrut.

İNSANLIK TARİHİ VE HZ. ÂDEM BAĞLAMINDA HİPOTETİK ATA ANLAYIŞINA YÖNELİK BİR DEĞİNİ

Prof. Dr. Melik Bülbul

Atatürk Üniversitesi KKEF Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Alman Dili
Eğitimi ABD

e-posta: bulbulm@atauni.edu.tr

ORCID ID. <https://orcid.org/0000-0003-1799-6409>

ÖZET

İçinde yer almaya zorlandığımız bilgi ve dijital çağ parametrelerinde, kök bilgiler yeniden ele alınmakta ve yerinden oynatılarak yeni yaklaşım biçimleriyle varsayımsal bilimsellik normları ölçütlerinde, farklı bakış açılarına tabi tutularak irdelenmektedirler. Burada, bilgide ileri gitme, sınır tanımama ve bilginin üretilmesi adına yapılan sınır ötesi anlam katmanlarından çıkarımlarla, akli ve özgün deliller iddiasıyla bunların ileri sürülmesi, kimi tartışmaları ve karşı duruşları da bir refleks olarak uyarmaktadır. Bunda iki önemli itici ve haklı güç kendini hissettirmektedir: Bunlardan biri, kök metin bilgilerinin ve yaşama dair anlamsal uzantılarının, köklü verilerle sağlam deliller oluşturmaya rağmen, buna karşı duruşların, bilimsellik adına ortaya çıkmasıdır. İkincisi de bilimsel esneklikten (doğrulanabilirlik, yanlışlanabilirlik, kanaat farklarının bilimsel normlara uygunluğu, fikir özgürlüğü vb.) güç alarak, bilim adına kayda geçmiş verilerin referans alınması ve düşüncelerin bunlarla temellendirilmeye çalışılmasıdır. Hemen hatırlatmak gerekir ki, bu iki yaklaşım da kesinlik içermeyen ve adı üzerinde, kimi kanaatlerin bilim dünyasında yer alan kayıtları referans alan farklı farklı yaklaşımlardır. Bu farklılık bile kendi içinde bilimsel araştırmaların hipotetik bir anlayıştan öteye gitmediğinin en açık delilidir. Çok göz, çok dünya ve çok bakış açısı gereği, her konuda farklı yorumlamaların doğal bir uğraşı olması; yanı sıra kök metinlerin, kök/anlam bağlamında yer alan verilerinin bu

bilimsellik normları adına tartışılmaya açılması, daha karmaşık ve içinden çıkılamayan sorunsallıkları da beraberinde getirdiği bilinen bir gerçektir. Bu çalışma, son yıllarda bilim dünyasında yer alan ve yerleşik anlam katmanlarında uzun süre önce çözüme kavuşmuş olmasına rağmen, kimi sorunsallaştırılmış hususlardan birini oluşturan Hz. Âdem resulün, durumu ve algısal değışkelerine, kök metin ışığında değinmeği amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Hz Âdem, insan, yaratılış, hipotetik bilim, malum, kök anlam.

HISTORY OF HUMANITY AND A REFERENCE TO THE HYPOTHETIC ANCESTOR CONCEPTION İN THE CONTEXT OF HZ. ÂDEM

ABSTRACT

In the parameters of the information and digital age that we are forced to take part in, the root information is reconsidered and examined with new approaches in consideration of hypothetical scientific norms and different perspectives. Here, proceeding in knowledge, knowing no bounds and by making conclusions from semantic strata on behalf of producing knowledge, presenting these with the claim of intellectual and authentic evidence, lead to a creation of some debates and oppositions as a reflex. Two important driving and rightful forces make themselves felt in this: One of them is that although root text information and its semantic extensions about life create strong evidence along with strong data, objections to it emerge in the name of being scientific. The second one is: by taking strength from scientific flexibility (like verifiability, falsifiability, suitability of differences of opinion with scientific norms, freedom of thought etc.) scientific data are taken as a reference and thoughts are tried to be based on these. It should be reminded right away that these two approaches are different approaches that do not contain certainty and that refer to the records of some opinions in the scientific world. Even this difference is in itself the clearest evidence that scientific research does not go beyond a hypothetical understanding. Due to many eyes, many worlds and many perspectives, different interpretations on every subject are a natural

pursuit; in addition to that: the fact that root texts and data in the context of root/ meaning are brought up for discussions on behalf of these scientific norms, leads to more complex and inextricable problematics. This study is trying to refer, in the light of root text, to the case and perceptual variations of the prophet Hz. Âdem.

Key words: Hz. Âdem, human, creation, hypothetical science, known, root meaning.

Giriş

Pozitivizmin akıl ve deney/gözlem süreçlerinde, modern insana bilginin sihirli evreninde duyular üstü verilerin ancak beş duyu formatında algılanabileceği saptaması sonucunda bilimsel kesinlik, varsayımsal bilim(sellik) olgusuna dönüşmüştür. Deney ve gözlem odaklı her deneyimlenme ve ardı sıra her bulgu, bilimsellik adına (araştırma konusu ve iddia nesnesi olarak) insan yaşamına kayıtlı ve inandırıcı bilgiler olarak girmiş bulunmaktadır. Tartışmalı olan bu tutum doğru ölçütlerden yararlandığını iddia ederek; aykırı tartışmaların, bilime aykırı olacağı inancını karşı bir sav olarak ileri sürerek kendini savunmada sağlama almayı da ihmal etmemektedir. Görünürde yapılanlar bilimsel verilere ve normlara uygun olduğu iddiası taşıdığından, savunusu da kesinlik içeren bir görüntü vermektedir. Oysa bilimsel veriler, yanlışlanabilirlikleri de kapsamında barındırdığından, her ortam koşulunda tartışmaya açık kalmaktadır. Özellikle deneyüstü olan (aşkın) konularda bilimsel veriler, kimi kaçış rampaları oluşturarak, kendini garantiye alma gayretine yönelmekte ve bilimselliğin örtük biçimde dokunulmazlık zırhını, bir karşı koz olarak kullanabilmektedir.

Ölçek içeriği (zaman, mekân, sayısal değer olguları), dönemsel algı olan insana özgü yaşam parametrelerini, gözlemci/araştırmacı, genele teşmil ederek varlık süreçlerinin tek bir format üzerinden alımlanmasını zorlama yoluyla benimsetmeye çalışmaktadır. Bilim ve bilimsellik kendi ölçeğini akıl ve deney üzerinden yürüttüğünde; tek taraflı bir bellekle âlemi (varlık âlemini) ilk ve sonlu süreçleriyle birlikte kendi kıstasları üzerinden açıklama refleksi gösterip, verilerini bu değerlendirmelerle anlamlandırmaktadır. Sorunsal süreçler de tam bu aşamada kendini göstermektedir. Akli kıstaslarla bilgide öne geçme dürtüsü insani bir refleks olarak görünmesine rağmen, iblisvari bir tutumu da

beraberinde getirmektedir. Kur‘ani ifadelerle bu tutum, bilgide öne geçme hadsizliği olarak pek çok yerde dile getirilmekte olup; bu iblisi alışkanlıkların insanı, yaşamının her evresinde etkisi altında tutacağı uyarısı sıkça vurgulanmaktadır^[1].

İnsanın, yaşam evresine geçtiği tarihsel veriler hakkında kesin bilginin bulunmamasına rağmen insanlık tarihine ve özellikle ilk insanın durumuna yönelik araştırmaların yoğun biri biçimde bilim dünyasında ele alınıp; inceleme konusu edilmesi de bu bilimsellik gizeminin imkânları içinde kendine önemli bir yer bulmuş bulunmaktadır. Ancak burada bilimsel verilerden çok, kanaatlerin ön plana çıkması(Palabıyık ve Dindi, 2021; s.103). da yine yukarıda ileri sürdüğümüzün bilimsellik dokunulmazlığının, bir anlamda bilimsel olmayan alanda geçerlik kazanmasına yönelik zorlama yorumlamalara hizmet etmiş olmasıdır. Özellikle kesinlik içeren ifadelerin, kanaat odaklı yaklaşımlarla yenisinden ele alınması, bilimsellik adına sorunsuz görünse de kök anlamdan uzaklaştırılarak; yeni bir kök metin oluşturmaya vardırılan yanıyla, konuya her zaman çözüm yerine onarılmaz daha başka sorunlar getirildiği bilinen bir gerçektir.

Bu çözümlemelerden, bilimsel verilerin önemsiz olduğu sonucu kesinlikle çıkarılmamalıdır. Bilindiği gibi tüm varlık âleminin içinde olup bitenler, insanoğlunun merak haznesine sunulmuş ve onu bu hususta düşünmeye, düşündüğünü de özümseyerek idrak etmeye teşvik maksadını taşımaktadır. 700 ü aşkın yerde ilahi uyarının akıl etme vurgusunu idrake sunması da bu nedenledir. Bilimsellik adına yapılan yanlış ise bilimsel uğraşların, akli dayanak ve kanaat uzantısı ile verilerin bağımsız, mutlak ve sonsuz bir uzamda yer alabileceği iddiası ve inancıdır. Özellikle çözüme kavuşmuş veya çözüm evreni, algı formlarının ötesinde ve aşkın (deneyüstü) olabilecek hususların özelde kalmasının gerekliliğine vurgu yapılmasına veya bu hususlarda akli evrende üretilen bilginin yetersiz olduğu uyarısının yapılmasına rağmen, bilgide ileri gitme refleksinin doğurduğu sorunların göz ardı edilmesi tehli-

¹ [1] Necm 53/27-30. Mücadele 58/ 4- 5; 18-22; Yunus 10/18, 36- 39; İsrâ 17/ 36-49; Fâtır 35/ 39-44.

Fâtır 35/40: şeytanın aldatıcı boş vaadi ve taraftarları), Yasin 36/19-22: Kulluk etmek gibi asli görevi terk edip, ilahlık taslayan yeni nesil oluşumlar (Meta Verse), yapay zekâ ürünlerinin yapay- yapmacık cennetlikleri. Yasin 36/60-61; 74, 77, 78; Saffât 37/22; Müminun 23/70-71..

kesidir.^{2[3]} Bilim-malum ilişkisi de bu ağa dâhil olduğunda, her sorgu nesnesinin uzay-zaman formatında çözümünün olası olamayacağı görmezden gelinmemelidir. Bu öğrenme ve merak refleksi, insani yani doğal bir süreç olup ancak buna yönelik ilahi uyarının farkındalık oluşturmak amacıyla insan idrakine sunulmuş olması, kendi akli sınırlarının veya akli derinliğinin asıl olması ve yürütülmesi gereken yerlerde daha verimli ve işlevsel olabileceğinin yol haritasına, yani yöntemine işaret eder. Buna paralel bir iş ve irdeleme alanının açılması, haddi aşma yöneliminin yanılığ odaklı tehlikesinin habercisi olacaktır. İlim, bilgi, tekebbür (haddi aşma bilgide ileri gitme dürtüsü ve apokaliptik sonuçları), iblisin durumu, dışlanma ve müteakip süreçler, bir prototip/önsel verinin model niteliğinde uyaranlardır denebilir.

Buradan çıkarak Âdem, Âdemin yaratılışı, yaşı, yaşadığı yer/ortam koşulları, insan nesli ve çoğalması, döneminin tarihselleşmesi, tarihsel verilerin ilk, orta ve son evrelerinin tasnifi gibi sorgu ve merak nesneleri, yukarıda söz edilen bilgi ve algı normlarının ötesinde öteden beri insanın merakını meşgul etmiş, pek çok husus gibi düşünce dünyasına mal olmuş hususlardır. Yani sıra bilim dünyasının her iddiasına karşı, karşı bir tezi de (tez-antitez ilişkisi) beraberinde doğurması ve özellikle yine bu tez ve antitezlerin her iki kanadının da bilimsel verilerle kendini savlamaya zemin bulması, bizim tezimizin haklılığına da delil oluşturmaktadır (üst değerge taşıyan, üst gerçekçi verilere yersel kodlarla açıklama getirme çabası).

Toprak ve evresel özellikleri, insan anatomisi, biyoloji ve embriyoloji, karbon yöntemi ile yaş testi, hücrenin iç devrim süreçleri, mitokondri ve reaksiyonları, beslenme ve üreme ilişkisi, protein sentezi ve aminoasitlerin dönüştürücü rolü, sperm, zigot ve rahim evreleri ve diğer pek çok konu alanı ile ilgili yoğun ve zengin bir çalışma potansiyeli var bulunduğu; bu konularla ilgili iddialar da genel anlamda bilindiğinden buralara ayrıntılarıyla girmeden özelden Âdem'in (as) durumuna değinmekle yetinme yerinde görülmektedir. Son zamanlarda bu konu ile ilgili olarak kimi zorlama yöntemlerle, hususların olduğundan farklı kanaat içerikli iddialarla açıklanmaya çalışılması, doğal olarak karşı refleksleri de uyarmaktadır. Kuran içeriği ile ilgili olarak yorumlamaların, sayısal değerlerden, yer-zaman gizeminden,

² [3] Bakara 2/30..

kişi ve üstünlüklerinin zaman üstü etkisinden, nümeroloji ve gizem odaklı içkin/batını tesir taşıyan şifrelere nispetten, kimi grupların tek ve yetkili otorite olarak bu tür meselelerde kendisini resmi vasıfların dışında, kanaat mercii olarak lense etmesinden ve diğer saiklerden olan hususlar bile sorunsallaştırılma durumuna gelmiş bulunmaktadır. Burada kasıtlı-planlı kimi proje sahiplerinin, bu gibi tartışma konularından yararlanarak, İslam toplumları üzerindeki bölücü çalışmaları da göz ardı edilmemelidir(Ebû Zehrâ, 1983; s.567).

Hız. Âdem'in ilk insan/beşer olarak olgusal değeri

Yeryüzünde canlı olarak tanımlanan varlıkların tamamında, oluşma ve genetik, gerçekleşen olayların teorilerine atıflar yapılarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Canlıların temel hammadde ve gen kaynağı olan toprak, bütün bu canlılardan çok daha derin anlamlar ifade eder. Bilimsel normlara göre toprakçılar veya pedologlar, toprağın gelişimi ve içeriğinin bilimsel ifadesini bir sistem içerisinde tanımlayamadıklarından, onun oluşumunda etkin faktör ve süreçleri konu alan ifadelerle yorumlamaya çalışmışlardır. Bundan sonra toprağı inceleyenlerin temel hedefi bu karanlık olaylar dizininin şifreleri üzerine yoğunlaşmak olmuştur. Hiç kuşkusuz kâinatın düzeni içerisinde bu gizemli varlığın rolü de, bir düzen içerisinde açıklanabilmelidir(Akalan, 1965; s.79). Konu ile ilgili bilimsel-veya kasıtlı tüm spekülasyonlara rağmen topraktan yaratılış konusunda şüpheye yer verilmeyecek kadar keskin bilgiler bulunmaktadır.^{3[6]} İnsanın yaratılış aşamaları incelenirken başlıca iki yöntemle yapılmış çalışmalar olduğu görülür. Birincisi, nakle dayalı metot olup, konunun tefsir geleneğindeki açılımını ortaya koymayı hedefleyen kelim ve felsefi tarafını açıklamaktır. İkinci yöntem ile de yaratılış aşamalarındaki temel vurguları anlama ve yorumlama merkezinde ancak bilimsel çalışmalar ile gelişen genetik, kimya ve biyoloji gibi bilim dallarının terminolojisinden yararlanılmıştır(Kavşut, 2012; s. 97). Hz. Âdem'in topraktan gelerek tamamlanan yaratılış süreci teolojik ve felsefe kaynaklarında farklı ifadelerle anlatılmıştır(Aydın, 1990; s. 90). Yaratılış malzemesi olan toprağın farklı devrelerdeki durumunu ifade eden bu kavramların anlam alanlarını doğru tespit edebilmek, güç olduğu kadar kesin bir yargı oluşturmak neredeyse imkânsızdır.

³ [6] Rum 30/20, Saffât 37/11, Mü'min 40/12, Hicr 15/26, 29, Rahman 55/14, Yasin 36/33.

HZ. ÂDEM'in ön atasının olabileceği kanaati, ön insan benzeri varlıkların da bulanabileceği, insanın tekâmül evresinin bir süreç ile açıklanabileceği ve bundan evrim kuramına yönelik varsayımlara da bir atıf yapılabileceği, basit hücreden karmaşık hücreye evrilmenin olabirirliği, insanın bu evrilme sonucu son şeklini almış olabileceği, bunlarla ilgili yorumların mutlaklaştırılması sorunu(Bülbül, 2018a; s. 15). gibi tarihsel verelere ve araformlara (evrimsel dönüşüm araformülleri) yüklenen aşırı içeriklerin doğal sonucu olarak ilk insan (HZ. ÂDEM) ile ilgili isteyerek veya istemeyerek bir düşünce anaforu etkisini göstermektedir. Ancak vurgulamak gerekir ki bilimsel normlar, verilerin üzerinden kendi ölçütlerini uygulayarak sonuçlarına ulaşır ve bunu yanlışlanabilirlik imkânları içinde mutlak değere dönüştürmeden; açık uçlu biçimiyle diğer araştırmaların dünyasına sunar ve bu yöntem üzerinden yaygın etkisini, genel geçerliğini, sınanabilirliğini sağlamış olur. Bilimsel normlarının bir gereğidir bu kriterler. Dolayısıyla verilerin üstünde bir üst veri varsa, yani kök veri kendini deneyimlenebilen algı formlarının üstünde bir değer olarak ortaya koyabiliyorsa ve bunun seküler-yersel-akli açıklamalarla veya karşı çıkışlarla yanlışlanabilirliği ispat edilemiyorsa, bilimsellik adına özgün kanaatlerin bir norm gibi kök veriyi yok sayması kabul görülebilecek bir yaklaşım olamayacaktır. Çünkü ÂDEM öncesi bir âdemi evrenin ipucu yoktur. İlk insan evresi ilahi ruhla ilk kez buluştuğunda zaten ilk olarak ÂDEMDE şeklini bulmuştur. Bu haliyle ilkler üzerinden İblis'te değişik tekebbür halleri vukuu bulmuş ve secde etmeme ilk başkaldırısı bu haliyle gerçekleşmiştir. Secde emri iblise ilk olarak ÂDEM üzerinden emredilmiş, ilk kez insan şeklindeki bir varlığa, ilk izlenim odaklı olarak karşı durulmuş ve kovulmuşlardan olma, ilk evresini bu haliyle göstermiştir. Tüm bu ilk oluşlar, ÂDEMİN insan siret ve suretinde gerçekleştiğinden öncesi evre bu bağlamda yoktur. Âdemi yaratan ve buna melekût âlemi ile diğer âlemleri tanık tutan Yaratıcı, sanki ikinci kez hataya düşme olasılığını yaşatacakmış gibi meleklerin "kan akıtan beşer" tedirginliği burada, yaratıcının Subhan sıfatına uygun düşmeyen bir sorunsal oluşturur ki, bu Rahmanın sınırsız kudretine hâlel getirecek bir husus olur. Oysa bu tedirginliğin ve taaccübün, beşer olarak insana halifelik makamı bağlamından kimi yetkilendirmelerin (Razi, 1/XXXVI-XXXVII. S. 133) verilmesine (sorumluluk ve kulluk görevi) dönük hayret ifadesidir(Elmalılı, 2015, s.317).

Buradan çıkarak denebilir ki, Hz. Âdemin ön atasıyla veya kendi adını taşıyan seçilmemiş bir âdemi varlığın ilk insan olarak muhatap alınmasıyla ilgili kesin bilgi bulunmamaktadır. Kök metin referansı böyle bir bilginin izini taşımamaktadır. Metinsel yorumlamaların mutlaklaştırılması, kök metinlerin (göksel mesaj içeriğinde) kendi uyarılarıyla kabul görmemektedir.^{4[12]} Bu bakımdan ilk insan, kök metnin verileri ışığında kesin olarak Hz. Âdem'e işaret eder; bu bağlamda aynı zamanda seçilmiş bir nebi olarak da diğer nebilerle zikredilerek bu anlam perçinlenir.^{5[13]} Sizi, rahimlerde dilediği gibi şekillendiren O'dur.^{6[14]} Üreme evreleri de yaratılış aşamalarına ait tüm müştemilatını havidir. Yaratım ve üretim süreçlerinin art arda gelmesi, bunların iç içe olduğu anlamına gelmez. Aksine, ilahi anlatım tarzının mesaj odaklı olması hasebiyle, öz anlam içermesi ve kaynak, aynı olduktan sonra yani yaratıcı tek olduktan sonra, yaratım da üretim de aynı kudretin sevk ve iradesinde olduğuna işaret eder.^{7[15]} Yaratım evrelerinde de üretim evrelerinde de söz konusu türün diğer türe/lere evrilmesine yönelik en küçük bir iz bulunmamaktadır ibarelerde. Aynı süreçleri içeren insanın ilk hali ile şimdiki hali arasında yaratılış bakımından ve tezyini bakımından fark yoktur. (idrak, hayâ, akletme yetisi, konuşma, hislenme, utanma, düşünme, pişmanlık, kavrayış, ebedi yaşama dürtüsü, tecrübeye bağlı değişimler... vs.). Bunlar, Âdemi olarak her dönem gelişim arz eden melekelerdir ve hep var olmuştur. Âdemin de, âdemden olan tüm insanlığın da sınanma nedenlerinin üst tabakası bu insani özellikler olmuştur. Nitekim Âdem de bu özellikleri sayesinde imtihan olmuş ve bilindik süreçlerden geçmek durumunda kalmıştır. Bu oluş zinciri, Âdemin kendisine bahşedilen şeklin kendisidir. İlk ata ve âdem öncesi âdem ata safsatası, bitimsiz ve tanrısal bir ön oluş silsilesi gerektirir ki, bu hem yaratılışın ve hem de Kuran'ın ileri sürdüklerine aykırıdır. Diğer yandan evrimin basitten kompleks hücreye (canlıya evrilmesini) zaten temelden reddeder(N. Williams, 2005; s. 1253). Çünkü o zaman ilk insan zaten insan ve âdemler öncesi yine âdemdir ki, basit canlı –hücre değildir. Dolayısıyla daha kompleks-karmaşık (sözüm ona mükemmele

⁴ [12] Al-i İmran 3/7..

⁵ [13] Al-i İmran 3/33; Meryem 19/58. (Elmalılı, II, 1081 vd. Râzî, VIII, 19-21) Ömer Faruk Harman, ("Hz. İsa", İFAV Ansiklopedi, II, 424).

⁶ [14] Al-i İmran 3/6..

⁷ [15] Hac 22/5; Mü'minûn 23/12-14; Nuh 71/14.

doğru) bir canlıya dönmesi değil de, bu kez daha basite mi evrilmesi gerekiyor o zaman? Sorusunu akla getirir. *Bugün, sizi ilk defa yarattığımız zamanki gibi yapayalnız huzurumuza geldiniz, size verdiğimiz her şeyi arkanızda bıraktınız. Allah'ın size göre ortağı olduklarını iddia ederek yardımlarına, şefaatharına güvendiğiniz ortakları yanınızda görmüyoruz. Aranızdaki bütün bağlar artık kesilmiş, güvendiğinizin hepsi kaybolup gitmiştir.*^{8[17]} Demek oluyor ki, yaratılış orijininde hiç bir değışiklik olmadan insan türü kıyamete dek aynı iç-dış siret-surette kalacaktır(Bülbül, 2018b; s. 1227).

Daha ilk yaratılış aşamasında dahi insani özellikleri ile yoğrulan insan-beşer (toplumsal yönü olan varlık), evrilerek basitten çıkma bir canlı olmasına en büyük manilerden bir diğeri uyarı da şu ifadede kendini göstermektedir: Derken onların, kendilerinden gizli kalan çirkin yerlerini kendilerine göstermek için onlara fısıldadı: “*Rabbimiz, başka bir sebepten dolayı değil, sırf ikiniz de birer melek ya da ebedî kalıcılardan olursunuz diye sizi şu ağaçtan men etti.*” dedi.^{9[19]} ve hayâ sahibi kâmil insan olarak yine pişmanlık ve mahcubiyet duygularına sahip insanın refleksi ile böylece onları aldatarak aşağı sarkıttı (önceki mevkilerinden indirdi). Ağacı(n meyvesini) tadınca, çirkin yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarını üst üste yamayıp üzerlerini örtmeğe başladılar.^{10[20]} Bu haliyle ilk insan olarak Âdemin tüm insani hususiyetleri ile Allah'ın sorumluluk yüklemeye muhatap aldığı kâmil bir varlık olarak mükemmelliği ile ortada iken, basite indirgenerek basit canlı türünden karmaşık ve süreçle şekil bulmuş üst varlığa sıçraması safsatası, bilimsellikten uzak olduğu gibi, yaratılış gerçeği ile de uyumsuzdur. Burada genellikle sığınılan alan, bu söz konusu olayların cennette mi yoksa dünyanın belli bir yerinde mi olduğu tartışasıdır ki bu da Âdemin kendi öncesine ve sonrasına yönelik kasıt taşıyan niyetlere bir kaçamak ifade barındırmaz. Kaldı ki ilk oluş ve yaratım süreçleriyle ilgili olarak da cennette (dünya dışı bir ortam âlemi) tüm bu olayla cereyan etmiştir. İndirilme eylemi makam olarak daha aşağı bir ortama sınanma ve yaratılış gayesinin tüm eklentileri ile devam etmeyi ve sonrasında karşılığını hak etmeyi bir eylem alanı olarak halifelik

⁸ [17] En am 6/94.

⁹ [19] Araf 7/20..

¹⁰ [20] Araf 7/22.

ayrıcalıkları ile yetkilendirilmiş insana ve fitne-iğva ayrıcalıkları ile yetkilendirilmiş İblis ve himayesindeki orduya verilmiştir.^{11[21]} Tövbe etmeyi bilen ve kendilerine bunu akletmeyi yaratan Allah, bu vesile ile onlara tövbe etmeye sevk etmektedir.^{12[22]} Bu haliyle düşünen, muhakeme eden ve duayı tanıyan insan ilk yaratılışında dahi orijinini bozmadan kalmıştır. *Dediler ki: “Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik, eğer bizi bağışlamaz ve bize rahmetinle muamele etmezsen muhakkak ziyan uğrayacaklardan oluruz!”*^{13[23]} Konuşan, kelim sahibi varlık olan ilk insan (Nebilik makamını havi vahiy olgusuyla iç içe olan ilk muhatap), üstün yaratılmış; basit oluşturunclardan uzak, mükemmel bir varlıktır. “Çirkin yerler” uyarısının aynı şekilde âdemoğulları için de ilahi bir ferman olarak yapılmış olması, insanın yaratılış ve varlık zincirinde herhangi bir halkanın bilinçli veya bilinçsiz olarak kopmadığına veya değişmediğine işaret eder: *Ey Âdemoğulları. Şeytan, ana babanızı, çirkin yerlerini onlara göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi, sizi de (şaşırtıp) bir belaya düşürmesin! Çünkü o ve kabilesi, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz, şeytanları, inanmayanların dostu yaptık.*^{14[24]} Buradan anlaşılmaktadır ki, tüm bu duygu, düşünce ve muhakeme bilinci ta cennetteki-ilk yaratılış ortamında da mevcuttur. Evirilerek insanın başka bir türden türemesi iddiası, gülünç olmakla kalmıyor; tam bir körlük ve cehalet olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ilk insana, Allah tarafından muhatap alınarak; bilinç ve sorumluluk yüklenmesi ve yetkilendirilme üstünlüğü kendisine bahşedilmesi zaten temelden evrimsel varsayımları yerle bir etmektedir ve ilk insanın nebi değerinde muhatap alındığının da delilidir(Bülbül, 2018a; s. 678).

İnsanlık âleminin kök varlığı olarak yaratılmış ve seçilmiş olan Hz. Âdem, yaratıcının ilk basamaktan başlayarak; silsile içinde tüm yaratım-donanım müştemilatını kesbederek, yaratıcının insani donanımına muhatap öncü varlık değeri olarak, vahiy yoluyla hayati kök ilimlerin inşası, hazinesi ve kuluçkası konumunda varlık bulmuş tek mil beşer. Bu bağlamda âdem, insan ve beşer münderecatını içinde hamule eden; kök insan varlığı olarak zaten kayıtlı altına alınmış seçilmişliği ile değer

¹¹ [21] Araf 7/14-15.

¹² [22] Bakara 2/37..

¹³ [23] Araf 7/23.

¹⁴ [24] Araf 7/27.

olmaktadır. Öncü insani değer (insan varlığının kök değeri) olarak vahye muhatap seçilmişliği ile tartışmasız olarak nebilik makamıyla tezyin edilmiş ve bu değer üzerinden insanlık tarihi boyunca insana, kıssalar olarak sunulan kök anlamın ana metni ve anlam değeri olarak da yine Hz. Âdem'in hayat serüvenini görmektediriz(Williams, s. 1253). Tek başına bile Nebi olduğu aşikâr olan vahiy ile yaratılmış-tık, sorumluluk, emir, acziyet, hata, tövbe ve kurtuluş süreci ile de bu makamın sahibi olduğu nakli olarak delillidir. Vahiy yolu ile ilahi ilimlerin künhüne varmış bulunan ve bu haliyle melekler âleminde, ilmi değer üzerinden farkındalık uyandıran Hz. Âdem, ilmin insanlık âlemi için izlenecek üretici haznesinin de kara kutusudur. Bu haliyle ilk insan araform-aradevir ve bilinç düzeyi vahiy ile donanan, sonradan seçilmiş bir nebi Âdem diye bir ayırımın kolaylıkla yapılamayacağı belgelenmiş gibidir(Bülbül, 2018b; s. 1227). Çünkü Kur'an diliyle söz konusu edilen ilk insan Âdem olarak üzerine vurgu yapılan ilk örnek ve ilahi sözleşmeye muhatap kişi olarak varlık dokusu aynı olan ve vahye muhatap insan olan âdemdir(Keskin, 2018; s. 771-780). Yukarıda söz konusu olan süreçlerin muhatabı olarak en nihayetinde yine ilahi vahiy ile aldığı kelimelerle temize çıkan insan aynı insandır.^{15[28]}

Yaratıcının kudret elinin yaratımının eseri olmuş ve bu varlık silsilesi, orijini bozulmadan/değişmeden (kök varlık, kök bilinç-akıl ve buna bağlı diğer eklentileri zorunlu kılan ana değerdir) vahiy ile aile konsepti içinde, tüm duygusal ve akli faaliyetleri ile hayata dâhil edilmiş, doğrudan ilahi vahyin muhatabı olarak, hata, günah, yakarış, afv süreçlerini vahiy etkisiyle tamamlamış ilk insan ve mesaj sahibi, seçilmiş nebi olan Hz. Âdem.^{16[29]} Heretik/senkretik bağdaştırmalar üzerinden, kök değere-söze anlam ve içerik kazandırma ve bunun bilimsellik adına yapılması, bilimin gerçeğine de aykırı bir husustur. Bu yanıla gizil-efsunlu sayılar ve tarihlendirmeler marifetiyle kök metnin anlam katmanlarına içerik geliştirme ve diğer yanıla bilim-vahiy karşıtlığı üzerinden bilime bağımsızlık üstünlüğü tanıyıp; bilimsel üstenci tutum ile savunusu kendinden bir değer olarak bilimin, yanılgıları ön kabulleriyle birlikte de olsa kutsanması, bilim-malum ilişkisinin değer ve kabul görmemesi, bilimsel normlar adına yapılan en zorlama değer-

¹⁵ [28] Bakara 2/37.

¹⁶ [29] Meryem 19/58.

lendirme olacaktır(Görgün, 2016; s. 173). Kök metinlere karşı, kök anlamlarmış gibi kimi içerikler ihdas etmek, kök metinlerin anlam katmanlarında uygun durmadığı gibi yama, eğreti ve yabancı bir eklenti olduğu da her an açıkça fark edilmektedir.

İleri sürülen kanaat odaklı tezlere tarihlendirmeler (sayısal zaman aralıkları), yaş aralıkları üzerinden ilk canlı varlığın mahiyetine açıklık getirmeye çalışmak, nebiler ve dönemleri arasındaki ilişkilerden tahmini bir silsile takvimi oluşturmak (Bunlar da zamansal döngü içinde birbirlerinden farklılıklar gösterir), bu sayede yeryüzünün, ilk insanın yaşını, yaratılış evresini hesaplamaya çalışmak, hepten kabalcı bir yaklaşım ile kök metinlerin sarsılmaz anlam değerlerinin yerine, uygun olmayan senkretik ve nümerolojik yeni varyasyonlar ile yenilik adına, anlam beğendirme faaliyeti olarak bilimin ruhuna da zarar vermektedir. Orijini, kök bilim ile teçhiz edilerek gönderilen Hz. Âdem, elçi/seçilmiş insan, nebi makamıyla hayata ilk evresinden ve ilk oluşum ortamıyla birlikte dâhil edilmesi, en açık biçimiyle akıl-nakil bağlamında delillenmiş durumdadır tartışmasız(Mehmet Şem’î Efendi, 2004; s. 141). Bu göndermeler ilk insan olarak kendine tanınan ayrıcalıkların da fark ettirici gereği olarak, Âdemin nebi olarak seçildiğini gösterir.

Hipotetik Zamanlama Üzerinden İnsanlık Tarihi

Şurası bilinen bir gerçektir ki, akli ve nakli veriler insanlık tarihi ile ilgili olarak ilk yaşam evresinin zamansal iz düşümünü tespit etmekte kesin bilgiye sahip değildir. Diğer yandan ilahi mesajın için kodları bakımından da buna bir önem verildiği görülmemektedir. Kabalist/batıni geleneğin, sayısal ve nümeroloji yaklaşımları kuşağından ilham alınarak; insanlık tarihine girmiş bulunan ve kimi israiliyat verilerinin de referans alınması garabeti ile bu hususta bazı açıklamaların, özellikle bilimsellik adına yapılmış olması da ayrı bir tartışma konudur. Kur’ani kodların (Müfredat) çözümlemesi için tarihsel veriler gibi kesin bilgi olarak lanse edilen ve adına semavi dinler denilen (İbrahim’i dinler!) referans gruplarının bilimsel normlara uygun olmadığı gözlerden kaçırılmaktadır(Barrow, 1998). Nebiler Tarihi, nebilerin soy ağacına yapılan çelişik atıflar, birbirleriyle uyumsuzluğu açık olduğu halde, ısrarla bu metinlerin referans gösterilme gayreti ve diğer uğraşlar, kök

metinlerin (Tek din tek referans uyarısı gereği^{17[34]} -evvelkilerin, öncekilerin kitabında da aynısı vardı-^{18[35]} ilk oluştan beri aynı hükümlerin vurgusu^{19[36]}) anlam varlığına ve yaratılış gayesine aykırı iddialardır.

Yanı sıra Kuran içeriği ve mesaj kodları sayı, dönem, tarih, isim, kişi ve soy kan bağlantıları üzerinde durmaz. Hatta rahatlıklar denebilir ki, tüm bunların aksine sözü edilen kavramların birer fitne ve şüphe aracı olduğuna dikkat çekerek asıl maksadın ve mesajın, şirke karşı Tek ilah konseptini öne sürmek olduğunu baştan sona^{20[37]} açıkça beyan eder. Tarihi kesinliği belirsiz olmasına rağmen, teorilere teorilerle karşılık vermek; araştırma konusunun asıl iletisinin şeffaflaşmasına yani gözden kaybolmasına neden olmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi ilk insanın Âdem ve nebi olmasına yönelik daha sağlam ifade ve deliller olmasına rağmen, bunu sözde âdemlerden sonra seçilmiş bir Âdeme indirgemek, ilk insanın Kuran dili ile muhatap olduğu ilahi tezyin ve donanımı görmezden gelmek demek olur(Yakıt, 1998; s. 44). Aksine delil niteliğinde bir iz bulunmamaktadır. Teorilere teorilerle karşılık vermek hakikatin teori düzeyinde debelenmesinden öteye geçememektir. Muharref metinlerin referans olarak alınması teorinin yapılandırılmasını baştan sakatlık ve sorunsallık katacaktır.

Tahrifat olandan tahrifatı üretmek, hipotetik bilim adına bilimsellikten uzak kalmaktadır. Diğer yandan en büyük yanlışlardan biri de İslam metninin israiliyattan mülhem olduğu iddiasıdır ki bu mesnetsiz ve kabul edilir bir tez bile değildir. Diğer yandan İslam geleneği dendiğinde, onu olduğu gibi tümünden İsrailiyat ile ilişkilendirmek ve ondan türemiş gibi lanse etmek yapılacak en delilsiz ve kasıtlı tutumlu bir iddia olacaktır ki bu *Kök Metinlerin* zaman odaklı mesajının değişmezliğine şüphe yaratmış olur ki bu kabul edilir görünmemektedir. Yanı sıra ilk insan olarak tüm insani sıfatlarla müstemilatını tekmi eden yaratıcı, onun seçilmiş ve meleklerle olan sözlü iletişimde ilmi farkını ortaya koyması ve ilahi ilim ile donatılmasının/tezyin edilmesinin verdiği ayrıcalıkların taaccüp doğurması, melekler arasında hayranlık uyandıracak seviyede etki bırakması seçilmişliğin ve ayrıcalıklı oluşun en önemli

¹⁷ [34] A'la,87/18-19 ve Yusuf 12/111, Hud 11/17.

¹⁸ [35] Maide 5/46, 48, 59, 66.

¹⁹ [36] Şuara 26/196, 201; Fussilet 43; Şura 42/3; Zuhuf 43/45; Yunus 10/37; Bakara 2/4; 40-42; 97; Ali İmran 3/3, 4; 38, 39; Nisa 4/47; Fatır 35/31..

²⁰ [37] Fatiha 1/1; Nas 114/1.

delilidir ve Kuran, lafız / anlam ilişkisinde de en yakın delil olarak Nebi vasfını havi olan insandır Âdem as. Tuzaklanmış bir modelleme olan teoriye teori ile karşılık vermek; hipotetik bilime hipotetik/ varsayımlarla karşılık vermeye gider. Oysa hakikatin asli kayıtları, kendi içinde beslediği kodlarla kendini tebyin etmekte ve bunu Resullerle takviye etmiş bulunmaktadır. İlâhi hükümlerin kastettiği muradın dışında olduğu şüphe götüren hususlarda, kanaat ileri sürmek, temellendirilemeyeceğinden kök metnin anlam varlığına zarar getirecektir. Mesaj, yaratıcının tek oluşu, hüküm sahibi oluşu ve insana yüklediği sorumlulukların neticesinde, din gününün sahibi olarak hesap olgusuna dikkat çekmektir. Olabilirlikler, bilimsellikten ve kurani ilimden uzaktır. Kabul edilemezdir. İbrahim nebi ve Nuh'un as yaşadığı ön kabul edilen dönemleri bile bu yılları sorunsallaştırmaktadır ve daha öncesine gidebilmektedir (Göncüoğlu, 2004; s. 95). Diğer yandan 124 bin âlemin varlığı da ki bu ayetlerle açıklık kazanmış şekliyle sabittir, *Daha bir kısmını da sana bildirmedığımız...*^{21[40]} reddedilebiliyor.

Diğer bir sorunsal husus da Âdemoğullarının üreme süreçleriyle ilgili kanaatlerdedir. Bu iyimser ve tenzih içerikli İslam'ın cinsel ilişki odaklı modellerine saygınlık içerikli görüntüsünde olan, ancak gerçeği yansıtmayan bir görüştür. Bu haliyle görüş de temellendirilememektedir. Varsayımda kalmaktadır. Kuran mesajı ile herhangi bir iz taşınamasına rağmen, üreme süreçleriyle ilgili olarak ensest ilişki üzerinden düşünceler üretip; bunu İslam'ın kabul edilemez görüşü ile ilişkilendirip tenzih makamının bir gereği olarak bunun ötesinde bir üreme modellemesine girişmek, bilginin önüne geçmek ve delili olmayan bilgiyi delil gibi ihdas etmek anlamına gelir ki bu da Kuran mesajına uyum sağlamamaktadır. Mahiyeti sadece ayetlerin anlam aralıklarında yatan ve tek nefis olgusuyla açıklanan üreme süreçlerinin (Ragıp El-İsfahani, 2019; s. 43), müfredatın anlam katmanlarını zorlayarak çoklu Âdemler ve Havvalar varlığından söz etmek, kök metnin anlam duvarlarını yıkmaktadır denebilir. Tüm kitap, nebi ve dönemsel şeriatı bağlamında olduğu gibi üreme ile ilgili hususta da ilâhi emrin mahiyeti ve meşruluğunun keyfiyeti, iradelerin kesbiyetinin ötesinde olabilmektedir. Konu ile ilgili tüm ihtimaller diğer bakış açılarını ve ihtimalleri beraberinde getirir doğal olarak. Çoklu âdemler ve Havvalar ihtimali, ensest ilişki-

²¹ [40] Nisa 4/164; Mü'min 40/78.

lerden arı bir İslam'ın olduğu kesinlemesinin/beklentisinin bir refleksi olarak iyimser görünümlü bir tutumdan öteye gidememektedir(Erdem, 2005; s. 137). Hüküm sahibi olarak yaratıcının kural koyma tasarrufu, sorgulanamamaktadır doğal olarak. Esasen yeni bir değerlendirme yok. İlk kök veriden beri ikircikli bir tutumun yaratılış gayesine endeksli tez -antitez ağında evirilerek gelen iddia ve karşı iddiaların çatışmasının dönemsel algısıdır bu görüşler. İlk insan ve Âdem nebi arasındaki ayrımla, mesele baştan sorunsallaştırılarak çalışmaya /iddiaya zemin hazırlanmış görünmektedir. İlgili ayetler buna imkân vermemektedir. Muhatap alınan âdemin insani donanımı ve insani varlığı bu iddiayı reddeder gibidir.^{22[43]} Özellikler Bakara süresi 30 dan başlayarak halife kavramı ile yetkilendirilmiş ilk ontolojik olgu (beşer, insan müştemilatı ile) olarak zikredilip hemen ardından aralıksız bir tamamlama ile Âdem den söz edilmesi ve âdemi/insani özellikleri ile donanmış bir varlığın ilk edinim ve edinçsel (toplu bilgidен eylemsel iradeli eyleme geçiş) süreçleri ile havi olması, ilim ve kelam ile en üstenci yetkilendirmelerle tezyin edilmesi ilk insanın, âdem, beşer ve insan olarak Hz. Âdem'e işaret ettiğı çok kesin olarak gözlemlenmektedir. Dolayısıyla yaratılış kavramının geçtiğı açıklamalarda, Hz. Âdem'den iççelik esaslı söz edildiğı de açıkça görölmektedir(Çelik, 2011; s. 76).

Uygarlık tarihi kavramı zaten sorunludur. Uygarlık insan yaşamının ilk kodlarının konfor ve gelişim seviyesinin kodlarını oluşturuyorsa kök bilgi zaten bu donanımı ilk olarak yaratım evresinde insana bahşetmiş ve diğеr varlıklardan (Meleklerden) üstünlüğünü ispat dâhilinde ele almıştır. Bu iddia konunun sorunsallaştırma azminin göstergesidir. Sabit/kök metin, ana veri, sorunsal değildir ki zaten. Kaldı ki tarihsel sınıflama tarih içeriğı ve metodolojisi her yeni günle yeni açılımlara maruz kalmakta; bu da uygarlık tarihini ve göstergelerini, bilim tarihini ve göstergelerini, kültür tarihi ve göstergelerini özellikle son dönem buluntularla hızla değiştirmektedir(Raczynski, 1980; s. 56). Misal olarak yazı'yı veya para'yı vermek mümkündür. Tarihsel veriler, ilk dönemlerde yazının sonradan ihdas edildiğini ve söz medeniyetinin, zamanla kayıtlı medeniyetlere evirildiğini, bu nedenle kayıtlı verilerin aktarım ve yayılımı için yazılı kodların insanlık medeniyetinin gelişim süreci olarak geliştiğini ileri sürüyorlardı(Radt, 2022; s. 131). Oysa

²² [43] Bakara, 30-37.

yazı olgusu, kök metinlerin kayıtlı verilerinde göksel bir yaratımın unsuru olduğunu ve kayıt esaslı dinsel metinlerin, esasen kök yazılımlardan aktarıldığını kayıt olgusu ile yazılı-yazılmış nesne olgusunun içiçe olduğu göstermektedir.^{23[47]} Kök bilgide kayıt olgusundan söz edilmekte; kök metinler öncesi ve sonrası ile aynı hükümlerin yenileyicisi olarak nebi/ler şeriatı odaklı biçimde dönemin konumuna göre şekillenmektedir. Yine para olgusu da aynı süreçlere tabidir. Lidyalılara (MÖ 7. yy.) atfedilen paranın (şikke) bir değişim nesnesi olarak esasen daha önceki asırlarda var olduğu ve kullanıldığı (İyon medeniyeti, MÖ 12. yy.) yeni buluntularla tespit edilebilmektedir. Tüm bunlar insan ve yaşamına dair her türlü araç ve gerecin, kullanım nesnelerinin kök bilgi dâhilinde tasarımıldığını ve gayesellik ilkesi gereği insanın menfaatine sunulduğu, bu unsurların zamanla kullanım ve işlevi bakımından akim kaldığı; başka zamanlarda ise geliştirildiği ve yorumlanarak ihtiyaçlar doğrultusunda biçim aldığı bilinmelidir (Keppel, 1831; s. 326).

Âdemoğulları kavramının analizinde de yukarıdaki yanılsamalarda kimi kanaatlere yer verildiği görülmektedir. Soy (şecere bağlamı) üzerinden insanlık tarihi veya yönetsel erk olarak krallık oluşturma konsepti içinde tek bir egemen güç olarak tanrısal yetkiyi elinde tutan algısının oluşturulması; sadece Hristiyanlara (Âdem, İsa silsilesi) veya başka dinlere özgü kılınması düşüncesi de sorundur. Söz konusu insan türü olduğunda ilk yaratılan varlık ile onun silsilesi (sülalesi) varlık yarışına ve üstenci sınıf rekabetine sokulamaz. Dolayısıyla Âdemoğlu hitabı, belli bir insan topluluğunu değil de (Hristiyanları, Arapları) sözcük içeriği ve semantik referansı gereği, ortak türün tüm silsilesini kapsar. Bu iddia/kanaat, zaten tehlikeli bir iddiadır. O gün/dönem için, denildiğinde; tarihselliğe kayan bir sınırlamayla ilahi hükmün geçerlilik alanına sınır koyma olur ki bu Kuran üslubuna aykırıdır. Zaten Âdemoğlu ifadesi, insanlığı teşmil eden genel bir ifadedir. Diğer yandan Kuran, tarihselci bakış açısının aksine, evrensel hükümleri ile tüm yaşam katmanında ve arenasında tüm insanlığı kasteder.^{24[49]} (... *seni bütün insanlığa...*^{25[50]} *Kuran bütün âlemlere insanlığa öğret...*^{26[51]}

²³ [47] Hac, 70; Kamer, 56; Yunus 61..

²⁴ [49] Yusuf 12/104, Enbiya 21/107, İbrahim 14/52, Sad 38/87; Enbiya 21/107..

²⁵ [50] Nisa 4/79; Sebe 34/28.

²⁶ [51] Sad 38/87; Zümer 39/41; Fetih 48/23; Kalem 68/52. Tekvir 81/27. Enam 6/92, Nisa 4/174, Yunus 10/2, Yusuf 12/104, Sad 38/87.

Kuran ve nüzul ortamı ile ilgili değerlendirme semantik ve sosyolojik katmanlar açısından değerlendirilmelidir. Oysa tarihsel olayı genele şamil ölçeklen uzak tutmak, ahkâmın etki alanına insan/lık adına sınır-lama ve daraltma oluşturmak anlamına gelir ki, bu mesajın kök işlevine temelden aykırıdır ve bu tutum siyasi bir tutumdur. İnsanlığın efendi-köle ayırımına dayalı seçkinler lehine doğuştan geldiğine inanılan ve üst insan sınıfına mensubiyeti taşıyan sözde bir sınıflama olur bu. Doğal süreçlerle ilgili değildir. Temele esas teşkil etmemektedir. Denildiği gibi “kanaatimizce” ifadesi temele muhtaçtır ve kanaat ile kök anlamlar üzerinden tasarruf oluşturmak, tehlikeli ve zararlı yanıyla çığır açıcı bir yaklaşımdır. Böyle bir engellenme söz konusu değildir; genel/kap-sayıcı anlam, kendi köküne dâhil bir anlamdır. Nüzul ortamının anlam ağı, kök anlamın dönemsel algı ile sınırlandırılacağı anlamına gelme-mektedir. Metinsel iletişimin genel anlamlandırma paradigmalarına da aykırı bir durumdur bu. Anlamın serüveni okuma ve dönemsel algılama bileşenlerinin oluşturduğu yaklaşım biçimidir. Bu da okurun/ anlam-landırmanın/alımlayanın, içinde bulunduğu okuma/anlama süreçlerinin metinsel iletişime yönelik değerlendirmelerinin üretilmesi demektir. Ancak kuramsal ve uygulamalı verilerle de anlaşılabacağı üzere bu çizgi-de okur ve dönemsel algı, sonsuz serbesti içinde gelişigüzel bir anlam-landırma yetisine ve yetkisine sahip değildir. Metinsel iletişimin gerek-tirdiği metnin güdüm kurgusu (Alm. Textstrategie), metinsel anlamın türevlendirilmesi ve yeniden boyutlandırılmasında esas olarak kabul edilmesi gereken ana faktördür. Bu da kök veri/metin ve kök anlam bağlamıdır. Yorumlama bu bağlamdan uzak tutulmamalıdır. Yoksa anlamın içkin bağı, kaymaya uğrar ve olduğunun yani iddiasının aksi bir anlamlandırma fecaati ortaya çıkmış olabilir(Bülbül, 2018a; s. 150).

Kök anlam, kök bağlam ve insanlık için ilk olan ve bu haliyle ileriki süreçlere insani donanımlarıyla etki oluşturmasının gereği, kök varlık olarak insan türü olan Hz. Âdem üzerine araştırma yapanların, kök metinden uzak açıklama getirmesi, Kuran mesajına ve genel hükümlerine tezat teşkil edecektir. İlk insan olarak tüm muhataplık eylemlerini içeren hitap ve muhatapın gereği eylemler bütünlüğünde, değer, ilim, hareket ve mukayese ile melekût âleminin de dâhil olduğu ilmi düze-yin gösterilmesi, diğer yandan sorumluluk ve ilk âlemin olay örgüsüne maruz kalma ve ardı sıra yaratımın ve üretimin alt evrelerine yönelik hata, günah, mesaja uyma, pişmanlık, tövbe, kurtuluş ve yaşamın ilk

kodlarına dâhil olma gibi süreçler toplam olarak bu evrede, Âdem olarak ilk beşer ve insan varlığının resul olduğunu ve risalet ile görevlendirildiğini, halife sorumluluğu ile tezyin edildiğine işaret ve delil oluşturmaktadır açıkça.

Eskiçağ metinlerinde toprak motifi ile şekil verme veya yaratım süreçlerini oluşturma bilgileri, pagan kültürlerdeki insanı yaratma eylemlerinin toprağa nispet edilmesi gibi analogilerden hüküm çıkarma adına doğruyu/orijinal mesajı sabote edecek olan tanımlardır. Kök doğrudan neşet eden yanılsamalara ve anlam kaymalarına uğramış doğrunun, sanki asıl olanın alternatifleriymiş gibi düşünülmesi, varsayımsal bir bilgi kotarmanın ötesine geçemeyecek sığ alımlamalardır. Bu şunu gösterir: zaten ilk olana/ orijine sahip kök metin izleri, diğer dönemlerde toplumların bu kök anlam sarmalından kopmaları sonucu (yozlaşma süreçleri) yerine kendi ihtiyaçları (sosyal, siyasal, kültürel üstünlük oluşturma) doğrultusunda yeni anlam(a)lar ve içerikler ihdas etmelerinin sonucudur. Kök metinlerin metinsel izlerine, bu bağlamda diğer uygarlıkların içeriklerle oynaması sonucu yeni yorumlamalara yer verdiği ve mesajın orijinal içeriğinin bu sayede anlam kaymasına uğradığı, metinsel izlerin her uygarlıkta bozulmasına rağmen ortak kodlar taşınmasıyla açıkça gözlenmektedir(Bülbül, 2017; s.122). Bu ortak kodlar, uygarlıktan uygarlığa farklı biçimlerde süregelse de kök verinin eseri olduklarını kendi süreçlerinde belgelemiş olurlar. Bunlar kök metin bilgilerinin zamanla yozlaşması sonucu elde kalan anlamsal kaymalar ve yaşam pratiğine yansıma biçimleridir.

Âdem ırkı, diğer insan/lar ırkı gibi bir ayırım, diğer yandan ilk insanın resul âdem olmayan bir atıl varlık olasılığı, bu ilişki düzeyinden iblisin kendisinin daha hayırlı olduğu kanaatinin yerinde olduğu iması, delilden yoksun olduğu kadar; yaratmada en güzeline muktedir olduğunu^{27[54]} kendi tenzih, kudret ve ululuk ifadesiyle delilleyen yaratıcıya da yaratmada nakise nispet etme cüretine ve sorununa yol açar. Dolayısıyla iblisin, Âdemin tür olarak kendine özgü yaratılışına yönelik çekememezliği/tekebbürü, maddesel (çamur ve onun bulamacı karışım) düzeyde değil, içerik düzeyindeki ayrıcalıklı (yetkilendirilmeyi ve sorumluluğu gerekli kılan ilmi merhaleler) donanımlarına karşıdır ki, bunu yaratıcı, tekebbür etme ve akabinde kâfirlerden olma

²⁷ [54] Secde 32/7.

ifadesiyle tahkir ederek tamamlamaktadır.^{28[55]} Yoksa aksi bir iddia ve kanaat, haddini aşan bir açıklama olur. Çömlekçilik ayrı bir olaydır. Yaratılış tasarımı olarak sade bir dille (Kuran üslubu) anlatılması bu sürecin hafife alınmasına zemin oluşturacak bir durum değildir. Kaldı ki, Kuran bu tarzı sanki yerselden almış gibi bir iddia saklıdır ifade de, oysa yaratıcı kendi tasarım modelini, evvel sıfatının tezahürü olarak her daim müdahil kudretiyle etkili/sürekli kılmaya muktedirdir. Bilindiği üzere *el'*e izafe edilen anlam, teşbih içerimli bir metafordur. Çünkü Allah'ın vücut kavramının gösterge değeri, insan için zamansal ve mekânsal algı formlarıyla kavranamayacak bilgidir.

Söylenceleri asıl olarak kabul etmemekteyiz. Mitik ifadelerden her medeniyetin içinde çokça safsata ve destansı bilgilere ulaşmak mümkündür. Bunlar gerçek olayların açıklanmasında delil oluşturmazlar. Zaten kök metinlerin yozlaştırılması ve burada da geçtiği üzere kasıtlı nedenlerle ileri sürülen alternatif, sözde bilgilerdir, malumatlardır mitik anlatılar. Bu açıkça kök bilginin, aktarım süreçlerinden sonraki devirlerde insan elinde kendi istemleri ve çıkarları doğrultusunda bir anlam kaymasına maruz kaldığına delil oluşturur. Orijinal verinin, pek çok medeniyette aynı asıldan olduğu; ortak kod olarak iç benzerlik gösterdiği, ancak farklı biçimlerde dönüştürüldüğü, algılandığı ve yorumlandığı tarihsel sürecin ve farklılaşmaların kaynağına delil oluşturur. İnanç sistemlerinde süregelen yenilenme de bu kök verinin (Orijinal mesajın), insan yaşamına tecdit edilerek kök bilgi ayarlarına dönüşü ve öz verinin devamını sağlamayı amaçlamaktadır. Değişmeyen sünnet uyarısı bunu desteklemektedir.^{29[56]}

Bir diğer konu Hz. Âdem sonrası neslin devamiyeti ve üreme süreçleriyle ilgili spekülasyonlardır. Bu iddia mahiyeti kesbedilemeyen bir hadise olduğu için özellikle sorunsallaştırılmış ve İslami kaynaklara bu açıdan eleştiri getirilecek rahat bir alan olarak görülmüştür. Bir de İslami terbiyeye enest ilişkiyi yakıştıramama/ tenzih ve hassasiyeti de eklenince değişik teorilere açık ve haklı görünümlü bir tartışma alanı yaratılmış bulunmaktadır. Ancak unutulmamalı ki, yasa koyucu kudret ilk süreçlerde yaratım ve üretim aşmalarını da belli bir karara bağlamıştır. Bunun mahiyetini irdelemek ve özellikle mevcut İslami ahlakın

²⁸ [55] Bakara 2/34; Sad 38/74.

²⁹ [56] Ahzab 33/62; Fatır 35/43.

ilkelerine aykırı durumlarını gibi algılamak ve bu algıya destek olmak büyük yanılgı olacaktır. Diğer yandan Hz. Âdem'i, ahlak ikliminde sonradan vahye muhatap Nebi/Resul olarak değerlendirmek, ön varlık âleminin, amiplere ve terliksi hayvanlara indirgenerek, evrilerek insansı varlıklara ve medeni yaşam süreçlerine (Kendi kendine pratik yaşam ihtiyaçlarından esinlenerek) ara formlarla geçtiği nazariyesini öncelemek, ne insan olmanın biyolojik ve embriyolojik verilerine ve ne de kök verinin kitabi bilgilerine uygun düşmemektedir(Behe, 2007; s. 241). Bunlar ancak dönemsel algı formatında yoruma dayalı ve her zaman değişime açık kanaatlerdir. Yaratığına isim koyamayan yaratıcı ve ilk varlığın âdemi içeriğinin atıl bir toprak yığınının başkası olmadığı iddiası, gerçek kitabın/verinin içeriğiyle uyuşmamaktadır.

Kaldı ki her an her türlü yaratmaya kadir olan Yaratıcı, insanın algı formlarının ötesinde yaratma eylemlerini de yaratmaya kadirdir.^{30[58]} Misal olarak şu teorimizi de dikkate sunmak yararlı olabilir: İnsanlığın üreme süreci, ilk insan Hz. Âdem'in yaratılmasının ardından, Âdem ile eşi arasındaki izdivaçtan bir çocuk/lar doğmadan önce, Hz. Âdemin eşine kimsenin (Âdem babamızın dahi) dokunmaksızın; Meryem annemiz hadisesinde olduğu gibi üflenilen ilahi ruh ile çocuk/lara hamile kalmasına takdir buyurmuş ve ondan sonra Âdem babamız ile birlikteliği sunucunda da doğan diğer çocukların doğması ve çoğalması mümkün olabilmiştir denebilir. Diğer yandan daha başka yaklaşımlar da mümkündür. Önemli olan burada, kök anlamı zedelemeyen uygun temellendirmelerle (ensest ilişkiden de uzak) türeme sürecinin açıklanabilmesidir. Kısacası bilimsel çelişkileri içermeyen kanaatlerin, temellendirilmiş veriler üzerinden delilli düşünceler olarak ileri sürülmesi daha kabul göreceği açıktır. Bilimsel veriler ile nakli veriler çelişkili biçimde değerlendirilirse bu, bilim-malum ilişkisinin de göz ardı edilmesi sorununa yol açabilir. Kambriyen patlaması teorisi, ilk canlının ortaya çıkması, insansı varlıkların! Ara formlar süreçleriyle şekillenmesi, araç kullanma, beslenme, maddeye şekil verme, sosyalleşme ve diğer mutasyon, oryantasyon ve popülasyon süreçleriyle son şeklini alması dönemi ile kutsal kitaplara atfedilen adam ve sonrası dönem arasında bilimsel dayanaklardan yoksun kanaatlerin olduğu bir sorun olarak ortada durmaktadır(Gillespie, 1979; s. 211). Karbon

³⁰ [58] Fatır 35/1; Yasin 36/79.

testlerinin ortaya koyduğu veriler ile kutsal kitaplara! nispet edilen bilgiler çelişkili olmamalıdır bu anlamda(Polat, 2016; s. 13). Dolayısıyla kök verinin tahrif edilmemiş orijinine bakılarak temellendirmelerin ve yorumlamaların yapılabileceği, delilleriyle kendini temellendirebilen bir veri oluşturabilmektedir.

Diğer yandan Hz. Âdem ve ilk insan âdem ayrımı da temellendirmelerden uzak düşünce bazında ileri sürülen kanaatlerdir. Evrim varsayımına yaklaşan bir açıklama olur bu yaklaşım. Evrim nazariyesi ise hipotetik bilimsellik üzerinden verileri kendi açısından formüle etmeye çalışmıştır ve sınıflandırmasını bu veriler üzerinden yapar ve bu yanıyla sorunsallığı devam etmekle birlikte; çoğu bilimsel yaklaşımlar tasadüfçü bu nazariyenin doğmadan öldüğü kanaatindedir. Yaratılış olgusuna aykırı olan bu tutum tasadüfçü bilimselliğe yakın anlayışı desteklemektedir; oysa yaratılış, müdahil üst otoritenin kök veriler bağlamında kesinleşmiş tasarımıdır. Yanı sıra insanlık tarihini çizgisel olarak değerlendirip, sınırlı alan/ortam oluşturma, beslenme ihtiyacı, avcılık, köyleşme/şehirleşme kültürü, sosyalleşme ve evrilerle gelişim çizgisine dâhil olma ve ilk üretim çoğaltım evresine (Neolitik dönem) geçme gibi varsayımsal tarih anlayışı insanlık tarihine kesin veri olarak değer oluşturmamaktadır. Çünkü varoluş süreçleri çizgisel değil zikzaklı, inişli çıkışlı süreçleri içermektedir. Her yeni dönemim kendine özgü medeniyeti, eşyayı işleme, yorumlaması bir önceki medeniyetin izlerini ortak kodlar olarak içinde barındırması da bunu desteklemektedir dolayısıyla,

Bu görüşe şu noktalardan itiraz gelebilmektedir:

1- 13,8 milyar yıllık bir geçmişe sahip yeryüzü içinde yer alan en değerli varlık-insan, zamanın son sınırına (varsayılan 3,5 milyonluk geçmişle insanın son 15-20 000 yıla) yerleştirilmiştir; bu her şeyin kendisi için yaratıldığı gayesellik ilkesine aykırıdır.

2- Ateş, yazı, dil gibi kök bilgide, Hz. Âdem için kayıtlı olan veriler daha sonraki zaman aralıklarına sıkıştırılması, kök metinlerin verileriyle temelden çelişmektedir. Bunlar ilk olarak insan varlığı ile vücut bulan beşerin- Âdem'in kendisinde donatılmış veriler olarak var olmuştur ki bununla insan olarak Âdem, melekût âleminde fark oluşturmuş ve meleklerin taaccübünü kazanmıştır.

3- Dil ve diğer olgular zamanla oluşmuş ve bir tekâmülün uzantısı gibi bilimsellik adına yapılan açıklamalar, sadece varsayımsal kalmamakta; asıl ile yani maluma tabi ilmin verilerine de aykırılık içermektedir. Kök metin, bu sürecin nasıl oluştuğunu ayrıntılarıyla tartışmasız olarak ilgili ayetlerde vermektedir. Dil olgusu, epistem ve eylemsel yanı itibarıyla kök veride kayıtlı, önsel ve diğer veriler gibi aktarıma açık veri olarak kaynaktan aktarılmış bir meleke olarak varlık âlemine ve insanın (Hz. Âdem) yaratılmasını müteakiben de sonrası nesle emanet edilmiştir.

Diğer yandan bilimsel normlarla kökten çelişen bir husus daha vardır ki, o da Hz. Âdemin nübüvvet döneminin yerleşik hayata geçiş ile başladığını iddia eden kanaattir. Bu temelden yanlış bir kanaattir. Çünkü Âdem için soy nispeti, enest ilişkiye dayandırılması ile hoş görülmezken, evrimleşen/gelişen son insan modeli olana homo sapiens sapiens sonrası bir nebi Âdemin hangi soydan ve evrelerden geldiği nesep, sıhriyet, mizaç, ahlak irsiyet bakımından daha sorunsal, vahim ve karmaşık bir hal almış olmasıdır. Çünkü tanrı fikrinin bile bu dönemde ortaya çıktığı kanaatine göre rehbersiz, kök bilgisiz bir rastlantısal canlı modelinin, hangi ilkel evrelerden geçerek; hangi üreme süreçlerinden geçerek var kaldığı, enest ilişkileri bile gölgede bırakacak bir sorunlu yaklaşım olmaktadır. Çünkü bu kanaate göre, Âdemin bağlı bulunduğu ilk canlı evresi ilkel ve rehbersiz bir soydur. Bu soydan nübüvvete layık görülecek bir türün sonradan çıkması ise düşünülmesi bile bilimsel normlardan ve ahlak ilkelerinden uzak görünmektedir. Kaldı ki kitabı verilere aykırılığı da başka bir konudur.

Sonuç

İslami bilgi coğrafyasında, Âdem ve Hz. Âdem diye ikircikli bir ilk olma bağlamında, ne nübüvvet ve ne de insan olarak en küçük bir delil olabilecek veri mevcut değildir. İslami literatürde kimi iddialarda olduğu gibi bir zamansal uzam ve söz konusu edilen Hz. Âdem arasında, zamansal bir çelişki ve sınırlılık / bağlayıcılık zorlaması zaten bulunmamaktadır ki, bu Kitabı veriye hamledilsin. Daha eski veya daha daha eski tarihlenme, Hz. Âdem'in, Kur'ani iddia ile Nebi/Resul ve ilk insan, beşer ve Âdem olmamasına işaret etmez. Zamansal verilerin sınırlılığı ve geniş aralıklı oluşu ve ölçümleri, Hz. Âdem'in, Nebi olarak seçilmişliğine bir yanlışlama getirmedeği gibi; onun ilk yaratılan

insan ve ilahi verilerle (Tüm insani müstemilatı ile) tezyin ile tekmil edilen biri olmadığını da göstermez.

Açıkça görülmektedir ki, Kurani veriler ışığında ilk insan olan Hz. Âdem, ilk oluş ve bu aşamadaki tezyin ayrıcalıkları ile yukarıda da değinildiği üzere vahiy ile muhatap ve nübüvvet sorumluluklarının alt yapısına sahip resuldür. Hz. Âdemin, korunumlu/orijinal veri olarak İslam ile diğer muharref dinlerle karşılaştırılmasını tarihsel veriler, toplumsal rekabet ve ortak kanaatler üzerinden açıklayarak bir belirleme ve kesinleme yoluna gitmek, en azından açık delilli veriler bağlamında, çok indirgemeci ve zorlayıcı bir yorum olacaktır. Diğer yandan ortak ata fikri ile siyaset güdülmesi, etnik grupların ortak bir evrende tutulmak istenmesi, siyasi tutum olarak geçerli olmakla birlikte fitraten sorunsaldır. Bu bağlamda “*Birbirinize düşman olarak inin*”^{31[61]} mesajı ve insani fitratın sosyal beğeni ve üstünlük dürtüsüne bağlı Habil-Kabil parabolünü göz ardı etmemek gerekmektedir. Ortak ata, tüm insanların tek bir ümmet haline getirilme lokomotifini olamamış ve olamayacaktır dolayısıyla.

Diğer yandan İslami ahlak normlarına aykırı düştüğü iddiasıyla, ensest ilişki yorumlamalarından kurtulma adına yeni bir yaklaşım ve tarihsel yorumlama zorunluluğu, kanaatleri güçlendirmesi bakımından, âdem ile Hz Âdem diye bir ayrıma gitmek, her türlü yaratmaya kudret getiren bir yaratıcının, kudret tasarrufuna yersel bir yorum getirme gereksiniminden başa bir husus olamayacaktır. Bu da yaratıcının kudretine Aristo tarzı bir cüz-kül sınırlaması getirecektir ki bu da sorunsaldır.

Âdemin yaratılışı, yaşı, yaşadığı yer/ortam koşulları, insan nesli ve çoğalması, döneminin tarihselleşmesi, tarihsel verilerin ilk, orta ve son evrelerinin tasnifi gibi sorgu ve merak nesneleri, bilgi ve algı normlarının ötesinde, öteden beri insanın merakını meşgul etmiş, pek çok husus gibi düşünce dünyasına mal olmuş hususlardır. Burada dikkat edilmesi gereken, kitabi verilerde kayıtlı hususlar, kanaatlere yer vermeyecek kesinlemeler olduklarından bilimsellik adına yapılacak yorumlamalar marjinal kalabilmekte ve kök verinin mesajına ters düşebilmektedirler.

Hiz. Âdem’in ön atasıyla veya kendi adını taşıyan seçilmemiş bir âdemi varlığın ilk insan olarak muhatap alınmasıyla ilgili kesin bilgi bulun-

³¹ [61] Bakara 2/36

mamaktadır. Kök metin referansı böyle bir bilginin izini taşımamaktadır. Metinsel yorumlamaların mutlaklaştırılması, kök metinlerin (göksel mesaj içeriğinde) kendi uyarılarıyla kabul görmemektedir. Dikkat çeken diğer bir nokta ise ilk insanın tüm bilgi verileriyle donatılmasına ve bu noktada irade gösterip ilelebedlik bilinciyle ve iradesiyle muhasebe yetisiyle hükmetmesine karşın, iddia edilen Hz. Âdemin tekâmül süreçlerinden (Hangi ön bilgi ve vahiy ile olduğu da başka bir sorunsaldır) sonra nübüvvet makamına ulaşmasının varsayımıdır ki, bu çok zorlama bir yorum olarak kalmaktadır.

İnsanlık âleminin kök varlığı olarak yaratılmış ve seçilmiş olan Hz. Âdem, yaratıcının ilk basamaktan başlayarak; silsile içinde tüm yaratım-donanım müstemilatını kesbederek; yaratıcının, insani donanımına muhatap öncü varlık değeri olarak, vahiy yoluyla hayati kök ilimlerin inşası, hazinesi ve kuluçkası konumunda varlık bulmuş tekmil insan/beşerdir. Bu bağlamda Hz. Âdem, insan ve beşer münderecatını içinde hamule eden; kök varlık/ insan varlığı olarak zaten kayıt altına alınmış seçilmişliği ile tartışmasız kök değer olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akalan, İlhan. Toprak Oluşu Yapısı ve Özellikleri. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 231 Ankara, 1965.
- Aydın, Mehmet. *Din Felsefesi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, İzmir, 1990.
- Barrow, John, D. *Evrenin Kökeni*, çev. Sinem Gül, 1. Basım. İstanbul, Türkiye: Varlık Yayınları; 1998.
- Behe, Michael, J. - Stephen C. Meyer - William A. Dembski. *Evrenin Alternatif Tarihi* çev. Orhan Düz, 1. Basım. İstanbul, Türkiye: Gelenek Yayıncılık; 2004.
- Behe, Michael J. *Darwin'in Kara Kutusu*, çev. Gürkan Bayır, İstanbul: Kesit Yayınları, 2007, 60.
- Behe, Michael J. *Darwin'in Kara Kutusu*, s. 45; bkz. Behe, "Molecular Machines: Experimental Support for Design Inference", Robert T. Pennock (ed.), Intelligent Design Creationism and Its Critics (içinde).
- Bülbül, Melik. *İmgesel İletişim*, 2. Basım, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya. 2017.
- Bülbül, Melik. *Metin ve Anlam Üzerine Düşünceler*, Dil Eğitimi Açısından Metinsel İletişim, Çizgi Kitabevi, Konya. 2018a.

- Bülbül, Melik. Evrim, Varsayımsal Bilimsellik ve Yaratılış Algısı, II. International Creation Congress on the Ligth of Sciences 8 th -9 th November 2018, Erzurum, Turkey, 2018b. 678-693.
- Bülbül, Melik. Sorunsallaştırılmış Varoluş ve Yaratılış Meselesi, 3rd International Creation Congress on the Light of Sciences 24th -26th October 2019, Iğdır, Turkey. 2019. 1227-1245.
- Çelik, Hüseyin. “Kur’an’a Göre Hz. Âdem’in Yaratılışı”, İÜİF Dergisi, 2011/2(2), 2011.
- Keppel, George, Narrative of Journey Across The Balcan, By The Selimo And Paravadi Also of A Visit to Azani And Other Newly Discovered Ruins in Asia Minor, in the years 1829-30, in Two Volumes, Vol 2, Henry Colburn and Richard Bentley, London, 1831.
- Ebu'l-Fadl, Cemaluddin Muhammed b. Bekr ibn Manzûr, *Lisânu'l-arab*, Kahire,1300.
- Ebû Zehrâ, Muhammed. İslâm'da Siyasî, İtikadî ve Fikhî Mezhepler Tarihi. çev. Hasan Karakaya vd. İstanbul: Hisar Yayınları, 1983.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kuran Dili*, Kuran Tefsiri, İstanbul: Azim Dağıtım, 2015.
- El-İsfahani, Ragıb. *el-Müfredat fî Garibi'l- Kur'an*, 2 Cilt, 2019. çev. Abdülbaki Güneş-Mehmet Yolcu, İstanbul: Yarin Yayınları,
- Erdem, Mustafa. *Hiz. Âdem (İlk İnsan)*, Ankara: TDV Yayınları. 2005.
- Gillespie, Neal C. Charles Darwin and The Problem of Creation. Chicago: The Univerfsity of Chicago Press, 1979.
- Görgün, Tahsin. *Anlam ve Yorum*, İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2016.
- Harman, Ömer Faruk. “İslam: Vahiy Geleneği İçinde İslam”, C/23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2001.
- Kavşut, Mehmet Sait. Kur'an'da İnsanın Yaratılış Aşamaları-Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Te'vîlat Ekseninde Bir Değerlendirme e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e- sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: VII, Nisan 2012.
- Mehmet Şem'i Efendi (ö. 1881), *Kronolojik Kâinat Tarihi Tarihın Meyveleri Esmârü't-Tevârih*, Yayınları. S. Faruk Göncüoğlu-Selahaddin Alpay, İstanbul: Kültür Tarihi Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2004.
- Palabıyık, Muhammed Hainifi - Dindi, Korkut. İnsanlık Tarihi Bakımından Atamız Âdem ile Hz. Âdem, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 9, Ocak-Haziran 2021.

- Pennisi, Elizabeth. Synthetic Genome Brings New Life to Bacterium. Science. Vol.328, 21 May. 2010. pp. 958-959.
- Polat, Ali. Yerküre Üzerindeki Yaşamın Kökenine ve Evrimine Jeolojik Bir Bakış Açısı, Mavi Gezegen, sayı: 21, 2016.
- Raczynski, Edward. *1814'de İstanbul ve Çanakkale Seyahat*, çev. Kemal Turan, İstanbul: Kervan Kitapçılık, 1980.
- Radt, Wolfgang, *Pergamon Antik Bir Kentin Tarihi ve Yapıları*, çev. Suzan Tammer, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.
- Razi, Fahreddin. *Tefsir-i Kebir*, (Kuran Tefsiri), Mefahitül Gayb. Ankara: Akçağ Yayınları: 1/XXXVI-XXXVII,
- Williams, Thomas, N, Thomas N Williams 1, Tabitha W Mwangi, Sammy Wambua, Timothy E A Peto, et al. Negative Epistasis Between the Malaria-Protective Effects of Alpha+-Thalassemia And the Sick Cell Trait. Nat. Genet. 2005 Nov; 37(11): 1253-7. 2005.
- Yakıt, İsmail. Kur'an'da İnsanın Yaratılışı ve Evrimi, SDU-FD, Sayı 5, Isparta. 1998.

ÖRÜMCEĞİN YARATILIŞINDAKİ İLAHİ SIRLAR

Dr. Öğr. Üyesi Zeki Keskin

Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi.

ORCID NO: 2223-79

zekikeskin1974@hotmail.com

ÖZET

Kâinatta yaratılan her canlının bir yaratılış amacı ve hikmeti vardır. Gerek karada gerekse havada ve denizde, gözle görünen ve görünmeyen binlerce canlı ilahi bir yaratıcı tarafından belli bir amaca hizmet için muhteşem bir şekilde yaratılmıştır. Biz insanların hayranlıkla izlediği; renkleri, şekilleri, davranışları farklı canlıların yaratılışındaki sırları bilim ve teknoloji ilerledikçe çeşitli şekillerdeki tekniklerle, keşiflerle yeni bilimsel veriler elde edilmektedir. Bu mucizevi canlılardan olan ve Kutsal kitabımız Kur'an'da adı geçen Örümceğe baktığımızda yaratılışındaki ilahi incelikleri ve hikmetlerini bu çalışmamızda anlatmaya çalışacağız. Arapçada (العنكبوت), Fransızcada (araignée), İngilizcede (spider) olarak bilinen örümcek, Kur'an'da Ankebut Süresi 41. Ayette geçmektedir. Bu ayette yaratıcı; "Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumları ağ ören örümceğin durumuna benzer ve evlerin en dayanaksız örümceğin evidir." İfadesiyle Allah'tan başka dostlar edinmenin yanlışlığı belirtilmesinin yanı sıra, bu ayette aslında Yüce Yaratıcı görünürde zayıf ve küçük bir yapısı olan ve mucizevi şekilde donatılan örümceğe dikkatimizi çekmektedir. Örümceğin ince ve zarif yapısıyla farklı özelliği ile ördüğü ağ, ipeksi parlaklığı zarif bir inceliği ile bir o kadar da hassastır. Bu ipeksi ağlar, sinek gibi varlıkları da yakalamak için öldürücü bir karmaşıklığa sahiptir. Yüce yaratıcının harikulade bir şekilde yarattığı örümceğin çok değişik özellikleri ve gizli halleri mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Ayet, yaratıcı, yaratma, kâinat, örümcek,

THE DIVINE SECRETS OF THE SPIDER’S CREATION

ABSTRACT

Every living thing created in the universe has a purpose of creation and wisdom. Thousands of visible and invisible living things, both on land, in the air, and in the sea, have been magnificently created by a divine creator to serve a specific purpose. We people watch with admiration; As science and technology progress, new and new scientific data are obtained with various techniques and discoveries. When we look at the spider, which is one of these miraculous creatures and mentioned in our holy book, the Qur’an, we will try to explain the divine subtleties and wisdom in its creation in this research. In arabic (العنكبوت), in french (araignée), in english (spider) known as the spider, Surah Spider in the Qur’an It is mentioned in verse forty-one it is in the verse. In this verse, the creator “The situation of those who make friends other than Allah is similar to that of the spider that weaves webs, and the most vulnerable of the houses is the spider’s house”. In addition to stating that it is wrong to have friends other than Allah, In this verse, the Almighty Creator draws our attention to the seemingly weak and small spider, which is miraculously equipped. The web that the spider weaves with its thin and elegant structure and its distinctive feature is as delicate as its silky shine and elegant delicacy. These silky webs are deadly sophistication to trap creatures like flies as well. The spider, created in a wonderful way by the Supreme Creator, has many different features and hidden states.

Key words: Verse, creative, creating, universe, spider,

1. GİRİŞ

Kutsal kitabımız Kur’an’da Yüce Yaratıcının “*hulk, huluk, halk*” kavramlarıyla yaratmak, icat etmek, inşa etmek gibi kâinatı (Rum: 30/22.; Kamer: 54/49) canlıları (Bakara: 2/164.; Ali İmran: 3/6.; Enam: 6/38,59.; Hud: 11/6, 56.; Enbiya: 21/30.; Nur: 24/45) bitkileri (Yasin: 36/33.; Enam: 6/38, 59, 95, 99.; Araf: 7/58.; Yunus: 10/24.; Kehf: 18/45.; Taha: 20/53.; Kaf: 50/7.) ve nesneleri yaratmasına baktığımızda hepsinde bir denge bir düzen (Rad: 13/18.; Furkan: 25/2.; Kamer: 54/49.) bir işlevsellik olduğunu müşahade etmekteyiz. Allah (c.c.)

kâinatı ve içindekileri yaratırken kimisini “*ibda*” yoktan yaratmadır ki “ol” emrine vakıftır. Yüce Yaraticının azametinin yüce kudretinin tezahürüdür. (Yasin: 36/82) “Emrimiz ancak bir tek emirdir, göz kırpması gibidir ki anında gerçekleşir. (Kamer: 54/50) “*O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah’tır. Güzel isimler O’nundur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O’nu tesbih eder. O, mutlak güç sahibidir; hüküm ve hikmet sahibidir.*” (Haşr: 59/24) kimisini ise aşamalar “inşa” şeklinde yaratmıştır. “Oysa o sizi aşama aşama yarattı.” (Nur: 24/14), (Secde: 32/7.; Zümer: 39/6) Bu yaratma göklerin ve yerin altı günde yaratılması gibi (Araf: 7/54.; Yunus: 10/3.; Hud: 11/7) yaratılan şeyin kendini tamamlaması ve belli bir olgunluğa erişmesi için zamana ihtiyacı vardır. Bu şekilde de yaratılmasında binlerce hikmet vardır. Yaratılan her varlığın bilim adamları tarafından belli ölçeklerle keşfi gün geçtikçe artmaktadır. Harikulade şekil ve özelliklere sahip canlıların keşfi, bütün bu yaratılanların bir tesadüf sonucu yaratılmadığını göstermektedir. Bu kadar mucizevi özelliklere sahip her varlığın yaratıcısı sonsuz kudret sahibi Allah (c.c.) olduğu ortaya konulan bilimsel verilerle bir kez daha kanıtlanmıştır.

Yüce yaratıcının yarattığı Karınca (Nahl: 27/18), Sinek (Hac: 22/73), sivrisinek (Bakara: 2/26), Örümcek (Ankebut: 29/41), vb. canlıların her ne kadar bedenleri ve şekilleri küçük olsa da bir o kadar muhteşem özelliklerle donatılmıştır. Bu canlılar bedenleri küçük olsa da her biri ayrı bir güzellikte ve özelliktedir. Günlük hayatımızda karşılaştığımız ve belki de evlerimizin, damlarımızın bir köşesinde örmüş olduğu ağıyla tanıdığımız örümcek ilahi bir mucizevi şekilde donatılmış farklı özellikler ile insanoğlunu şaşırtmıştır. Örümcek ilk çağlardan itibaren bilinen ve keşfedilmiş bir canlı türüdür. Örümceğin varlığıyla ilgili ilk olarak kutsal kitaplarda “örümcek ağı dokuyorlar” bahsi geçtiğine dair ifadeler,¹ olmakla beraber Kur’an’da ve Hadislerde adı geçmektedir. Kur’an’da Ankebut suresinde adı geçen bu canlı söz konusu geçtiği ayette; “*Allah’ın dışında farklı tanrılar edinip onları dost edinenlerin hali örümceğin ördüğü ağın durumu gibi dayanıksız, zayıf ve güvensiz olduğunu*” (Ankebut: 29/41) belirtmiştir. Bilinen ilk örümceğimsiler keliserli 380 milyon yıl önce olduğu tahmin edilmektedir. Bu türlerin 3,958 cins 114 familyada taksono-

¹ Kitab-ı Mukaddes, Yeşaya/İşaya: 59.

mik olarak sınıflandırılmış ve yaklaşık olarak 45.000'den fazla tür tanımlanmıştır. Fakat bu sayının üzerinde bir tür olma ihtimali de mevcuttur. Elde edilen fosil çeşitliliğinden türünün çok fazla örümceğimsi türünün olduğu ihtimali vardır.

Bu çalışmamızda; Harikulade bir şekilde her canlı gibi yaratılan örümceğin özellikleri ondaki ilahi sırları ve inceliklerini anlatmaya çalışacağız. Bu çalışmamızda Kur'an, Hadisler ve fen bilimleri ışığında, bu konuyu işlemeye çalışacağız.

2. ÖRÜMCEĞİN YARATILIŞI, YAŞAMI VE İLAHİ SIRLARI

Örümcek ismi Arapçada (العنكبوت), Fransızcada (araignée), İngilizcede (spider) olarak bilinen örümcek, Kur'an'da Ankebût Süresi 41. Ayette geçmektedir. *“Allah'ın dışında farklı tanrılar edinip onları dost edenlerin hali örümceğin ördüğü ağın durumu gibi dayanıksız, zayıf ve güvensiz olduğunu”* (Ankebût: 29/41) Ankebût'un çoğulu Anâkib olarak kaynaklarda geçmektedir. Örümceğin, Hz. Davud'a (a.s.) yardım ettiği, Hz. Peygamber (s.a.v.) hicret esnasında yardım ettiğini ve daha birçok islam kaynaklarında birçok faydalar sağladığını bilmekteyiz.² Dünyanın en yüksek yerlerinde ve yeryüzünün en derin çukurlarında, mağaralarda, göl ve su kenarlarında yaşayabilen bu varlıklar her türlü ekosisteme ayak uydurabilirler.

Bilinen ilk örümceğimsiler keliserliler olduğu tahmin edilmektedir. Örümcek eklembacaklılar (Arthropoda) şubesinin Örümceğimsiler (Arachnida) sınıfından Araneae³ familyasının üyelerine verilen genel addır. Kehribardaki⁴ örümcek fosillerinden anlaşıldığına göre (Şekil:1)

² Mustafa İsmet Uzun, “Ankebût” Mad. Diyanet İslam Ansiklopedisi TDV Yayınları, Ankara, 1991), 213-214.

³ Robinson MH, Mirick H. 1971. “The predatory behavior of the golden-web spider Nephila clavipes (Araneae: Araneidae)” Psyche 78: 123-139.

⁴ Kehribar, milyonlarca yıl önce yaşamış, çok geniş alanlar kaplayan, tropik ve yarı tropik ağaçlarından olan çamgiller familyasından, bir çam türü olan “Pinus succinifera” ağaçlarının fosilleşmiş reçinesidir. Toplumlarda bazı süs eşya yapımında kullanılan açık sarıdan kıızıla kadar çeşitli renklerde yarı saydam, kolay kırılabilen ve bir yere gömüldüğü zaman ufak cisimleri kendine çekme özelliği kazanan ve içine aldığı cismi şeklini bozmadan bir bütün şeklinde tutan bir fosildir. Kehribara yapışan fosilleşmiş böcek, yaprak ve çiçek kalıntıları diğer taşlarda görülmeyen önemli özelliklerdendir. Bu kalıntıların incelenmesi eski devirler hakkında aydınlatıcı bilgilerin edinilmesine yardımcı olmaktadır. https://www.kehribarmedir.com/kehribar_nedir.php

Şekil 1. İki farklı Kehribarda örümcek fosilleri

örümcek familyasının yaklaşık olarak 380 milyon yıl önce olduğu tahmin edilmektedir. Bu türlerin 3,879 cins 112 familyada taksonomik olarak sınıflandırılmış ve yaklaşık olarak 43.244'den fazla tür tanımlanmıştır.⁵ Fakat bu sayının üzerinde bir tür olma ihtimali de mevcuttur. Elde edilen fosil çeşitliliğinden türünün çok fazla örümceğimsi türünün olduğu ihtimali vardır. Örümceklerin evrimselleştigi ve dair evrim geçirerek gördüğümüz örümcek oluştuğuna dair iddialar asılsızdır.

Dünyanın farklı iklim ve bölgelerine uyum sağlamış bulunduğu ortama göre yaşayabilen uyum sağlayabilen çeşitli örümcekler vardır. Bunların bilinenleri, Kara dul örümcek, Kahverengi recluse örümcek, Kiler örümceği, Yengeç örümcek, Huni ağ örümceği, Bahçe örümcek, Yer örümceği, Harvestman baba uzun bacak örümceği, Hobo örümcek, Ev örümcek, Zıplayan örümcek, Dikenli küre dokumacı örümcek, Tarantula, Kurt örümcek, Sarı sac örümcekler belli başlı bilinen türlerdendir.⁶ Bunların her biri farklı özellikte yaratılmıştır. Her biri ayrı bir sanatçı gibi eserlerini yaratıcının kendilerine lütfettiği kudretiyle görevlerini harikulade bir şekilde yerine getirirler. Örümcekler geneli etoburdurlar. Örümcekler genelde yırtıcı hayvanlardır. Birbirlerine saldırarak birbirlerini yemeye çalışırlar. Örümcekler avlarını farklı şekilde avlarlar. Bunların kimisi örmüş olduğu ağ üzerinde bekleyip avını yapışkan özelliği olan nörotoksinlerle donatılmış⁷ olan ağına yapışmasını ve düşmesini beklerken,

⁵ Platnick, Chame-Vazquez&Ibarra-Nunez. "World Spider Catalog-2022" wsc.nmbe.ch.

⁶ About Spiders, <https://www.axiompest-com.translate.google/spiders?>

⁷ K.J Krapcho et al, "Characterization and cloning of insecticidal peptides from the primitive weaving spider *Dugesiia canities*" Insect Biochem, Mol. Biol.(1995); Robinson MH, Mirick H, Turner O. 1969. "The predatory behavior of some araneid spiders and the origin of immobilization wrapping", *Psyche* 76: 487-501.

Şekil 2. Altın ipek küre dokumacı örümcekler ağına avını yavaş yavaş felç eden nörotoksin yüklerler.⁸

(Şekil:2) bir kısmı da yuvasından ayrıлып yuvanın dışında avlanmaya çalışırlar.⁹ Bazı örümcek ağları yapışkan özelliği yoktur. Onlara düşen avlar genelde çırpındıkça ağa dolanarak yakalanmış olurlar. Genelde sinek ve sineğimsi varlıkları, küçük sürüngenleri, uçabilen böcekleri, omurgasız varlıkları, kendi bünyelerin küçük olsun küçük olmasın avlayarak yaşamlarını sürdürürler. Avlarının üzerine bazen sıçrayarak bazen de yuvadan uzaktan avlanırlar. Bazen de avını yakalamak için hareketsiz ölü gibi dururlar bulunduğu ortama iyi bir şekilde kamufle olurlar.¹⁰ (Şekil:3) Yakaladığı avını ön zehirli kısıracıyla zehir enjekte eder ve avını felç eder. Sonra da avını ısırarak içinde erici sıvı bulunan tükürüğünü avının iç organlarına akıtır. Böylece iç organlar erir sıvı haline gelir.

Şekil 3. Avını yakalamak için bulunduğu ortama kamufle olmuş örümcekler ve mükafatları.¹¹

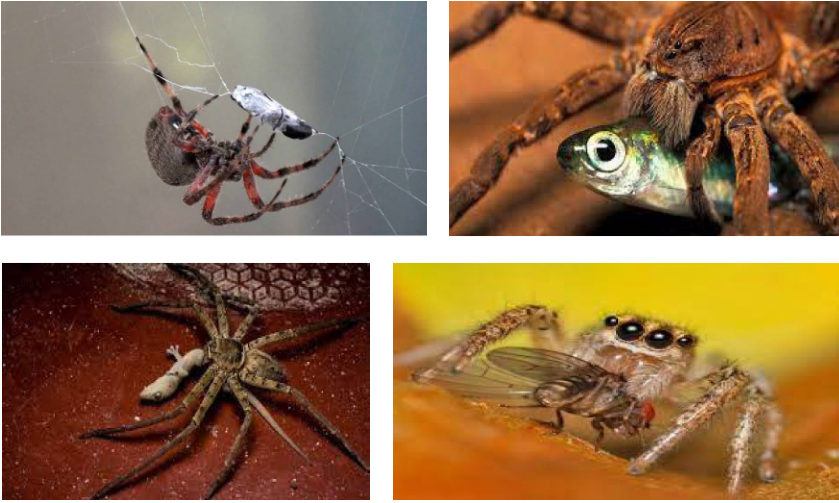
⁸ Pierre Escoubas, "Structure and pharmacology of spider venom neurotoxins"

⁹ About Spiders, <https://www.axiompest-com.translate.google/spiders?>

¹⁰ <https://www.twinkl.com.tr/homework-help/science-homework-help/insects-and-minibeasts/is-a-spider-an-insect>; <http://www.lindaconover.com/camouflage/spiders.html>.

¹¹ <https://www.twinkl.com.tr/homework-help/science-homework-help/insects-and-minibeasts/is-a-spider-an-insect>;

Örümceğin midesi emiş gücü kuvvetli bir pompa gibi avının içindeki sıvı haldeki organları içine çekerek avının içeri boşaltır böylece avı sadece bir kabuk olarak kalır.¹² (Şekil:4) Eğer örümcek böyle yapmasa avını ne parçalamaya nede bir bütün yutmaya olanağı vardır. Ağız kısmındaki zehirli çengelleri ile avını sıkarak bu çengellerin ucundaki iğneye benzeyen sivri uçlu dikenini avına sokarak zehri avına enjekte eder.¹³

Şekil 4. Örümceğin avını felç edip etkisiz hale getirmesi.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi örümcek avını önce zehirleyerek felç eder akabinde eritici tükürük sıvısıyla avının iç organlarını eritir. Ve sonra bu sıvıyı pompa şeklinde emerek içine çekerek avından geriye kabuk kalır. O kabuğu da bir şekilde kendinden ve yuvasından uzaklaştırır. İşte zıpır gibi yerinde durmayan sabırsız bir sineği yuvasında sabırla bekleyen örümceğe yem eden Allah (c.c.) ne kadar kadirdir. Baktığımızda nasıl bir muhteşem yaratılış örneğini görmekteyiz. “Şüphesiz biz her şeyi dakik, şaşmaz bir ölçüye göre yarattık.” (Kamer: 54/49) Örümceklerin karıncalar gibi antenleri yoktur. Onun yerine ön tarafta bulunan his bacakları dediğimiz bacaklara benzeyen iki tane bacak vardır. Bunlara bacak denmesinin nedeni dış görünüş olarak

¹² Tom Hale, “Some Spider Webs Are Armed With Neurotoxins To Paralyze Prey”

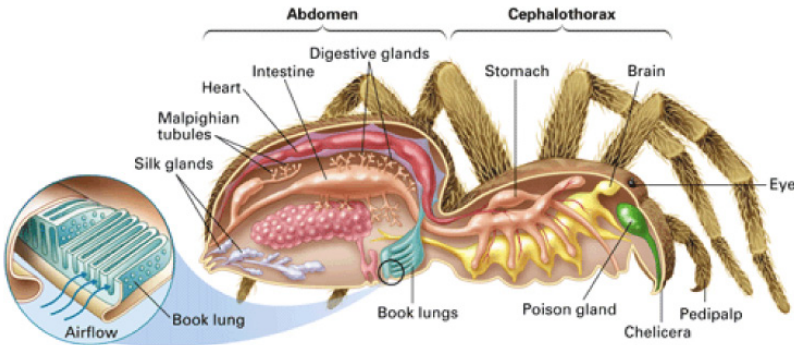
¹³ <https://www.twinkl.com.tr/homework-help/science-homework-help/insects-and-minibeasts/is-a-spider-an-insect>;

bacağa benzediği içindir. (Şekil:5) Bu his bacakları (pedipalpler) üzerindeki kılcık tüyler tat alma, koku hissetme, dokunma gibi duyuları hissederler. Bu his bacakları çiftleşme zamanında spermayı dişiye aktaran çiftleşme organı olarak da bir görevi yerine getirmektedir.

Şekil 5. Örümceğin ön kısmında iki tane his ayağı bulunur.

Örümceğin Anatomisine¹⁴ baktığımızda; (Şekil:6) Vücudu başlı-göğüs (sefalotoraks) ve karın olarak, genel anlamda iki bölüme ayrılmıştır. İlk bakıldığında örümceklerin baş ve göğüsleri kaynaşmış görünmektedir. Karın bölgesi göğüs kısmına incecik bir bel (pedisel) ile bağlanmıştır. Başka hiçbir canlının beli örümceğinki kadar ince değildir. Bununla incecik belin içinden harikulade bir şekilde sindirim borusu, kan akışını sağlayan damarlar, soluk boruları ve sinir sistemleri geçer.¹⁵

Şekil 6. Örümceğin Anatomisi.¹⁶

¹⁴ <https://bodell.mtchs.org/OnlineBio/BIOCD/text/chapter24/concept24.2.html>.

¹⁵ "Spider Anatomy", <http://www.biodiversityexplorer.info/arachnids/spiders/anatomy.htm>.

¹⁶ <https://bodell.mtchs.org/OnlineBio/BIOCD/text/chapter24/concept24.2.html>.

Örümceklerin karın bölgesinde kitap sayfaları gibi “*Book lungs*” solunum akciğerleri vardır. Bunlar dört veya iki şeklinde olur. Eğer iki tane mevcutsa bu yeterli olmadığı zaman o zaman solunum boruları devreye girerek oradan soluma ihtiyacını giderirler. Örümceğin vücudunu oluşturan iki bölüm arasında özel bir hat sistemi kuruludur. Bu hatlar sayesinde örümceğin vücudundaki muhteşem yapının mekanizmaları (zehir üreten bezler, iplik üreten bezler, vücudu kaplayan sinir sistemi, sindirim-dolaşım sistemleri) ve beyin arasında bağlantı kurulur. Örümceklerin boyları ortalama bir sinek kadar 1-2 cm den başlayarak 35 cm’ye kadar olabilir. Örümceklerin ağızlarının ön kısmında iki tane zehir çengeli (keliser) bulunmaktadır.¹⁷ Örümceklerin göğüs kısmında dört çift bacak bulunur. Bu bacakların uç kısımları tarak gibidir. (Şekil:7) bu bacaklar sayesinde ağ üzerinde serbestçe sağa sola, aşağı yukarı ve askıda durmayı sağlar. Örümceklerin yumuşak ve esnek olan karın alt kısmında ipek ürü delikleri, solunum sisteminin delikleri, anüs, eşey üreme organları bulunur.

Şekil 7. Örümceklerin his bacakları ve diğer bacakları tarak gibi kılcaldır.

Harikulade bir şekilde Allah (c.c.) tarafından yaratılan örümceğin ördüğü ağ yaratıcının kudretinin tezahür ettiği bir şaheser ve sanat eseridir. Bu ağ bir avlanma sahası olmakla beraber aynı zamanda av olacak varlıklar için tehlikeli bir tuzaktır. Örümcekler ağlarını sadece avlarını yakalamak için kullanmazlar.¹⁸ Bir kısmı, ağlarını yuvalarının etrafını sarmak için, yaprakları birbirine yapıştırıp içine yuva yapmak için, yumurtalarını içine alan kozalaklar yapmak için, ağaç dalları arasında teleferik halatı gibi ağ örerek daldan dala rahat geçmelerini sağlamak

¹⁷ “Spider Anatomy”, <http://www.biodiversityexplorer.info/arachnids/spiders/anatomy.htm>.

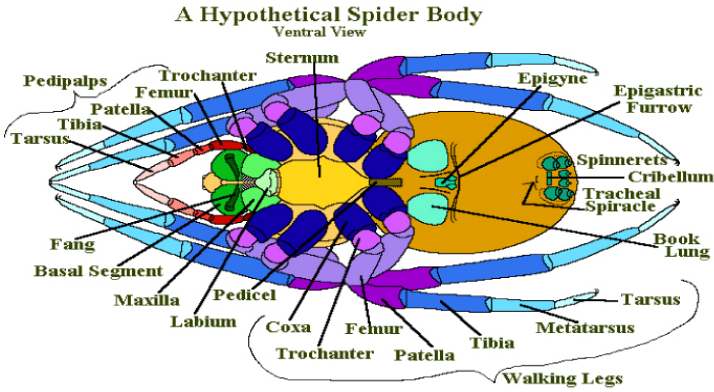
¹⁸ Lisa Hendry, “What are spider webs made of? And how do they spin them?” <https://www.nhm.ac.uk/discover/what-are-spider-webs-made-of.html>.

için, erkek ile dişi arasındaki iletişimi sağlamak için ve daha birçok amaçlar için ağlarını yaparlar. (Şekil:8)

Şekil 8. Ağını ören örümcekler¹⁹

Örümceklerin karın bölgesinin arka kısmına denk gelen altı adet ağ örme organı “*spinnerets*” vardır. Bunların dışarıya farklı çıkış kanalları vardır. (Şekil:9) Her örme memeciği içinde yüze yakın ince, küçük kanalcıklar vardır. Bu kanalcıklardan çıkan bezlerden oluşan yapışkan ipeksi sıvı maddesi birleşip tek iplik haline gelir ve bu ağ ipliği havayla temas ettiğinde sertleşir.

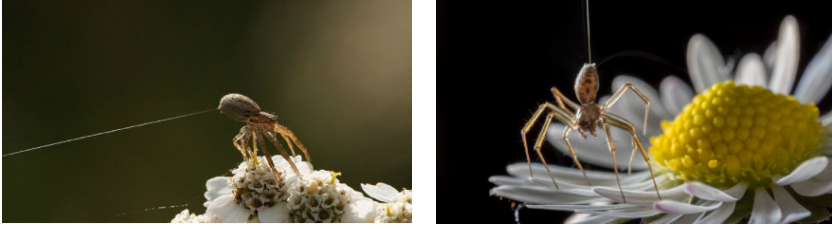
Şekil 9. Örümceğin karın bölgesinin aşağı alt kısmında altı adet ağ örme memeciği (*Spinnerets*) vardır.²⁰

Esnek ve yumuşak bir hal alır. Ağ üreten organların ağ akışını bacaklarıyla komut vererek başlatırlar. Bazen ağ organlarından çıkan ipler tek bir ip haline getirerek ana bağlantı halatı oluşturdıkları gibi bazen de bu ana ipe bağlı bütün ağ organlarından çıkan incecik yan ipler oluşturu-

¹⁹ Lisa Hendry, “What are spider webs made of? And how do they spin them?” <https://www.nhm.ac.uk/discover/what-are-spider-webs-made-of.html>.

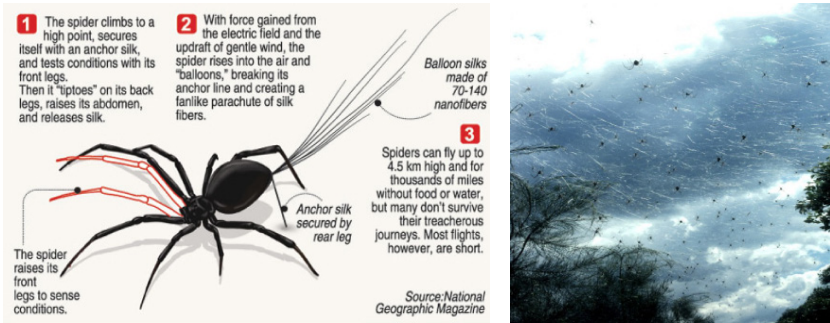
²⁰ https://www.reddit.com/r/spiders/comments/p9ur3x/spider_anatomy_charts/.

arak farklı şekillerde ağ örерler.²¹ Örülen bu ağlar görünürde ince olsa da örümceğin cüssesini çok rahat taşıyabilecek güçte ve çok sert çarpan sinek, kelebek vb. cisimlere karşı da dayanıklıdır. Elastik bir esnekliğe sahip olan ağlar örümceğin ağaç dalları arasında rahat gezinmesini, çok yüksek ağaçlardan yere ulaşmasını dik yamaçlardan ani düşmelerde bir halat gibi kendisini rahat bırakmasını sağlar. (Şekil:10)

Şekil 10. Örümcekler ağ ipleriyle yüksekten aşağı inmede veya yukarılara ulaşmakta kullanabilirler.

Rüzgarlı mevsimlerde rüzgarların etkisiyle karada birkaç km savrulabil-
diği gibi denizlerde yüzlerce mil savrulma olanakları vardır bu savrulma
esnasında ağ ipini hızlı bir şekilde üreterek savrulurlar. Bu tıpkı bir ipe
tutunarak havada uçan bir cisim gibi, bir görüntü oluştururlar. Uzak
mesafelere yer değişikliğini genelde genç örümceklerde görmek müm-
kündür.²² (Şekil:11)

Şekil 11. Örümceklerin uzak mesafelere uçarken (balonlama) Kiting şeması.²³ Uzak yerlere uçan örümcek sürüsü²⁴

²¹ Lisa Hendry, "What are spider webs made of? And how do they spin them?" <https://www.nhm.ac.uk/discover/what-are-spider-webs-made-of.html>.

²² Lisa Hendry, "What are spider webs made of? And how do they spin them?" <https://www.nhm.ac.uk/discover/what-are-spider-webs-made-of.html>.

²³ <https://www.sundaytimes.lk/211017/news/blowing-in-the-wind-silky-threads-of-flying-spiders-cause-wonder-458789.html>.

²⁴ <https://australian.museum/learn/animals/spiders/spiders-are-everywhere/>.

Örümceklerin iplikleriyle başka alanlara göçerken havada adeta bir ipeksi ip sarmalı oluştururlar.

Sri Lanka'nın Hambantota ve Ampara gibi bölgelerdeki insanlar sabahları yukarı baktıklarında havada uçan ipeksi ip sarmalı benzeri maddeler gördüklerini bildirdiklerinde bunun ne olduğuna bir anlam veremediler. Bunun üzerine birtakım komplo teorileri ortaya çıkmayı başladı. Bunun radardan kaçmak için Stealth teknolojisine²⁵ sahip uçakların radardan kaçmak için böyle benzeri ipeksi ip benzeri mekanizmalar kullandığı ve bu uçakların Sri Lanka üzerinde uçtukları teorisi ortaya atıldı. Hava kuvvetlerinden yetkililer yaptıkları açıklamada böyle bir durumun ve olayın havacılık faaliyetiyle bağlantılı bir durum olmadığını ifade ettiler.²⁶

Bu olayla ilgili Colombo Üniversitesinden Fizik Bölümü Başkanı Profesör Chandana Jayaratne, insanların havada gördükleri ipeksi sarmalın doğal bir olgu, doğal bir olay olduğunu bunların örümceklerin rüzgarı kullanarak farklı bölgelere seyahat etmek için ipeksi teller yayan ipler olduğunu belirtti. Bu doğal olay Ekim ayına denk gelmesi örümceklerin genelde sonbaharda böyle bir göç yaptığını anlıyoruz.²⁷

556 örümcek türüyle dünyanın en çok örümceklerin olduğu Sri Lanka'da örümcekler konusunda uzman olan Dr. Ranil Nanayakkara ise havada görülen doğal ipeksi sarmalının, balonlamanın birçok örümceğin koloniler oluşturmak için yeni bölgelere dağılmak için kullandığı bir teknik olduğunu belirttiler. Gerçekleşen bu doğal olay, bir nevi kiting²⁸

²⁵ Stealth teknolojisi: Düşük gözlemlenebilir teknoloji (LO teknolojisi) olarak da adlandırılan gizli teknoloji, personel, uçak, gemi, denizaltı, füze yapmak için kullanılan bir dizi yöntemi kapsayan askeri taktiklerin ve pasif ve aktif elektronik karşı önlemlerin bir alt disiplini. Bkz. Rao, G.A.; Mahulikar, S.P. (2002). "Integrated review of stealth technology and its role in airpower". Aeronautical Journal. 106 (1066): 629–641. Mahulikar, S.P.; Sonawane, H.R.; Rao, G.A. (2007). "Infrared signature studies of aerospace vehicles". Progress in Aerospace Sciences. 43 (7–8): 218–245. Bibcode:2007PrAeS..43..218M. Sonar ve diğer algılayma yöntemleri tarafından daha az görünür (ideal olarak görünmez). Karşılık gelir elektromanyetik spektrumun bu bölümleri için askeri kamuflaj (yani, çoklu spektral kamuflaj) demektir. https://en.wikipedia.org/wiki/Stealth_technology.

²⁶ <https://www.sundaytimes.lk/211017/news/blowing-in-the-wind-silky-threads-of-flying-spiders-cause-wonder-458789.html>.

²⁷ <https://www.sundaytimes.lk/211017/news/blowing-in-the-wind-silky-threads-of-flying-spiders-cause-wonder-458789.html>.

²⁸ Kiting tekniği: Rüzgâr gücüyle harekete dayalı bir tür paraşütçülük aktivitesi demektir. Yamaç paraşütündeki yer çalışmalarından biri. Genelde uçmaya elverişsiz rüzgârlarda fren ipleri ve kolonlar kullanılarak paraşütü yukarıda sabit tutmaya çalışarak yapılır. Amaç paraşütü daha

olarak da bilinen bu yöntem özellikle genç örümcekler tarafından kullanılır.²⁹

Her bir örümcek yüzlerce yavrusu olur, bu da yavruların bölgesinde yiyecek sıkıntısı olması nedeniyle yavrulardan genç olanlar ortamı ve mekânı değiştirmek için, yüksek bir yere çıkarak karnını kaldırarak havaya doğru birkaç tane iplik fırlatır. Bir örümcek yavrusu, çevresinde boş alan olan bir yüksekliğe tırmanır, karnını kaldırır ve havaya birkaç ipeksi iplik fırlatır. Bu havaya fırlattıkları ipek iplik normal ağ yaptıklarından daha kalın olur. Bu havada uçuşan iplikler bir paraşüt gibi örümceği rüzgarla farklı bölgelere taşır. Örümceklerin havada uçmak için havaya doğru fırlattıkları ipeksi iplerinin rüzgar akımına denk gelmesi gerekir. Şiddetli rüzgar akımına denk gelince uzak mesafelere hem kara üzerinden hem de denizler üzerinden uçarlar. Son yıllarda yapılan araştırmalarda örümceklerin havada uçmak için elektrik direklerinden ve elektrik tellerinden faydalandıklarını ortaya koymuşlardır. 2012 ve 2015'te milyonlarca örümceğin uçtuğu ve indikleri yeri ipekleriyle karla kaplı gibi gösterdiği bildirilen Avustralya'da, ipliklerine bazen "melek saçı" denir. Örümceklerin hava yolculuğu kara yolculuğuna göre daha az risklidir. Bu şekilde çoğunlukla balon uçurma tekniğini kullanan Linyphiidae³⁰ ailesine bağlı genç örümceklerdir.³¹ (Şekil:12)

Şekil 12. Linyphiidae örümcekleri.

iyi tanımak ve kontrol reflekslerini geliştirmektir. <https://www.yumpu.com/en/document/view/11301212/download-the-bhpa-elementary-pilot-training-guide-british-hang->

²⁹ <https://www.sundaytimes.lk/211017/news/blowing-in-the-wind-silky-threads-of-flying-spiders-cause-wonder-458789.html>.

³⁰ Linyphiidae: Genelde dünyanın güney bölgelerinde yaşayan bodur küçük örümcek familyasına verilen addır. <https://www.shutterstock.com/tr/search/linyphiidae>.

³¹ <https://www.sundaytimes.lk/211017/news/blowing-in-the-wind-silky-threads-of-flying-spiders-cause-wonder-458789.html>.

Birçok yerde bulunan örümcek türleri genellikle iyi gezgindir. Bu örümceklerin çoğu, balonlaşma adı verilen davranışlarla dolaşırlar. Genç örümcekler ve hatta bazı türlerin küçük yetişkinleri, rüzgar tarafından yakalanan ve onları yukarı ve uzağa taşıyan ipek iplikler çıkarırlar. Pek çok arazi yakınlarında, bazen manzarayı ince ince ipekle kaplıyor; ancak diğerleri karada veya denizde uzun mesafeler kat edebilir. Balonlaşma, bu örümceklerin dağılımlarını korumaya ve genişletmeye yardımcı olur. Küre dokumacıları ve kurt örümcekleri kadar farklı olan örümcekler balonlaşarak dağılırlar.³²

Örümcekler ağ örecekleri zaman yukarıda bulunduğu noktaya ağın ucunu yapıştırarak aşağı ipek ipliğiyle süzülür ve aşağıda belirlediği noktaya diğer ucunu yapıştırarak bir yukarı bir aşağı inerek ağın ana arterlerini oluştururlar. Bu ana arterleri oluştururken paralel ve eşit açılarına dikkat ederek örerler bunun içinde ön ve arka ayaklarını kullanarak belli bir düzlem ve çizgide örme işinin tamamlanmasını sağlar. Bu tıpkı demiryolu hatlarını döşerken kullanılan buraj³³ makinası gibidir. Sonra bu ana ağ ipliklerin üzerinde dairesel örmeler yaparak ağın tamamı. Ağın ana arterlerini oluşturan ipek iplikleri diğer dairesel ağa oranla daha kalındırlar. (Şekil:13)

Şekil 13. Örümcek ağının ana arterlerini kurarken.

³² <https://australian.museum/learn/animals/spiders/spiders-are-everywhere/>.

³³ Buraj makinesi: tren raylarını aynı düzlem ve çizgide dengeli sağlamak için hattın çizgisini ve seviyesini eski haline getirir, Balasta - rayın altındaki taşlara - çatal adı verilen büyük aletler sokarlar ve ardından balastı traverslerin altında hareket ettirmek için çataları birlikte zorlarlar. Böylece rayların geometrik düzlem üzerinde dik ve düzgün durmasını ayarlamaktadır. <https://www.networkrail.co.uk/running-the-railway/looking-after-the-railway/our-fleet-machines-and-vehicles/track>; <https://www.plassertheurer.com/en/machine/overview>.

Örümcekler ağlarını genellikle loş ışıklarda ve gece örерler. Ağını tamamlamaları ortalama bir saatlerini alır. Ördükleri ağın kenar kısımları kuru fakat orta kısmında spiral yapışkanimsi bir bölge vardır. Ağın içinde uyarı, ikaz iplikçığı vardır bu uyarı iplikçığının bir ucu ağın içinde diğer ise ucu kendisine bağlıdır. Ağa bir av yapıştığı vakit hemen ikaz iplikçığı sayesinde anında hisseder avına saldırıya geçer ve avını felç etmek için çengellerindeki iğnelerle zehirler. Ağa yapışan av sağa sola döndükçe daha çok ağa yapışır ve etrafını bir ağ sarmalı haline getirir.

Örümceklerin ağ örme işi doğuştan Allah tarafından kendilerine verilmiş harikulade bir sanat işidir. Her örümcek ağ örmeyi bilir, genelde yakalayacağı avlar için ağlarını yere paralel geometrik şekilde kurarlar. Bu ağ ipi ipek gibidir fakat çelik kadar da sağlamdır. Örümcekler kendi düşmanları olan kuşlara karşı çeşitli hilelere başvururlar. Kendi ağları içinde içini boşalttıkları avları olan sinek, arı ve diğerlerini, farklı yerlerde sahte ağ düzenekleri kurarak örümcek görüntüsü veren bu manken, heykel örümcekleri ağın üzerine koyarlar. Bazı örümcekler, manken örümcekleri, yaprak, ağaç kabuğu, küçük dal parçalarından yaparlar. Yapılan araştırmalarda Peru'da *Cyclosa* türü bir örümcek, içini boşalttığı ölü böceklerden, yapraklardan ve bitki artıklarından, düşmanlarını yanıltmak için kendine benzeyen bir heykel bir manken örümcek yaptı.³⁴ (Şekil:14)

Şekil 14. Amazonda Cyclosa türü örümcek düşmanlarını yanıltmak için kendine benzeyen heykelini (manken) yapımı.³⁵

³⁴ <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2544103/The-spider-makes-sculptures-ITSELF-Video-reveals-arachnid-uses-dead-leaves-insect-corpses-make-giant-decoy.html>.

³⁵ <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2544103/The-spider-makes-sculptures-ITSELF-Video-reveals-arachnid-uses-dead-leaves-insect-corpses-make-giant-decoy.html>

Bu sayede kendini yırtıcı kuşlardan ve başka yırtıcılardan korumuş olurlar. İnsan saçının yalnızca onda bir çapında olan örümceklerin ipeksi ağları çok değerli ve kıymetlidir. Antik çağda Yunanlılar ve Romalılar savaş yaralarının kanamalarını örümceğin ipeğinden yaralara sarak kanamayı durdurmuşlardır. İpeği aynı zamanda çeşitli kanamalarda kan durdurucu ve ateş düşürücü olarak kullanmışlardır.³⁶ Örümceklerin örün memeciklerinden çıkan ipeksi ipin kullanım alanları gittikçe artmaktadır. Bununla ilgili teknolojik çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Laboratuvar ortamında örümcek ağını çoğaltmak için özellikle malzeme bilimcileri arasında bir rekabet ortamı oluşmuştur. Örümcek ipeğinin gücünü, esnekliğini ve enerji emme kapasitesine benzer yapay bir lif yaptılar. Bu yapay lif ile bisiklet kaskları, kurşun geçirmez kıyafetlere, uçak kanatlarına kadar iyileştirme imkânı sunuyor. Bununla beraber doku mühendisliği içinde bu yapay ipeğimsi sentetik lifler kumaşlar, sıcak hava balonları, paraşütler gibi eşyalar için de kullanılmıştır.³⁷ Ayrıca ipeksi ağın içindeki yaklaşık %98 su miktarı farklı teknolojik alt yapıların oluşmasına imkân sağlıyor.³⁸ Bilim insanları, örümcek ipeği üzerinde periyodik olarak düzenlenmiş iğ yapıları olduğunu bulmuşlardır. Bu yapıların yüzeyi glikoprotein sıvısı ile kaplıdır. Nemli bir ortamda nemli hava yoğunlaşarak örümcek ipeğinin yüzeyinde çekirdeklenerek küçük su damlacıkları oluşturur.³⁹ (Şekil:15) Periyodik olarak düzenlenmiş bu iğ düğümlerinin varlığı nedeniyle ipeğin eğrili sürekli değişmektedir. Bu ipeksi ağların su mikro damlacıklarını toplama ve mikro damlacıkların otomatik iletimini yönlendirme konusunda inanılmaz yeteneklerle donatılmıştır. Doğal ortamdaki sis ve nem önemli tatlı su kaynağıdır. Bu nem ve sis sularının toplanması susuz kurak bölgeler için hayati bir önem arz etmektedir. Örümcek ipeği üzerindeki iğ düğümünün benzersiz geometrik

³⁶ Lewis R. "Unraveling the weave of spider silk". BioScience. <https://doi.org/10.2307/1312891>; Newman J., Newman C. Oh what a tangled web: The medicinal uses of spider silk. Int. J. Dermatol. <https://doi.org/10.1111/j.1365-4362.1995.tb01600.x>.

³⁷ Emily Matchar, "New Artificial Spider Silk: Stronger Than Steel and 98 Percent Water" <https://www.smithsonianmag.com/innovation/new-artificial-spider-silk-stronger-steel-and-98-percent-water-180964176/>

³⁸ Emily Matchar, "New Artificial Spider Silk: Stronger Than Steel and 98 Percent Water" <https://www.smithsonianmag.com/innovation/new-artificial-spider-silk-stronger-steel-and-98-percent-water-180964176/>

³⁹ Chi Guo, Chengquan Wang, "3D-printed spider-web structures for highly efficient water collection" Volume 8, Issue 8, August 2022, e10007 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844022012956> <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e10007>.

Şekil 15. Örümceğin ipeksi ağın üzerinde periyodik iç yapısıyla mikro su damlacıkları ulaşır.

yapısından ilham alınarak, periyodik yapılara sahip suni lifler su toplama için üretilmiştir. Bu da dünyanın farklı yerlerde ki kuraklık çeken bölgelerdeki su sıkıntısı sorununu çözebilir. Ayrıca örümcek ağı özelliğine sahip 3D baskı teknolojisi⁴⁰ kullanarak yapay ağlar yapılarak su sorununu çözümlemede etkili bir çevresel faktördür.⁴¹ Örümcek ipeksi ağının yukarıda da bahsettiğimiz birçok faydalar ve yararları vardır. Bu ancak sanatkarların en güzeli, en mükemmeli ve en kusursuzu olan, sürekli yaratma halinde olan Allah (c.c.)’dır. *“Hayvanları da sizin için yarattı. Onlarda sizin için ısıtıcı ve koruyucu maddeler ve daha birçok faydalar vardır.”* (Nahl: 16/5). *“Allah size hayvanların yünlerinden, yapağından, kollarından bir süre yararlanacağınız giyimlikler, döşemelikler, ve ticaret için meta kıldı.”*(Nahl: 16/80). *“Onlarda sizin için pek çok yararlar vardır.”* (Mü’minûn: 23/21).

Örümcekler genelde dişileri ağ ördüğü gibi bazen de erkelerde ağ öğretilirler. Örümcekler ayrı ve yalnız yaşarlar. Genelde örümcekler geniş bir alanda yalnız yaşadıkları için erkek örümceğin çiftleşmek için dişiyi bulması baya bir uğraş gerektirmektedir. Fakat dişi örümceğin iletişim kimyasalı olan feromonlarla bulundukları yerin konumu belirgin-

⁴⁰ Rachel Martin, “How Spiders Can Improve 3D Printing Technology” <https://www.npr.org/2021/04/19/988659268/how-spiders-can-improve-3d-printing-technology>.

⁴¹ Chi Guo, Chengquan Wang, “3D-printed spider-web structures for highly efficient water collection” Volume 8, Issue 8, August 2022, e10007 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844022012956> <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e10007>.

leştirmiş olurlar. Dişi örümcekler çekme halatlarında arkalarında bıraktıkları ipek ipliği bir feromon salgılar.⁴² Erkek örümcekler bu fenomonlarla salgılanmış halatlarla karşılaşınca ön ayaklarındaki kimyasal sensörler ile feromonun kokusunu alır ve halatı dişiye kadar takip ederler. Bazen de bu feromonlar ağ ören dişi örümceğin salgılamasıyla havaya yayılır ve doğal antenler sayesinde erkek örümcekler böylece dişi örümceği bulur ve çiftleşme gerçekleşir.⁴³ Erkek örümceklerin çiftleşmeden sonra can korkusu olur çünkü dişi örümcek çiftleşmeden kaybettiği proteinleri tekrar elde etmek için erkek örümceği yemeye çalışır, erkek örümcekler de çiftleşmeden hemen sonra kaçmak zorundadırlar aksi halde dişi örümceğe yem olma tehlikesi vardır.⁴⁴

Örümcekler etçil varlıklar olduğu için birbirlerini yemeye çalışırlar. Bir erkek örümcek dişisiyle birlikte olmak için bazen başka örümceklerle mücadele etme durumunda kalabilir. Örümcekler sonbaharda döllen dişi örümcekler ilkbaharda yumurtalarını yaparlar, yumurtalarını etrafını ipeksi ağlarla sardıkları kozalara bırakırlar bir iki ay içinde yumurtadan çıkan yavrular annelerin sırtında yaşamaya başlarlar.⁴⁵ (Şekil:16)

Şekil 16. Yavrularını sırtında taşıyan dişi örümcekler^{46 47}

Kısa sürede ağ örme seviyesine gelip ağlarını örerek avlanmaya başlarlar. Böylece hayata genç yaşta atılırlar. Örümceklerin ortalama

⁴² Tom Harris, “How Spiders Work” <https://animals.howstuffworks.com/arachnids/spider8.htm>.

⁴³ John Whitfield, “Spider scents attract prey” Nature (2002) <https://www.nature.com/articles/news020617-14>.

⁴⁴ John Whitfield, “Spider scents attract prey” Nature (2002) <https://www.nature.com/articles/news020617-14>.

⁴⁵ <https://a-z-animals.com/animals/wolf-spider/>.

⁴⁶ <https://a-z-animals.com/animals/wolf-spider/>.

⁴⁷ <https://a-z-animals.com/blog/baby-wolf-spider-facts-unbelievable-pictures/>.

yaşam süreleri bir yıldan yirmi yıla kadar sürebilir. Fakat erkek örümcekler dişi örümceklere nazaran ömürleri kısa olur. Çiftleşmeden sonra dişi örümceklere yem olmazsa şayet çiftleşmeden dolayı ölürlər.⁴⁸

Örümcekler yaşama başlarken bütün örümceksiler “*Arachnids*” gibi⁴⁹ yumurtadan çıkarak başlarlar. Peki bunlar sekiz ayaklı muhteşem ağ ören avcılara nasıl dönüşüyorlar işte bunlar yaratıcının kudretinin tezahürüdür. Örümcekler hayatları boyunca daha iyi avcı olmak için periyodik olarak gelişmelerinin her aşamasında derilerini değiştirirler, tüylerini dökerler. Böylece derilerini değiştirmeleri büyümeleriyle doğru orantılıdır. Derilerini değiştirmezlerse büyüyemezler, büyüdükçe derilerini atması gerekir yoksa o zırh vücuduna bir boy küçük gelecektir. (Şekil:17) Örümcekler dıştan insanlar ve hayvanların bazıları gibi her hangi bir deriye sahip değildirler onlarda zırha benzeyen sert bir kabuk vardır. Hareket alanları bükülebilen zarlarla kaplanmış, hem sert hem de esnek olabilen bir lif kitinden oluşmaktadır.⁵⁰ Bu da örümceklerin robotik bir zırhla donatıldığını göstermektedir. İşte muhteşem yaratılış “*Sonra onu yepyeni bir varlık olarak ortaya çıkardık yaratanların en güzeli olan Allah’ın şanı ne yücedir.*” (Mü’minûn: 23/14).

Şekil 17. Kabuklarını değiştiren örümcekler.⁵¹

⁴⁸ Dakotah Blanton, “How Long Do Spiders Live? The Creepy Reality Of A Spider’s Life Cycle” <https://outforia.com/how-long-do-spiders-live>.

⁴⁹ “Why Do Spiders Molt?”, <https://www.terminix.com/blog/bug-facts/why-do-spiders-molt/>.

⁵⁰ “Do all spiders molt?”, <https://www.terminix.com/blog/bug-facts/why-do-spiders-molt/>.

⁵¹ “How do spiders shed their skin?”, <https://www.terminix.com/blog/bug-facts/why-do-spiders-molt/>.

Örümceklerin varlığı insanoğluna birçok fayda sağlamaktadır. Hem yaratılışındaki harikulade özellikleriyle hem de ördükleri ağlarla teknolojik araştırmalarda birçok gereksinimler sağlamıştır. Doğal çevremize sağladıkları faydalara baktığımızda böcek ve sineğimsi varlıkları avlamakla hem tarımsal alanda hem de ekolojik dengeyi sağlamaktadır. Hem onların zehirleri hem de ipekleri tıbbi araştırmalar da inme tedavisi “*stroke treatment*” hasere kontrolünde böceklerle özgü böcek ilaçları “*insect specific pesticides*” ve lif teknolojisinde transgenik biyosik üretimi “*transgenic biosilk production*” için kullanılmaktadır.⁵² Bazen yanından geçip gittiğimiz ya da farkında olmadan üzerine bastığımız örümceklerin insan hayatına sağladığı yararları gözünün de bulundurunca sonsuz kudret ve ihtişamıyla yüce yaratıcıya bir kez daha secde edip azametinin karşısında hayretler içinde kalmamak elde değildir. Allah (c.c.) yarattığı, örümceğin o küçücük bedeninin de daha nice ne sırlar saklamıştır. “*Kendilerine sayısız faydalar sağlayacak nice hayvanları yarattığımızı görmüyorlar mı*” (Yasin: 36/71).

KAYNAKÇA

- About Spiders, <https://www-axiompest-com.translate.google/spiders?>
<https://www.twinkl.com.tr/homework-help/science-homework-help/insects-and-minibeasts/is-a-spider-an-insect>.
- Chi Guo, Chengquan Wang, “3D-printed spider-web structures for highly efficient water collection” Volume 8, Issue 8, August 2022, e10007 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844022012956> <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e10007>.
- Mustafa İsmet Uzun, “Ankebût” Mad. Diyanet İslam Ansiklopedisi TDV Yayınları, Ankara, 1991.
- Kitab-ı Mukaddes, Yeşaya/İşaya: 59.
- Robinson MH, Mirick H. 1971. “The predatory behavior of the golden-web spider *Nephila clavipes* (Araneae: Araneidae)” *Psyche* 78: 123-139. https://www.kehribarnedir.com/kehribar_nedir.php.
- Platnick, Chame-Vazquez&Ibarra-Nunez. “World Spider Catalog-2022” wsc.nmbe.ch.
- About Spiders, <https://www-axiompest-com.translate.google/spiders?>

⁵² Mike Gray, “Spiders are everywhere” <https://australian.museum/learn/animals/spiders/spiders-are-everywhere/>.

- K.J Krapcho et al, "Characterization and cloning of insecticidal peptides from the primitive weaving spider *Diguetia canities*" *Insect Biochem, Mol. Biol.*(1995);
- Robinson MH, Mirick H, Turner O. 1969. "The predatory behavior of some araneid spiders and the origin of immobilization wrapping", *Psyche* 76: 487-501.
- Pierre Escoubas, "Structure and pharmacology of spider venom neurotoxins" <http://www.lindaconover.com/camouflage/spiders.html>.
- Tom Hale, "Some Spider Webs Are Armed With Neurotoxins To Paralyze Prey". <https://bodell.mtchs.org/OnlineBio/BIOCD/text/chapter24/concept24.2.html>.
https://www.reddit.com/r/spiders/comments/p9ur3x/spider_anatomy_charts/.
- <https://www.sundaytimes.lk/211017/news/blowing-in-the-wind-silky-threads-of-flying-spiders-cause-wonder-458789.html>.
- <https://australian.museum/learn/animals/spiders/spiders-are-everywhere/>.
- Rao, G.A.; Mahulikar, S.P. (2002). "Integrated review of stealth technology and its role in airpower". *Aeronautical Journal*. 106 (1066): 629–641.
- Mahulikar, S.P.; Sonawane, H.R.; Rao, G.A. (2007). "Infrared signature studies of aerospace vehicles". *Progress in Aerospace Sciences*. 43 (7–8):218–245.Bibcode:2007PrAeS..43..218M. https://en.wikipedia.org/wiki/Stealth_technology.
- <https://www.yumpu.com/en/document/view/11301212/download-the-bhpa-elementary-pilot-training-guide-british-hang->.
- <https://www.sundaytimes.lk/211017/news/blowing-in-the-wind-silky-threads-of-flying-spiders-cause-wonder-458789.html>.
- <http://www.biodiversityexplorer.info/arachnids/spiders/anatomy.htm>.
- <https://www.shutterstock.com/tr/search/linyphiidae>.
- <https://www.sundaytimes.lk/211017/news/blowing-in-the-wind-silky-threads-of-flying-spiders-cause-wonder-458789.html>.
- <https://australian.museum/learn/animals/spiders/spiders-are-everywhere/>.
- <https://www.networkrail.co.uk/running-the-railway/looking-after-the-railway/our-fleet-machines-and-vehicles/track>; <https://www.plassertheurer.com/en/machine/overview>.
- <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2544103/The-spider-makes-sculptures-ITSELF-Video-reveals-arachnid-uses-dead-leaves-insect-corpse-make-giant-decoy.html>.
- Lewis R. "Unraveling the weave of spider silk". *BioScience*. <https://doi.org/10.2307/1312891>; Newman J., Newman C. Oh what a tangled web: The medicinal uses of spider silk. *Int. J. Dermatol.* <https://doi.org/10.1111/j.1365-4362.1995.tb01600.x>.

Lisa Hendry, “What are spider webs made of? And how do they spin them?”
<https://www.nhm.ac.uk/discover/what-are-spider-webs-made-of.html>.

Emily Matchar, “New Artificial Spider Silk: Stronger Than Steel and 98 Percent Water” <https://www.smithsonianmag.com/innovation/new-artificial-spider-silk-stronger-steel-and-98-percent-water-180964176/>

Rachel Martin, “How Spiders Can Improve 3D Printing Technology” <https://www.npr.org/2021/04/19/988659268/how-spiders-can-improve-3d-printing-technology>.

Tom Harris, “How Spiders Work” <https://animals.howstuffworks.com/arachnids/spider8.htm>.

John Whitfield, “Spider scents attract prey” *Nature* (2002) <https://www.nature.com/articles/news020617-14>.

<https://a-z-animals.com/animals/wolf-spider/>.

<https://a-z-animals.com/blog/baby-wolf-spider-facts-unbelievable-pictures/>.

Dakotah Blanton, “How Long Do Spiders Live? The Creepy Reality Of A Spider’s Life Cycle” <https://outforia.com/how-long-do-spiders-live>.

“Why Do Spiders Molt?”, <https://www.terminix.com/blog/bug-facts/why-do-spiders-molt/>.

“How do spiders shed their skin?”, <https://www.terminix.com/blog/bug-facts/why-do-spiders-molt/>.

“Do all spiders molt?,” <https://www.terminix.com/blog/bug-facts/why-do-spiders-molt/>.

Mike Gray, “Spiders are everywhere” <https://australian.museum/learn/animals/spiders/spiders-are-everywhere/>.

GÜVENLİK BİLİMLERİ PERSPEKTİFİNDEN YARATICIYI GÖSTEREN DELİLLERİN ANALİZİ

Öğr. Gör. Atilla Durmuş

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,

Güvenlik Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü
atilladurmus@yyu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4145-272X>

ÖZET

Emniyet bireylerin ve toplumun en temel ihtiyaçlarındandır. Güvenliğin tesis edilmediği durumlarda, gerek şahsi gerek içti-mai sair ihtiyaçların tedariki mümkün değildir. Kişilerin beden-sel bütünlüğüne, mülkiyetine, ruhi yapısına, huzuruna veya değerlerine karşı gelebilecek olan; maddi veya manevi her türlü tehdit, risk, saldırı ve tehlikelerden mahfuz olma hali güvenlik kavramının içeriğini oluşturmakta ve ne kadar kapsamlı, hayati bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Emniyet tedbirleri-nin alınmasındaki asıl gaye şahısların güvenlik hissi içerisinde olmalarını sağlamak ve asayişini temin etmektir. Güvenlik bilim-leri harp sanatı, asayişini temin, psikososyal risk etmenlerinden bireyi uzak tutmak gibi pek çok alt dallara ayrılmaktadır. Bu çalışmada emniyete taalluk eden meselelerin Yaratıcıya olan işaretleri ele alınmıştır. Güvenlik bilimlerinin Yaratıcıya olan delilleri üç alt başlık altında incelenmiştir. İlk olarak; emniyetin tesisi amacıyla, teşekkül eden sistemin mirsadiyla Yaratıcının tecelli eden isimlerine bakılmıştır. Kâinata bulunan düzen, fenni askeri rasadiyla incelenerek Yaratıcıya olan işaretleri gösterilmiştir. İkinci olarak; bireyde oluşan emniyet hissinin, Yaratıcıya olan inançla ilişkisi incelenmiştir. Kişilerin vicda-nında tüm düşman ve korkulara karşı var olan, inkâr edilmez korunma ve dayanak noktası ihtiyacının, ulûhiyete nazar eden veçhesi analiz edilmiştir. Son bölümde ise; toplumsal yaşamın hayatı ve devamı için muhakkak ihtiyaç olan asayiş ve emniye-tin tesisi ile Yaratıcıya olan inanç ve itaat ilişkisi ele alınmıştır.

Yaratıcının kanunlarına itaat edilmesi ve yüceliğinin zihinlere nakşedilmesinin, kamu düzenini zedeleyecek davranışlarının önlenmesi üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Yaratılış, Güvenlik bilimleri, Emniyet, Dayanak noktası, Ordu

FROM SAFETY SCIENCES PERSPECTIVE ANALYSIS OF EVIDENCE SHOWING THE CREATOR

ABSTRACT

Safety is one of the most basic needs of individuals and society. In cases where security is not established, it is not possible to meet both personal and social needs. The state of being free from all kinds of threats, risks, attacks and dangers, whether material or immaterial, which may come against the physical integrity, property, spiritual structure, peace of mind or values of persons constitutes the content of the concept of security and shows how comprehensive and vital it is. The main purpose of taking security measures is to ensure that individuals have a sense of security and to ensure public order. Security sciences are divided into many sub-branches such as the art of warfare, ensuring public order, and keeping individuals away from psychosocial risk factors. In this study, the signs of the issues related to safety to the Creator are discussed. The evidence of the safety sciences for the Creator is analysed under three sub-headings. Firstly, for the purpose of establishing safety, the names of the Creator manifested in the perspective of the system formed were examined. The order in the universe was analysed by scientific military observations and the signs of the Creator were shown. Secondly, the relationship between the individual's sense of security and belief in the Creator was analysed. In the last chapter, the relationship between the establishment of public order and security, which is an absolute necessity for the life and continuation of social life, and faith and obedience to the Creator is discussed.

Keywords: The Creation, Safety science, Security, Point of support, Army

1. Giriş

Tarihin en eski döneminde itibaren bütün canlılar, harici tehdit ve dâhili tehlikelerden muhafazaya gayret ederek asayiş ve emniyet içerisinde hayatlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Bireylerin ve toplumun mevcudiyetlerinin devamı ve sair yaşamsal ihtiyaçlarının tedariki ancak güvenlik olgusunun tesisi ile mümkün olabilmektedir. İnsanlığın ilk zamanlarında, vahşi hayvanlar ve insanlar tehdit iken; toplumların büyümesi ve gelişmesi ile düşmanların çeşidi ve sayısı oldukça artmıştır. Emniyet ihtiyacı insanlar için bu kadar önemli olduğu kadar; düşmanları uzak tutmak, dışarıdan gelebilecek saldırılardan emin olmak, kâinattaki tüm canlılar için de son derece önem arz etmektedir (Zogo, 2009).

Güvenlik; tehlikelerden, saldırılardan, tehditlerden azade olma, emn ve huzur halinde olma, mal, can ve namusun her türlü saldırı ve kazaya karşı korunması halidir. Güvenlik kavramına bakıldığında emniyet ile ilişkilendirildiği ve kapsamlı bir tanım getirildiği görülmektedir. Emniyet hali; bireylerin şahsi ve toplumsal değerlerine karşı hissettiği inanç bağı, güvensizlik hali ise; bireyin bu değerlere ilişkin oluşan endişe ve şüphelerini ifade etmektedir (Giddens, 2004). Devlet otoritesinin tesis edilmesi, tüm kuruluşların güven içerisinde çalışması, kişilerin can, mal ve ırzlarından endişe etmeden yaşamlarını sürdürmelerine güvenlik denilmektedir. Kamu düzeninin herhangi bir mani ile karşılaşmadan sürdürülebilir olması ve bireylerin korkusuzca yaşamlarını devam ettirebilme halidir.

İngilizce’de güvenlik kelimesinin karşılığı kullanılan “security”, Latince’den türeyen bir kelimedir. Latince’de “se” kelimesinin İngilizce mukabili “without” iken, “cura” kelimesinin ise; “care:free from danger” manasını ihtiva ettiği görülmektedir. Kelimenin kökenine inildiğinde; tehlikelerden bertaraf olma anlamının hâkim olduğu görülmektedir. (Kaya, 2008). Güvenlik kelimesinin İngilizce karşılığı “security” olarak ifade edilirken; emniyet kelimesinin mukabilinde “safety” kullanılmaktadır. Günlük hayatta birbirinin yerine sıklıkla kullanılan bu iki kavram aslında farklı manaları ihtiva etmektedir. Güvenlik; hariçten gelen ve içinde kasıt unsuru olan bir tehlikeye karşı alınan önlemler neticesinde ortaya çıkan hali ifade eder. Emniyet ise; daha ziyade dahili tehditlerden ortaya çıkan, beşerin kastının olmadığı ve eşyanın tabiatında var olan risklere karşı alınan tedbirlerin sonucunda meydana gelen

durumdur. Asayiş kelimesi ise farsça kökenli bir kelime olup, asude olma hali, huzur, rahatlık, sükûn olarak karşılık bulmaktadır.

Şekil 1. Abraham Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Piramidi (Maslow, 1943)

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidine göre; piramidin alt basamağında bulunan ihtiyaçlar tedarik edilmeden, piramidin üst basamağında bulunan ihtiyaçların karşılanması pek mümkün değildir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidine bakıldığında yaşamsal ihtiyaçlar olan yemek, içmek, uyku gibi fizyolojik ihtiyaçlar tedarik edildikten hemen sonra, güvenlik ihtiyacı gelmektedir. Bazı durumlarda güvenlik fizyolojik ihtiyaçların önüne bile geçebilmektedir. Savaş veya çatışma anında yemek veya uyku ihtiyacının ertelenmesi gibi durumlar örnek olarak gösterilebilir. Güvenlik kavramının kapsamlı bir halde değerlendirildiği görülmektedir. Vücut bütünlüğünün muhafazası, aile fertlerinin korunması, mülkiyetinin korunması, sağ lığının zararlı etkenlerden uzaklaştırılması güvenlik ihtiyacı basamağında ele alınmıştır. Kişinin mülkiyetinde bulunan korumakla yükümlü olduğu her şeye karşı gelebilecek olan; gerek maddi gerek manevi her türlü saldırı, tehlike ve tehditlerden uzak olma hali, emniyet olgusunun içeriğini oluşturmaktadır. Bireysel anlamda hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına neden olan her türlü halden masuniyet hali olduğu gibi, kurumların ve toplulukların da kendine ait haklarını, gelirlerini tehditlerden uzak tutma faaliyetleri güvenlik kavramı içerisinde ele alınmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle bilgi güvenliği, bilişim sistemleri güvenliği, siber güvenlik gibi kavramlar da hayatımıza girmektedir. Görüldüğü gibi güvenlik ihtiyacı ve kavramı insanların ve diğer canlıların her türlü aktivitelerini sürdürebilmeleri için olmazsa olmaz bir ihtiyaçtır. Devletlerin güvenliği ve asayiş sağlama görevi en temel görevlerindendir. Dış ülkelerden veya sınırın dışından gelebilecek saldırılar olabileceği gibi güvenliği tehdit eden unsurlar içeriden de gelebilir (Durmuş, 2021).

2. Ordu ve kâinattaki düzen ilişkisinden Yaratıcı'ya intikal

İnsanlık kendi emniyet ihtiyacını tedarik etmek, harici ve dâhili düşmanları bertaraf etmek amacıyla bir takım hiyerarşik sistemler kurmuştur. Dâhili asayiş sağlamaya amacıyla kolluk kuvvetleri, harici düşmanlara karşı ise askeri kuvvetleri sistematize etmişlerdir. Bu organizasyonların temel motive edici unsuru itaattir. Silahlı kuvvetlerde her bir askerin teçhizatının, kıyafetinin tedariki bağlı bulunduğu birliğe aittir. Tekdüzeliliğin sağlanması amacıyla her askere tek tip kıyafet verilmektedir. Her bir askere diğer takımlardan, bölüklerden veya taburlardan ayırt edici bir kıyafet giydirmek oldukça meşakkatli bir iştir. Karada, havada veya denizde görev yapacak personele kendi alanıyla ilgili uzun süren eğitimler verilmektedir. Her bir askerin yemek ihtiyacı silahlı kuvvetlere aittir. Hastalandığı zaman tedavisini yapmaları gerekmektedir. Bir bölüğün, taburun veya kışlanın resmigeçit törenlerinde intizamlı yürüyüşü, ciddiyeti; komutanının ne kadar iyi eğitim verdiğini, denetlediğini ve emirlerinin nüfuz ettiğini göstermektedir. Savaş veya çatışma zamanlarında komutanın emrine itaat ederek başarı elde eden birliklerin dayanışması, yardımlaşması ve aldıkları eğitimin gereğini yerine getirmeleri ödüllendirilmektedir. Her bir askerin; mangasıyla, takımıyla, bölüğüyle, taburuyla, kışlasıyla ve ordusuyla ayrı ayrı münasebeti vardır. Bu münasebetlere göre de ayrı ayrı görev tanımları bulunmaktadır.

Kâinatta var olan düzene bilimler ışığında bakıldığında, hayvanların ve bitkilerin her bir türünün ayrı bir ordu gibi düzen içerisinde hareket ettiği görülmektedir. Askeriyede nasıl ki düzen ve itaat görüldüğünde komutanın idaresinin ne düzeyde olduğu idrak ediliyorsa, gözümüzün önünde olan her bir ordu için de aynı bakış açısıyla bakmak gerekmektedir. Yüzbinlerce bitki ve hayvan ordusundan her bir ordunun, besinleri farklı farklı verilmektedir. Her bir türün eğitimlerinin mükemmel olarak yapıldığı, görevlerini hakkıyla ifa etmelerinden anlaşılmaktadır. Her bir cinsin kıyafeti diğer türlerden farklı olduğu gibi, kendi içinde de farklılık alameti olduğu görülmektedir. Kendilerini dış tehditlerden korumak amacıyla kullandıkları silahlarının birbirinden farklı olduğu, her bir türe o türe münhasır bir silah verildiği zooloji ve botanik bilimlerinin dilinden ifade edilmektedir. Bitki ve hayvan ordusundan her bir türün ölümleri, kendi türleri içinde ve diğer tüm sistemle uyumlu bir şekilde gerçekleşmektedir.

Beşer eliyle idare edilen ordularda bir komutanın olmaması mümkün olmadığı gibi, çok daha muazzam büyüklükte olan bu orduların kumandanının olmadığını farz etmek bilim ve mantık ile ciddi anlamda çelişmektedir. İnsan aciz olduğu için ordu komutanı; albay, binbaşı, yüzbaşı, teğmen gibi rütbeler vasıtasıyla ordunun ihtiyacını görmek ve intizamı tesis etmektedir. Kâinattaki düzende ise; her bir ordu diğerleri ile münasebettardır. Her bir türün diğer türlerle iç içe geçmiş ilişkileri mevcuttur. Bir ordunun bir ferdinin ihtiyacını karşılamak ve düşmanlarını bertaraf etmek için; onun tüm münasebetlerini bilmek ve o münasebetlere hükmetmek gerekmektedir. Kâinattaki düzenin göstermesi ile hiçbir şekilde bir ortağın veya yardımcının olmadığı anlaşılmaktadır. Aksi takdirde karışıklık olması kaçınılmazdır. Yüzbinlerce orduyu tek başına idare eden; bu muazzam orduların hiçbir ferdinin silahlarını, eğitimlerini, teçhizatını, erzakını, terhislerini, elbiselerini karıştırmadan, unutmadan, şaşırmadan veren bir komutanın hükmünün ne derece etkili olduğu anlaşılmakla beraber, o yüce kumandanın terbiye ve idaresinin ne kadar muazzam büyüklükte olduğu idrak edilmektedir.

Güvenlik bilimlerinin perspektifinden bakıldığında; zemin yüzünün muazzam bir ordugâh olduğu anlaşılmaktadır. Bu ordugâha diğer bilimlerin de gözü ile bakıldığında mükemmel bir intizam olduğu anlaşılmaktadır. Elbette bilim ve mantık gereği olarak muhteşem bir kumandanın var olduğu ve her an tüm fertleri gözeterek idare ettiği anlaşılmaktadır. Yeryüzü kıışlasında, bu muazzam orduların intizamlı hareketlerini gören kişi şayet kanunların bu orduları idare ettiğini düşünse bilim ve akıldan oldukça uzağa gidecektir. Bu kişinin durumu şu adama benzer ki; muntazam ordunun hareketlerini ve bir askerin talimatıyla hep birlikte hareket ettiklerini görür ve şöyle düşünür: bütün bu askerler muhteşem hayali bir ip vasıtasıyla birlikte hareket ediyorlar. Kanunların hiçbir şekilde bir gücü ve iradesi olmadığı, sadece iradeden tecelli eden bir vücud-u ilmileri olduğu, hakiki vücutlarının bulunmadığı muhakkaktır. Bütün bu muazzam düzeni, intizamı bir hayalin ürünü olduğunu zannetmek mantığa oldukça ters bir olgudur.

Bir düzenin oluşması, o düzenin devam ettirilmesi, o düzen sonucunda oluşan faydaların görülmesi elbette arka planda var olan bir kastı, bir iradeyi göstermektedir. Yüzbinlerce ordunun her bir ferdinde sayısız faydalar ve intizamlar görülmektedir. Bu ise yüce kumandanlarının ne

derece hikmetle hareket ettiğini, hiçbir şeyi abes kılmadığını ve her şeyin doğrudan doğruya onun iradesi ile gerçekleştiğini göstermektedir. İtaatkâr bir ordunun ivedilikle emirleri dinlemesi ve görevinin bitmesiyle birlikte istirahate çekilmesi gibi, yağmur bulutları da bir saat içerisinde toplanıp yağ emrini beklemekte ve vazife sonrasında istirahate çekilmektedirler. Yağmurun ordu misal itaatinin hiçbir şekilde bir tesadüf eseri olmadığının en önemli delili ise yağmura bağlı gerçekleşen sayısız maslahat ve hikmetlerdir. Bu hususlar ise, güvenlik bilimlerinin, Yaraticının her şeyi hikmetle yapan sıfatına işaret etmektedir.

Bir askerin yüz ayrı subayın idaresine verilmesi, yüz askerin bir subayın idaresine verilmesine göre oldukça zordur. Tek merkezden gelen talimatlar idareyi kolaylaştırırken, birden fazla kişinin idareye karışması birbirine engel olan talimatların verilmesine ve idarenin zorlaşmasına sebep olacaktır. Bir askere lazım olan teçhizatın imal ve tedarik edilmesi için pek çok ayrı fabrikaya, tedarik merkezlerine ve onunla ilgili komutana ihtiyaç vardır. Eğer bir ordunun bütün askerlerin ihtiyaçları tek merkezden yürütülürse bir askerin ihtiyaçları kadar kolay tedarik edilecektir. Aksi takdirde her bir asker için bir ordu kadar masraf yapılması ve meşakkat çekilmesi gerekmektedir. Bu husus ise güvenlik bilimlerinin Yaraticının vahdetine olan işaretini göstermektedir.

Ordu komutanının bir askere verdiği emir ile bir orduya verdiği emirin yerine getirilmesinde fark yoktur. Tek kelime ile bütün ordu harekete geçtiği gibi, bir asker de harekete geçebilir. Bu imtisal sırrından kaynaklanmaktadır. Bu husus ise Yaraticının kudretinin mertebesi olmadığına, yani gücünün sonsuzluğuna dair bir pencere açmaktadır. Atomlardan yıldızlara kadar tüm masnuat ve hayat sahipleri İlahi iradenin kanunlarına karşı tam itaatte ve Rabbani emirlerin işaretine emirber nefer hükmünde, emir kulu gibi fitri meyil ve şevk içinde hareket ettiği ve ordu askerlerinden bin kat daha fazla itaatkâr olduğu; tüm bilim dallarının ifade ettiği düzenin şehadetiyle sabittir.

Yaraticının hiçbir yerde olmaması ama aynı zamanda her yerde olması konusunda da ordu perspektifi ile bakmak müşkülü giderecektir. Bir asker komutanlık kavramına bir üst rütbesi vasıtasıyla bağlı olduğu için, er rütbesinde ise onbaşı rütbesi vesilesi ile başkomutanını tanır, temas kurar. Başkomutana tam manasıyla muhatap olmak için en üst rütbeye çıkıp öyle bir münasebet kurması gerekmektedir. Başkomutan

ise tüm askerlere hem ismiyle hem hükmüyle hem kanunu ile hem de idaresi ile oldukça yakındır. Asker ise başkomutanın lütfetmesi dışında onunla görüşemez ve çok uzaktır. Komutanın asker üzerinde olan tasarrufu emir ve iradesiyle ortaya çıkmaktadır. Bizzat temas etmesine gerek yoktur. Eğer komutanlık vazifeleri askere bırakılırsa her bir asker komutan her birine komutan kesilecek ve bizzat temas etmesi gerekecektir. Bunun ile düzenin tesis edilemeyeceği ortadadır. Cenab-ı Hakk'ın da yarattıklarına teması emir ve iradesiyle olmaktadır. Bizzat temas etmesi yoktur.

Kur'an'da anlatılan Nuh kavminin suların yükselmesi ile helak olması hadisesine üslup açısından askeri bir nazarla bakıldığında; yeryüzünün suyu yutması ve semanın suyu kesmesi bir orduya verilen ateşkes ve dur emrine benzemesi cihetiyle zeminin ve semanın iki itaatkâr asker şeklinde hareket ettiği görülmektedir. Yaratıcının konuşmasının askeri ilimler penceresi ile analizi yapıldığında, haşmet ve idarenin tüm azametiyle görüldüğü anlaşılmaktadır.

Atomlara güvenlik bilimleri perspektifinden bakıldığında, hem Yaratıcının varlığına hem de tek olmasına olan deliller anlaşılmaktadır. Her bir askerin takımı, bölüğü, taburu, alayı, kışlası ve ordusu ile birer irtibatı bulunmaktadır. Bu irtibatlara göre ayrı ayrı vazifeleri bulunmaktadır. Bir askerin tüm bu bağlarını bilmesi, ona uygun olarak hareket etmesi ve askeri düzen içerisinde eğitimini alması ancak tüm irtibatları olan dairelerin komutanının emrine ve kanuna itaat etmesi ile mümkün olmaktadır. Aynı bu şekilde; her bir atom cansız ve güçsüz olmasına rağmen pek çok görevi yerine getirmesi ile Yaratıcının var olmasına ve ona olan irtibat ve itaati ile vazifelerini ifa ettiği anlaşılmaktadır. Her bir atomun gezdiği yerlerde yabancılık çekmeden vatani gibi hareket etmesi ise Yaratıcının tek olduğuna bir delildir. Yani atomun sahibi kim ise gezdiği yerlerin sahibi de odur. Bir askerin tüm birliklere ayrı ayrı intisabının, başkomutanın kanunlarına itaati ile kolaylıkla gerçekleşmesi gibi, her bir atomun girdiği tüm yerlerde vazifesini hakkıyla yapması ve o yerin düzenine uygun olarak hareket etmesi; atomların tek bir Yaratıcının gücü ile hareket ettiğini göstermektedir. Örneğin gözbebeğine yerleşen bir atom; oradaki hücrelere, sinirlere, damarlara karşı ayrı ayrı vaziyet aldığı gibi, yüze, başa, gövdeye ve tüm vücuda karşı ayrı bir münasebeti, vazifesi ve faydası bulunmaktadır. Bu hal gösteriyor ki; o atomu oraya yerleştiren ile vücudun tüm azalarını icat

eden aynı zattır. Kâinattaki her bir atomun tüm bileşiklerde ayrı ayrı görevi bulunmakta ve bu görevlerin sonucunda fayda elde edilmektedir. Her bir atomu bu şekilde yerleştirebilmek için ancak tüm kâinatı aynı anda nazarında tutmak ve idare etmek gerekmektedir. Atomların hareketlerinin kaynağı, Yaraticının kuvvetine olan bağıdır. Orduya intisap eden her bir askerin kendi kuvvetinin üzerinde çok büyük işler görmesi gibi, her bir zerre de çok büyük işler görebilmektedir. Emir ve iradeden gelen cilvenin tecellisi ile her bir atom, Yaraticının ordusunun bir ferdi hükmüne geçmiştir. Aksi takdirde cansız, şuursuz her bir atomun sonsuz bir ilim ve kuvveti olduğunu farz etmek gerekecektir. Bunun ise bilim ve mantıktan ne derece uzak olduğu ortadadır.

Her bahar mevsiminde yüzbinlerce hayvan ve bitki ordusunun her bir ferдин silahını, erzakını, talimatlarını, elbiselerini karıştırmadan şaşırmadan tam bir ölçü ile vermek elbette bütün orduları ve münasebetlerini kuşatan bir ilim ve kudret ile mümkün olabilir. Yüz bin ayrı millete ayrı ayrı hayat cihazlarını vermek fenni askeri perspektifiyle Yaraticının hayat sıfatına delil olmaktadır. Bir askerin ordu kuvvetini arkasında hissederek savaş esnasında büyük işler yapması bağıllık sırrından kaynaklanmaktadır. Tek başıyla kaldığında intisapsız olarak çok küçük işler yapan biri, devlete olan bağıyla askerlik intisabıyla şahsi kuvvetinden çok daha büyük bir güçle hareket etmektedir. Kendi lojistik ihtiyaçlarını taşımaya mecbur olmadığı için, askerlik sistemine dâhil olduğunda büyük bir savaşta düşmanın bir generalini bile esir alabilir. Askerin bu gücünün arkasında orduya olan bağıllığı ve gerektiğinde tüm ordunun onun yardımına gelebilmesi sırrının verdiği manevi kuvvet vardır. Aynı şekilde kâinatın sultanı her bir şeyin arkasına kâinat ordusunu gönderebilir ve her bir şey ona olan bağıllığı ile tüm kâinatın kuvvetini arkasına alabilir. Dünyanın güneş sistemi içerisinde; gece, gündüz ve mevsimlerin oluşmasına sebep olan hareketleri Yaraticıya olan bağıllığı ile gayet kolay bir şekilde gerçekleşmektedir. Aksi takdirde mevsimlerin ve gece gündüzün oluşması için güneş sistemi ve onun bağlı olduğu tüm galaksilerin bu manevraları yapması, dünyamızın ise emir dışı hareket ettiğini farz etmemiz gerekmektedir. Bu hususlar ise askeri ilimler penceresinden Yaraticının ferd ismine delil olmaktadır.

Bayramlarda askeriyede resm-i geçit törenlerinde her birlik kendi tören üniformasıyla, teçhizatıyla, nişanlarıyla komutanının önünden yürüyüş yaparak geçmektedirler. Kara, hava, deniz kuvvetleri, topçu birlikleri

vs. rengârenk bir görüntü oluşturarak, silahları ile beraber kendi ordularının güzelliklerini başkomutanın nazarına arz etmektedirler. Aynen onun gibi melek, cin, insan, hayvan ve bitki ordularının her bir ferdi; Ezeli Sultan'ın silah al ve cihaz tak emrini aldıklarında yeryüzünü muhteşem bir ordugâha dönüştürmektedirler. Her bahar mevsiminde her bir bitkinin Yaratıcının kendilerine vermiş olduğu güzel hediyeleri birer nişan gibi takıp, çiçek açarak yeryüzünü muhteşem bir ordugâha benzetmektedirler. Bu hikmetli süslendirme elbette askeriyede olduğu gibi, her şeye kadir olan bir sultana ve hükümdara işaret ettiği apaçık ortadadır.

Fetih suresi 7. Ayet'te geçen "Ve lillahi cünudus semavati vel ard, ve kanallahu azizen hakima." askerlik manasını hissettiren bir temsil vermiştir. Semavatta ve zeminde olan tüm ordular Allah'ındır. Atomlar ordusu, bitkiler birliği, hayvanlar taburu ve yıldızlar ordusunda küçücük emirber askerler ile birlikte muazzam büyüklükte askerler, Cenab-ı Hakk'ın emirlerine, kanunlarına ve hükümlerine mutlak itaat ederek amiriyyetinin ve hakimiyetinin varlığına delil olmaktadır (Nursi, 2015).

3. Güvenlik ihtiyacının Yaratıcı'ya bakan vechesi

İnsan duyu organları ve duyguları nedeniyle maddi ve manevi pek çok düşmanları olduğunu hissetmekte ve birçok tehlike ile karşı karşıya olduğunu anlamaktadır. Hücum eden düşman ve tehlikelere karşı, kişi bir dayanak noktasına ihtiyaç hissetmektedir. Herkes bunu kendi vicdanında hissetmektedir. Bu gerçek inkâr edilemez bir hakikattir. Güvenlik bilimlerindeki esas amaç emniyet kelimesinin kökeninde olduğu gibi, güvenlik hissini tesis etmektir. Kişinin tehlikelerden uzak olduğunu ve güvende olduğunu hissettirmeyi amaçlamaktadır. Kişinin vicdanen ihtiyaç duyduğu bu inkâr edilemez gerçek ancak Yaratıcının varlığının bilinmesi ile her şeyin onun kontrolünde olduğunun idrakiyle teskin olmaktadır. Aksi takdirde insan bu sayısız düşman ve tehlikelere karşı perişan bir halde olacak, bu ise insanlığın mahiyeti ile uyuşmayacaktır. Bu kadar mükemmel donanım ve programlı olan insanın ruhu en berbat bir hale giriftar olacaktır.

Vicdandaki bu emniyet arayışı, elbette bir sükûnet ve huzur halinin varlığına işaretir. Bu yüksek hakikat ise, ancak Yaratıcıyı tanımakla

mümkündür. İnsanın hayatına, malına, alakadar olduğu her şeye karşı, hücum vaziyetinde olan pek çok musibet, zahmetler ve tehlikelere karşı tek dayanak noktası, Yaraticıyı tanımaktır. Bütün güvenlik tedbirlerindeki esas gaye korunmakla mükellef olan kişi ve şahısların vicdanında bu huzur ve emniyet hissini oluşturmaktır. Bu minvalde güvenlik bilimleri perspektifinden bakıldığında; vicdanda olan bu ihtiyaç kesin olarak bir Yaraticının varlığına ve her şeyin doğrudan doğruya onun kontrolünde olduğunu göstermektedir.

Eğer insan, her şeyi bir düzene ve faydaya göre yapan bir Yaraticıya inanmazsa, kendine ve alakadar olduğu her şeye karşı hücum eden belalara karşı, kendi gücünün yetersizliği nedeniyle; dehşet, telaş, vahşet ve korku hislerinin birleşmesinden oluşan bir manevi cehennem yaşayacaktır. Kâinata bakıldığı zaman her şeyin insanın hizmetinde olduğu ve insanın da en kıymetli cevheri ruhu olduğu anlaşılmakla beraber; her şeyde bir düzen ve gaye gözetildiği görülmektedir. İnsanın ruhunun bu derece perişan olması tüm bilimlerin delilleri ile ispat ettiği kâinattaki düzene zıttır. İnsanın vicdanında olan ve inkâr edilemeyen bu dayanak noktası ihtiyacı ve her şeyde olan nizamın işaretiyle; Cenab-ı Hakk'ın varlığı ve idaresi anlaşılmaktadır.

İnsanın korunma ihtiyacından teşekkül eden kolluk kuvvetleri, asayiş temin ettikleri yerlerde yaşayanların o devletin idaresi altında olduğunu hissettirmektedirler. Bireyler yaşadıkları yerlerde, devletin gücünün ve adaletinin olduğunu bilmesi ile emniyet hissini tatmin edebilmektedirler. Aksi takdirde daima korkulara maruz kalacaklardır. Bu ihtiyaçtan dolayı daima hücum eden tehlikelere karşı devletin gücüne intisap etmeye ve sığınmaya çalışmaktadırlar. İnsanın vicdanında bulunan bu nokta-i istinad, daima insanın sanatkârını göstermekte ve O'na işaret etmektedir.

İnsana hücum eden hastalıklar, elemeler ve belalara karşı tabiat kanunları oldukça merhametsizdir. Gökyüzündeki muazzam büyüklükte olan cisimler ise atom bombası gibi dehşet vericidir. Hayatının ihtiyaçlarına ve hücum eden düşmanlarına karşı vicdanını dinlediğinde ise; binlerce arzularının ve emniyet ihtiyacının sesinden çıldıracak vaziyete girer. Eğer Allah'a ve ahirete iman olmazsa onun ciğerleri dağılayan bu yakıcı vaziyetinden cehennem bile daha serin olmaktadır. Bu şiddetli ızdırapları hissetmemek için ise, eğlence ve sarhoşluğa kaçmaktadır.

Korku, dehşet, acizlik, titreme, vahşet, gönül darlığı ve yetim bir şekilde ümitsizlik hislerinden birleşerek oluşan durum karşısında kendi kuvvetinin oldukça az olduğunu görmektedir. Her şeyi düşman ve yabancı olarak görerek, dünyaya geldiğine bin pişman olmaktadır. Eğer hücum eden belalara ve musibetlere karşı, Cenab-ı Hakk'a istinad ederse emniyet bulabilir. Ona karşı hücum vaziyetinde olan her şeyi Rabbinin emrine musahhar görerek, onlara bir dostluk hisseder. Gökyüzünde bulunan çok büyük yıldızların hareketlerinin bir emir altında olduğunu anlayarak emniyet halini kazanır. Ruhunda oluşan bu yüksek lezzet; kalp, ruh ve vicdan hareketine geçtikçe artacak ve manevi cennetin kapısını ona açacaktır.

Ancak Allah'a olan iman ve teslimiyeti ile insanın emniyet hissi kemalini bulabilir. Askerlik sistemine dâhil olan kişi; yaptığı tüm faaliyetleri devlet ve kanun adına yaptığı için kimseden korkmadan, çekinmeden yaparak hücum eden tehlikelere karşı devlet kuvvetine dayanır. Allah adına hareket eden kişinin de hiçbir şeyden korkusu olmaz ve hücum eden belalara karşı titremeden, korkmadan ve minnet almadan tam bir emniyet içerisinde hareket eder. Bütün her şeyin dizgini elinde olan kâinatın sultanına karşı acizlik belgesi ile sığınan birinin hiçbir şeyden korkusu olmaz. Sadece Yaratıcıdan korkar ama bu korku da ona lezzet verir.

İman ile emniyet kelimesi, emn kelimesinden türeyen ortak iki kelimedir. İman, vicdanı aydınlatan ve vicdandaki bu aydınlık vesilesi ile tüm kâinata karşı bir emniyet temin eden, Allah'ın insana bahşettiği nurdur. İman nuru ile kalbinde oluşan manevi kuvvetle insan, her musibete karşı dayanabilir. Emniyet manası bitamamiha iman ile anlaşılır, tesis edilir. Tam manası ile iman eden insan, her şeyi Yaratıcının emri ile hareket ediyor itikad ettiğinden, yeryüzü bomba olup patlasa Allah'ın kudretini hayret ve lezzet içinde korkmadan seyredecektir. Kalbi nurlanmamış, sadece akli nurlanmış kişiler ise; kuyruklu yıldızı görünce, korkudan titreyerek evhama düşmektedirler.

İmanın tam bir emniyet hali temin etmesinin sırrı, her şeyin nizam içerisinde ve dizginleri elinde olan kumandanlarına karşı mükemmel itaatte olduklarına olan güvendir. Kumandanı bilmemek, tanımamak veya ona güvenmemek korkulara, emniyetsizliğe neden olmaktadır. İman nuru olmayınca düşman olarak görülen her şey; korku, dehşet, acı, hüznün hislerini verirken, Yaratıcıya olan güven ile tüm mahlûkat

dost şeklinde görünerek; sevinç, mutluluk ve kuvvet vermektedir. İman ile insan, tüm kâinatın zerre miktar vazifesinden şaşırmadığını, haddini tecavüz etmediğini ve güzelliklere ayna olduğunu görmektedir. Vicdan iman nuru ile aydınlanmazsa, nokta-i istinadını bulamaz ve çürümeye başlar. Her şeyden korkan bir dilenci haline gelir. Bütün manevi kuvveti ve cesareti kırılarak kâinatta gerçekleşen olayların esiri olur.

İnsan alakadardık cihetiyle sıtmadan azap çektiği gibi, deprem ve kıyametten de korkar. Mikroorganizmaların sebep olduğu hastalıklardan çekindiği gibi, kuyruklu yıldızdan da çekinir. Sel, heyelan, hortum, çığ, tsunami, patlama, savaş, salgın hastalık, kıtlık, kuraklık, yangın vb. pek çok afet ona karşı hücum vaziyetinde bekler gibi durur. Sayısız düşmanlara karşı insanın elinde tek silah ise; icada kabiliyeti olmayan, kısa, eksik ve aciz olan cüz’-i iradedir. Geçmiş ve gelecekte acı, korku ve endişelere faydası dokunamaz. İnsanın mahiyeti böyle iken emniyet hissini tatmin edecek, ona huzur halini verecek Zat; sadece tüm kâinatı idare eden ve zerrelerle yıldızlara hükmeden biri olabilir. Her şey O’nun emir kulu olan askerleri gibi vazife görmektedir. Allah’a istinad ederek tüm düşmanların şerrinden emin olur. Kalbi vahşetten, ruhu da elim hüznlerden kurtularak daimi bir mutluluğa ulaşır (Nursi, 2015).

4. Yaratıcı’ya olan inanç ile toplumsal güvenliğin ilişkisinin incelenmesi

Kamu düzeninin ve umumi asayişin tesisi, insanların huzur ve refah içerisinde hayatlarını sürdürebilmeleri açısından elzemdir. Devletlerin en birinci vazifelerinden birisi de milletin emniyet ihtiyacını tedarik etmektir. Aksi takdirde kaos ve anarşi ortamında diğer tüm faaliyetler akim kalacaktır. Yaşamsal hizmetler olan eğitim, sağlık, çalışma vb. haklar, toplum tarafından ulaşılamaz olacaktır. Yaratıcıya olan imanın, toplumsal düzenin tesisi ve devamında büyük etkisi bulunmaktadır. Güvenlik bilimlerinde esas gaye; halkın huzur ve asayişini sağlamaktır. Proaktif polislik olarak nitelendirilen suç oluşmadan önce suçu önleme yaklaşımı son zamanlarda giderek önem kazanmıştır. Kolluğun esas vazifesi suç oluşmadan önce önleyebilmektir. Suç oluşuktan sonra, zaten maddi veya manevi, fiziksel veya psikolojik zarar ortaya çıkmaktadır. Kolluk kuvvetleri suç esnasında müdahale edebilirse zararı azaltacak sonrasında ise suçluları tespit ederek adalete teslim edecektir. Buradaki en önemli husus suç oluşmadan önce suçu engelleyebilmek-

tir. Elbette ki suça karışanların tespit edilmesi önemlidir. Fakat giden can geri gelmemekte, manevi zararlar kalıcı olmaktadır. Güvenlik ve emniyeti tesis etmede en önemli husus; reaktif değil proaktif faaliyetlerdir.

İnsan müstesna bir varlık olarak en güzel şeyleri arzu eder ve insanlığa layık şerefle yaşamak ister. Her ihtiyacını kendi başına karşılayamadığından, isteklerinin yerine getirilmesi amacıyla, diğer insanlarla bir arada yaşar, çalışır. Fakat diğer insanlarla olan ilişkisi esnasında, birbirinin hukukuna karşı ihlaller olması, insanın tabiatı dolayısıyla kaçınılmazdır. Bu ihlallerin önlenmesi ve herkesin çalışmasının sonucunu hakkıyla alabilmesi ancak adaletin tesisi ile mümkündür. Adaletin sağlanması için ise; herkesi kapsayan ve en küçük bir hakkı zayi etmeyecek bir akla ihtiyaç vardır. Bu aklın ise kanun şeklinde tezahürü gerekmektedir. Her ferdin kaynağın kudsiyeti vesilesi ile tam bağlanabileceği ve insanı yaratan Zat'ın sanatını çok daha iyi bilmesi sebebiyle adaleti tam sağlayacak kanun da ancak Yaratıcının kanunları olabilir. Yaratıcının büyüklüğü anlaşıldığı ve kalplere yerleşebildiği ölçüde, bu kanunlara itaat fazlalaşacaktır. İnsan Yaratıcının emirlerine itaat edip yasaklarından kaçındığı nispette, kâinatta cereyan eden intizamın içine dâhil olur. Bu vesile ile dünya işleri de düzene girer ve kişinin ahlaki mükemmele doğru gider. Hukuklar zayi olmaz, kalplerde olan Allah korkusu nedeniyle suç işlemek için insanlar nefisleriyle mücadele içine girerler.

İnsan bu terbiye ile başkasının malına el uzattığı zaman, Allah'ın kanunlarında karşılığı olan cezayı düşündüğünde, ulvi hisleri nefsanî arzularına üstün gelir. Sürekli üstünde o ulvi tokadı ve kendinde o vicdanî yasakçıyı bulduğu için suç işlemez. İman kalpte ve kafada daimi bir yasakçıyı bırakmakta ve kötü tabiatının arzularına set çekmektedir. İnsanın davranışları kalbinin ve duygularının eğilimlerine göre olmaktadır. Bu meyillerin kaynağı ise ruhunun ihtiyaçlarıdır. Ruh hareket geçiren ise iman nuru olmakta, hayır ise yapmakta, şer ise terk etmektedir. Hakiki asayiş ve emniyetin tesisi yalnız Allah'ın kanunlarına itaat ile mümkün olabilir. Aksi takdirde toplumsal hayat zehir gibi olur. Yalancılık, dalkavukluk, ahlaksızlık her tarafa hâkim olur. Allah'ı tanımayan vicdanî çürümeye yüz tuttuğu için, çok ağır cezalar dışında zapt altında tutulması mümkün değildir. Batı toplumu inançsız olsa bile kendi ahlaklarını koruyabilecek bazı prensipleri olabilir. Fakat

bütün güzel ahlakı öğütleyen hak dinden uzaklaşan biri, ruhunda hiçbir kemalatı koruyamaz. Vatana ve millete zararlı bir hale girer. Bu sebeple Allah'ı hakkıyla tanımayan günahkâr on serserinin idaresi ve zararlarının uzaklaştırılması; ruhunda ve vicdanında manevi yasakçı bulunan bin kişinin idaresinden daha zordur. Toplumun kalkınması ve ticaretin devam etmesinin önünde en büyük engel de, bu tahribe meyilli şahısların oluşturduğu emniyetsizlik ve güvensizlik ortamı olmaktadır. İş bölümlerinin özenle yapılması, kişinin kendi alanında uzmanlaşması ve yardımlaşmanın kolaylaştırılması, toplumun uygarlık seviyesini yükselteceği gibi; çalışanların arasında emniyetin, doğruluğun yerleşmesi ve karşılıklı güven duygusunun tesisi de toplumun ilerlemesinde çok büyük önem arz etmektedir. Yaratıcının kanunlarına itaat edip, yasaklarından kaçınmak emniyet ve güvenin toplumda yerleşmesinin en önemli basamaklarıdır. İmanın verdiği kuvvet ve bereket ile bütün insanlık emniyet, huzur ve saadet içerisinde yaşayabilmektedir.

Toplumsal hayatın kaos, kargaşa ve düzensizlikten kurtulabilmesi için, toplumda hürmet, merhamet, emniyet ve haramlardan kaçınarak itaat etme esaslarının yerleşmesi gerekmektedir. Güzel huyların ve iyi hasletlerin kaynağı Yaratıcıya olan imandır. Hakiki adaletin kaynağı da İslamiyet'te olan, birisinin hatasıyla başkası mesul olamaz düsturu, emniyet ve asayişin tesisinde çok mühimdir. Bir evde bir masum on suçlu bulunsa, o masum kişi çıkıncaya kadar o eve müdahale etmemek hakiki adalet ve emniyetin bir gereğidir. Nitekim hakiki iman dersini alan ve müspet hareketi kendine düstur edinen kişilerin, suç istatistiklerinde herhangi kaydının bulunmaması bu iddianın en önemli delillerindendir. Tahkiki iman dersleri kalp üzerinde işleyerek, herkesin vicdanında yasakçı bir komiser ve asayiş bekçisi yerleştirmektedir. Güvenlik hizmetlerinde çalışan personelin de vazifelerini bihakkın ifa etmesi ve mücadele ettikleri suçlulara üstün gelebilmeleri ancak kendilerinin de emir ve yasaklar dairesinde yaşamasıyla mümkün olabilmektedir.

Kâinattan tefekkür ile anlaşılabilen, Yaratıcının bütün isimlerinin gereği olan ebedi hayata olan iman, insanın toplumsal yaşamının olmazsa olmazıdır. Çocukların zayıf kalbinin, çevresinde şahit olduğu ölümler karşısında dayanabilmesi, ancak ölenlerin çok daha güzel bir âleme gittikleri ve yeniden kavuşacakları düşüncesiyle mümkün olabilmektedir. İhtiyarların çocuk gibi çabuk etkilenen ruhlarının, sevdikleri dünyadan ayrılma üzüntüsüne dayanabilmesi ancak ebedi yaşama ümidiyle müm-

kündür. Toplum hayatını ayakta tutan en önemli topluluk olan gençlerin, şiddetli arzularını dizginleyen, masumlara zulümlerini engelleyen ve toplum hayatının güzelleşmesine neden olan sadece cehennem düşüncesi olabilir.

Aile hayatı toplumun temel yapı taşıdır. Bireyin ailesine karşı olan hislerini ulvileştiren ve samimileştiren unsurların başında sonsuz bir hayatta daimi bir birliktelik düşüncesi yer almaktadır. Suç unsurlarından arındırılmış ve iyi davranışların temeli olan güzel ahlakın, öldükten sonra yaşama olan inanç ile ilişkisi çok kuvvetlidir. Bu minvalde ele alındığında toplumdaki informal kontrol mekanizmalarının başında gelen aile kavramı teali etikçe, kamu düzeni ve huzur ortamının artacağı yadsınamaz bir gerçekliktir. Emniyet kuvvetlerinin özellikle narkotik maddelere bağımlılık ile mücadelede çaresiz kaldığı ve bu hususta ailenin çok büyük rol oynadığını görerek, aileler ile birlikte hareket ettiği görülmektedir. Ailesinden iyi bir terbiye almış ve mesut bir aile ortamında büyümüş çocukların suç unsurlarına daha az meylettığı değerlendirilmektedir.

Kent yaşamında toplumsal düzenin görünürde sağlanması kadar, gerçek anlamda bir huzur ortamının oluşturulması da esastır. Şehir hayatını oluşturan bireylerde ahirete iman olmadığında; şahıslar toplum hayatını zehirleyebilecek pek çok olumsuz davranış sergileyebilmekte, nefret ortamı, bireyselleşme, şahsi menfaat için her türlü yolu mübah görme gibi durumlar sıklıkla görülmektedir. Kent ahalisine ahirete ve Allah'a iman hakikati hükmederse; kameralar görmese bile daima onu gören biri olduğunu ve hesaba çekileceğini düşündüğü için; başkasının hukukunu ihlal etmez. Rabbinin hoşnutluğunu kazanmak amacıyla hiçbir karşılık beklemeden yardıma muhtaç olan kişilerin imdadına koşar. Hakiki sevgi, huzur ve asayiş ortamı ancak bu şekilde oluşabilir. Ancak ve ancak dürüstlüğü, yardımlaşmanın, muhabbetin ve dayanışmanın hüküm sürdüğü bir ortamda, gerçek anlamıyla emniyetin tesis edilebileceği, güven ve asayişin sadece görünürde değil kalplerde de tam anlamıyla hissedilebileceği değerlendirilmektedir.

5. Sonuç

Her bir bilim dalı, kişiye ayrı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Tüm mükevvenatta görülen varlıklara, fiillere, teşekküllere nazar edildiğinde;

öğrenilen bilimler perspektifinden bakılırsa, ilim nur ve hikmete dönüşmektedir. Güvenlik bilimleri; bireylerin ve toplumların maddi, manevi her türlü risk ve saldırılara karşı, tam bir emniyet hali oluşturmak amacıyla teşkil edilmişlerdir. Oluşturulan ordu sisteminin savunma ve hücum sanatının gerçekleştirilmesinde, düzen ve nizamın tesisinde pek çok hikmetleri bulunmaktadır. Orduda temel unsur olan düzenin, emirlere mutlak itaat sonucu gerçekleştiği bilinmektedir. Kâinata bulunan düzene bakıldığında; her varlığın amirine mutlak itaat etmesi sonucu bu nizam halinin ortaya çıktığı muhakkak olarak anlaşılmaktadır. Ordunun idaresi gibi kâinatın idaresi de tek merkezden yapılmadığı takdirde pek çok karışıklık çıkacağı aşîkârdır. Kendinde hiçbir gücü kuvveti olmayan varlıkların pek büyük vazifeler görmesi ve birbiri ile tam münasebetleri; arkalarındaki ordu kuvveti misali gibi, Cenabı Hakkın emri ile hareket ettiklerini göstermektedir.

İnsan, mahiyeti itibariyle pek çok düşmana maruz kalmaktadır. Afetler, hastalıklar, musibetler ve anlaşılmadığı tüm durumlar insana hücum eder bir vaziyette olduğu için kişi; bunlara karşı bir dayanak noktası ve iltica edilecek yer aramaktadır. Vicdanda bulunan bu nokta-i istinad, mevcut bir hakikattir ve herkes bu haleti kendinde hissetmektedir. İnsan donanım ve program cihetiyle çok üstün yaratılmış iken, bu dayanak noktası tatmin edilmediği takdirde; tüm canlıların en aşağı mertebesine düşecek bir vaziyete girmektedir. Etrafında cereyan eden hadiseler karşısında kişi; daimi bir korku, endişe, vahşet, titreme, dehşet gibi duygular ile manevi bir cehennemi içinde yaşamaktadır. Vicdanda bulunan bu nokta-i istinad; ancak ve ancak her şeyin dizgini elinde, sonsuz kudret ve rahmet sahibi bir zatın varlığı ile doldurulabilir. Bu ise imandan gelen tam bir emniyet halidir. Vicdanın tamamını ışıklıdırak, kişiyi tüm korkulardan emin bir halete sokar. Tam güvenlik ve sakinet halini yaşatır. Bu mana hayali bir tasavvur ve teselli değil, filhakika olan gerçekliğin tezahürüdür. Güvenlik ve emniyet perspektifinden bu vecihle bakıldığında; Yaraticının varlığı ve birliği, her şeye hükmetmesi ve idaresi apaçık olarak anlaşılmaktadır.

Bireylerde bulunan emniyet ihtiyacının, Yaraticının varlığına delil olması gibi, toplumun da tam manasıyla asayişe duyduğu muhakkak olan ihtiyacın şiddeti de Allah’a ve ahiretin varlığına delil olmaktadır. Mide-nin varlığı ve rızka karşı olan ihtiyacı yiyeceklerin var olduğunu göstermektedir. Toplumsal düzen, huzur ve asayişin sağlanması, kaos ve anar-

şii ortamının oluşmaması, devletlerin ortaya çıkış sebebi ve öncelikli vazifelerindendir. Asayiş ve emniyet ortamının oluşmadığı toplumların kalkınması ve ilerlemesi pek mümkün olmamaktadır. Suç oluştuktan sonra suçluların tespit edilerek ceza adalet sürecine teslim edilmesi önemli olduğu gibi, suç oluşmadan önce suçun oluşumunu engelleyebilmek ve suçluların caydırılması güvenlik bilimlerinin esas gayesi olmaktadır. Her yerde her an yaptığı tüm hareketleri gören ve kaydedip hesaba çekecek olan zata olan inanç, suç işleme düşüncesini kökünden keserek, hakiki asayiş ve emniyeti tesis edecektir. Vicdanında daimi yasağcı olan kişiler suça meyletmediği gibi, toplumun terakkisi için esas ihtiyacı olan güven ortamının tesisinde, halisane ve fedakârane hizmetlerde bulunacaklardır. Ahirete olan iman ise, toplumun tüm tabakalarının huzur ve asayiş içerisinde yaşaması için elzem bir ihtiyaçtır.

KAYNAKLAR

- Durmuş, A. (2021). *İnsan Kaynaklı Afetlere Karşı Özel Güvenlik Görevlilerinin İş Güvenliği Algısı*. Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Bilimler Enstitüsü, Iğdır. 184.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin sonuçları*. (Çev. E. Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Kaya, E., (2008). *1980 Sonrası Dönemde Kentsel Alanda Değişen Güvenlik Anlayışı: Özel Güvenlik Üzerine Bir İnceleme*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli. 133.
- Maslow, A. H. (1943). *A Theory of Human Motivation*. Psychological Review, 50(4), 370-396.
- Nursi, S. (2015). *Mesnevi-i Nuriye*, Sözler Neşriyat, İstanbul. 240.
- Nursi, S. (2015). *Sözler*, Sözler Neşriyat, İstanbul. 766.
- Nursi, S. (2015). *Şualar*, Sözler Neşriyat, İstanbul. 655.
- Zogo, R., (2009). *Değişen Kamu Güvenliği Anlayışı: Özel Güvenlik Hizmeti Sunan ve Satın Alanlar Arasındaki Memnuniyet İlişkisi*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne. 178.

TEFSİR YÖNELİŞLERİ AÇISINDAN EVRİMCİ YORUMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Veysel Güllüce

Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı

ÖZET

Kur'ân-ı Kerîm'in açıklanması ve yorumlanmasını ifade eden tefsir faaliyeti onun nüzulüyle başlamıştır. Bu durum Bizzat Kur'ân'ın kendi bünyesinde görülmekte olup onun bir kısım âyetleri diğer bazı âyetlerini tefsir eder mahiyettedir. Kur'ân'ın ilk ve en önemli muhatabı olan Peygamberimiz de bir taraftan kendisine indirilen âyetleri tebliğ ederken diğer taraftan onları açıklayıp uygulayarak tefsir ediyordu. Daha sonra başta Abdullah b. Abbas olmak üzere sahabe içinde Kur'ân tefsirinde tebârüz eden isimler ortaya çıkmış, ardından onlara talebe olan tabiinin ileri gelen müfessirleri ve onların talebeleri olan etbâu't-tabiiin müfessirleriyle tefsir halkası genişlemeye başlamış, günümüze kadar süregelen bu faaliyet içinde binlerce tefsir ortaya çıkmıştır. İlk dönemdeki tefsir ve yorumlar daha çok nakle dayanıyor, Peygamberimizin açıklamaları esas alınıyordu. Bu tür tefsirler genel olarak "Rivâyet (Me'sûr)" tefsir olarak anılır. Daha sonraları, müfessirin kendi ilmî birikimi de tefsire yansımış, kendi görüş ve anlayışı da tefsirlerde görünür olmuştur. Bu tür tefsirlere de "Dirayet (Rey)" tefsirleri denilmiştir. Dirayet tefsirleri zamanla çeşitlenip Lügavî, Ahkâm, Mezhebî, İşârî, Edebî-İçtimaî, Bilimsel ... tefsir yönelişleri ortaya çıkmıştır. Böylece tefsirin memdûh (beğenilen, güzel, uygun) ve mezmûm (beğenilmeyen, hevâî, tutarsız) kısımları da belirtmeye başlamıştır. Kulluk bilinci içinde, murad-ı ilahîyi anlama çabası pek çok güzel tefsir örneklerini semere vermişken; mezhebî taassupla, hevâî arzularla, ön kabüllerle, kendi düşüncesine destek arama çabalarıyla yapılan yorumlar sonucunda ise mezmûm, tutarsız, hevâî hatta ilhadî tefsir örnekleri ortaya çıkmıştır. Fırak-ı dâlle olarak isimlendirilen bazı mezhep erbabının, âyetleri eğip bükerek veya içini boşaltarak onlara

kendi düşünce ve görüşlerini yükleme çabası bu tür tefsirlerin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Günümüz tefsir faaliyetlerinde de kendini hissettiren bu yaklaşımın örneklerini pek çok yorumda görmek mümkündür. Evrim görüşünü benimseyip ardından Kur'an âyetlerini bu görüşe uyarlama/uydurma ve Kur'an'da evrimci görüşü destekleyecek ayetler bulma çabası bu yaklaşımın bariz örnekleridir. Bu tebliğimizde bu tür yaklaşımlara mezhebî ve ilhâdî tefsirler açısından bakarak değerlendirmeye ve benzerliklerini ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Evrim, Tefsir, İlhâdî Tefsir, Mezhebî Tefsir

EVALUATION OF EVOLUTIONIST INTERPRETATIONS IN TERMS OF THEIR INTERPRETATION ORIENTATION

ABSTRACT

The tafsir activity, which expresses the explanation and interpretation of the Qur'an, started with its revelation. This situation is seen in the Qur'an itself, and some of its verses are in the nature of interpreting some of the other verses. Our Prophet, who was the first and most important interlocutor of the Qur'an, on the one hand conveyed the verses that were revealed to him, on the other hand, he interpreted them by explaining and applying them. Afterwards, Abdullah b. Names that were prominent in the interpretation of the Qur'an, including Abbas, emerged, and then the circle of tafsir began to expand with the leading tafsir scholars who were students of them and their students, the tafsir of etbau't-tabii, and thousands of tafsir emerged in this activity that has continued until today. The tafsir and interpretations in the first period were mostly based on narrations and the explanations of the Prophet. This type of tafsir is generally referred to as "Rivayat (Ma'sur)" tafsir. Later, the tafsir's own scientific knowledge was also reflected in the tafsir, and his own view and understanding became visible in the tafsir. This kind of tafsir is also called as "Dirayet (Rey)" tafsir. Awareness tafsir diversified over time and Lügavî, Ahkâm, Sectarian, İşârî, Literary-İçtimaî, Scientific... tafsir orientations emerged. Thus, the memdûh (liked, beautiful, appropriate) and mezmûm (disliked, volatile, inconsistent) parts of tafsir began to appear.

While the effort to understand the divine will in the consciousness of servanthood has yielded many good examples of tafsir; As a result of the interpretations made with sectarian bigotry, whimsical desires, preconceptions, and efforts to seek support for one's own thought, examples of psalm, inconsistent, volitional, even atheistic tafsir have emerged. The efforts of some connoisseurs of sect, called Fırak-ı dalle, to impose their own thoughts and views on the verses by twisting or hollowing them out played an important role in the formation of such interpretations. It is possible to see examples of this approach, which makes itself felt in today's tafsir activities, in many interpretations. The effort to adopt the evolution view and then adapt/make the verses of the Qur'an to this view and to find verses in the Qur'an to support the evolutionist view are obvious examples of this approach. In this paper, we will try to evaluate such approaches in terms of sectarian and ilhâdî tafsir and try to reveal their similarities.

Keywords: Evaluation, Tafsir, İlhadî Tafsir, Mazhabî Tafsir

TEFSİR YÖNELİŞLERİ AÇISINDAN EVRİMCİ YORUMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Kur'an âyetlerinin tefsirinde ilk müracaat edilen kaynak yine Kur'an'ın kendisidir. Çünkü Kur'an âyetleri birbirini tefsir edici mahiyettedir. Bazı âyetlerde kısaca, mücmel olarak zikredilmiş bir konu başka âyetlerde daha geniş, mufassal bir şekilde anlatılmaktadır. Örneğin "*Sizi tavırdan tavıra geçirerek (aşamalar halinde) yarattı.*" (Nuh, 14) âyetinde insanın yaratılışı kısa, mücmel bir surette anlatılmış, insanın yaratılışının birbirini takip eden aşamalarla gerçekleştiğine işaret edilmiş, ancak bu aşamaların neler olduğu belirtilmemiştir. Fakat başka âyetlere bakarak bu aşamaların neler olduğunu anlamak ve tespit etmek hiç de zor değildir. Çünkü başka âyetlerde insanın yaratılış süreci ayrıntılı bir şekilde anlatılmış, hangi aşamalardan geçtiği gözler önüne serilmiştir. Hac sûresi 5 ve Mü'minûn sûresi, 12-14. âyetler böyledir. İnsanın yaratılış evrelerini tafsilatlı bir şekilde anlatan böylece Nuh, 14. âyeti tefsir edici bir özellik taşıyan bu âyetler meâlen şöyledir: "Ey insanlar! Öldükten sonra diriliş konusunda bir kuşku içinde iseniz, biliniz ki, sizi topraktan, sonra nutfeden, sonra alakadan (sülük gibi, rahim

duvarına yapışıp beslenen embriyonun ilk hali), sonra (mudğadan) belli belirsiz et parçasından yarattık ki size (kudretimizi) açıkça gösterelim. Dilediğimizi rahimlerde belli bir vakte kadar tutarız, sonra sizi bebek olarak çıkarırız, böylece büyüüp yetişkinlik çağına erişirsiniz. Kiminiz erken vefat eder, kiminiz de önceden bildiklerini bilmez hale, ömrün en düşkün çağına erişir. Yeryüzünü kupkuru ve cansız görürsün; üzerine yağmur indirdiğimizde ise canlanıp kabarır ve her cinsten güzel bitkiler çıkar.” (Hacc, 5), “İnsanı çamurun özünden yarattık. Sonra onu sağlam bir korunakta (karar-ı mekîn) nutfe haline getirdik. Ardından nutfeyi alakaya, alakayı mudğaya çevirdik. Ondan da kemikler yaratıp o kemiklere et giydirdik. Nihayet onu bambaşka bir yaratılışla inşa ettik. Ahsenu’l-hâlikîn olan Allah çok yücedir.” (Mü’minûn sûresi, 12-14). Görüldüğü gibi bu âyetlerde insanın yaratılış safhaları ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Dolayısıyla müfessirler mücmel olan Nûh, 14. Âyeti bu âyetlerden yardım alarak tefsir etmişlerdir. Yani Nûh, 14. Âyetteki “*Sizi tavırdan tavıra geçirerek (aşamalar halinde) yarattı.*” İfadesini insanın ana rahmindeki nutfe, alaka, mudğa gibi evreleri; hayat boyunca geçirdiği çocukluk, gençlik, ihtiyarlık gibi merhaleleri olarak açıklamışlardır.¹ Yine başka âyetlerin yardımıyla, bu câmi ifadenin insanın darlıktan bolluğa, bolluktan darlığa, zenginlikten fakirliğe, fakirlikten zenginliğe geçmesi ve farklı ahlakî ve bedenî özelliklerde yaratılması gibi geniş manalara da delâlet ettiğini belirtmişlerdir.²

Âyetlerin tefsirine böyle bir yaklaşım, şüphesiz olması gereken tutarlı ve ma’kûl bir yöntemdir. Bu yüzden geçmişten günümüze bütün müfessirler bu metodu uygulamış, mücmel âyetleri mufassal olanlarla açıklamışlardır. Çünkü bir âyetin manası başka âyetlerde etraflı açık bir şekilde anlatılmışken bu durumu göz ardı ederek veya görmezden gelerek mücmel, özlü ve câmi ifadelerle başka anlamlar yüklemek, şüphesiz hevâî ve kötü niyetli, mezmûm bir yaklaşım olacaktır.

Nitekim bu âyetin tefsirinde de bu tür yanlış ve mezmûm yaklaşımlar olmuş ve Nûh, 14 âyetiyle ilgili bazı evrimci yaratılış taraftarları: “Âyetteki etvâr ile günümüzdeki tatavvur (evrim) aynı kökten gelmektedir. Dolayısıyla bu âyetteki “etvâr” evrimin merhaleleri olarak

¹ Maverdî, Ebu’l-Hasen. *en-Nüket ve l-Uyûn*. Beyrut: Daru’l-Küttübi’l-İlmiyye, 1992, VI/102.

² Maverdî, a.y.

anlaşılabilir.” İddiasında bulunmuşlardır.³ Bunu söylerken hem bu âyeti tefsir eden yukarıda birkaç örneğini sunduğumuz çok sayıdaki açıklayıcı âyeti görmezlikten gelmişler, hem de semantik açıdan son derece tutarsız bir iddiada bulunarak, günümüzde evrim manasında da kullanılan tatavvur kelimesinin aynı âyetteki “etvâr”la aynı kökten (tavr) geldiğini gerekçe göstererek iddialarını tutarlı göstermeye çalışmışlardır. Oysa kelimeler sonraki dönemlerde farklı anlamlar kazana-bildiği gibi, tavr kelimesinden türetilmiş olan ve gelişme, dönüşme gibi manalar yanında günümüzde “evrim” manasında da kullanılan tatavvur kelimesi için de böyle bir durum söz konusu olmuştur. Dolayısıyla bu kelimeye sonradan yüklenmiş böyle bir anlamdan yola çıkarak âyetteki “etvâr” kelimesine “evrim süreçleri” manasını vermenin, cehalet ya da art niyetli olmaktan başka bir açıklaması yoktur.

Böyle bir yaklaşım, keyfî, hevâî, mezmûm bir yaklaşımdır. Önceden kabul edilmiş bir görüşe Kur’ândan dayanak ve mesnet arama çabasıdır ve bu yönüyle mezhebi bir yöneliştir. Bu tür yorumlarda bazen hiçbir sınır ve kural tanımadan âyetlerin manası tahrif edilmekte ve mezhebîlik sınırı da aşıp ilhadî yorumlar gündeme gelebilmektedir. Şia’nın İsnâ Aşeriyye kolundan olan bazı müfessirlerin “Keşke toprak olsaydım” (Nebe, 40) âyetine “Keşke Ebû Turab’ın şiasından olsaydım” manasını vermesi, mezhep taassubuyla âyetlerin anlamının nasıl tahrif edildiğine dair güzel bir örnektir. Böyleleri benzer yaklaşımlarla, yine Şia’nın Sebeiyye fırkasından bazıları emanetle ilgili ayette geçen (“ ... Çünkü insan zalûm (çok zalim) ve cehûldur (çok câhil)” (Ahzâb, 72)) “zalûm’un Hz. Ebubekir, Haşr, 16. Âyette geçen “Şeytan”dan maksadın Hz. Ömer olduğunu iddia edebilmişlerdir!⁴ Melekleri, cinleri, mucizeleri inkâr ederek ilgili âyetleri başka manalara hamletmek, ahkâm âyetlerinin manalarını çarpıtmak da böyledir.

İşte günümüzde bazı âyetlerin evrim teorisi esas alınarak, âyetlerin manasının çarpıtılarak o teori istikametinde yorumlanması, bazı âyetlerin evrimden bahsettiğinin iddia edilmesi de böyledir. Bu yorumlar, Fırak-ı dâllenin yukarıda birkaç örnekle arzettiğimiz tutar-

³ Atiyye, Hâmid. *Halku'l-İnsan beyne'l-İlmi ve'l-Kur'an*. Tunus: Müessesâtu b. Abdillâh, 1987, s. 82-83.

⁴ Muhammed Ali es-Sabunî, et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'ân, Daru'l-Kalem, Dımaşk, 1408, s. 248, Benzer örnekler için bkz. A.e., s. 244-251.

sız, aşırı mezhebî yorumlarıyla paralellik arz etmektedir. Böyleleri, öldükten sonra dirilişe delil sadedinde zikredilmiş olan, «Allah sizi yerden (topraktan) yaratıp inşa etti» (وَاللَّهُ أَنْبَتُكُمْ مِّنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا) (Nûh, 17) âyetinde dahi evrimci yorumlara yeltenmekten kaçınmamışlardır. Bu âyette mef'ul-i mutlak olan *nebât* kelimesi Kurtubî'nin ifade ettiği gibi, inbât manasında mastarın yerini tutan bir isim olduğu halde yani enbete-bitirdi (yarattı) kelimesini pekiştirmek için geldiği halde, *nebât* kelimesi Türkçede sadece bitki anlamında kullanıldığı için, âyette de o manada olduğu zannıyla, bitki manası verilip cümledeki yeri de daha çok hal olarak değerlendirilmiştir. Böylece bu âyet bazı meâllerde “Allah, sizi de yerden bitki bitirir gibi bitirmiştir.”⁵ şeklinde, bazılarında ise “Allah, sizi de yerden bitki olarak bitirmiştir.”⁶ şeklinde tercüme edilmiş böylece bu âyet üzerinden bir takım evrimci yorumlar yapılmasına kapı aralanmıştır. Oysa burada kastedilen mana Hz. Âdem'in güzel ve mükemmel bir şekilde topraktan yaratılmasıdır. Yani yaratma ifadesi, benzer bir kelime olan, *enbete* ile ifade edilmiştir. Âyetin sonundaki *nebâten* ise *inbât* yerine kullanılmış (bitirme-yaratma) manasında meful-i mutlaktır. Dolayısıyla âyetin manası bazı meâllerde de belirtildiği gibi “Allah sizi yerden (topraktan) harika bir surette yaratıp inşa etti” şeklindedir. Sâbûnî, de bu âyeti şöyle tefsir etmiştir: (والله جلت عظمته خلقكم خلقا بديعا و أنشاكم من الأرض إنشاء) / Yani, Yüce Allah sizi harika bir surette yatmış, ve yerden mükemmel bir şekilde inşa etmiştir)⁷ Nitekim Taberî de bu kelimeye *inşâ etmek* manası vermiştir. Kurtubî'ye göre ise, âyetteki “nebâten” ifadesi asıl mastarın dışında bir mastardır. Çünkü “Enbete” fiilinin asıl mastarı “inbât”tır. Böylece isim (*nebât*), mastar (*inbât*) yerinde kullanılmıştır. Râzî'ye göre ise, âyette “أنبتكم نباتاً” denmesi beklenirken “أنبتكم نباتاً” denmesindeki, yani “inbâten” yerine “nebâten” denmesindeki nükte, “inbât”ın Allah'ın sıfatı olup müşahade edilmeyen bir durum olmasıdır. Bu âyetin devamı olan, “Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi (yeniden) çıkaracaktır.” ifadesine bakılınca bu âyetin manası daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü bu âyette Allah'ın varlığı, kudreti ifade edildiği gibi öldükten sonra dirilişin Allah için ne kadar kolay olduğu da belirtilmektedir. Bu âyetin bir

⁵ Örnek olarak bkz. Abdul Metin Saruhan, Adem Uğur, Ahmed Hulusi, Ahmed Varol meâlleri

⁶ Örnek olarak bkz. Süleyman Ateş, Yaşar Nuri Öztürk meâlleri.

⁷ Muhammed Ali es-Sabunî, et-Tefsiru'l-Vâdih el-Müeyesser, el-Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut, 2016, s. 1473.

benzeri de “*Sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya iade edeceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız.*” (Taha, 20: 55) âyetidir. Bu âyetle Nuh suresinin 17. âyeti arasındaki fark, yaratma manasında olmak üzere birinde *enbete* kelimesinin diğerinde ise *halaknâ* kelimesinin kullanılmış olmasıdır. Her iki âyet de aynı maksatlarla sevk olunmuştur. Hz. Meryem’in yaratılışının güzelliğini ifade etmek için bildirilen “*Onu güzel bir şekilde yaratıp inşa etti, büyüttü (Ve enbete hâ nebâten hasenen)*” (Âl-i İmran, 3: 37) âyetindeki *nebât* kelimesinin bitki manasında olmadığı, “büyütme/yaratma” manasında olduğu açıktır. Çünkü Hz. Meryem’in bitki olarak yaratılmadığı, yetiştirilmediği, bitkiden insana dönüşmediği malumdur! Özetle, “*enbete*” fiili *yaratma* manasında kullanılan kelimelerden birisidir. Dolayısıyla bu âyette yaratılışın mükemmelliği vurgulanmakta olup evrimi çağrıştıran hiçbir yönü yoktur.

Yukardaki âyette olduğu gibi başka âyetler de evrimi çağrıştıracak bir surette anlamlandırılmış, başkaları da bilerek veya bilmeyerek bu tür meâlleri kullanır olmuşlardır. Bu durumun ilginç örneklerinden birisi de, “*Bir şeyi yaratmak istediğimizde ona sadece ol deriz o da olur.*” âyetindeki “*yekûnu/olur*” kelimesine “oluş sürecine girer” veya “olmaya başlar”⁸ manasının verilmesidir. Bu anlayışa göre, “Allah’ın ol dediği şey derhal olmaz, sadece olmaya başlar, oluş sürecine girer. Bu meâlî verenler âyetteki *yekûnu/olur* kelimesinin muzarî (şimdiki ve geniş zaman) kipinde oluşunu gerekçe göstermektedirler. Böylece, yaratılışın başlayıp biten bir olay değil safhalar, süreçler halinde devam eden bir bütün olduğunu söylerler.”⁹ Böylece tedricî yaratmayı kabul edip def’î ve âni yaratmayı gözardı etmektedirler.

Oysa “Ol deriz o da derhal olur.” şeklindeki ifadede “olur” kelimesi geniş zaman ifade eder; ancak geniş zamanın *şu ânı* da içine aldığı unutulmamalıdır. Nitekim âyeti bir bütün olarak ve bağlamıyla birlikte dikte aldığımızda, böyle bir anlayışın doğru olmadığı görülecektir. Zira bu nevi âyetler Yüce Allah’ın sonsuz kudretini dile getirmek için sevk olunmuş, Allah için yaratmanın ne kadar kolay olduğunu belirtmek

⁸ Sakıp Yıldız, *Kur’an Işığında Yaratılış Konuları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s. 30; İslamoğlu, a.e., s. 23, 26, 80 vd.).

⁹ (Bkz. Yıldız, s. 34).

için zikredilmiştir. Bu manadaki âyetlerden biri Hz. Âdem'in yaratılışı hakkında (Âl-i İmran, 3: 59), ikisi Hz. İsa'nın yaratılışı hakkında (Âl-i İmran, 3: 47, 59), üçü ise kıyamet gününde insanların yeniden yaratılıp diriltilmesi hakkındadır (Nahl, 16: 40; Yâsîn, 36: 82; Mü'min, 40: 68). Kıyamet günündeki dirilişin âni olacağı, sûra üflenince insanların derhal kabirlerinden kalkacakları çeşitli âyetlerde ifade edildiği üzere, bilinen bir gerçektir. Hz. Âdem ve Hz. İsa'nın yaratılışıyla ilgili olarak bu nevi ifadelerin zikredilişi de insanlara garip gelen bu gibi şeylerin Allah için ne derece kolay olduğunu bildirmek içindir. Nitekim Katade'nin belirttiğine göre, "Arapçada bu sözden (kün/ol) daha hafif, daha kolay bir söz yoktur. Allah'ın yaratması da böyle olup istenen şey böylesine bir kolaylıkla meydana gelir."¹⁰ Yani, bu söz dile kolay geldiği, bir çırpıda söylendiği gibi, yaratma işi de Allah için o derece kolay, bir anda gerçekleştirilen bir şeydir. Hz. İsa'nın: "*Ben sizin için çamurdan bir kuş yapar ve ona üflerim, Allah'ın izniyle derhal bir kuş olur...*" ifadesindeki "*fe-yekûnu/ olur*" kelimesi de yaratmadaki sürati ifade etmek için kullanılmıştır. Aksi halde, bu kelimeyi "olmaya başlar, oluş sürecine girer" manasında düşünürsek; Hz. İsa'nın çamur şeklindeki kuşa üfledikten sonra onun gerçekten kuş olup uçuşması için günlerce hatta yıllarca beklemesi gerekirdi! Keza, "*Yasaklandıkları şeylerden vazgeçmeye yanaşmayınca onlara 'aşağılık maymunlar olun' dedik.*" (A'râf, 7: 166) âyetinde kastedilenin de süreç içinde maymuna dönüşme durumu olmadığı, böyle bir cezaya maruz kalanların bir anda maymuna dönüştürülmesi olduğu son derece açıktır.

Nitekim Türkçemizde de "... ol der, o da olur" ifadesinde "olur" fiili geniş zaman ifade ettiği halde cümle bir bütün olarak âni ve def'i oluş, yaratılış şeklinde anlaşılır. Dolayısıyla ister Arapçadaki formunu (yekûnu), isterse Türkçedeki karşılığını (olur) dikkate alalım sevk olunuş gaye ve ortamını ve cümle içindeki yerini göz ardı ederek sadece fiil kipini esas alıp, cümleye ona göre mana vermek (oluş sürecine girer demek) sağlıklı bir yaklaşım değildir.

Ayrıca, bu âyetlerde asıl vurgulanan husus, Allah'ın olmasını istediği şeyin -ister ânî ister tedricî olsun- kolaylıkla vücuda gelmesi, var olması, Allah'ın iradesinin karşısına çıkacak hiçbir engelin bulunmadığı hakikatidir.

¹⁰ Veli Ulutürk, *Kur'an-ı Kerim'de Yaratma Kavramı*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995, s. 51.

Bu misâlleri çoğaltmak mümkündür. Canlıların ve insanın yaratılışının evrim yoluyla olduğunu iddia eden “evrimci yaratılışçılar” bu âyetler dışında başka âyetlere de benzer yaklaşımlarla evrim görüşünü destekleyecek anlamlar yüklemeye çalışmışlardır. Ancak bu çabalarının tümünde, mezhebî bir yaklaşım sergiledikleri açıktır. Sözü uzatmamak için yukarıdaki örneklerle iktifa ediyoruz.

SONUÇ

Kur’ân tefsirinde Kur’ân’dan sonra sırasıyla Peygamberimiz, sahabe, tabiin ve etba-ı tabiinden nakledilen rivayetler dikkate alınır. Bu tür tefsirler rivayet tefsirleri (me’sûr tefsirler) olarak anılır. Daha sonraları müfessirin görüş ve yorumlarının ağırlık kazandığı tefsirler yazılmış böylece tefsirler öncelikle rivayet (me’sûr) ve dirayet (re’y) tefsirleri olarak iki sınıfa ayrılmıştır. Dirayet tefsirleri zamanla çeşitlenerek Ahkâm, İşârî, Mezhebî, İlmî tefsirler gibi çeşitli yönelişlere sahne olmuştur. Dirayet (re’y) tefsirleri memdûh ve mezmûm olmak üzere iki sınıfa ayrılır. Mezmûm tefsirler içinde hiçbir kural tanımadan hevaya tabi olunarak yapılmış, âyetlerin manasının tahrif edildiği tutarsız tefsir örnekler de söz konusudur. Bunlara ilhadî tefsirler denilir. Evrimci yaratılış görüşünü benimseyen bazı ilahiyatçıların, evrime Kur’ân’dan delil sundukları âyet yorumları re’y (dirayet) tefsirinin mezmûm /tutarsız sınıfına dahil edilecek türden örneklerdir. Bu yorumlar benimsenmiş bir görüşü Kur’ân’a onaylatma, bazen de hiçbir kural tanımadan âyetleri kendi hevasına göre yorumlama ve anlamlandırma türündendir. Bu tür yorumlar aynı zamanda bilimsel tefsirin mezmûm olan aşırı ve tutarsız örnekleri durumundadır. Dolayısıyla bu tür yorumlar mezhebî taassupla yapılmış, tutarsız mezhebî yorumlar olarak gözüktüğü gibi, bazı aşırı yorumlarda ise muhkem âyetlerin manasını tahrif etmeye kadar varıldığı için, bu tür yorumlar ilhadî yorumlarla benzerlik arz-etmektedir.

EVRENDEKİ MÜKEMMEL İŞLEYİŞ VE UYUM

Doç. Dr. Hilal Çelik Kazıcı

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Fakültesi, Kimya Bölümü, Van, Türkiye
hilalkazici@yyu.edu.tr

ÖZET

Allah'ın varlığını aklen bilmenin imkânı meselesi tarih boyunca felsefî ve teolojik tartışmaların en önemli konularından birisi olmuştur. Bu çalışmada, her şeyin kökenini gene indirgeyen ve genlerin dilinin çözülmesini, kaderin anlaşılması olarak yorumlayan deterministik anlayışa karşı genler ve çevre etkileşimi, insanın kendi varlığının yanında dış dünyadaki tüm varlıkların sonradanlığını bilmesinden yani bilen (rasyonel) bir varlık oluşundan hareketle Yaratıcı'nın varlığına inanmasının haklı ve mâkul gerekçeleri olarak sentetik biyoloji, canlılarda enerji dönüşümleri gibi konular ele alınmıştır. Doğa kanunlarının varlığı, yaşamın kaynağı, evrenin oluşumu gibi varoluşsal temel sorularla ilgilenip araştıranlar için bilim, evrenin işaretlerini okumayı sağlayan akılları Allah'ın varlığına yönelten bir keşif aracıdır.

Anahtar Kelimeler: Genler, Sentetik Hücre, Krebs Döngüsü

PERFECT FUNCTIONING AND HARMONY IN THE UNIVERSE

ABSTRACT

Through history the possibility of rational knowing of the existence of God has always been one of the most important philosophical and theological debates. In this study, the interaction of genes and environment against the deterministic understanding, which reduces the origin of everything to the gene and interprets the unraveling of the language of genes as an understanding of destiny, based on the fact that person is a (rational) being who knows the afterlife of all beings in the outer world besides own existence, topics such as synthetic biology and energy transfor-

mations in living things are discussed as the just and reasonable justifications for believing in the existence of the Creator. For those who are interested in and research on existential fundamental questions such as the existence of natural laws, the origin of life and the formation of the universe, science is a means of discovery that enables the minds to read the signs of the universe and directs them to the existence of God.

Keywords: Genes, Synthetic Cell, Krebs Cycle

Giriş

Nasıl bir kişi olacağımız konusunda DNA etkisi şüphesiz ve tartışmasızdır fakat yetiştığımız çevre ve aldığımız eğitimin de yeri önemli. Stanford Üniversitesi Biyoloji Bilimleri ve Nöroloji Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Rabort Sapolsky bir raporunda;

“İnsanların, genetik haritamızın çıkarılmasının doğuracağı sonuçlar konusunda endişelenmesi de o kadar şaşırtıcı değildir.” cümlesine ek olarak “Genetik kodumuzu bilmek, kaderimizin değiştirilemeyeceğini de bilmek anlamına mı geliyor?” şeklinde uzun bir rapor yayımlamıştır.

Genler ve çevre sürekli etkileşim halindedir. Örneğin bir araştırmanın “sizde şizofreni geni var!” sonucuna varması, bu hastalığa yakalanma şansınızın olduğu fakat mutlak bir yakalanma olacağı anlamına gelmez. Hastalık ancak ve ancak, şizofreniye eğilimli olmanızı sağlayan genler ve şizofreniye yol açan yaşantı tarzı bir araya gelirse ortaya çıkar. Genetik hassasiyet vardır ancak kaçınılmaz değildir [1].

Tek yumurta ikizlerinin gösterdiği farklı hafıza, tercih, algılama ve düşünme belirtileri; genetik oluşumları aynı olsa da onların kendilerine has bir şüura sahip olduklarını kati olarak ortaya koyar. İnsanın hayatını ve yapacaklarını önceden bilmek mümkün olmaz. Kompleks toplum faaliyetlerini farklı davranış modellerini genlere indirgemek yanlıştır [2].

İnsanı hayrete düşürecek uzunluktaki DNA dizilerinin yalnızca küçük bir yüzdesinin proteinleri kodlayan genlerden oluştuğu bilinmektedir. Ek olarak genler proteinleri ne zaman sentezleyeceklerine de hormonlar veya çevresel faktörler sayesinde karar veriyor. Örneğin kanser yapan maddeler hücre içine girerek DNA şalterinin bir bölümüne yapı-

şır ve kansere yol açan kontrolsüz büyümeyi harekete geçiren genleri faal hale getirirler [3].

Canlılardaki reaksiyonları, “Genlerin kontrolü” gibi bilimsel bir isim vererek bu mucizevi olayı sıradanlaştırmadan bunun gibi sayısız mucizevi olayların arkasında iş gören harika kudretin bilincinde olmak şüphesizdir.

Örneğin Harvard Üniversitesi’nden Profesör Andrew Knoll ile yapılan bir röportajda hayatla ilgili derin gizeme dikkat çeker: “Gezegeneimizin ilk devresinin bir aşamasında meydana gelen cansızdan canlıya sıçrayış ile ilgili incelikler derin bir muammadır ve muhtemelen gelecekte bir süre daha böyle olmaya devam edecektir.” [4].

Bilim insanları gerçekten cansızdan canlıya sıçrayışı sağlayabilir mi? Bu iddiaya sahip bilim insanı, nihayetinde yaratacağı benzersiz hücreye canlılık/hayat özelliğini verilebilmelidir. Sentetik Biyolojiyi canlı yaratmak kavramı ile eşdeğer tutan görüşler de hakimdir.

Oysa sentetik biyoloji canlıya ait parçaların kimyasal olarak üretilmesine dayanır ve bu çalışmaların temel hedefi ise; var olan proses veya genetik kodlar üzerinde değişiklik yaparak belirli molekülleri ve enzimleri üretecek şekilde özel şifrelenmiş canlı moleküler/fabrikalar inşa edip geniş çapta yeni suni biyolojik yolların, organizmaların, ilâçların, hormonların vs. üretilmesidir. Oluşan yeni hücreye “sentetik hücre” denilmesinin sebebi ise bu hücrenin, kimyasal olarak sentezlenmiş DNA parçalarının birleşmesiyle oluşan bir genom tarafından yönetiliyor olmasıdır [5].

Bilim insanlarının yapabildiği tek şeyin, laboratuvarında farklı elementlerin kimyasal reaksiyonları sonucu istenen bileşenleri elde etmektir. Profesör Knoll’un belirttiği gibi: “DNA’nın tek tek parçalarının yapılması pek zor olmayabilir. Ancak DNA’nın, proteinleri, önemli hayat fonksiyonlarını gerçekleştirmek için direktifler vermeye başladığı noktaya gelmek – bu sıçrama, kahredici bir şekilde, gizemini korumaktadır”. Kimyasal reaksiyon ya da kimyasal reaksiyonlar zinciri hiçbir zaman hayat üretmemiştir.

Sentetik biyoloji çalışmalarıyla elde edilenler insanoğlunun azminin bir neticesi olsa da, bu başarılarla “canlı yaratmak” kavramı yerine, mevcut canlı hücrenin taklit edilerek yeniden modellenmesinden ileri geldiği

unutulmamalıdır. Doğadaki canlılar ve sistemler, insanlarda hayranlık uyandıracak yapılara sahiplerdir. Bilim insanları bu yapıları inceleyerek buradaki tasarımları taklit edip yeni tasarımlar oluşturmaktadırlar. Allah'ın yaratma sanatının bilime ve bilim insanlarına yol gösterdiği anlaşılmaktadır. Örneğin Cambridge Üniversitesi'nden araştırmacılar laboratuvar ortamında canlı organizmaların hücrelerinde gerçekleşen Krebs Döngüsündeki reaksiyonların benzerlerini gerçekleştirdiler. Krebs Döngüsü (veya "Sitrik Asit Döngüsü"), oksijenli solunum yapan canlıların karbonhidratlardan, yağlardan ve proteinlerden elde ettikleri Asetil-CoA'yı oksijenle yakarak (okside ederek) karbondioksit ve kimyasal enerji üretmelerini sağlayan bir kimyasal tepkimeler bütünüdür [6].

Krebs döngüsü, hücresel oksijenli solunumun, glikoliz evresinden sonra gelen ikinci aşamasıdır. Enzimatik bir reaksiyondur. Bunun için ısı, sıcaklık, pH değeri gibi dış etmenlerden kolayca etkilenebilir. Bu evre oksijen varlığında gerçekleşir. Glikozdan başka diğer organik moleküller bu evrede solunuma katılır. Krebs döngüsü, ökaryot hücre yapısına sahip canlıların mitokondrisindeki matriks sıvısında, prokaryot hücre yapısına sahip canlıların sitoplazmasında gerçekleşir.

Hücre vücudun ihtiyacı olan enerjiyi üretmek için "mitokondri" denilen yüzlerce küçük enerji santralinden yararlanır. Bu santrallerde, besinlerden elde edilen kimyasal enerjiler, hücrenin kullanabileceği enerji paketlerine dönüştürülür. Bu paketlere ATP adı verilir. Hücre içinde hayatı sağlayan bütün olaylar, mitokondrilerde üretilen bu kullanıma hazır enerji paketleri sayesinde gerçekleşir.

Hücrenin Enerji Santrali Peki bu enerjinin bedeli nedir?

Bir karşılaştırma için, otomobilinizde yakıt olarak kullandığınız benzin ele alalım. Bu benzin önce yerin derinliklerinden ham petrol olarak çıkartılır. Sonra gemilerle petrol rafinerilerine taşınır. Bu rafinerilerde, birçok karmaşık kimyasal işlemten sonra benzin haline getirilir. Aracınızın motoru da, burada kullanılan benzin de birbirlerine uyumlu bir şekilde üretilmiştir. Aracınız başka herhangi bir yakıtla çalışamaz. Aynı şekilde trenleri çalıştıran elektrik de büyük zahmetler ve masraflar sonucunda barajlarda üretilir. Bu iş için dev hidroelektrik santralleri kurulmuştur. Her iki örnekte de önemli bir bilgi birikimi ve ileri bir teknoloji kullanılmaktadır.

Hücrede bu üstte saydıklarımızdan çok daha mükemmel bir sistem vardır. Kullanılacak enerjinin ilk kaynağı güneştir. Bitkiler güneş ışınlarını kullanarak besin yaparlar. Daha doğrusu, güneş ışığının enerjisini, ürettikleri besinlerin içine depolarlar. Vücut da bu bitkilerden ve bunlarla beslenen hayvanlardan aldığı besinleri çok küçük parçalara ayırır. Enerjinin hammaddesi olan bu küçük parçacıklar hücre tarafından yakalanır ve hücrenin “enerji santrali” olan mitokondriye getirilir. Mitokondri bu hammaddeleri en küçük moleküllerine kadar parçalayarak içlerinde saklı bulunan enerjiyi ortaya çıkarır. Dahası, bu enerjiyi hücrenin kullanabileceği bir yakıt cinsi olan ATP’ye çevirir. Hücredeki bütün olaylar da bu yakıtın sağladığı enerjiyle yürütülür. Buraya kadar saydıklarımız, bütün olup bitenlerin çok kısa bir özetidir. Mitokondri denilen bu santrallerdeki enerji üretimi esnasında son derece karmaşık kimyasal olaylar meydana gelir. Bu kimyasal mucizeler, milimetrenin 100’de biri kadar olan hücrenin içinde, yani hayal gücünün alamayacağı küçüklükte bir yerde meydana gelmektedir.

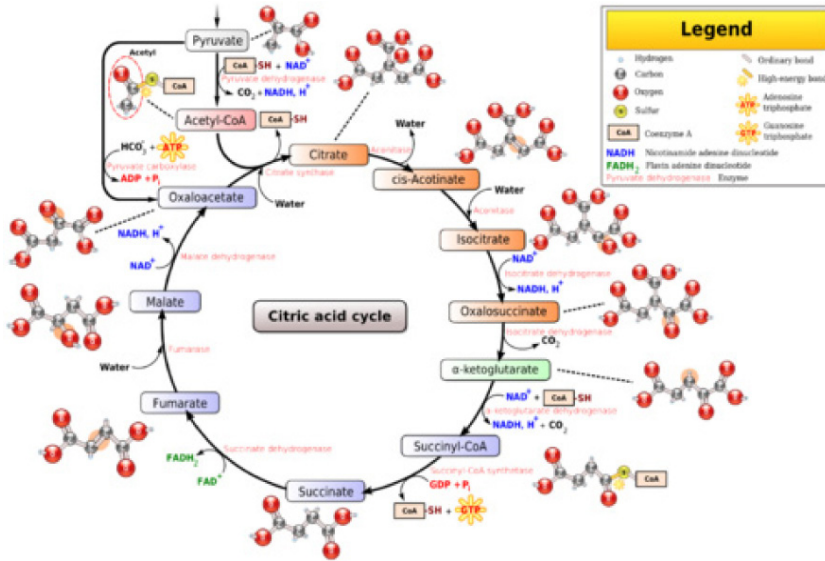
Bu haliyle, hücrenin içindeki “enerji santrali”nin, bir petrol rafinerisinden ya da bir hidroelektrik santralinden daha kompleks olduğunu söyleyebiliriz.

Bu durum, hücrenin diğer işlevleri gibi karşımıza son derece olağanüstü bir tablo çıkarmaktadır. Çünkü bir petrol rafinerisi, petrolün ne olduğunu bilen, ham petrolü laboratuvar şartlarında analiz etmiş ve bu teknik bilgiler ışığında hareket eden mühendisler tarafından inşa edilir. Petrolün ne olduğunu bilmeyen insanların bir petrol rafinerisi inşa edebileceklerini düşünmek ise elbette gülünçtür. Böyle bir şey mümkün değildir.

Ancak bu imkansızlık, hücrenin içindeki enerji santrali, yani mitokondri, tarafından aşılmıştır. Çünkü hücre anne karnında doğar, büyür, sonra da insan bedeninin içinde yaşamını sürdürür. Yaşamında bir kez bile dış dünya ile muhatap olmaz, tek bir bitki bile görmez. Buna karşın, bitkinin içindeki enerjiyi nasıl açığa çıkaracağını bilir ve bu karmaşık işi kusursuz bir biçimde yürütür.

Ökaryot hücre yapısına sahip canlılarda reaksiyonlar başlamadan önce glikoliz tepkimelerinde oluşan 2 molekül pirüvik asit mitokondriye geçer. Burada bir dizi tepkime sonucu Asitin CoA’ya dönüşür. Bu sırada 2 mol pirüvik asitten 2 CO₂ ve 2NADH açığa çıkar. Bu tepkime Krebs’e hazırlık evresini oluşturur. Asitin CoA’lar Krebs döngüsü

ne katılmak için oksaloasetik asit ile birleşerek sitrik asite dönüşür. Sitrik asit bir dizi reaksiyonun ardından tekrar oksaloasetik asite dönüşür. Bu olayın sürekliliği yüzünden **döngü** ya da **çember** olarak ifade edilir. Krebs döngüsü sonrası 2 mol pirüvik asitten 2 ATP, 4 CO_2 , 6 NADH ve 2 FADH_2 oluşur. Döngüde basamaklarda oluşan her NADH ve FADH_2 , Elektron Taşıma Sistemi'ne aktarılır (Şekil 1).

Şekil 1. Krebs döngüsü [7]

Krebs döngüsüne dikarboksil ve trikarboksil asitler katılırlar. Döngü 8 reaksiyondan oluşur.

1. reaksiyon oksalik asitten sitratin sentezidir.
2. reaksiyon sitrattan izositrata geri dönüşümüdür.
3. reaksiyon oksitlenmez.
4. reaksiyon yine oksitlenmez.
5. reaksiyon substrat fosforlanmasıdır.
6. reaksiyon çift bağ kurulumu ile oksitlenmez.
7. reaksiyon çift bağın hidrasyonunda bulunur bir molekül suyun bağa doğru birleşmesidir.
8. reaksiyon tekrar oksitlenmez.

Böyle bir sistemi hücre nereden öğrenmiştir?

İşin doğrusu, hiçbir hücre biyolojik bir işlevi, sözcüğün gerçek anlamında “öğrenme” fırsatına sahip değildir. Çünkü hücrenin doğumu sırasında, böyle bir işlevi yerine getirecek özelliklere sahip olmayıp, sonraki yaşam süreci içerisinde bunun üstesinden gelebilecek beceriyi elde etmek gibi bir şansı yoktur. Bu tip olaylarda önkoşul bedende ilgili sistemin daha yaşamın başlangıcında tamamlanmış olarak hazır bulunmasıdır. Aksi halde enerji üretiminde başrol oynayan “oksijen” hücreyi o anda tahrip eder. Şu halde hücrenin, doğduğu anda, aynı zamanda oksijene karşı kusursuz bir sistemle de donatılmış olması lazımdır. Ancak bu sayede kendisini yok edebilecek olan bu gazı alıp, onun sayesinde hayatının devamı için en önemli gereksinimini, yani enerjiyi üretecektir.

Bu durumun ancak tek bir açıklaması olabilir: mitokondri, hem bitkilerin yapısını hem de insan bedenini en ince ayrıntısına kadar bilen bir akıl tarafından yaratılmıştır. Bir başka deyişle, mitokondriyi yaratan güç, “ilim bakımından her şeyi kuşatmış” (Enam Suresi, 80) olan Allah’tır. Bir diğer ayette de aynı gerçek şöyle vurgulanır:

“Dikkatli olun; gerçekten O, her şeyi sarıp-kuşatandır” (Fussilet Suresi, 54)

Mitokondrinin amacı, enerjiyi oksijen kullanarak üretmektir. Bunu da, üstte bahsettiğimiz gibi, birbiri ardına çalışan bir enzimler sistemi olmadan başarması mümkün değildir. Bu enzimler bir canlıda ya tümüyle vardır ya da yoktur. Bir sonraki nesile ancak kalıtım yoluyla, yani DNA’da depolanmış bilgi yoluyla aktarılabilirler. Hiçbir canlı kendiliğinden, böyle yapısal bir düzenlemeyi öğrenemez. Bu sistem o kadar gelişmiş ve ayrıntılıdır ki, insan zekası bile bugün bütün imkanlarını kullanarak böyle bir sistemi kuramaz [8].

Nature ekoloji dergisinde yayımlanan araştırma makalesinde dünyada yaşamın ortaya çıkışındaki önemli bir adımı açıklayabileceği belirtilmiştir fakat aynı makalede; yaşamın günümüzden 4 milyar yıl önce sert koşullarda, oksijen içermeyen volkanik bir dünyada ortaya çıktığı ve bu şartlar altında ilk yaşamın nasıl geliştiği ve yaşamın devamlılığı için gereken biyokimyasal süreçlerin nasıl oluştuğunun açıklanamadığı belirtilmiştir. Ayrıca makalede metabolizma tanım, gıdalardan enerji

elde etmemiz ve vücudumuzdaki hücreler için gerekli biyomolekülleri sentezlediğimiz süreçlerin toplamı olarak yapılmış ve merkezi role sahip metabolik yollardan biri olan Krebs Döngüsünde yer alan reaksiyonların tek başına yaşamın devamlılığını sağlamadığı reaksiyonların birbiri ardına şekillenmesi gereği ifade edilmiş ve yaşamın ilk ortaya çıktığı dönemde ise bu reaksiyonları katalize edecek enzimlerin henüz dünyada bulunmadığı çünkü enzimlerin yapıtaşı olan aminoasitlerinde krebs döngüsü ürünlerinden sentezlendiği ifade edilmiştir. Enzimler tarafından katalize edilen bir dizi reaksiyonun **ilk olarak** nasıl ortaya çıktığı ise önemli bir soru olarak nitelendirilmiştir.

Sonuç

İncelenen her varlıkta kolaylıkla görülebilen düzen ve gâyenin varlığı önyargısız, insaflı her akıl sahibi için rastlantı fikrini devre dışı bırakmaktadır. O halde evrendeki gâye ve düzenin sebebine ilişkin açıklamalardan en anlamlı olanı -delillerin birtakım kusur ve eksiklikleri olabilse de sonsuz ilim, irâde, kudret sahibi bir tek gücün varlığına yönelik izâh şekilleridir. Yani evrendeki her varlıkta gözlenebilen işleyiş kuralları ve hassas ayarlardan tutun da DNA daki muhteşem kompleks yapıya kadar bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu veriler, bilinçli ve kudretli bir Yaratıcı'nın varlığına işaret etmektedir. Zira her bir düzenli ve plânlı sistemin varlığı bilinç, irâde, kudret sahibi bir varlığı gerektirmektedir. Modern bilimsel araştırmalar da sadece makro değil mikro seviyede de muhteşem bir düzenlemenin varlığını ortaya koyabilmekte, inorganik yapılarda bile hayretleri celbeden bir dinamikliği vurgulamaktadır. O halde muhteşem düzenleme, inorganik yapı ile organik yapı arasındaki uyum, insan zihni ile dış dünya arasındaki uyum, âlemin estetik değeri ve ahlâkî gelişmeye imkân sağlayan yapısı, canlıların dış çevreye uyumu, tekâmül süreci gibi daha birçok işaret, selim akıl sahibi her insanı, “evren niçin böyledir, evrendeki oluşumun gerisindeki itici güç nedir?”, şeklindeki sorulara yöneltmektedir. “Nasıl” sorusuyla evrenin yapısını, işleyişini araştıran bilimin “niçin” ile başlayan sorulara verebilecek cevabı olmadığına göre, “evrende kolaylıkla farkedilebilecek gâye ve düzene” anlam vermeye ilişkin açıklamalardan en mâkûlû ve en başarılısı ancak Allah'ın yaratma sanatı ve anlayışına dayanan izahlarda bulunabilir.

KAYNAKLAR

- [1] <https://haberler.boun.edu.tr/tr/haber/prof-robert-sapolsky-genler-cevreye-gore-belirlenip-davranislarimizi-sekillendiriyor>.
- [2] Jonsson, H., Magnusdottir, E., Eggertsson, H.P. et al. Differences between germline genomes of monozygotic twins. *Nat Genet* 53, 27–34 (2021). <https://doi.org/10.1038/s41588-020-00755-1>.
- [3] Gao, Z. et al. Overlooked roles of DNA damage and maternal age in generating human germline mutations. *Proc. Natl Acad. Sci. USA* 116, 9491–9500 (2019).
- [4] Knoll, Andrew H.. *Life on a Young Planet: The First Three Billion Years of Evolution on Earth: The First Three Billion Years of Evolution on Earth*, Princeton: Princeton University Press, 2015. <https://doi.org/10.1515/9781400866045>.
- [5] <http://www.yunuscengel.com/hayat-buyuk-gizem/>.
- [6] https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/84121/mod_resource/content/1/EESP-20-krebs%20dongusu%20giris-sesli%20kay%C4%B1t-sunum.pdf.
- [7] Allen, Terence D. (2011). *The cell: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- [8] <https://m.harunyahya.info/tr/Kitaplar/656/evrimin-mikrobiyolojik-cokusu/chapter/3987>.

SANAT IŞIĞINDA YARATILIŞ

Uzm. Öğr. Merve Esra Erez Çelik

Rekabet Kurumu Orta Okulu İpekyolu/VAN

erezesramerve@gmail.com

ORCID NO: 0000-0002-8477-8930

ÖZET

Sanat, mevcut olan güzelliğin farkına varabilen bir düşünme biçimidir. Güzel olanın ahenkli olanın farkına varmayı arzulamak tüm sanatların başlangıcı, devamı ve bitim noktasıdır. Yüce yaratıcı, evrendeki tüm güzellikleri içinde barındıran sonsuz ihtişama sahip güzelliğin ve sanatın kaynağıdır. Sanatın amacı, benzersiz olanı tasarlayabilmektir. Allah'ın yarattığı her şey Onun Cemal sıfatının yansımasıdır. Allah'ın yarattıkları özgünlükleri, benzersizlikleri ve orijinallikleri ile kendi sanatkârının sanatına hayran bırakır. İnsanoğlundaki güzellik anlayışı, kâinattaki tüm yaratılmış varlıklara hikmet nazarıyla bakıp ve onlardan esinlenerek yansımaların dışavurumudur. Allah yarattıklarını kusursuz uygunluk ve nizam içinde yaratmıştır. Allah, tüm güzelliklerin sergilendiği bir dünya yaratmıştır. Dünya her yönüyle kendisi başlı başına bir sanat eseridir. Bu güzelliklerin farkına varılıp ilham alınması ile sanat eserleri ortaya çıkmaktadır. Yaratılan her insan yaratılmış yegâne sanat eseridir. İnsan yaratılmışlar içinde kendine has karakteristik özellikleri ile özgün yaratılmıştır. Allah'ın en büyük sanatı insandır. İnsan, canlı veya cansız tüm varlıklardan daha üstün nitelikli olarak yaratılmıştır. İnsana ait olan özellikler yüce yaratıcının insandaki tecellileridir. İnsan ilk yaratıldığı zamandan itibaren çeşitli sanat ürünleri ortaya koymuştur. Estetik duygular insana yaratıcı tarafından doğuştan verilen özelliklerdir. Bu özellikler insan yaşamına dair içinde bulunulan toplumların tarihsel dönemleri hakkında da bilgiler vermektedir. Gerçek sanat eseri kendi varlığı hakkında bilgi verebilir. Böylece sanat eseri elle tutulur gözle görülür hal alır. Her sanat eseri onu temaşa eden kişide farklı izlenimler uyandırır. Güzellik

yaratılıştan verilen bir duygu olduğu için güzellik insanı cezbeder. Güzellik, ilgi duyulan ve hep aranılan bir konu olmuştur. İnsanın güzellik arayışında duygu, emek ve zaman gereklidir, kendiliğinden bir şey olmaz. İnsan her zaman yaptığı işlerini güzelleştirmek sevdasındadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, İnsan, Yaratılış, Eser, İhtişam.

CREATED IN THE LIGHT OF ART

ABSTRACT

Art is a way of thinking that can recognize the beauty that exists. Desiring to realize the beautiful and the harmonious is the beginning, continuation and end point of all arts. The supreme creator is the source of beauty and art with infinite magnificence that contains all the beauties in the universe. The purpose of art is to be able to design the unique. Everything that Allah has created is a reflection of His Jamal attribute. With their originality, uniqueness and originality, Allah's creations amaze the artistry of his craftsman. The concept of beauty in human beings. It is the expression of reflections by looking at all created beings in the universe with the eye of wisdom and being inspired by them. Allah has created His creations in perfect harmony and order. Allah has created a world where all beauties are displayed. The world is a work of art in itself in every aspect. When these beauties are noticed and inspired, works of art emerge. Every human being created is the only work of art created. Man has been created uniquely among creatures with his unique characteristics. God's greatest art is man. Man has been created with a higher quality than all living and non-living beings. Human characteristics are the manifestations of the Supreme Creator in humans. Man has produced various works of art since the first time he was created. Aesthetic feelings are features that are innately given to man by the creator. These features also provide information about the historical periods of the societies in which they live. A true work of art is one that can give information about its own existence. Thus, the work of art becomes tangible and visible. Each work of art evokes different impressions on the person who contemplates it. Since beauty is an innate feeling, beauty attracts people. Beauty has always

been a subject of interest and sought after. Emotion, effort and time are necessary in the pursuit of beauty, nothing happens by itself. People always love to beautify their work.

Keywords: Art, Human, Creation, Work, Splendor

1. SANAT IŞIĞINDA YARATILIŞ

Sanat kelimesi arapça sana'a fiilinden türemiş bir kelimedir ve "üretmek-yapmak" anlamlarını taşır. **San'at** ise "yapılan iş, meslek" anlamına gelir. San'at ise "imalat, işçilik, ustalık, hüner" olarak işi yapan kişilerin mesleklerini ifade eder.

San'at ise "imalat, işçilik, ustalık, hüner" olarak işi yapan kişilerin mesleklerini ifade eder. Güzel olanın ahenkli olanın farkına varmayı arzulamak tüm sanatların başlangıcı, devamı ve bitim noktasıdır. Gerçek sanat eseri kendi varlığı hakkında bilgi verebilir. Böylece sanat eseri elle tutulur gözle görülür hal alır.

1.1. Kâinatın İnsicamındaki Sanat

Yüce yaratıcı, evrendeki tüm güzellikleri içinde barındıran sonsuz ihtişama sahip güzelliğin ve sanatın kaynağıdır. Allah, tüm güzelliklerin sergilendiği bir dünya yaratmıştır. Allah yarattıkları kusursuz bir insicam halindedir. Dünya her yönüyle başlı başına bir sanat eseridir.

Allah bir şeyi murad ettiği anda hiçbir şey yok iken "Kün feyekün" emri ile husule gelme sürecini başlatır (Nahl 40). Sanatın amacı, benzersiz olanı tasarlayabilmektir. Yaratıcı, dünyada envai çeşit güzellikler sergilemiştir. Kainat, Kemal (Sonsuz Mükemmel) sıfatına sahip olan Allah'ın büyük bir sanat galerisidir. Yaratılmış atomlar, elementler, moleküller matematik ve fizik kanunlarıyla izah edilmeye çalışılan olağan üstü varlıklardır. Canlılar âlemi ve cansızlar âlemi de farklı bilim dalları tarafından incelenmeye devam etmektedir.

1.2. El-Bedi Esması ve İnsan Üzerindeki Sanatsal Tecellisi

Allah, yarattığı şeyleri numunesi ve emsali olmadan yaratan ve yarattıkları ile kendisine hayrette bırakan yaratma kudreti sonsuz olan **el-Bedi dir**. Varlık âlemindeki her şeyi olağanüstü güzelliklerle yaratan Allah, sanatının görülmesi ve bilinmesini murad etmiştir. Bu

güzellikleri fark edecek özelliklere sahip olacak şekilde yeryüzünde varlığın merkezinde halifesi olacak insanı yaratmıştır. İnsan, Allah'ın yarattıkları içinde, sanatın en ihtişamlısına sahip olan sanattır. İnsana sureti veren ve o sureti güzel yaratan Allah'tır. İnsan, Allah'ın sanat üreten sanattır. Sanat, varlıklardaki uyum, ritim, derinlik ve insicamı fark etmek demektir. Elbette, doğadaki bu güzellikleri görebilmek için de yüce bir estetik zevke sahip olmak gerekir. Güzelliklerin farkına varılıp ilham alınması ile sanat eserleri ortaya çıkmaktadır. Sanatçı güzelliğin yaratıcısı olmaktan ziyade keşfeden kişidir. Onun durumu gerçek yaratıcı ile yarış içinde olmak değildir. Sanatçı sanatını yaparken yaratıcısını anlamaya, anlatmaya ve yüceltme mücadelesindedir. Sanatçı bütün güzelliklerin kaynağının yaratıcı olduğunu bilincinde olarak, yansıyan güzelliklerden asıl güzelliğe ulaşmaya çalışır. Böylece insanı, yeryüzünde yaratılmışlar arasında lâayık olduğu mertebeye çıkarak gerçek yerine ulaşır.

1.3. İnsan Sanatla Donanımlı Olarak Yaratılmıştır

110

Yaratılanlar arasında, hareket alanlarına göre hayvanlar bitkilerden, bitkiler ise cansız varlıklardan daha üstün niteliklere sahiptir. Zirvede ise insan vardır. Canlılar Allah'ın esmasının en çok birleştiği varlıklardır. Bir varlıktaki nitelikler ne kadar fazla ise o varlıkta Allah'ın esması diğer varlıklardan daha yoğundur. Allah'ın bütün isim ve sıfatları en fazla insanda tecelli etmiştir ve nadide bir yaratılışı vardır. İnsanın bilinen özellikleri ile varlığın merkezinde yer alan bir varlıktır. İnsan, Allah'ın sanatının varlıktaki tezahürünü takdir edecek tek varlıktır.

Kuran-ı Kerimde yüce yaratıcının yarattığı her şeyi güzel yapmış olduğu ve ilk başta insanı çamurdan yarattığı belirtilir (Secde 7) . Allah çamurdan yarattığı insanı zayıf etmeyerek muhteşem bir sanat eserine dönüştürmüştür. İnsana düzgün bir şekil vererek güzelliklerle ve ruhundan üfleyerek gönüllerle donatmıştır (Secde 9). İnsan fiziksel ve ruhsal yaratılışı ile harikulade bir yapıda olup kendisine has özelliklere sahiptir. İnsan Altın Oran olarak adlandırılan somut ve matematiksel ifadesi olan belirli ölçülerle yaratılmıştır. Bu oran doğada birçok canlıda ve bitkilerde de tespit edilmiştir. İnsanı yaratıp insan şeklini veren ve onu dengeli kılan Allah'tır (İnfitar 7). Öyle ki, insan Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. İnsan canlılar içinde en yetkin güzeldir. Allah'ın yarattığı her şey Onun Cemal (Sonsuz Güzel) sıfatının yansıması olarak her

isminde güzele açılan başka bir kapının varlığı insanı büyülemeye yeter. Her sanat eseri onu temaşa eden kişide farklı izlenimler uyandırır. Güzellik yaratılıştan verilen bir duygu olduğu için güzellik insanı cezbeder. Allah'ın yarattıkları özgünlükleri, benzersizlikleri ve orijinallikleri ile kendi sanatkârının sanatına hayran bırakır. İnsanoğlundaki güzellik anlayışı, kâinattaki tüm yaratılmış varlıklara hikmet nazarıyla bakıp ve onlardan esinlenerek yansımaların dışavurumudur. İnsana sahip olduğu donanım ve yetenekler Allah tarafından bahşedilmiştir. Sanatkâr ile sanat ayrı şeylerdir. O halde insanda bulunan her ilahi sıfat ve esmalar ile insandaki güzellik içten dışa yansır. Yüce Allah insanı bedii olarak kemalatın en mükemmeli olarak yaratmıştır. Bu yönü ile insan, Allah'ın Kemal (noksansız) sıfatı ile yaratılan bütün mahlûkatın güzel bir numunesi olduğu kadar, güzelliği fark eden ve güzellik üreten bir varlıktır. Üstün özelliklerle yaratılan insan fiziksel ve ruhsal olarak da güzel yaratılmıştır. İnsana sanat ve güzellik duyguları yaratılıştan verilmiştir. İnsan varlıklardaki ilahi güzellikleri algılayabilecek onları değerlendirebilecek bir potansiyelde yaratılmıştır. Bir sanatkâr olan insan kendinden daha mükemmeli hiçbir zaman yapamaz. İnsan doğadaki güzelliklerle yetinmeyerek yeni şeyler üretmeye çalışır. İnsan, günlük hayatta kullandığı nesnelere, yaşadığı ortama, estetik bir boyut katma çabasıdadır. Yine de, ne kadar mükemmel bir robot veya bilgisayar da yapsa hep bir şeyler eksik kalacaktır. Çünkü kendi beynine ve bedenine kıyasla üretilen şeyler son derece ilkelidir. Başka bir deyişle kendi vücut evine kıyasla son derece sanatsızdır. Doğada insanı sanat üretmeye yöneltecek kusursuz bir tasarım vardır.

1.4. Sanat ve Medeniyet İlişkisi

İnsanın çamurla yaratıldığı andan itibaren Âdem olma serüveni başlamış oldu. İnsan yeryüzünde aslında özünde olan güzeli düşünmeye ve güzeli konu edinmeye de başladı. Güzeli keşfe arzulu bir merakla, görünenin arka planındaki manayı kavramaya hazır bir hikmet arayışı içinde yaratılan insanın sanat ve estetik anlayışı başladı. O halde sanatın geçmişi insanlığın geçmişi kadar eskilere dayanır. Temelde sanat, insan tarafından ve insanlık için var edilir.

Sanat milletlerin kültür ve medeniyet göstergelerinden biridir. Her medeniyetin kendisini ifade biçimleri vardır. Aynı zamanda sanat toplumların geçmişleri, tarihi birikimleri hakkında da bilgiler sunmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gelen uygarlıkları sahip oldukları eserlerinden tanımak mümkündür. Bu nedenle tarihte görülen her medeniyet, varlığını, gücünü, değer ve inançlarını gösteren sanat eserleri ortaya koymuştur (Özkeçeci, 2007: 90-91).

1.5. İslam Medeniyetinde Bedii Sanatların Ahenkli Usulleri

Estetik arayışında olan insan, aslında bütün güzelliklerin kaynağının yaratıcı olduğunun bilincinde olarak, yansıyan güzelliklerden asıl güzelliğe yani yaratıcıya ulaşma çabası vermektedir. Bu nedenle İslam medeniyetinde sanat, içinde barındırdığı hikmetlerden dolayı önemli bir role sahiptir.

Bu nedenle estetik duygularla, güzel söz sanatları ve bedii gelenekli sanatlar ortaya çıkmıştır. Elbette ki, bir duyguyu, bir düşüncüyü düz bir anlatımla ifade etmekle, sanatlı bir şekilde ifade etmek şeklinin insanlarda bırakacağı duygu, his ve etki aynı olmaz.

İlk dönemlerden itibaren islâm sanatının doruk noktası olan Kur'an-ı Kerim ilahi bir sanat eseridir. Belagatın, ritmin, ahengin doruk noktasıdır. Kur'an dan da anlaşıldığı üzere İslam estetik ve sanatın özünü oluşturur. Edebî sanatlar, kullanıldığı ifadede anlamı zenginleştirir, sözü çarpıcı, tesirli, zarîf hale getirerek, zihinlerde kalıcı kılar. Özetle bir ifadenin edebi ve sanatsal değeri, kullanılan söz sanatlarıyla doğrudan ilgilidir.

Bedii sanatlar sadece izlenilen, zevk alınan, gönülleri hoş etmekten öte yaratıcının varlığının ispatına ışık tutar. İslamda sanat yaratıcının mükemmel yaratışa sahip olduğunu ve dininin özünü ve ruhunu ortaya koymaya destek mahiyetindedir. Ayrıca bilgi, ahlak ve estetik bir bütünlük içerisindedir. Zira, “Allah güzeldir, güzelliği sever” (Müslim, “İmân”, 147; İbn Mâce, “Du‘â”, 10). Bu anlayış İslâm estetik duyarlılığının özünü oluşturmaktadır.

Varlık âleminde her şeyde olduğu gibi Bedii sanatlarda da bir matematik ve uygunluk olduğu aşîkârdır. Hüsn-i Hat, tezhip, ebru, çini, minyatür künde-kari gibi sanatlar birbirlerini ve mimariyi tamamlayan nitelikler sergileyerek sanatçının ruhundaki güzellikleri de içinde barındırmaktadır. Sanat ve mimarinin perspektif, simetri, uyum, zıtlık, denge gibi pek çok olgusunun bir matematiği mevcuttur. Sanatçı ve tasarımcı da doğayı kopyalar veya esinlenirken sezgileriyle bu mate-

matığı de doğadan temin eder. Dolayısıyla aslında sezgilenen matematik estetik algısı ve yargısını da yönlendirmektedir (Atalay 2006, San 2003, Beyoğlu 2016). Bir fotoğrafçının varlıklardaki uyum, ritim, derinlik ve sürekliliği fark etmesiyle oradaki en güzel görüntüyü kadrajına sığdırabilmesi de bir sanattır.

İslâm estetik ve sanat anlayışının özünü oluşturur. Esasen Kur'an bir açıdan bakıldığında ilâhî bir sanat eseridir ve onun ritim, ahenk ve belâgatının derinden sarsmadığı bir müslim veya gayrimüslim yoktur. Suret kullanmak yerine başka üsluplar tercih edilmiştir.

Bedii sanatların tezyinatında gözle görünenin ötesinde tezahürler vardır. İslam sanat eserlerinde canlı varlıkları algılama ve anlamlandırma inanç sebebiyle tasvirden uzak olmuştur.

1.6. Varlık Âleminde İnsanın Estetik Arayışı

Estetik bakış açısı aslında her insanın bir şekilde yaşadığı tecrübedir. İnsan çevresinde gördüğü, işittiği, dokunduğu, kokladığı veya tattığı şeyleri güzel veya çirkin olarak niteler. Bu nedenle, güzellik arayışında olan insan kusur arayıcı ve eleştiricidir. Bu bakış açısıyla doyumsuz ve açtır. Bu yönüyle insan yalnızca hakikat peşinde koşmaz. Estetik insan ruhundaki duygularla insana yaratılıştan verildiği için güzellik insanı kendine çeker ve güzellik özlemi ile yaşar. İnsan hayatı boyunca güzelliği arar, güzellik için zamanı harcayarak emek verir ve güzellik için yaşar. İnsan her zaman yaptığı işlerini güzelleştirmek sevdasındadır.

SONUÇ

Bir eseri sanat eseri yapan en önemli özellikler, orijinal ve emsalsiz olmasıdır. Her bir kar tanesinin kristalleri benzersiz ve kendine özel dantel gibi işlenmiş altıgen motiflere sahip olarak kendi yaratıcısının eseridir. Bir eseri sanat eseri yapan özgünlük, orijinallik, benzersiz olmak gibi özellikleri. Elbette, doğadaki bu güzellikleri görebilmek için de yüce bir estetik zevke sahip olmak gerekir.

İlahi bir sanat galerisi olan kâinat, her zaman insanlığa ve sanata ilham kaynağı olmuştur. Yaratılan her şey kusursuz bir düzen içinde olduğuna göre, hiçbir şey tasarım ve üretim hatası olamaz. İnsanları hayran bırakan güzellikler ve benzersiz tasarımlar, sanatçıların ilahi sanat olan tabiattan esinlenerek ortaya çıkmıştır.

Allah'ın sanat eseri olan insanoğlunun yaptığı sanat eserlerinin her biri Allah'ın varlığını göstermektedir. Her insan için önemli olan ise, ince hesaplarla bir disiplin dâhilinde husule gelmiş olan kusursuz sanat eserlerine hayretle bakmaktır. Bu kadar kural, ahenk ve derin anlam içeren eşsiz ve görkemli yapının sanatçısı sonsuz kudrete sahip olmalıdır. Tüm ihtişamıyla ortada görünen bu mükemmel tablonun doğru açıklaması, başka olamaz. Önemli olan, pek çok gayelerle yaratılan tabiat fail olamayacağına göre, tabiata Hâlık-ı Kerim olan Allah adına bakıp, gerçek sanatkâra muhatap olabilmektir.

BAZI BİLİM İNSANLARININ YARATILIŞ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ: “YARATICI VAR”

Prof. Dr. Erhan Pişkin

Dicle Üniversitesi, Z. G. Eğitim Fakültesi, Matematik Eğitimi, Diyarbakır
episkin21@gmail.com

ORCID NO: 0000-0001-6587-4479

Din ile pek ilgisi olmayan bazı insanlar sık sık “*Din dogmatiktir, bazı bilim insanları da Allah’ın varlığına inanmıyor*” şeklinde ifadeler kullanmaktadırlar. Gerçek ile alakası olmayan bu ifadelerin, doğru olmadığı geçmişten günümüze bazı bilim insanlarının “doğüstü bir gücün yani yaratıcının varlığını kabul etmelerinden” kolaylıkla anlaşılabılır. Bu bilim insanları arasında Kepler, Galilei, Newton, Planck, Dirac, Einstein, Townes, Anfinsen, Schawlow, Flew, Penzias, Becker, Hawking, Davies, Fornæss ve Glynn,... gibi birçok önemli bilim insanı bulunmaktadır. Bu çalışmada bu bilim insanlarının yaratıcı ile ilgili bazı ifadelerinden örneklere yer verilecektir.

Alman gök bilimci ve matematikçi Johannes Kepler (1571-1630) daha çok gezegenlerin hareketleri ile ilgili çalışmaları ile tanınır. Kepler’in Tanrı’nın evreni yarattığı ile ilgili ifadeleri

“Kepler aşırı dindar bir bilim adamıydı. Matematiği Evren’e başarıyla uygulayan ilk bilim adamlarındandı ve bu uygulamanın arkasında Tanrı’nın Evren’i matematiksel bir planda yarattığı ve insanların bu planı anlayabileceği düşüncesi vardı. Bilimsel yazıları mistik ve dini argümanlarla doluydu [1].”

şeklindedir.

İtalyan matematikçi, fizikçi, filozof ve astronom Glileo Galilei (1564-1642). Rönesans’ın bilimsel devrimine büyük

katkıda bulunan Galilei'ye, “gözlemsel astronominin babası”, “modern fiziğin babası” ve “bilimin babası” gibi isimler de takılmıştır. Galileo, Yaratıcı ile ilgili aşağıdaki ifadeleri vardır.

“Galilei'nin gözünde Tanrı, doğanın kitabını bir bakıma matematiksel simgelerle yazmıştı. Yani matematik, Tanrı'nın evreni yazdığı dildi. Galile de Kopernik ve Kepler gibi doğa yasalarını Tanrı'nın bir sanatı olarak görüyordu [2].”

Isaac Newton (1643-1727), İngiliz fizikçi, matematikçi, astronom ve filozoftur. 1687'de yayımladığı *Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica* adlı kitabıyla klasik fizik mekaniğinin temelini oluşturmuş ve bu eser, dünya tarihinin en önemli bilimsel kitaplarından biri olmuştur. Oldukça dindar olan Newton'un din ile ilgili bazı görüşlerini ifade edelim:

“O dönemde Newton, en ünlü denklemi ve onun insanı şaşırtan sonuçları üzerinde iyice düşünmüş ve şu itirafta bulunmuştu: “Göksel olguları kütle çekimi kuvvetiyle açıkladık, ancak bu kuvvetin nedenini bilemedik.”

En sonunda, bütün bunların sorumlusunun Tanrı olduğu konusunda ısrar ediyor ve şunları söylüyordu: “Güneş, gezegenler ve kuyruklu yıldızlardan oluşan bu en güzel sistem, ancak zeki ve güçlü bir varlığın bilgisi ve hâkimiyetiyle işleyişini sürdürebilir [3].”

“Bilimle ciddi bir şekilde uğraşan herkes, doğanın kanunlarının insanoğlundan üstün ve karşısında tüm alçakgönüllülüğümüzle saygı duymamız gereken yüce bir Gücün varlığının tezahürü olduğuna inanır [4].”

Louis Pasteur (1822-1895), kuduz aşısını bulan Fransız mikrobiyolog ve kimyagerdir. Pasteur, çok bilmenin Yaratıcıya ulaştıracağını ifade etmektedir.

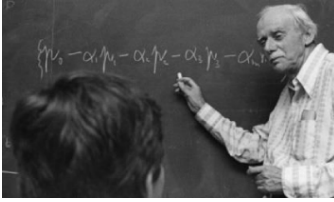
“Bilimin azı Tanrıdan uzaklaştırır, ama çoğu, ona götürür [5].”

Max Karl Ernst Ludwig Planck (1858-1947), Alman fizikçi ve 1918 Nobel Fizik Ödülü sahibi. Planck, Kuantum Kuramı’nı geliştirdi ve Termodinamik yasaları üzerine çalıştı. Kendi adıyla bilinen Planck sabitini ve Planck ışıınım yasasını buldu. Din ile bilimin birbiri ile uyum içinde olduğu ile ilgili ifadesi

“Biri diğerini tamamladığı için din ve bilim arasında gerçek bir karşıtlık olması mümkün değildir [6].”

şeklindedir.

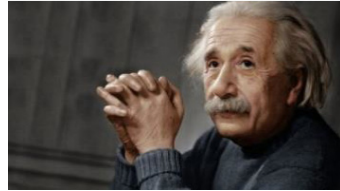
Paul Adrien Maurice Dirac (1902-1984), İngiliz fizikçi ve matematikçidir. Kuantum mekaniğinin kurucularındandır. Fermiyonların davranışını açıklayarak antimaddenin keşfine olanak veren ve kendi adı verilen Dirac denklemi ile tanınır. Dirac, 1933 Nobel Fizik

Ödülü’nü Erwin Schrödinger ile paylaşmıştır. Dirac, Tanrı’nın evreni yaratırken ileri düzeyde matematik kullandığını ifade etmektedir.

“Tanrı üst düzey bir matematikçidir ve evreni yaratırken ileri düzeyde matematik kullanmıştır [7].”

Dolayısıyla Tanrı’ya inanmaktadır.

Albert Einstein (1879-1955), teorik fizikçi. Tüm zamanların en iyi fizikçilerinden kabul edilen Einstein, daha çok görelilik teorisini geliştirmesiyle tanınır. Aynı zamanda kuantum mekaniğinin gelişimine önemli ölçüde katkılarda bulunmuştur. Bir Yaratıcıya inanan Einstein’ın bu konudaki bazı görüşleri:

“Dinsiz bilim topal, bilimsiz din kördür. Bilimle ciddi bir şekilde uğraşan herkes, doğanın kanunlarının, insanoğlundan üstün ve saygı duyulması gereken bir ruhun varlığının delili olduğuna inanır... Bilim alanındaki başarılı ilerlemelerden bizzat haberdar olan biri, yaşamda kendini gösteren aklın ve mantığın

ihtişamının yarattığı derin saygı duygusundan etkilenir... Benim dindarlığım oldukça üstün bir ruha karşı mütevazı bir hayranlığı içerir ki; bu üstün ruh kendini zayıf ve gelişmemiş akıllarımızla algılayabildiğimiz küçük ayrıntılarda belli eder. Kafamdaki Tanrı fikrini, anlaşılması oldukça zor olan Evren’de kendini ortaya koyan bu üstün güce duyduğum derin inancım şekillendirmektedir [8].”

“Ben Tanrı’nın bu dünyayı nasıl yarattığını öğrenmek istiyorum... Ben Tanrı’nın düşüncelerini öğrenmek istiyorum, gerisi tamamen ayrıntılardan ibarettir [9].”

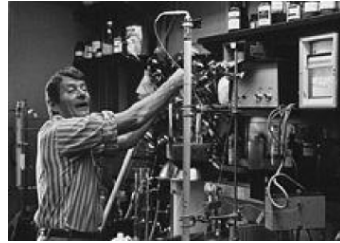

Charles Hard Townes (1915-2015), 1964 Nobel fizik ödülü almıştır. Townes en çok maserler üzerindeki teori ve uygulama çalışmaları ile bilinir. Maserlerin ana patentini alan Townes ayrıca maser ve lazer araçları ile bağlantılı kuantum elektronigi üzerinde de çalışmıştır. Townes te Tanrı inancını

“Tanrı kavramına ve tanrının mevcudiyetine inanıyorum [10].”

şeklinde ifade etmiştir.

Christian Anfinsen Jr (1916-1972), Amerikalı biyokimyacıdır. Anfinsen, özellikle bir amino asit sekansı ve biyolojik olarak aktif bir konformasyon arasındaki bağlantı ile alakalı ve ribonükleaz ile ilgili çalışmalarından dolayı William Howard Stein ve Stanford Moore ile beraber 1972’de Nobel Kimya Ödülü kazanmıştır. Yaratılışa inanmayanlar ile ilgili aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır.

“Bence ilk var edişe inanmayan ancak bir ahmak ateist olabilir. Evreni ilk elden harekete geçiren, sonsuz bir öngörü ve bilgiye sahip olan kavranamaz bir Gücün ya da Kudretin var olduğunu kabul etmeliyiz [11].”

Arthur Leonard Schawlow (1921-1999), Amerikalı fizikçi. Schawlow lazerler ile ilgili yaptığı çalışmalar ile tanınır. Bu çalışmaları sayesinde 1981 yılında Nicolaas Bloembergen ve Kai Siegbahn ile birlikte Nobel

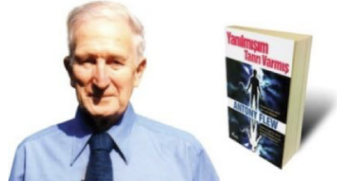

Fizik Ödülü’nü paylaşmıştır. Schawlow, bir Tanrı’nın varolması gerektiğini aşağıdaki sözler ile ifade etmektedir.

“Bana öyle geliyor ki, hayatın ve evrenin mucizeleriyle yüz yüze kaldığında sadece “nasıl?” diye değil ayrıca “neden?” diye sormalı. Olası cevaplar ancak dinsel olabilir...

Evrende ve kendi hayatımda Tanrı’nın varlığına dair bir ihtiyaç hissediyorum [12].”

Antony Flew (1923-2010), İngiliz filozof. Analitik düşünce okuluna bağlılığı ve din felsefesiyle ilgili çalışmalarıyla tanınır. Flew, geçmişte ateizmi kuvvetle desteklerdi, Tanrı hakkında bir kanıt ortaya çıkıncaya kadar ateizmin kabul edilmesi gerektiğini savunurdu. 9 Aralık 2004 tarihli Associated Press aşağıdaki başlık ile çıkmış:

“Ünlü Ateist Artık Tanrı’ya İnanıyor: Dünyanın Önde Gelen Ateistlerinden Biri Artık, Büyük Ölçüde, bilimsel Kanıtlara Dayanarak Tanrı’ya İnanıyor [13].”

119

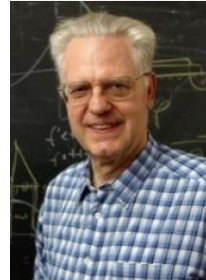

Arno Allan Penzias (1933-...), Alman asıllı Amerikalı fizikçi. 1978 yılında Nobel Fizik Ödülü’nü kazandı. Şimdiye kadar elde edilen bilimsel verilerin yaratılışı desteklediğini ifade etmektedir.

“Şu ana kadar elde edilen bütün bilgiler yaratılışı desteklemektedir [14].”

Ulrich Becker (1938–2020), Massachusetts Teknoloji Enstitüsünde Fizik Profesörlüğü ve İsviçre Cenevre’deki Avrupa Araştırma Konseyi üyeliği yapmıştır. Becker, Yaratıcı olmadan bizim var olmanın mümkün olmadığını ifade etmektedir.

“Bir yaratıcı olmadan benim var olmam nasıl mümkün olabilir ki? Bu soruya verilen ikna edici bir yanıtın haberdar değilim [15].”

Stephen W. Hawking (1942-2018), İngiliz fizikçi, kozmolog, astronom, teorisyen ve yazar. Stephen Hawking, Einstein'dan bu yana dünyaya gelen en parlak teorik fizikçi olarak kabul edilmektedir. Cambridge Üniversitesi Lucas Kürsüsünde Matematik-fizik profesörü

olarak otuz yıl çalışmıştır. Hawking, kainatın yaratılışını inceleyince bunun ancak Tanrı tarafından yapılabileceğini

“Kâinatın niçin bu şekilde başladığını, bizim gibi varlıkları yaratmaya niyetlenen İlahın işi olarak görmenin dışında, açıklamak çok zor [16].”

şeklinde ifade etmiştir.

Paul C. W. Davies (1946-...), İngiliz fizikçi, yazar ve yayıncı. Arizona State Üniversitesi'nde profesör olarak BEYOND Direktörü. Kaliforniya'daki Chapman Üniversitesi Kuantum Araştırmaları Enstitüsü'nde görevlidir. Daviees, bilimsel gelişmelerin yaratılışı desteklediğini ve bilimin Tanrı fikrini kabul ettiğinde ancak gelişebileceğini ifade etmiştir.

“Bu aralar evrenbilimci ve gökbilimcilerin çoğu bundan yaklaşık on sekiz milyar yıl önce gerçekten bir yaratılış olduğu biçimindeki, fiziksel evrenin popüler olarak “Büyük Patlama” adıyla anılan müthiş bir patlamayla ortaya çıktığı şeklindeki kurama destek veriyor. Bu hayret verici kuramı destekleyen çok sayıda kanıt var. Tüm ayrıntıları kabul edip etmemek size kalmış ama (bir çeşit yaratılış olduğuna ilişkin) temel varsayım bilimsel açıdan ikna edici görünüyor. Bunun nedeni kökenini doğrudan, fiziğin bilinen en evrensel yasası olan termodinamiğin ikinci yasasının yön verdiği geniş bir bilimsel kanıt hacminden alıyor [17].”

“Bilim ancak bilim adamı, Tanrı'yı tamamen kabul eden bir dünya görüşü benimsediğinde ilerleyebilir [18].”

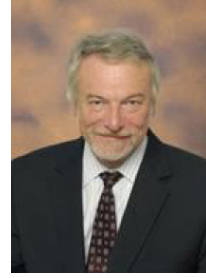

John Erik Fornæss (1946-...), Oslo Üniversitesi’nden Matematik alanında yüksek lisans derecesine ve ABD Washington Üniversitesi’nden Matematik alanında doktora derecesine sahiptir. Daha önce Princeton Üniversitesi’nde ve daha sonra Michigan Üniversitesi’nde Matematik Profesörü

olarak görev yaptı. Fornæss, Tanrı’ya inandığını ifade etmiştir.

“Ben Tanrı’nın var olduğuna ve Tanrı’nın evrene bütün seviyelerini, temel parçacıklardan canlı varlıklara, galaksi kümelerine kadar kapsayacak bir yapı kazandırdığına inanıyorum [19].”

Patrick Glynn. (1951-...), lisans ve doktora eğitimlerini Harvard Üniversitesi’nde tamamlayan ve George Washington Üniversitesi’nde öğretim üyesi yapan, üniversite yıllarında önce agnostik sonra da ateist biri iken ancak daha sonra özellikle modern bilimin verilerinin etkisiyle ateizmi terk ederek Tanrı’nın varlığını kabul etmiştir.

“İnsancı İlke, bilim tarihinde önemli bir dönüm noktasıydı. Öyle ki ilk kez bilimsel bir keşif bizi, Tanrı’nın varlığı fikrinden uzaklaştırmaktan ziyade, ona doğru götürüyordu. Yüzyıllardan beri bilim, evrenin yaratılmış ya da tasarlanmış olduğu önermesini yavaş yavaş ortadan kaldırıyordu. Fakat birden bire, bilim adamları evrenin zekâ ve amaç ürünü olduğu sonucunu verecek bir takım gerçeklerle karşılaştılar. Öyle ki binlerce büyük ve küçük detayda zekâ ve hikmet eseri olarak tasarruf eden bir Tanrı’nın yokluğunda biz de var olamayacaktık [20].”

KAYNAKLAR

- [1] E. Doko, Dahi ve Dindar: Isaac Newton, İstanbul Yayınevi, 2011. (s: 68).
- [2] E. Dorman, Modern Bilim: Tanrı Var, İstanbul Yayınevi, 2018. (s. 51).
- [3] M. Guillen, Dünyayı Değiştiren Beş Denklem (Five Equations That Changed The World), Tübitak Yayınları, 2001. (s. 64).
- [4] E. Doko, Dahi ve Dindar: Isaac Newton, İstanbul Yayınevi, 2011.

- [5] J. Guitton, Bilim ve Tanrı, Simavi Yayınları, 1993. (s. 5).
- [6] E. Dorman, Modern Bilim: Tanrı Var, İstanbul Yayınevi, 2018. (s. 57).
- [7] A. Flew, Yanılmışım Tanrı Varmış, Profil Kitap, 2020. (s. 103).
- [8] E. Dorman, Allah'ın Parmak İzi, Destek Yayınları, 2017. (s. 167).
- [9] H. Margenau, R.A. Varghese, Kosmos, Bios, Teos, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 24).
- [10] H. Margenau, R.A. Varghese, Kosmos, Bios, Teos, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 139).
- [11] H. Margenau, R.A. Varghese, Kosmos, Bios, Teos, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 81).
- [12] H. Margenau, R.A. Varghese, Kosmos, Bios, Teos, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 123).
- [13] A. Flew, Yanılmışım Tanrı Varmış, Profil Kitap, 2020.
- [14] H. Margenau, R.A. Varghese, Kosmos, Bios, Teos, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 99).
- [15] H. Margenau, R.A. Varghese, Kosmos, Bios, Teos, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 53).
- [16] S. Hawking, Zamanın Daha Kısa Tarihi. Doğan Kitap 2009.
- [17] P. Davies, God and The New Physics (Tanrı ve Yeni Fizik, Çev: B. Gönülşen), Alfa 2013. (s. 24).
- [18] A. Flew, Yanılmışım Tanrı Varmış, Profil Kitap, 2020. (s. 104).
- [19] H. Margenau, R.A. Varghese, Kosmos, Bios, Teos, Gelenek Yayıncılık, 2002. (s. 63).
- [20] E. Dorman, Modern Bilim: Tanrı Var, İstanbul Yayınevi, 2018. (s. 80).

UÇAKLARIN UÇABİLMESİNDEKİ HİKMET

Prof. Dr. Zeki Argunhan

Bitlis Eren Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Makine Mühendisliği
Bölümü.

e-mail:zargunhan@beu.edu.tr

ORCID NO: 0000 0002 3349 3409

ÖZET

İnsanlar uçabilme fikrini kuşlardan esinlenerek keşfetmiştir. Kuşların uçuşları iki yöntemin birleşimiyle meydana gelmektedir. Birincisi; kuşlar kanat çırparken kanatları altındaki havayı aşağı ve arkaya doğru hızlı bir şekilde iter. Burada etki tepki prensibi oluşur ve kuşların yükseğe çıkabilmesine olanak sağlar. Arkaya doğru itilen hava kuşların hareket etmesini sağlar. İkincisi; özel aerodinamik yapıya sahip kanatlar, hareket halindeki kuşa kaldırma kuvveti verir.

Hava içindeki bir cisim, işgal ettiği hava hacminin ağırlığına eşit bir ağırlık kuvveti ile aşağıdan yukarıya doğru itilir. Bu hareket kaldırma kuvveti olarak adlandırılır. Yoğunluğu hava yoğunluğundan düşük olan cisimler havada kalabilirler. Ancak yoğunluğu hava yoğunluğundan yüksek olan cisimlerin havada kalabilmeleri için hareket etmeleri şarttır. Bir uçağı da havada tutan şey onun hareket ediyor olmasıdır. Uçağın ileri doğru hareket etmesini sağlayan motor kuvvetidir. Hareket sonucu uçağın kaldırma kuvvetine sahip olmasına olanak sağlayan sistem ise kanadın şeklidir. Bir cismin hareketi sırasında birim zamanda aldığı yola sürat (hız) denir. Uçağın hızı arttıkça kaldırma kuvveti de artar. Uçağa etki eden dört kuvvet vardır. Bunlar; yerçekimi kuvveti, kaldırma kuvveti, sürtünme kuvveti ve itme kuvveti şeklinde sıralanabilir. Yerçekimi kuvveti, uçağın kütlesi ve yerçekimi ivmesinin çarpımıdır. Kaldırma kuvveti, uçak kanadının şeklinden dolayı oluşan basınç farkının kanat alt alanına çarpımıdır. Sürtünme kuvveti, havaya maruz kalan uçak yüzeyine havanın oluşturduğu ters yöndeki kuvvettir. Öteleme kuvveti ise uçak motorunun oluşturduğu ileri yönlü kuvvettir.

Kanat şeklinden dolayı oluşan basınç farkı Bernoulli prensibine göre oluşur. Bernoulli Allah'ın akışkanlar ile alakalı koymuş olduğu sistemlerden birini matematiksel bir denklem ile ifade etmiştir. Bu kanun ve buna benzer kanunların varlığı Allah'ın hikmeti olarak ifade edilebilir. Hikmetleri aklımızın, bilimin ve vahyin süzgecinden geçirerek Allah'ın varlığına ulaşılabilir. Dolayısıyla yaratılışlar Allah'ın varlığına bağlanmış olur.

Anahtar Kelimeler: Uçak, Uçmak, Bernoulli, Hikmet.

THE WISDOM IN THE FLYING OF PLANES

ABSTRACT

Humans discovered the idea of being able to fly, inspired by birds. Flights of birds occur by a combination of two methods. First; As birds flap their wings, they quickly push the air under their wings down and back. Here, the impulse-reaction principle is formed and allows the birds to climb high. The air pushed backwards makes the birds move. Latter; Wings with special aerodynamic structure give buoyant force to the bird in motion.

An object in air is pushed upwards by a force of gravity equal to the weight of the volume of air it occupies. This movement is called buoyant force. Objects with a density lower than that of air can stay in the air. However, objects with a density higher than the density of air must move in order to stay in the air. What keeps an airplane in the air is that it is moving. It is the engine force that makes the plane move forward. It is the shape of the wing that allows the aircraft to have lift as a result of movement. The distance traveled by an object per unit time during its motion is called velocity. As the speed of the aircraft increases, the buoyant force also increases. There are four forces acting on the plane. These; gravitational force, buoyancy force, friction force and translational force. The gravitational force is the multiply of the mass of the aircraft and the acceleration of gravity. Buoyant force is the multiply of the pressure difference due to the shape of the airplane wing to the underside of the wing. The frictional force is the opposite force exerted by the air on the aircraft surface exposed to the air. The translational force is the forward force generated by the aircraft engine.

The pressure difference due to the wing shape occurs according to Bernoulli's principle. Bernoulli became aware of the system

that Allah had set about fluid and expressed it with a mathematical equation. The existence of this law canbe expressed as the wisdom of Allah. The existence of Allah can be reached by passing the wisdoms through the filter of our mind, science and revelation. Therefore, creations becomes tied to the existence of Allah.

Keywords: Airplane, Flying, Bernoulli, Wisdom.

Giriş

Allah Evren ve içindekilerini yoktan var etti. Yaratma çok boyutlu ve evreli bir meseledir. Varlığını ve yüceliğini göstermek adına bunu farklı zamanlarda ve evrelerde yapmış olabilir. Yaradılış bilimseldir. Bilim, nedensellik, merak ve amaç besleyen, olguları ve iddiaları deney, gözlem ve düşünce aracılığıyla sistematik bir şekilde inceleyen entelektüel ve pratik disiplinler bütünüdür (<https://ajans66.com>). Başka bir deyişle Allah'ın dünyaya koymuş olduğu kanunları ispatlayan disiplinlerin tamamıdır. Buna “sünnetullah”ın ifade şekli de denilebilir. Sünnetullah, Allah'ın tabiatı yaratıp devamını sağlamak ve insan hayatını düzene sokmak üzere koyduğu kanunlar anlamında Kur'an-i bir terimdir. Bilim ve vahiy birbirini tamamlayan unsurlardır. Birbirinden bağımsız düşünülemez. İslami inanca göre vahiy Allah'tandır. Aynı zamanda evreni de Allah yaratmış. Bu durumda evren ile alakalı olaylar ile vahiy arasında tenakuz olamaz. İslam dışı güçler insanları İslam'dan uzak tutmak için bilimselliği yaradılıştan kopararak tesadüflere bağlamak isterler. Ancak Allah'u Teala kur'an'ı kerimde “O ki, birbiri ile âhenktar yedi göğü yaratmıştır. Rahmân olan Allah'ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun?” (Kur'an 67/3) şeklinde buyurarak evrendeki her şeyin kendisi tarafından yaratıldığını ortaya koymuştur.

Allah'ın tüm kainatı ve yasaları yaratmış olması, kainatı, maddeyi ve doğayı bilimsel manada araştırıp anlamaya mani değil aksine bilimi çok daha anlamlı hale getirmektedir. Çünkü sonsuz ilim sahibinin yaratmış olduğu her şeyde bir kanun, düzen ve hikmet olduğu için bu kanunların ve düzenin nasıl işlediğini anlamaya çalışmak bizim ve gerçek bilimin amacı olmalıdır.

Tarih boyunca kuşların uçuşu merakla izlenmiş ve uçabilme hayalleri kurulmuştur. Uçabilmek için çok uğraşlar verilmiş. Bu uğraşlar bilime ve medeniyete katkıda bulunmuştur. İnsanlığın uzayın derinliklerinde seyahat edebiliyor olması bu uğraşların sonucudur.

Abbas İbni Firas MS 800'lü yıllarda dünyada ilk uçuş girişiminde bulunan kişi olarak kayıtlara geçmiştir. Türkler arasında ilk uçuş teşebbüslerinden biri 10-11. asrın ünlü bilginlerinden İsmail Cevheri'nin gerçekleştirdiği söylenir. Ardından 1630'larda Hezarfen Ahmet Çelebi ve Lagari Hasan Çelebi ile 1861'de Bebekli Atıf Bey gelmektedir. Türkiye'nin ilk uçak tasarımcısı ve üreticisi Vecihi Hürkuş'tur (1896-1969) (<https://t24.com.tr/>).

Günümüzde havacılığa karşı oluşan merakın sebeplerinden biri tonlarca ağırlığa sahip bir uçağın uçabilme mucizesidir. (Dünyanın en ağır uçağı olarak kabul edilen Antonov An-225 Mriya'nın boş ağırlığı 285 tondur).

1. Material Metod

126

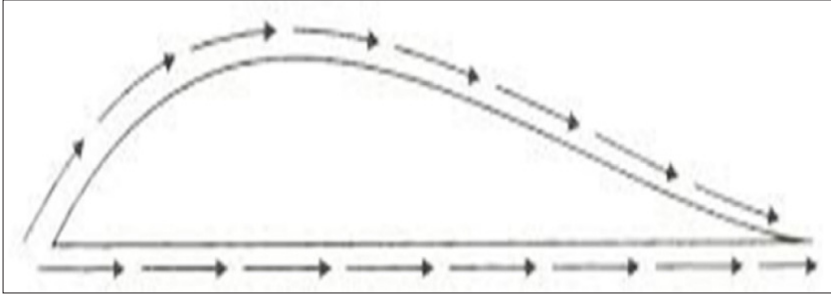
Uçaklar Şekil. 1 de gösterildiği gibi kendisine etki eden dört farklı kuvvetin dengesinde uçmaktadırlar.

Birincisi motorunun sağladığı *itme kuvveti*, ikincisi sürtünmeden dolayı oluşan *çekme kuvveti*, üçüncüsü kanat yapısının sağladığı *kaldırma kuvveti* ve dördüncüsü uçağın maruz kaldığı yer çekimi kuvvetidir (*ağırlık*).

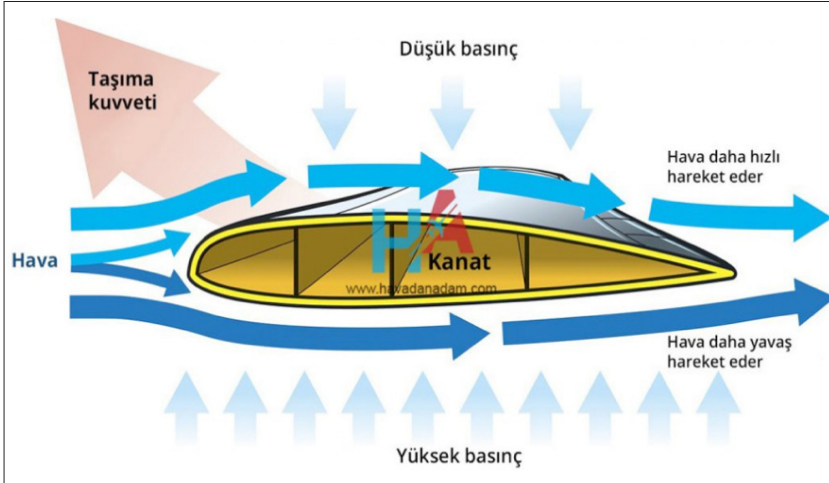

Şekil 1. Uçaklara Etki Eden Dört Farklı Kuvvet. (<https://t24.com.tr>)

Burada ele alınacak konu kanat yapısından dolayı oluşan kaldırma kuvvetidir. Kanadın üst tarafı bombeli iken alt tarafı düze yakın bir yapıdadır. Bu durum Şekil.2 de gösterildiği gibi kanadın üstünden geçen havanın, kanadın alt kısmından geçen havadan daha hızlı olmasına sebep olup hava hızı farkından oluşan basınç farkı uçak için bir kaldırma kuvveti oluşturur. Dolayısıyla uçağın havada kalmasını sağlar.

a) Akım Çizgisi.

b) Kanat Profili.

Şekil 2. Akım Çizgisi Ve Kanat Profili. (<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr>)

Kanadın Bombeli yapısının değişmesi veya düzgün akış yerine türbülans akışın oluşması durumunda bu sistem bozulur. Bombeli yapının bozulması Şekil. 3 te görüldüğü gibi uçak kanatlarının üzerine yerleştirilen spoiler sayesinde olmaktadır. Spoilerler açıldığında bombeli

yapı bozulur ve kanatların üstü ile altı arasındaki hız değişimi ortadan kalkar. Dolayısı ile basınç farkı yok olur ve kaldırma kuvveti ortadan kalkar. Bu spoilerler inişe geçtiği zaman açılır.

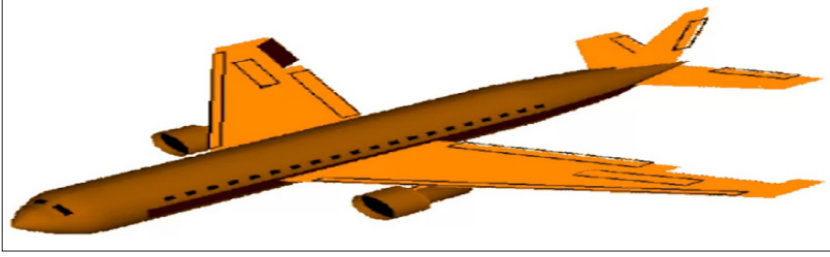
Kanadın arka kısmında yer alan flaplar Şekil.3 te görüldüğü gibi kanat alanını artırarak uçağın kısa mesafede kalkış yapmasını sağlar. Flaplar ilk kalkışta açılır ancak kalkıştan sonra yüksek hızlara ulaştıklarında uçağın aerodinamik yapısını bozup hava direncini artırdığı için kapatılır. İnişlerde de açılarak uçağın hızının azaltılması sağlanır.

Şekil 3. Uçak Kanatları Üzerindeki Spoilerler Ve Arka Kısımındaki Flaplar. (<https://onedio.com>)

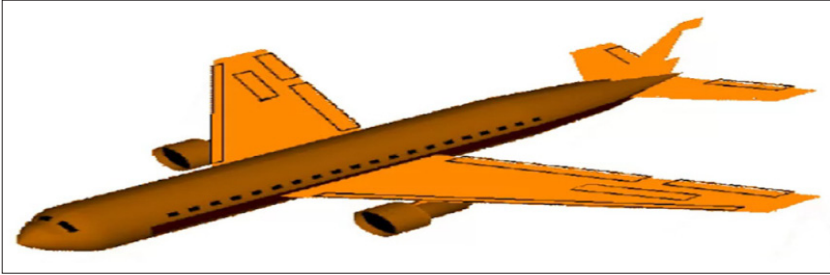
Uçaklara havada yön verme işlemi Şekil.4, Şekil.5 ve Şekil.6 da görüldüğü gibi üç eksen etrafından oluşur. Uçakların yön değiştirmesi, uzunlamasına, yanlamasına ve düşey eksenler etrafında gerçekleşmektedir.

Kanatçıklar uçağın uzunlamasına eksen boyunca hareketini düzenliyor. Bu harekete yalpa deniyor. Kanatların dış yüzünde yer alan kanatçıklar birbirlerinden bağımsız olarak yukarıya ya da aşağıya doğru hareket ettirilebiliyor. Bu manevra kanatların taşıma kuvvetini değiştiriyor. Uçak daha küçük taşıma kuvvetli kanadın yönüne doğru yalpa vuruyor.

Şekil 4. Kanat Üzerindeki Uçağın Uzunlamasına Eksen Boyunca Hareketini Düzenleyen Kanatçıklar. (<https://onedio.com>)

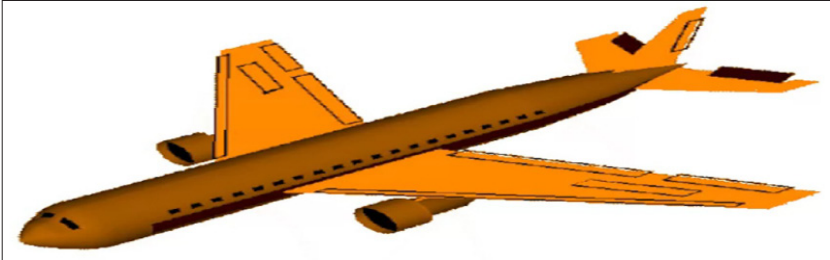
Yön dümeni dikey eksen boyunca uçuş hareketini kumanda ediyor. Bu harekete kuyruk savurma deniyor. Dümen bir teknedeki gibi, uçağın kuyruğuna dik olarak takılı. Uçak burnunun sağa sola hareket etmesini sağlıyor.

Şekil 5. Uçak Kuyruğundaki Dikey Eksen Boyunca Uçuş Hareketini Kumanda Eden Yön Dümeni. (<https://onedio.com>)

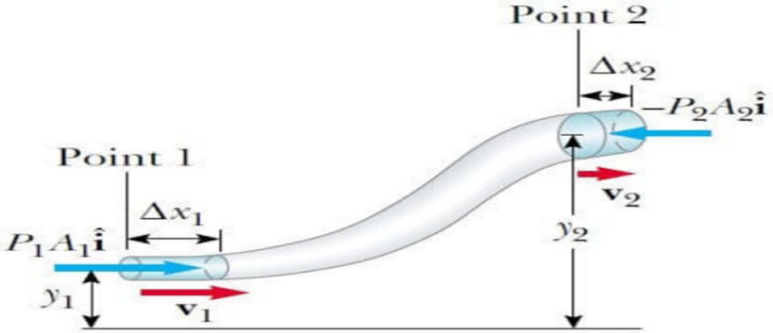
İrtifa dümenleri ise uçak kuyruğunun bir parçası ve uçağı yan eksenı boyunca döndürüyor.

Uçağın burnunu kaldırıp indirmesini kumanda ediyor. Kanatların hücum açısı irtifa dümenleriyle düzenleniyor.

Şekil 6. Uçak Kuyruğundaki Uçağı Yan Eksenı Boyunca Döndüren İrtifa Dümenleri. (<https://onedio.com>)

Tüm bunlar Bernoulli Prensibi çerçevesinde oluşur. Bernoulli denklemi, enerjinin korunumu yasasından türetilmiştir. Buna göre Şekil. 7 de gösterilen bir boruda aynı akım çizgisi üzerinde hareket eden akışkanın sahip olduğu enerjilerin toplamı bu akım çizgisi üzerindeki bütün noktalarda eşittir Akışkanın hızındaki herhangi bir artış (kinetik enerjisi-deki artış), akış enerjisini ve potansiyel enerjisini düşürür

Şekil 7. Bernoulli Denkleminin Bir Borudaki Akım Çizgisi Üzerinde Uygulanışı

Bernoulli denklemi aşağıdaki gibi gösterilir.

$$\frac{P_1}{\rho} + \frac{1}{2} v_1^2 + g y_1 = \frac{P_2}{\rho} + \frac{1}{2} v_2^2 + g y_2$$

1

Burada P basıncı, ρ akışkanın yoğunluğunu, g yerçekimi ivmesini, v akışkan hızını, y yüksekliği, (P_1/ρ) akış enerjisini, $(v^2/2)$ kinetik enerjiyi (gy) ise potansiyel enerjiyi ifade eder.

Sonuç

Bir uçağın uçuş prensibi kanatların kesit şekli üzerine kurulmuştur. Uçak havada iken kanatlara gelen hava ikiye ayrılır. Bir kısmı kanadın üzerinden, bir kısmı da kanatın altından akıp geçmektedir. Kanatın kesitine bakıldığında üst kısmı daha bombelidir. Üstten geçen hava daha fazla yol kat edecektir. Alttan ve üstten akan hava aynı zaman diliminde kanadın son noktasında birleşecektir. Bundan dolayı üst kısımdan geçen hava hızlanacaktır. Bernoulli Prensibi çerçevesinde, hızı artan bir havanın basıncı düşer. Bu da kanadın üstündeki basıncın düşmesine neden olur. Böylece kanat yukarı doğru itilir.

Ancak ikiye ayrılan hava molekülleri neden aynı anda kanadın sonuna varmak zorunda olsunlar. Ayrı zamanlarda da ulaşabilirlerdi böylece hızlarında bir değişim olması gerekmezdi. Bununla beraber hava molekülleri neden uçak kanadının şeklini takip etmek zorunda olsunlar. Yani kanat şeklinden bağımsız hareket etmiyorlar. Bu durumlar bilimsel olarak açıklanamıyor. Bunu açıklamak için bilim adamları bazı teorileri öne sürmüşler ancak tatmin edici değildirler. Eldeki formüller doğa olaylarına uyuyor olsa da, mekanizmayı açıklamak konusunda yetersiz kalıyorlar. Teoriler uçağı uçuran ana sebebin ne olduğunu tam olarak izah etmeye yetmiyor. Bununla beraber Bernoulli Denkleminin kısıtlamaları mevcut olup bu hali ile sadece sıkıştırılamayan akışkanlara uygulanabilir (denklemin daha ileri formları da geliştirilmiş olup, yüksek Mach hızlarındaki sıkıştırılabilir akışkan davranışı için de genelleştirilmiştir) (<https://evrimagaci.org>).

Akışkanın hızındaki herhangi bir artış (kinetik enerjisindeki artış), akış enerjisini ve potansiyel enerjisini düşürür ki bunun böyle olduğu tespit edilebiliyor ancak neden böyle olduğu izah edilemiyor.

Evrende var olup izah edilemeyen bu gibi olaylar bilimi çıkmaza sokuyor. Evrende buna benzer sayısız olaylar mevcut. Bu tür olayları ancak Allah'ın hikmeti olarak izah edebiliriz.

Kısıtlı akla sahip olan insanoğlu, kâinatın manasını, anlamak için sahibinin vahyine muhtaçtır. Aksi halde evrenin anlamlandırması imkânsız hale gelir. Yaratıcıdan kopuk olarak öne sürülen bütün evren teorileri bilimi çıkmaza sokmaktadır.

KAYNAKÇA

Çengel, Y.A., Cimbala J.M. (2015) *Akışkanlar Mekaniği*, Ankara: Palme Yayıncılık.

https://ajans66.com/ilginc/bilim-ne-demek.html#Bilim_nedir_cok_kisa_bilgi.

<https://bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/ucaklar-havada-nasil-hareket-eder>.

<https://evrimagaci.org/ucaklar-nasil-ucuyor-tam-mekanizmasini-kimse-bilmiyor-826.0>

<https://t24.com.tr/yazarlar/hurkus/tonlarca-agirliga-sahip-ucaklar-nasil-ucuyor,29865>.

Kur'an 67/3.

BİTKİ BESLENMESİNDE POTASYUMA VERİLEN GÖREVLER

Prof. Dr. Mehmet Ali Bozkurt

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Toprak Bilimi ve

Bitki Besleme Bölümü, Van

e posta: malibozkurt@hotmail.com,

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3923-857X>

ÖZET

Toprakta en fazla bulunan elementlerden biri olan potasyumun sembolü K ve atom yarıçapı 0,22 nm (nanometre) dir. Toprakta bulunan potasyumun temel kaynağı potasyum içeren kaya ve minerallerin zaman içerisinde parçalanıp ayrışmasıdır. Potasyum bitki kökleri tarafından topraktan K^+ iyonu şeklinde alınır ve bitkide yaklaşık % 3 civarında bulunmaktadır. Bitki beslenmesinde potasyuma çok önemli görevler verilmiştir. Bunlardan bazıları: enzim aktivitesi, fotosentez ve ATP sentezi, fotosentez ürünlerinin taşınması, hücre büyümesi, stomaların açılıp kapanması ve bitkide su dengesinin sağlanmasıdır. İlaveten, bitkide yağ sentezi, şeker sentezi, protein sentezi, nişasta sentezi ve iyon alımı gibi olayları yapma görevi de potasyuma verilmiştir. Yani, bitki bünyesinde gerçekleşen onlarca hatta yüzlerce biyokimyasal ve fizyolojik olayda potasyum görev almaktadır. Milimetrenin milyonda birinden bile daha küçük atom yarıçapına sahip, akılsız ve şuursuz bir element olan potasyumun bitkide bu kadar mükemmel görevleri eksiksiz yapması, gücü her şeye yeten ilmi sonsuz ve kudreti sonsuz bir yaratıcı hesabına çalıştığını bize göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Potasyum, bitki beslenmesi, bitki fizyolojisi

ROLE GIVEN TO POTASSIUM IN PLANT NUTRITION

ABSTRACT

The symbol of potassium, one of the most abundant elements in the soil, is K and its atomic radius is 0,22 nm (nanometer).

The main source of potassium in the soil is the breakdown and decomposition of potassium-contain rocks and minerals over time. Plants take potassium from the soil through their roots as K^+ ions. There is about 3% K in the plant. It has been given the potassium an important role in plant nutrition. Some of these are enzyme activity, photosynthesis and ATP synthesis, transport of photosynthesis products, cell growth, opening and closing of stomata and maintaining water balance in the plant. In addition, potassium plays a major role in plant lipid synthesis, sugar synthesis, protein synthesis, starch synthesis and ion uptake. In the other words, potassium is responsible for tens or even hundreds of biochemical and physiological events that occur within the plant. The fact that potassium, which is a mindless and unconscious element with an atomic radius smaller than one millionth of a millimeter, performs such excellent functions in plants, shows us that it works for an omnipotent, omniscient, and infinite creator.

Key words: Potassium, plant nutrition, plant physiology.

1. Giriş

134

Yerkabuğunda en fazla bulunan elementlerden biri olan potasyumun (K) topraktaki konsantrasyonu yaklaşık % 2'dir. Bitkiler için faydalı potasyum, kaya ve minerallerin zamanla parçalanıp ayrışması sonucu oluşmuştur. Toprakta potasyum içeren önemli mineraller: feldispat, muskovit, biyotit ve kil mineralleridir. Kaya ve minerallerin bünyesinde iken bitkiler için faydalı olmayan potasyum, bu kayaların parçalanması ile yarıyışlı hale geçer. Potasyum bitki kökleri tarafından K^+ iyonu halinde alınır. Periyodik cetvelin 1A grubu elementlerinden potasyumun atom yarıçapı 0,22 nanometredir (1 nanometre = 10^{-9} m).

Bitkiler ihtiyaç duydukları potasyumun büyük bölümünü vejetatif gelişme döneminde alırlar. Potasyum bitkide mobil bir element olduğu için, noksanlık durumunda bir organdan diğerine kolaylıkla hareket eder. Bu taşınmanın yönü genellikle, yaşlı yapraktan genç yaprağa doğrudur. Çünkü genç yaprakların potasyum ihtiyacı daha yüksektir. Optimum bitki gelişmesi için gerekli potasyum miktarı bitkiden bitkiye değişmekle beraber yaklaşık % 3'tür.

Bitki beslenmesinde potasyuma çok önemli fizyolojik ve biyokimyasal görevler verilmiştir. Bu görevleri şöyle özetleyebiliriz:

1. Bitkide pek çok enzim sisteminin aktivasyon sorumluluğu potasyuma aittir. Yapılan araştırmalar bitkide 60'tan fazla enzimi potasyumun aktive ettiğini göstermektedir. Örnek olarak, potasyum noksanlığında karbonhidrat sentezinde görev alan çeşitli enzimlerin aktivasyonu engellendiği için karbonhidrat sentezi azalmaktadır (Kacar ve Katkat, 1998).
2. Potasyum bitkide fotosentez ve ATP oluşumunda rol oynayan enzimlerin aktivasyonunda görev alır. Potasyum noksanlığında fotosentez ve ATP oluşumu azalır (Karaman, 2012).
3. Fotosentez ürünlerinin (şeker, protein, yağ ve nişasta gibi) floem iletim borularına yüklenmesi ve taşınmasında da potasyuma önemli görevler verilmiştir. Potasyum noksanlığı durumunda tane ve meyvelerin gelişimi ve dolgunluğu azalır.
4. Hücre duvarının büyümesi ve bitkilerin dik duruşunda potasyumun önemli görevleri vardır. Potasyum noksanlığı çeken tahıllarda yatma görülür.
5. Bitki bünyesinde gerçekleşen önemli fizyolojik olaylardan protein ve nişasta sentezlerinde potasyumun önemli görevleri vardır. Protein ve nişasta sentezinin önemli enzimleri olan nitrat redüktaz ve nişasta sentetazı aktive etme görevi potasyuma aittir. Yani bitkide potasyum azlığında protein ve nişasta sentezi azalmaktadır.
6. Potasyum bitkide su ve çeşitli iyonların taşınmasında önemli rol oynar. Ksilemde, nitrat, fosfat, kalsiyum magnezyum gibi iyonların taşınması potasyum noksanlığında azalmaktadır.
7. Çeşitli bitki hormonlarının etkinliği potasyum ile artmaktadır. İndol asetik asit, giberellik asit, gibi bitki gelişmesini teşvik hormonların faaliyeti ortamda potasyumun yeterli seviyede bulunması ile artmaktadır.
8. Stomaların açılıp kapanmasında potasyumun önemli görevi vardır. Yeterli potasyuma sahip bitkilerde stomaların açılıp kapanması daha düzenli olduğu için terleme ile su kaybı azalır ve su daha ekonomik kullanılmış olur. Şimdi stomaların açılıp kapanması konusuna biraz daha yakından bakalım.

2. Stomaların Açılıp Kapanması

Stoma, yaprak yüzeyinde gaz giriş çıkışının gerçekleştiği küçük boşluklardır. Yaprak yüzeyinde stoma ve bekçi hücrelerin varlığı 1850'li

yıllardan itibaren bilim adamları tarafından incelenmeye ve anlaşılmaya başlamıştır. Bekçi hücreleri (guard cell) stomayı çevreler ve stomanın açılıp kapanmasına yardımcı olur. Bitkinin fotosentez için CO_2 alması bitki yaprağından dışarıya terlemeyle su buharı ve oksijen verilmesi stoma denilen boşluklar aracılığıyla gerçekleşir (Resim 1).

Resim 1. Yaprak yüzeyinde stoma açıklığının genel görüntüsü

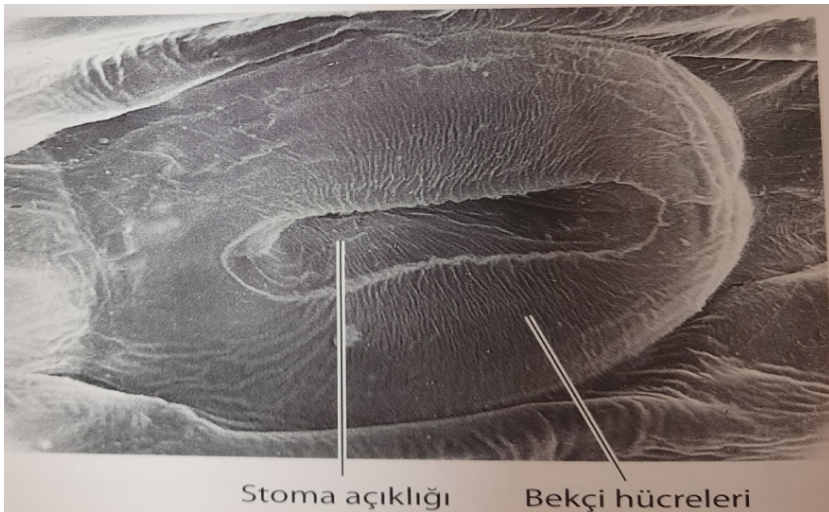
Bitkinin fotosentez hızının yüksek olabilmesi için stomaların olabildiğince açık ve CO_2 girişinin yüksek olması gerekir. Buna karşılık, terlemeyle su kaybının düşük olabilmesi için stomaların minimum açıklıkta olması gerekir. Suyun bol ve ışıktanmanın yeterli olduğu güneşli bir sabah CO_2 ihtiyacı yüksektir ve stomalar maksimum seviyede açılır. Bu durumda, terlemeyle su kaybı yüksek olsa bile, su bol olduğu için bitkinin fotosentez hızı ve gelişmesi iyidir. Ancak, toprakta su kıt olduğunda stomalar daha az açılır hatta, güneşli bir sabah bile kapalı kalabilir. Bitkiler kurak şartlarda stomalarını kapatarak terleme ve su kaybını önler. Stomayı açma kapama görevi stomayı çevreleyen iki bekçi hücresine verilmiştir.

Bir stoma iki tip bitki hücresi ile çevrilidir. Bu hücreler, bekçi hücresi ve komşu hücrelerdir. Bekçi hücreler çoğu bitkide böbrek veya fasulye şeklindedir (Resim 2 ve Resim 3). Bu hücreler stomaların açılıp kapanması için su alıp genişler veya su kaybeder kapanır. Bitkilerde stomalar

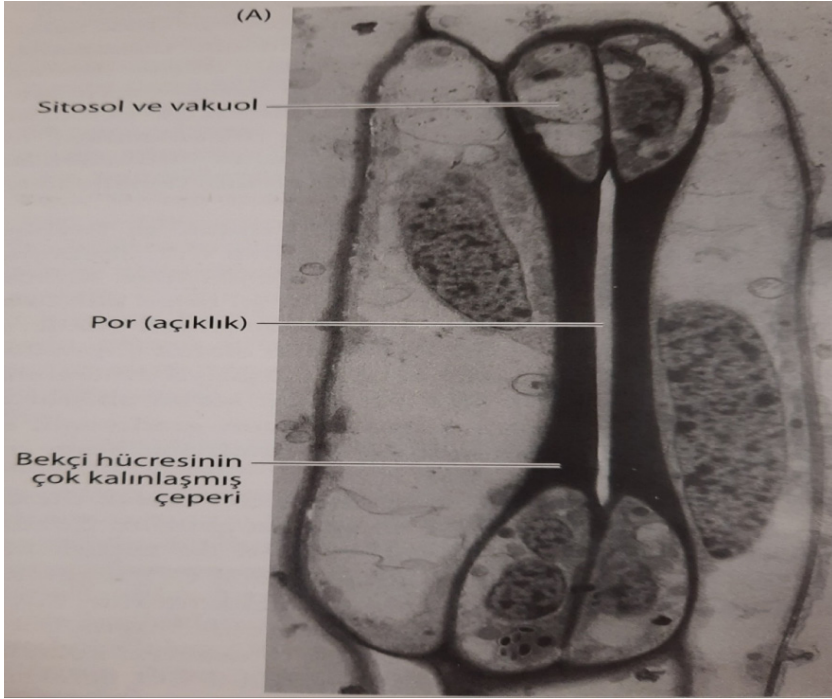
gündüz açık ve gece kapalıdır. Çünkü fotosentez gündüz gerçekleşmektedir. Geceleri fotosentez gerçekleşmediği için stomalar kapanır ve böylece bitkiden dışarı su kaybı engellenmiş olur. Ayrıca, aşırı sıcaklık ve rüzgarlı durumlarda bitki yaprağı çevresinde nem seviyesi düşerse, daha fazla su terlemeyle uzaklaşır. Bu durumda bitki aşırı su kaybını önlemek için stomalarını kapatmaktadır. Stomaların açılıp kapanmasını teşvik eden önemli faktörler: ışık şiddeti ve kalitesi, sıcaklık, nisbi nem, hücre içi CO_2 konsantrasyonu ve bekçi hücresi K konsantrasyonudur ((Kadioğlu, 2007; Türkan, 2008).

3. Stomaların Açılıp Kapanmasında Potasyumun Rolü

Stomaların açılıp kapanması ve stomadan terlemeyle su kaybı bekçi hücrelerin potasyum konsantrasyonu ile doğrudan ilişkilidir. 1900'lü yılların başında, bekçi hücrelerin su alıp şişmesi ve stomanın açılması konusunda nişasta-şeker hipotezi ortaya atılmış ve kabul görmüştür. Bu görüşe göre, stoma hücresinde nişastanın şekere dönüşmesi sonucu stoma açılmaktadır. Ancak, 1960 yıllardan itibaren stoma açılmasında potasyum iyonunun önemli rol oynadığı ve bekçi hücrelerine bol miktarda potasyum iyonu girişini takiben stomaların açıldığı belirlenmiştir. Çeşitli araştırmacılar (Humble ve Raschke, 1971; Cochrane ve Cochrane, 2009) stomanın açılıp kapanmasında potasyumun önemli görevleri olduğunu bildirmişlerdir.

Resim 2. Stoma açıklığı ve bekçi hücresi

Resim 3. Stoma hücrelerinin genel görüntüsü

Bu durumda, aktif alım yoluyla bekçi hücresine ulaşan potasyum osmotik basıncın yükselmesine ve buna bağlı olarak, komşu hücreden bekçi hücresine su girişinin artmasına yol açar. Bekçi hücrelerin su alıp şişmesi sonucu (turgor) stomalar açılır. Bekçi hücrelerde potasyum konsantrasyonu düşerse, su tekrar komşu hücreye geçer, turgor durumu ortadan kalkar ve stoma kapanır. Bu konuda yapılan araştırmalarda bitki türlerine göre değişmekle beraber açık stomalarda potasyum konsantrasyonunun 400-800 mM civarında olduğu ve kapalı stomalarda bu değer 100 mM'ye kadar azaldığı belirlenmiştir. Bu konuda yapılan farklı bir çalışmada, bekçi hücresi potasyum konsantrasyonundaki artışa paralel olarak bakla bitkisi stoma açıklığının düzenli bir şekilde arttığı belirlenmiştir.

Stomaların açılıp kapanmasında turgor değişimin yanında bekçi hücrelerin çeperleri de önemli rol oynar. Bekçi hücrelerin stomaya bakan iç çeperi, komşu hücreye bakan dış çeperden daha kalın ve daha az elastik yaratılmıştır. Bekçi hücrenin potasyum konsantrasyonu artıp suyla alarak şişince, daha elastik ve ince olan dış çeper oldukça fazla gerilme

göstermesine karşılık, iç çeper fazla gerilmez. Bunun sonucu iki bekçi hücresi arasında elips şeklinde bir açıklık oluşur.

Stomaların açılıp kapanmasında bekçi hücresine giriş-çıkış yapan tek iyon potasyum değildir. Potasyuma ek olarak, H^+ , Ca^{+2} ve Cl^- iyonlarına da önemli görevler verilmiştir. Bekçi hücresine giren potasyum iyonu kadar hidrojen iyonu dışarı çıkar ve bu nedenle bekçi hücresinde pH yükselir. Bekçi hücresi zarı hücre dışına aktif olarak hidrojen iyonu pompalayan proton pompasına sahiptir. Bu pompa fotosentez sonucu oluşan ATP ile çalışır. Bu hidrojen iyonları, nişastanın şekere dönüşmesi safhasında oluşan organik asitlerden gelir. Stoma hücresindeki hidrojen iyonlarının dışarı çıkması ve potasyum iyonlarının girmesiyle pH 8-9'a kadar yükselir. Stoma hücresinde nişastanın şekere dönüşmesinde görev alan karboksilaz ve dehidrogenaz enzimleri bu yüksek pH'da aktif olacak şekilde yaratılmışlardır.

Stomanın açılması safhasında potasyum iyonları ile birlikte klor iyonlarının da bekçi hücresine girmesi elektriksel nötraliyenin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Bahsedilen olayların tersi gerçekleşmesi durumunda, bekçi hücrelerinden dışarı potasyum iyonu ve su verildiğinde, stoma kapanmaktadır. Kalsiyum iyonları stomanın kapanması safhasında bekçi hücrelerine geçerek potasyum ve klor iyonlarının dışarı çıkmasına yardımcı olmaktadır.

4. Tartışma ve Sonuç

Buraya kadar bitki beslenmesinde ve fizyolojisinde potasyuma çok önemli görevlerin verildiğini ve bitkide potasyum noksanlığında bu görevlerin aksadığından bahsettik. Bitki beslenmesinde bir makro besin elementi olan potasyumun bitkide çeşitli iyonların taşınmasından bitkinin dik durmasına, çok sayıda enzimin aktive edilmesinden çeşitli hormonların etkinliğinin artırılmasına, çeşitli sentez olaylarından stomaların açılıp kapanmasına kadar çok sayıda önemli görevi vardır. Bitkide yeterli potasyum bulunması durumunda bu görevlerin tamamı hiç aksamadan yapılmaktadır. Bir başka ifade ile yarıçapı 0,22 nanometre yani milimetrenin yaklaşık beş milyonda biri kadar olan potasyum elementinin bitkide hem protein sentezinde, hem yağ sentezinde, hem şeker sentezinde çok önemli görevleri eksiksiz yapması potasyumun bu işleri kendi başına değil, ilmi ve kudreti sonsuz bir yaratıcı adına yaptığını göstermektedir.

Dünyadaki tek akıllı ve şuurlu varlık olan insandan yağ, şeker ve protein fabrikalarında sadece potasyumun yaptığı işleri yapmasını beklemek ne kadar imkansızsa, potasyumun bunu kendi başına yapması, bundan bin kat daha imkansızdır. Günümüz Türkiye'sinde sıkça konuşulan bir konu eğitim sisteminde fabrikalarda çalışmak için yeterli teknik eleman yetişmemesidir. Akıllı bir varlık olarak insan belli bir eğitim almadan sıradan bir fabrikada çalışamazsa, mikroskopik büyüklükteki bir elementin en hassas biyokimya laboratuvarında mükemmel çalışmasını nasıl izah edebiliriz?

Stomaların açılıp kapanma görevinin potasyuma verildiğini ve bitkide potasyum noksanlığında bu görevin aksadığından bahsetmiştik. Stomaların açılıp kapanması öyle hassas bir görevdir ki, bitki bünyesinde ve bitkiyi çevreleyen ortamdaki pek çok faktöre göre bu kararın doğru verilmesi gerekir. Bu faktörler bitki hücresinin CO₂ konsantrasyonu, yaprak yüzeyine ulaşan ışığın şiddeti ve dalga boyu, toprak ve bitkide nem durumu, sıcaklık ve rüzgarın şiddetidir. Bu 7-8 faktörün durumuna göre stomalar tam açılacak, yarım açılacak veya hiç açılmayacaktır. Su sıkıntısının olmadığı, ışıktanmanın ve sıcaklığın iyi olduğu bir günde, stomalar tam açılmalıdır ki, stoma boşluklarından bol miktarda CO₂ girişi olsun ve organik madde sentezi hızlı bir şekilde devam etsin.

Şayet, toprak ve bitkide su kıtlığı var ve sıcaklık yüksekse, ışıktanma uygun olsa bile stomanın açılmaması veya çok az açılması gerekir ki, bitki stomadan su kaybedip su stresi daha da şiddetlenmesin. Yani bazı kararların anlık olarak alınması ve uygulanması gerekir. Bu kritik görev potasyuma verilmiştir. Şayet şartlar stomanın açılması için uygunsa, komşu hücrede bulunan potasyum hızla bekçi hücreye girer ve osmotik basınç yükselir. Bununla beraber, yükselen osmotik basıncı dengelemek için komşu hücreden bekçi hücreye su girişi olur. Bekçi hücre turgor olayı ile şişer ve stomalar açılır.

Yani, fotosentez için şartlar uygunsa, Stomalar Açılsın! Potasyum iyonları Bekçi Hücreye Geçsin! emrini kim vermektedir. Tüm şartları kontrol ederek bu emri potasyum veriyor demek insan aklının kabul edeceği bir iş değildir.

Belki de, potasyum yapıyor diyen insanların kafasını karıştıran durum, bu işlerin çok kolay ve mükemmel bir hassasiyet ile yapılmasıdır.

Gerçekten, sabahleyin güneşin doğmasını takiben stomaların açılıp yaprağın fotosenteze başlaması o kadar kolay ve kusursuz işleyen bir sistemdir ki, biraz dikkatsiz ve sebeplerde boğularak bakıldığında, bu işi güneş ışıkları, su veya potasyum yapıyor gibi görünebilir. Ancak, dikkatle bakıldığında görülmektedir ki, stomanın açılmasından güneşin doğmasına kadar her hadise, her varlık ve her hareket hikmetlidir. Zaten kainattaki nizam ve intizam her şeyin sonsuz bir ilim ve hikmetle yapılmasının neticesidir ve Allah'ın iradesiyle gerçekleşmektedir. Her şeyin ve her işin kasd ve irade ile ortaya çıkmasının en büyük delili de mükemmel nizamdan hasıl olan faydalı neticelerdir.

KAYNAKLAR

1. Cochrane, T.T. ve T.A., Cochrane, 2009. The vital role of potassium in the osmotic mechanism of stomata aperture modulation and its link with potassium deficiency. *Plant Signaling and Behavior*, 4 (3): 240-243.
2. Humble, G.D. ve K. Raschke, 1971. Stomal opening related to potassium transport. *Plant Physiology*, 48: 447-453.
3. Kacar, B. ve A.V. Katkat, 1998. Bitki Besleme. Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No:127, Bursa.
4. Kadioğlu, A., 2007. Bitki Fizyolojisi. Esen Ofset Matbaacılık, Trabzon.
5. Karaman, M.R., 2012. Bitki Besleme. Duman Ofset Matbaacılık, Ankara.
6. Türkan, İ., 2008. Bitki Fizyolojisi. Çeviri Editörü: İsmail Türkan, Palme Yayıncılık, Ankara.

BİYOLOJİDE TÜR KAVRAMI YERİNE TEMEL TİP

Prof. Dr. Âdem Tatlı
adem.tatli07@gmail.com

ÖZET

Biyolojik tür tanımı, biyologlar arasında hep tartışma konusu olmuştur. Geçtiğimiz asırda fert veya tip olarak tanımlanan tür, günümüzde; aynı genetik havuzu paylaşan, morfolojik olarak belirli ve benzer karakterlere sahip fertler olarak alınmaktadır

Türün tarifinde genetik yapı onun esaslarından birisi iken, flora kitaplarının tür tayininde bu dikkate alınmamaktadır.

Diğer taraftan morfolojik karakterleri farklı ama kendi aralarında üreyebilen fertler de ayrı tür olarak tanımlanmaktadır.

Bu karışıklığın giderilmesi için, tür tanımı yerine, aynı genetik havuzu paylaşan taksonların Temel Tip olarak alınmasının daha uygun olacağı görüşünü dile getiriyoruz. Her canlı grubuna ait bir Temel Tipi'nin varlığını ve bu temel tipler arasında genetik geçişin mümkün olamayacağını ifade ediyoruz.

Anahtar kelimeler: Temel Tip, Tür, Gen Havuzu.

BASIC TYPE IN BIOLOGY INSTEAD OF THE CONCEPT OF SPECIES

ABSTRACT

The biological species definition has always been the subject of debate among biologists. The species, which was defined as an individual or type in the past century, is today; are taken as individuals who share the same genetic pool, have morphologically specific and similar characters.

While the genetic structure is one of its fundamentals in the description of the species, this is not taken into account in the species determination of the flora books.

On the other hand, individuals with different morphological characters but able to reproduce among themselves are also defined as separate species.

In order to eliminate this confusion, we express the opinion that it would be more appropriate to take taxa that share the same genetic pool as the Basic Type, instead of the species definition. We express the existence of a Basic Type belonging to every living group and that genetic transition between these basic types is not possible.

Keywords: Basic Type, Species, Gene Pool.

GİRİŞ

Evrimeçiler, canlıların tek hücrenin tesadüf ve tabiat eseri değişip farklılaşmasıyla meydana geldi iddiasındadır. Bu senaryoyu hayali evrim soy ağacıyla ifade ederler. Ağacın dallarını gösteren canlı gruplarının birbirlerine geçiş yaptığı farz edilir. Ama şimdiye kadar bu geçişlerin nasıl sağlandığını gösteren inandırıcı deliller ortaya konamamıştır. Bu konuda ileriye sürülen delillerden birisi, türlerin zamanla genetik bakımdan farklılaşarak yeni türleri meydana getirdiği yönündedir.

Bu durumda türün tanımı ve türler arası bu geçişin nasıl sağlandığının delillendirilmesi gerekir.

Burada tür tanımının bilinmesi önemlidir.

Geçmişte değişik tür tanımları yapılmıştır. Bunlardan birisi; “sabit karakterleri bakımından birbirine benzeyen fertler” şeklindeki tanımdır. Bu durumda sabit karakterler neler olacaktır ve bunların ölçüsü nasıl tayin edilecektir?

Dobzhansky’ın türün tanımında esas aldığı kriter genetik yapıdaki benzerliktir (Theodiosius, 1941).

Biyologlar arasında üzerinde uzlaşmış bir tür tanımı yoktur. Bazı sistematikçiler türün gerçekte olmadığını ileri sürerler. Onlara göre fertler vardır. Taksonomik kategorideki; tür, cins ve familya gibi ayrımlar, canlı varlıkları anlamak için yapılan isimlendirmelerdir (Seçmen, 1995).

Günümüzde yaygın kullanılan tür (*species*) için Ernest Meyer’in 1942 yılında ileriye sürdüğü; “Temel morfolojik olarak birbirine benzeyen,

gerek fiili, gerek potansiyel olarak verimli döller hâsıl edebilen doğal popülasyonlardır” tanımıdır (Mayr, 1979).

Türün üzerinde cins, familya, takım, sınıf, bölüm ve âlem diye sıralanan üst gruplar vardır. Türün altında ise hayvanlarda ırk, bitkilerde ise varyete adı verilen tür içi gruplar yer alır.

Türe bağlı tarif edilen popülasyon aynı zamanda burada yer alan fertlerin bir gen havuzudur. Biyolojik yapıya sahip bu fertlerin, her birinin kendine has genetik yapısı vardır. Popülasyon içinde üreme sırasındaki genetik kombinasyonlarla yeni varyetelerin, yani çeşitlerin ortaya çıkması mümkündür. Diğerlerinden kısmen farklı genetik yapıya sahip bu fertler yeni bir tür değil, tür içi varyasyon ya da çeşitliliklerdir. Evrimcilerin mikro evrim dediği hadise budur.

Burada türün üç özelliği dikkati çekmektedir:

- 1- Temel özellikleri bakımından benzer olacak.
- 2- Fertler arasında üreme meydana gelebilecek.
- 3- Popülasyon içinde genetik benzerlik olacak.

Türü teşkil eden temel maddelerden birisi, fertlerden verimli döllerin meydana gelmesidir. Bu hayvanlar için bir derece doğrudur. Fakat bitki sistematğinde tür tanımında üreme karakteri hiç dikkate alınmaz. Sınıflandırma, bazı özel hallerde müracaat edilen anatomik ve kimyevî muhtevalar hariç, tamamen morfolojik karakterlere göredir.

Araziden toplanan bitkiler, mevcut flora kitaplarının esas aldığı sistematik karakterlere göre türlere ayrılır. Bu kitaplarda her hangi bir bitki grubunun; anter sayısı, anterin varlığı veya yokluğu, yumurtalığın pozisyonu ve şekli gibi bir takım kriterlere göre teşhis ve sınıflandırmada takson anahtarları yapılmıştır.

Mesela, Türkiye Florası’nda karanfil türlerinin ayırım anahtarında türleri birbirinden ayırmak için dikkate alınan ilk karakter, çiçekteki çanak yapraklar (kaliks)’in şeklidir. Çiçeklerin tek veya toplu halde bulunuşu, çiçek sapının uzunluğu ve brakteollerin büyüklüğü gibi karakterlerle Türkiye’de 67 adet karanfil türü tanımlanmıştır (Davis, 1966).

Bir sistematikçi revizyonla, bu türler arasındaki farklı morfolojik karakterleri dikkate alarak yeni bir sınıflandırma ile tür sayısını azaltabilir veya arttırabilir.

Görüldüğü gibi bitki sistematigindeki tür tanımında türler arasında üremeye dayalı bir değerlendirme yoktur. Mevcut tür tanımında farklı türler arasında üreme engeli de olması öngörüldüğü halde bu tanımın bitkiler âlemindeki türleri gruplandırırken göz ardı edildiği açıktır. Bu durumda, evrimcilerin evrim soy ağacının teşkilinde ileriye sürdükleri; “türlerin varyasyonlarla genetik yapısı farklı türleri verdiği” görüşünün ilmi olduğu söylenebilir mi?

Gen Havuzu

Canlı türlerinin genetik yapıları fert olarak alınmaz. O türün bütün fertlerinin teşkil ettiği bir gen havuzu olarak düşünülür. Mesela, bütün insanların genetik yapısı bir gen havuzu olarak dikkate alınır. Bütün insanlar fotokopi kâğıdı gibi aynı genetik karakterde yaratılmamıştır. Fertler arasında bir takım genetik farklılıklar vardır. Farklı karakterdeki insanların evlenmesi ile farklı renk ve ırk karakterlerini, Mendel Kanunları olarak adlandırılan kurallara göre Cenab-ı Hak yaratır. Mesela göz rengi değişebilir. Boyda uzama veya kısalma olabilir. Göz, yüz ve baş şekilleri belirli oranlarda değişebilir. Ama bütün bu değişiklikler yine insan türü içinde kalan değişikliklerdir.

Bu insanda böyle olduğu gibi, bülbül türünde de böyledir. Gül türünde de.

Bu tip değişiklikler varyant veya varyasyondur. Bunlara çeşit olarak adlandırılır.

İşte evrimcilerin mikro evrim dedikleri budur.

Genetiğe ait böyle küçük değişikliklerin zamanla yeni türleri hâsıl edeceği görüşü, evrimcilerin bir türlü gerçekleşmeyen 150 yıllık hayalidir.

İşte evrimcilerin gençlere bilimsel bilgi gibi takdim ettikleri evrim soy ağacı şekli böyle hayaller üzerine kurulmuş bir göstergedir. Bilim adına yapılan bu hayali çizimi tasvip etmeyen evrimci bilim insanlarının sessiz kalmaları, onları da bu yanlışla ortak etmektedir.

Biyoloji tarihinden, Kazların göknar ağaçlarından meydana geldiği görüşünün 250 yıl kabul gördüğünü öğreniyoruz. Ümit ediyoruz ki, evrimcilerin günümüzdeki kaz ağacına benzeyen evrim soy ağacı, geçmişteki kaz ağacı kadar gündemde kalmaz.

Canlı Grupların Genetik Yapısı Korunaklıdır

Günümüzde canlı gruplarına ait genetik yapının çok korunaklı olduğu ve değiştirilerek farklı karakterde canlı grubu oluşturma'nın mümkün olmadığı görüldü. Buradan hareketle geçmişte de her bir canlı grubunun kendine has genetik karakterlerle yaratıldığını söylemek mümkündür. Her bir canlı grubu, aynı genetik havuzu paylaşan ortak genetik yapıya sahip fertlerdir. Canlılarda fertler genetik yapı bakımından fotokopi kâğıdı gibi birbirinin aynı değildir. Canlı grupları arasında benzer karakterler olduğu gibi, her ferdin farklılığını ortaya koyan karakterler de vardır.

Bütün bunlar dikkate alındığında temel karakterler bakımından birbirlerine benzeyen ve genetik yakınlığı bulunan canlıların teşkil ettiği grupları tür yerine bir Temel Tip'le tanımlamanın daha gerçekçi olduğu kanaatini taşıyoruz. Bir Temel Tip'teki fertler aynı gen havuzunu paylaşmaktadır.

Bunun için tipe dayalı bir "Tür" kavramı yerine, aynı gen havuzunu paylaşan daha geniş açılımlı "Temel Tip'in alınmasının daha uygun olduğu kanaatini taşıyoruz.

Temel Tip Nedir?

Temel Tip'le, tek kaynaktan çıkan hayvan veya bitki grupları kastedilir. Yani aynı gen havuzunu paylaşan bitki ve hayvanlar Temel Tip olarak alınırlar. Bunun mevcut popülasyona bağlı tür tanımından farkı, aynı gen havuzunu paylaşan benzer karakterlere sahip canlı grupları tür seviyesinde olabileceği gibi, alttür, cins veya daha yüksek kategorilerde de olabilir.

Temel Tip bir canlı grubu için tür seviyesinde iken bir başka canlı grubunda cins seviyesinde ya da varyete seviyesinde olabilir. Meselâ bütün insanlar tek bir *Homo sapiens* temel tipi içinde mütalaa edilirler. Bu durumda Temel Tip, tür seviyesindedir. Dolayısıyla bu Temel Tip'in içinde ırk veya varyete seviyesinde değişikliklerin olabileceği beklenir.

Hayvanlar âleminde cins seviyesindeki Temel Tip'e çakallar misal verilebilir. Oklahoma çakalı (*Canis frustor*), dağ çakalı (*C. lestes*) ve çöl çakalı (*C. ester*) çakalların çeşitli türleri olup aynı temel tipe dâhildirler.

Aynı şekilde Galapagos Adası ispinozları, muhtemelen tek bir temel tipe dâhil olan türlerin bulunduğu cinse misal teşkil ederler. Lammerts'e göre *Geospiza*, *Camarhynchus* ve *Castospiza* ispinozları tek cinse giren muhtelif türlerdir (Lammerts, 1970).

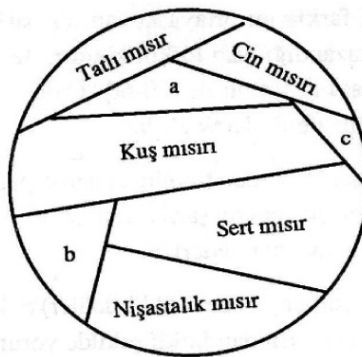
Bir diğer misal, **brokoli**, **lahana** ve **karnabahar** grubudur. Bunların da bir temel tip içinde ortak bir ataya sahip oldukları kabul edilir.

Mesela 40'a yakın **üzüm** çeşidi vardır. Bunlar da kendi içerisinde melezleşebilir. Bunların da bir üzüm temel tipi içinde kabul edilmelidir.

Bitkiler âleminden cins seviyesinde Temel Tip'e bir başka misal mısır (*Zea mays*) varyeteleri verilebilir. Muhtelif mısır alt türleri tek Temel Tip altında bileştirilebilir. Bu alt türler arasında gen alış-verişi ile melezleme mümkündür.

Bunlar cin mısırları veya patlak mısır (*Zea mays* subsp. *everta*), at dış mısırları (*Zea mays* subsp. *intendata*), şeker mısırları (*Zea mays* subsp. *saccharata*), sert mısır (*Zea mays* subsp. *indurata*). Bunlar temel mısır tipinin varyeteleri yani alt türleridir.

Temel Tipler birbirlerinden bağımsız olarak meydana gelmiş olmalıdır. Temel Tipler'in yeterli genetik potansiyelle veya gen rezerviyle yaratıldığı kabul edilir. Bir temel Tip'in bir başka temel Tip'le aralarında gen aktarımı olmamalıdır.

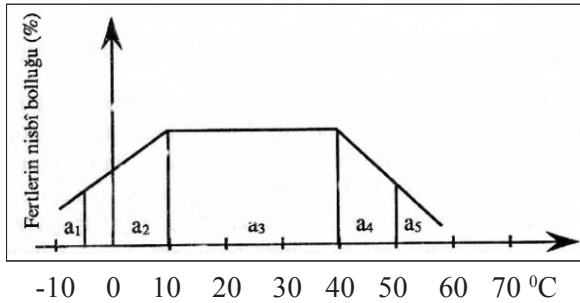
Şekil 1. Mısır Temel Tip'i

Şekil 1'de mısır Temel Tip'inde yer alan muhtelif varyetelerin kendi aralarında gen akışı ile söz gelimi a, b ve c vs. gibi farklı karakterlerde yeni varyetelerin ortaya çıkması ihtimal dâhilindedir. Ancak bütün bu değişiklikler mısır Temel Tip'ini aşarak başka bir temel tipi hâsıl

etmeyeceği beklenir. Şayet bu Temel Tip ile her hangi bir bitki grubu arasında gen akışı söz konusu ise o zaman mısır Temel Tip'i bu bitki grubu ile tek tek Temel Tip altında birleştirilmelidir.

İşte, yaratılışçılarla evrimciler arasındaki en mühim farklardan birisi budur. Evrimciler böyle bir Temel Tip içindeki küçük varyasyonları (değişiklikler) misal göstererek, bu tip değişikliklerin zamanla yeni temel tipleri hâsıl edebileceğini ileri sürerler. Yani onlara göre faraza bir mısır Temel Tip'inden zamanla pirinç veya buğday meydana gelmiştir. Burada sihirli formül “zaman”dır. Delil de, Temel Tip içinde küçük varyasyonların görülmesidir.

Bu iki modelin farklarını ortaya koyan bir başka misal de, değişik sahalarda canlıların kazandığı bazı farklılıklardır. Meselâ bir A türünün 0-10 °C derece arasındaki a_2 formu ile, 50-60 °C derece arasındaki a_5 formunu evrimciler evrime delil olarak alırlar (Şekil 2). Yaratılışçılar ise, A temel tipinin genetik potansiyelinde mevcut olan karakterleri, değişik çevre şartlarının etkisi altında ortaya çıkan küçük varyasyonlar olarak kabul ederler.

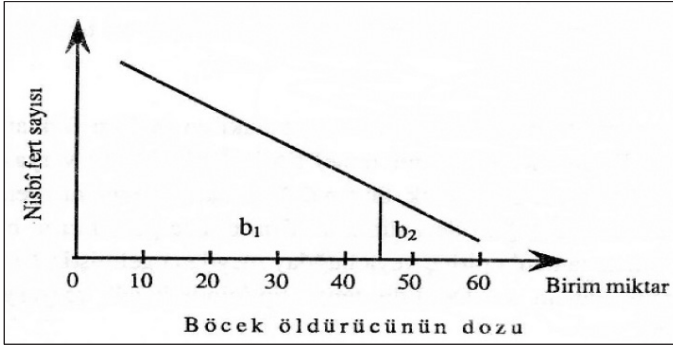

Şekil 2. A Temel Tip'inin değişik sıcaklıklarda farklı formları

Böceklerin pestisitler (böcek öldürücüler)'e karşı kazandığı bağışıklık da bu iki model tarafından farklı şekilde yorumlanır. Bir B Temel Tip'i böcek pestisitine maruz kalması hâlinde b_1 bölgesindekiler hayat sahnesinden siliniyor, sadece b_2 bölgesindekiler kalıyor. Bir evrimciye göre b_1 bölgesindeki fertlerin, b_2 bölgesinde zamanla yeni türleri vermesi şeklinde yorumlanmaktadır.

Bir yaratılışçıya göre ise, B Temel Tip'inin gen havuzunda b_2 bölgesindeki şartlara da uyabilecek potansiyel mevcuttur. Dolayısıyla ilaca ani maruz kalışta b_1 bölgesindekilerin gerekli korunma mekanizmaları ha-

rekete geçirilmeden ortadan kalkacaklar (bağışıklık, bir bakıma böyle anormal şartlara karşı, korunma mekanizmalarının yavaş yavaş geliştirilmesiyle kazanılmaktadır), b_2 'dekilerin ise genetik yapılarındaki dayanıklılığın faaliyette olması sebebiyle, B Temel Tip'inin bir formu olarak hayatîyetleri devam edecektir. Şayet doz miktarı B Temel Tip'inin gen havuzundaki dayanıklılık potansiyelinden fazla uygulanırsa, o zaman B Temel Tip'i tamamen ortadan kalkacaktır (Şekil 3).

Şekil 3. B temel tipinin böcek öldürücüye karşı dayanıklılığı

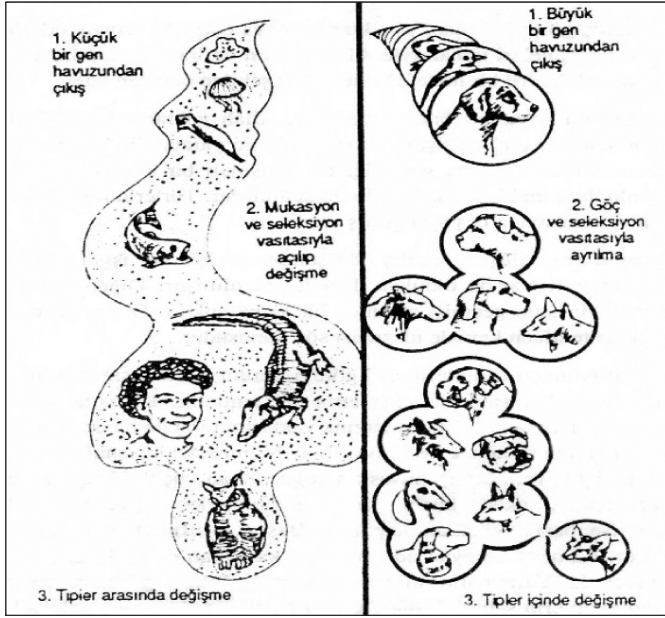
Görüldüğü gibi burada yaratılış ve evrim görüşleri arasındaki fark, aynı hadiselerin değişik şekilde yorumlanmasından kaynaklanmaktadır.

Temel Tip Açısından Yaratılış ile Evrim Görüşünün Karşılaştırılması

Evrim görüşü, “bitki ve hayvan bütün canlıların tek kaynaktan silsile hâlinde, tesadüflerin eseri olarak ve bir mücadele sonunda hâsıl oldukları” şeklindedir. Başka bir ifadeyle, kâinattaki bütün var oluşlar ve değişimler tesadüflerin sonucu meydana gelir. Hiçbir iradenin bu olaya müdahalesi söz konusu değildir.

Şekil 4’te evrim ve yaratılış modelleri kıyaslanmaktadır. Evrimde tesadüf esastır ve canlı varlıklar tek Temel Tip’in ürünüdür. Bütün değişimler kendiliğinden ya da tabiatın bir ürünü olup, tamamen tesadüfidir. Bu değişim ve başkalaşmada bir plân ve program söz konusu değildir.

Yaratılışçı yaklaşımda ise, her canlı grubu ayrı bir Temel Tip’tir ve değişiklikler ancak bu temel tipler içerisinde olmaktadır. Bir temel tipten diğerine geçiş genetik olarak mümkün değildir (Tatlı, 2017).

Şekil 4. Temel tip açısından evrim ve yaratılış modellerinin kıyaslanması

Varlıkların ortaya çıkması, hayatîyetlerinin devamı ve değişimleri tamamıyla Allah'ın ilim ve iradesi altında, şuurlu ve plânlı olarak belirli bir hedefe yöneltilmiş şekilde cereyan eder.

Değişimin boyutları önemli değildir. Allah yoktan var ettiği gibi, bir Temel Tip içindeki belirli genetik karakterlere sahip fertleri de yaratır.

-Allah bir Temel Tip'ten bir başka temel tipi yaratamaz mı?

- Evet, yaratabilir. Bu mümkündür. Ama bu mümkünün meydana geldiğine delil gerekir. Mesela şu anda Karadeniz'in bir depremle yere batması mümkündür. Bu mümkünün vaki olduğuna ait inandırıcı ve herkesi tatmin eden delillerin olması gerekir. Yoksa âlemimizde mümkün gördüğümüz her şeyin, delilleri olmadan vücuda geldiğine hükmedemeyiz.

Kâinatta varlıkların yaratılışı için Allah'ın koyduğu kanunlara baktığımız zaman genetik bakımından farklı temel tipler arasında genetik bir geçişin olmadığını anlıyoruz. Her canlı grubunun kendi genetik potansiyelinde ve belirli bir gen havuzuna sahip Temel Tipler olarak yaratıldığını görüyoruz.

Sonuç

Tabiattaki canlı varlıkların belirli bir gen potansiyeli ile temel tipler halinde yaratıldığını söylemek mümkündür. Her temel tipin genetik yapısı çok korunaklıdır. Bir temel tipten diğerine geçişi gösteren bir delile rastlanmamıştır. Canlılar âlemini sınıflandırma ve gruplandırmada tür yerine temel tip'in alınmasının büyük kolaylık sağlayacağı kanaatini taşıyoruz.

KAYNAKLAR

- Lammerts, W. E. (1970)- The Galapagos Island Finches, In Why Not Creation? Presbyterian and Reformand Publ. Co. Philedelphia, p. 354.
- Mayr, E. (1979)- Sistematik Zoolojinin Prensipleri. Tercüme: Niyazi Lodos. Ege Üniv. Ziraat Fak. Yay.
- Reeve, H. *Dianthus* L. In. Davis, P.H. (1966)- Flora of Turkey 2. s.99-105.
- Seçmen, Ö. ve ark. (1995)- Tohumlu Bitkiler Sistematigi. 4. Baskı, Ege Üniv. Fen Fak. Kitaplar Serisi no:116.
- Tatlı, Â. (2017)- *Evrin ve Yaratılış*. Hilal Ofset, Isparta, 5. Baskı,.
- Theodosius D. (1941)- *Genetics And Origin of Species*, Colombia University Press, NewYork, s. 259–260.

ARUM MACULATUM BİTKİSİNDEKİ TOZLAŞMA STRATEJİSİ

Prof. Dr. Fatih Satıl

Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü
fsatil@gmail.com, orcid.org/0000-0002-4938-1161

ÖZET

Bu çalışmada, *Arum maculatum* türüne ait çiçeklerin morfolojik yapısı ve tozlaşma stratejisi incelenmiştir. *A. maculatum*'un çiçeğinin yapısı, yetiştiği habitatlara ve yetiştiği ortamdaki ekolojik ve biyotik faktörlere uygun bir yapıda tasarlanmıştır. Spadiks adı verilen bu çiçek yapısı, ana eksenini kalınlaşmış ve etlenmiş bir başak durumuna benzer. Bu çiçek durumunun etrafı da spatula denilen yapraksı bir yapı tarafından çevrilmiştir. Erkek çiçekler, birçok hikmet ve yarar gözetilerek bu yapraksı yapının dip tarafında ve görünmeyecek şekilde gizlenmiştir.

Gerek morfolojik yapısı ve gerekse kokusu ile böcekleri kendine çekecek özellikte yaratılmış olan *Arum* çiçeklerinin tozlaşmasında başta sinekler olmak üzere bazı saprofit böcekler vazifelidir.

Çiçeklerde, tozlaşma dönemindeki görülen “**alternatif solunum yolu**” ile ısı artışı gerçekleşir. Bu ısı artışıyla birlikte çevreye yayılan keskin kokulu amonyak gazı tozlayıcı böcekleri çiçeğe çeker. Çiçeğe gelen böcekler burada özel bir bölme içerisinde polenler olgunlaşana kadar hapsedilir. Bu süre sonunda olgunlaşan erkek çiçeklerdeki polen keselerinin patlamasıyla böcekler de serbest kalır ve başka çiçekleri tozlaşmak amacıyla ayrılır.

Bitkilerle hayvanlar arasındaki en güzel yardımlaşma örneklerinden birisi olan bu hassas tozlaşma mekanizmasını milyonlarca yıl sürdüğü iddia edilen “**evrimsel süreç**”, “**evrimsel adaptasyon**” ya da “**doğal seçim**” gibi yaklaşımlarla açıklamak bilimsel değildir. Aynı şekilde *Arum* cinsindeki bu çok özel tozlaşma stratejisinin kendi kendine oluştuğunu söylemek de akılcı bir yaklaşım olamaz.

Akıl ve ilimden yoksun olan bitki ve hayvanların kendi kendine bu tozlaşma stratejisini geliştirmesi ve bunu yeryüzündeki bütün türdeşlerinde var edecek şekilde genlerine aktarması elbette mümkün değildir. **Mantığa Dayalı Akıl Yürütme Yöntemine (Logical Reasoning)** göre bitkilerdeki bu tozlaşma stratejilerini tasarlayıp bitki ve hayvanların genlerine yerleştiren ve onları bu program çerçevesinde yönlendiren sonsuz ilim sahibi bir Yaratıcının olması zorunluluktur. Sonuç olarak Allah, evrendeki varlıkları hayatlarını devam ettirebilecek cihazlarla donatarak yaratmış ve ihtiyaç duyduğu her şeyi de hizmetine sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Arum*, Bilimler Işığında Yaratılış, Doğal seçim, Evrim, Tozlaşma.

POLLINATING STRATEGY IN *ARUM MACULATUM*

ABSTRACT

In this study, both the morphological structure of flower and pollination strategy of *Arum maculatum* was investigated. *A. maculatum* flowers are designed in a structure suitable for the habitats in which they grow and the ecological and biotic factors in the environment. This flower structure, called spadiks, resembles a spike with a thickened and fleshy main axis. This flowers are surrounded by a leafy structure called spatula. Male flowers are hidden at the bottom of this white-leaved structure in a way that is not visible, taking into account many wisdom and benefits.

The pollination of *Arum* flowers, which are created to attract insects with their structure and smell, is done by some saprophytic insects, especially flies. *Arum* flowers, which are the subject of the research, have been created to attract insects with their structure and smell. Some saprophytic insects, especially flies, are responsible for pollination of *Arum*.

In flowers, temperature increase occurs with the “**alternative respiratory tract**” seen during the pollination period. With this increase in temperature, the sharp-smelling ammonia gas emitted into the environment attracts pollinator insects to flowers. Insects that come to the flower are trapped in a special compartment here until the pollen matures. At the end of this period, when the pollen sacs in the maturing male flowers burst,

the insects are also released and leave for pollination of other flowers.

It is not scientific to explain this delicate pollination mechanism, which is one of the best examples of cooperation between plants and animals, with approaches such as “**evolutionary process**”, “**evolutionary adaptation**” or “**natural selection**”, which are claimed to last for millions of years. Likewise, it would not be rational to say that this very special pollination strategy in *Arum* genera came about on its own.

It is of course impossible for plants and animals that lack intelligence and knowledge to develop this self-pollination strategy and transfer it to the genes of similar species on earth. According to the **Logical Reasoning Method**, it is imperative that there is a Creator with infinite knowledge, who designs these pollination strategies in plants, places them in the genes of plants and animals, and directs them within the framework of this program. As a result, Allah has created the beings in the universe by equipping them with devices that can sustain their lives, and has put everything they need at their service.

Keywords: *Arum*, Creation, Creation in the Light of Sciences, Evolution, Natural selection, Pollination.

Giriş

Bitkide çiçeğin görevi, tozlaşma yoluyla bitkinin çoğalmasını sağlamaktır. Bitkilerin tozlaşmasında; rüzgâr, su, böcek, kuş, insan ve bazı memeli hayvan türleri görev yaparlar. Bu tozlayıcı faktörler içinde en etkili olan ise hedefleri doğrudan çiçekler olması nedeniyle böceklerdir (Yılmaz 2016).

Doğada başta balarılar olmak üzere polen ve nektar ile beslenen ve “tozlayıcı böcekler” dediğimiz birçok böcek türü bitkilerin üremelerine yardımcı olurlar. Böcekler tarafından tozlaşan çiçekler, tipik olarak parlak renklerde, bazen polen ve nektar ödülleriyle yol açan göze çarpan desenlerde yaratılmışlardır. Bazı çiçeklere de tozlaşmada görev alan böceğin karşı cinsine ait feromonlarını taklit eden çekici bir koku yayma özelliği verilmiştir.

Çalışma konusunu oluşturan *Arum* cinsi bitkiler de saprofit veya koprofil böceklerle özellikle de sinekler tarafından tozlanır veya en azın-

dan ziyaret edilir (Boyce, 1993; Kite et al., 1998; Gibernau et al. 2003). *Arum* cinsinde böcekleri kendisine çeken ve geçici olarak yakalayıp hapseden karmaşık bir tozlaşma süreci vardır. *Arum*'ların bu ilginç üreme biyolojisi üzerine yapılan araştırmalarda cinsin tozlaşma stratejilerinin değişkenlikler gösterdiği görüşmüştür. Bununla birlikte *Arum* türlerinin bu tozlaşma stratejileri yeterince çalışılmamıştır (Gibernau et al. 2004).

Arum cinsi Dünya'da 28, Türkiye'de ise 18 takson ile temsil edilmektedir (Davis 1984; Davis ve ark. 1988; Anonim 2017; Güner ve ark. 2020).

Bu çalışmada, *Arum maculatum* türünün tozlaşma stratejisi literatüre dayalı olarak araştırılmıştır. Elde edilen veriler Yaratılış ve Evrim görüşü kapsamında tartışılmıştır.

***A. maculatum*'un Morfolojik Özellikleri**

A. maculatum, çok yıllık bir bitkidir. Bitki doğal habitatında yarım metre kadar uzayabilir. Kökleri yumru şeklindedir. Yeşilimsi ila morumsu renkte olan yaprakları uzun bir sap ucunda dikdörtgensi mızrakı şekildedir. Yapraklarının üzerinde lekeler bulunur, bu lekeler koyu yeşilden kahverengiye kadar değişir bazen de koyu mor renkte de görülebilir (Atalay ve Yıldız 2020). Çiçeklenme Nisan-Mayıs aylarındadır.

***A. maculatum*'un İlginç Çiçek Yapısı**

A. maculatum çiçeklerinin son derece ilginç bir yapısı vardır. Sonsuz bir ilim ve sanat gerektiren tüm bu tasarımda birçok hikmetler gizlenmiştir. Bu bitkide çiçekler ana eksenini kalınlaşmış çubuk biçiminde başağa benzeyen bir yapı üzerinde yer alır. Bu çiçek durumuna spadiks (çomak şeklinde) adı verilir. Spadiks çiçek durumunun etrafı da spatula adı verilen beyaz yapraklı bir yapı tarafından çevrilidir. Çiçek polenlerinin bulunduğu bölüm bu beyaz yapraklı yapının içinde dip tarafında ve dışarıdan görünmeyecek şekilde tasarlanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. *Arum maculatum* L. türü

Spadiks, çiçek odası ve üst steril bölge olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Çiçeklerin bulunduğu verimli bölge içinde; verimli dişi çiçekler altta yer alır. Bu kısmın üzerinde ise şekilleri tüye benzeyen steril dişi çiçekler bulunur. Bunların üstünde de verimli erkek çiçekler (stamenler) ve son olarak tüy benzeri erkek steril çiçek (staminod) yer alır (Atalay ve Yıldız 2020; Gibernau et al. 2004).

Spadiksin ucunda yer alan steril bölgeye ise apendiks adı verilir. Burada ısı üretilir ve tozlaşan böcekleri çeken uçucu bileşikler yayılır.

***Arum* Cinsinde Tozlaşma Stratejisi**

Arum 'larda dişi çiçeklerin olgunlaşma süreci erkek çiçeklerin polenlerini yaymaya başlamadan önce başlar ve biter. Bu nedenle *Arum* çiçeklerinde kendi kendine tozlaşma engeli vardır.

Arum cinsinin çiçeklerinin tozlaşmasında böcekler vazifelendirilmiştir. Farklı *Arum* türlerinde tozlaşmada görevli olan birçok böcek türü vardır. Bunlar; Nematocera (Psychodidae, Ceratopogonidae, Chironomidae), Brachycera (Sphaeroceridae, Drosophilidae, Scatophagidae). Kınkanatlılar (Staphylinidae, Bruchidae, Scarabaeidae) gruplarında yer alan böceklerdir (Gibernau et al. 2004).

Arum cinsinin çiçekleri bu böcekleri kendine çekebilecek özel mekanizmalarla donatılmıştır. Bu mekanizmalardan birisi çiçekten çevreye yayılan özel kokular diğeri de ısıdır.

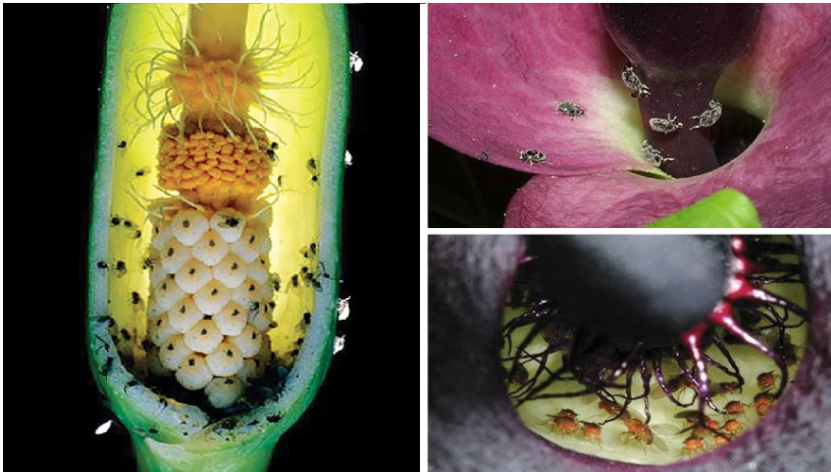
Çiçekler tozlaşmaya hazır hale gelince çiçeğin apendiks bölümünden glutamik asit denen maddenin parçalanması sonucunda çevreye böceklerin hoşuna giden dışkı veya çürümüş madde kokusu gibi keskin kokular yayılır (Proctor et al. 1996). Bazı kaynaklarda apendiksten salgılanan bu uçucu bileşiklerin türler arasında değişkenlik gösterdiği bildirilmektedir. Bu bileşikler arasında en yaygın olanlar; bütanoik asit esterleri, 1-desen, terpenler (sitronellen ve türevleri), p-kresol, metil salisilat, indol, 2-heptanon'dur (Kite et al. 1998).

Çiçeklenme sırasında çiçek bölgesinde dört dönem ısı üretilir. İlk iki ısınma olayı erkek çiçekler tarafından açılmadan önce meydana gelir. Diğer iki ısınma olayının biri çiçeklenme başlangıcında ve diğeri de çiçeklenmenin ikinci günü gerçekleşir. Bu son iki ısınma olayı böceklerin çiçeğe çekilmesinde iş görür. Çiçek bölgesindeki bu ısı artışı **“alternatif solunum yolu”** adı verilen özel bir solunum mekanizması ile gerçekleştirilir (Gibernau et al. 2004).

Çiçek kısmında oluşan bu koku ve ısı artışı özellikle de tozlaşmada görevli termofil böcekleri çiçeğe çekmek için yeterlidir.

158

Çiçek bölgesine gelen böcekler çiçek odasına doğru yönelir. Bu bölgenin yüzeyi kaygan bir yapıda olduğu için böcekler buradan kayarak çiçek odasına düşer ve çıkamazlar. Ayrıca çiçek odasının duvar yapısı öyle özel şekilde tasarlanmıştır ki hem böcekler için ihtiyaç olan oksijen girişine izin verir hem de içerdeki uygun nemi sağlanmasına imkân verir (Şekil 2).

Şekil 2. *Arum* cinsinin çiçeklerinde böceklerle tozlaşma

Çiçek odasının üst tarafındaki girişte bulunan tüy benzeri yapılar (steril erkek çiçekler) hem böceklerin çiçek odasından çıkmasını engeller hem de içeriye ışık ve büyük omurgasızların girmesini önler (Lack and Diaz 1991). Böcekler ertesi gün erkek çiçekler polenlerini salana kadar çiçek odasında kalırlar. Bu süre zarfında dişi çiçeklerin üzerinde salgılanan şekerli sıvı ile beslenirler. Bu arada, böcekler vazifeleri icabı başka çiçeklerden getirdikleri polenlerle de bu dişi çiçekleri tozlarlar.

Erkek çiçekler polenlerini saldıktan sonra çiçek odasının iç yüzeyi kayganlığını kaybeder, çiçek odası girişinde içeri doğru dönük olan tüyler de büzüşür. Böylece polen yüklü böcekler de çiçekten dışarı çıkar ve başka bir *Arum* bitkisine giderek bitkinin tozlaşmasında görev alırlar (Bermadinger-Stabentheiner and Stabentheiner 1995).

***Arum* bitkisindeki bu mükemmel strateji nasıl gelişti?**

Arum'lardaki bu tozlaşma stratejisi bazı kaynaklarda "tuzak" olarak adlandırılmaktadır. Bu stratejiye yaratılış penceresinden bakılacak olursa bu gerçekte bir tuzak değil bitkilerle hayvanlar alemi arasındaki yardımlaşma örneklerinden bir tanesidir. Böcekler bitkilerin tozlaşmasına yardımcı olurlarken kendileri de çiçeklerdeki nektarlarla beslenmektedirler.

Arum çiçeklerindeki tozlaşma stratejisi ile böcekler arasında görülen bu yardımlaşma faaliyeti sözde milyonlarca yıl sürdüğü iddia edilen "evrimsel süreç", "evrimsel adaptasyon" ya da "doğal seçim" gibi terimlerle geçiştiremeyiz. *Arum*'lardaki bu tozlaşma stratejisinin birbiri ardına gerçekleşen tesadüflerle kendi kendine oluştuğunu söylemek de akılcı bir yaklaşım olamaz. Yani bitkiler düşünüp taşınıp "bizim böyle bir adaptasyon geçirmemiz gerekir" demiş olamazlar. Evrim görüşünü savunanlara göre yeryüzünde ilk bitkiler ortaya çıkmıştır. Ancak bu dönemde böcekler yokken bitkilerin nasıl tozlaştığına cevap bulamayan bir kısım bilim adamları yeni bir argüman geliştirerek "birlikte evrim" kavramını ortaya attılar. Peki bu durumda bitkiler ve böcekler nasıl oldu da hep birlikte birlikte evrim geçirmeye karar verdiler? Yeryüzündeki tüm bitki ve böcekler bu karara nasıl uyum sağladılar. Neden bazı bitkiler böceklerle tozlaşmayı kabul ederken bazıları rüzgâr ya da başka yollarla tozlaşmayı seçtiler?

Birlikte evrim kuramını savunanlar; “Entomofil bitki türleri, kendilerini böceklerle daha çekici kılmak için sık sık mekanizmalar geliştirmişlerdir” şeklinde bir açıklama yaparak bu işin bitkiler tarafından akıl edildiği kabul etmektedirler. Akıl, ilim ve iradede yoksun olan bitki ve hayvanların kendi kendine bu tozlaşma stratejisini geliştirmesi ve bunu yeryüzündeki bütün türdeşlerinde var edecek şekilde genlerine aktarması elbette mümkün değildir.

Mantiğa Dayalı Akıl Yürütme Yöntemine (*Logical Reasoning*) göre bitkilerdeki bu tozlaşma stratejilerini tasarlayıp bitki ve hayvanların genlerine yerleştiren ve onları bu program çerçevesinde yönlendiren sonsuz ilim sahibi bir Yaratıcının olması zorunluluktur. Allah, **Muhyi** ismi gereğince evrendeki varlıkları yaratırken; yaşaması, hayatını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu her şeyi de yaratmıştır ve onların vücutlarına yerleştirmiştir.

KAYNAKLAR

- Anonim 2017. The Plant List (2013). Version 1.1. Published on the Internet; <http://www.theplantlist.org/> accessed 1st January (Erişim tarihi: 09.05.2017).
- Atalay T., Yıldız K. 2020. *Arum maculatum* (Yılan Yastığı) Bitkisi ve Antiparaziter Özellikleri. Veteriner Farmakoloji ve Toksikoloji Derneği Bülteni, 11 (3): 126-133.
- Bermadinger-Stabentheiner E. & Stabentheiner A. 1995. Dynamics of thermogenesis and structure of epidermal tissues in inflorescences of *Arum maculatum*. New Phytol. 131: 41–50.
- Boyce P. 1993. The genus *Arum*. London, The Royal Botanic Gardens, Kew. 197 p.
- Buchmann S.L., Nabhan G.P. 1996. Forgotten Pollinators. Island pres, Washington, D.C.
- Davis P.H. 1984. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Edinburgh Univ. Press, Edinburgh, vol 8.
- Davis P.H., Mill R.R., Tan K. 1988. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Edinburgh Univ. Press, Edinburgh, vol 10.
- Gibernau M., Macquart D. & Diaz A. 2003. Pollen viability and longevity in two species of *Arum*. Aroideana 26: 27–32.

- Gibernau M., Macquart D. & Przetak G. 2004. Pollination in the genus *Arum*—A review. *Aroideana* 27: 148–166.
- Güner A., Özhatay N., Ekim T., Başer K.H.C. 2000. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. (Suppl 2) Edinburgh Univ Press Vol. 11, Edinburgh.
- Kite G.C., Hettterscheid W.L.A., Lewis M.J P.C., Boyce J., Ollerton, E., Cocklin A., Diaz & Simmonds M.S.J. 1998. Inflorescence odours and pollinators of *Arum* and *Amorphophallus* (Araceae). pp. 295–315. In: Reproductive Biology. Owens S.J. and Rudall P.J. (eds.). Royal Botanic Gardens, Kew.
- Lack A.J. & Diaz.A. 1991. The pollination of *Arum maculatum* L. — a historical review and new observations. *Watsonia* 18: 333–342.
- Proctor M., Yeo P. & Lack A. 1996. The natural history of pollination. Harper Collins Publishers, London. 479p.
- Yılmaz K. 2016. Bal Arılarının Bitkisel Üretimdeki Önemi. Ordu'da Tarım. 20 (118): 1-2.

BEDİÜZZAMAN'IN MEDRESETÜ'Z-ZEHRA'SI EĞİTİMDE VE DİLDE BİRER MEDENİYET PROJESİDİR

Prof. Dr. Zafer Soygüder

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Veteriner Fakültesi

Said Nursi 19. yüzyılın sonlarına doğru Bitlis'te doğduğunda doğduğu yer olan Nurs köyü ve çevresi ilim ve irfan imkânlarından mahrumdu. Düzenli bir medrese eğitimi almadığını da kendi tarihçe-i hayatından öğreniyoruz. Pek çok imkânsızlığa rağmen, genç yaşta harika zekâsı ve hafızası ile on beş yılda tamamlanan klasik medrese eğitimini üç ayda tamamlamış ve ilmî tartışmalarda meselelere vukufiyetini ortaya koymuş olması, devlet erkanının ve ulemanın takdirlerini toplamış ve zamanın emsalsizi anlamında “Bediüzzaman” lakabıyla tanınmıştır.

Bediüzzaman'ı çok yönlü hayat mücadeleleri ile tarif etmek elbette ki imkânsızdır. Fakat onun hayatını veya eserlerini okuyanların malumdur ki Bediüzzaman'ın hayatının ekseriyetini ilim ve iman müesseseleri için yaptığı çalışmaları ve mücadeleleri doldurmaktadır. Bediüzzaman'ın ilim ve iman sahalarındaki çalışmalarını birbirinin tamamlayıcısı olarak görmek gerektiği, bu iki alandaki çalışmalarının zamanlamaları bakımından da önemli olduğu, aksi takdirde onun bu alanlarda tam anlaşılamayacağı kanaatindeyim. Onun ilim ve iman meselelerine bakışını iki projesinde toplamaya çalıştığını görmekteyiz.

İlk projesi “Medresetü'z-Zehra» olarak ilmi alanda kendini ifade etmektedir. 19. asrın sonlarından itibaren kadim medeniyetimizin beka-sı için eğitim yoluyla mücadele yapmaya karar verir. Bu bağlamda adı geçen ilim müessesini kurmayı çıkış yolu olarak görür, zamanın tüm idari ve ilmi makamlarına teklif eder ve teklifi kabul görür. Bu kabul hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemlerimizin resmi kayıtlarıyla sabittir. Burada Bediüzzaman'ın hayatının hemen hemen sonuna kadar bu müessesenin kurulmasını takip ettiği gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bediüzzaman münâzarât isimli eserinde Medresetü'z-Zehra ile ne iste-

diğini şöyle açıklamıştır: Fünûn-u cedideyi (yeni fenler), ulûm-u medaris (medrese ilimleri) ile mezc (katmak) ve derc (yerleştirmek) ve lisan-ı Arabi vacip, Kürdi caiz, Türki lazım kılmak.

Sonra kendisinden bu iki müessesenin birleştirilmesini çok ısrar ve tekrar etmesinin hikmeti sorulduğunda ise şöyle bir açıklama getirmiştir: “Vicdanın ziyası (ışığı), ulûm-u diniyedir, aklın nuru fünûn-u medeniye (fen ilimleri). İkisnin imtizacıyla (birleşmesiyle) hakikat tecelli eder. O iki cenah (kanat) ile talebenin himmeti (gayret) pervaz eder (uçmak). İftirak ettikleri (ayrıldıkları) vakit, birincisinde taassup (tutuculuk), ikincisinde hile, şüphe tevellüt eder (doğar)”. Bu eğitim sisteminde talebe iki kanatla hakikate doğru yol alabilecektir. **Hakikatten kasıt ise ALLAH’ı bulmak, tanımak ve Ona iman etmektir.** Bediüzzaman bu hakikati veciz bir şekilde şu cümlesinde toplamıştır: “Demek insan, bu âleme ilim ve dua vasıtasıyla tekemmül etmek için gelmiştir. Mahiyet ve istidat itibarıyla her şey ilme bağlıdır. Ve bütün ulûm-u hakikiyenin esası ve madeni ve nuru ve ruhu, mârifetullahtır ve onun usûl-esasında iman-ı billahtır”.

Buraya kadar ki ifadelerinden bu projesinde şu temel tespitlere varmak mümkündür:

1. Eğitim yoluyla İslam medeniyetini yeniden ihya etmek.
2. Bu yolda ayrıştırılan dini ilimlerle fen ilimlerini bu müessesede barıştırmak.
3. Bu barışma ile hakikatin tecellisini sağlamak.

Eğitimimizde o günkü din ve fende ki ayrışma bir tarafta hile ve şüpheyi diğer tarafta taassubu getirirken, bugün mevcudiyetini korumakta ve ilave tezatları da yüklenerek devam etmektedir. Örneğin mevcut eğitim sisteminin bir tezaadı talebeye dini veya ahlaki dersler de öğrettiği ve inandırdığı yaratıcısını fen ve diğer bilimlerde tabiata, tesadüfe ve kendi kendine oluşuna bağlamasıdır. Bu da ateist, deist ve dininde (amalde) lakayt bir neslin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Neticeleri itibari ile eğitimdeki asırları aşan bu yanlışların milletimizde telafisi mümkün olmayan yaralar açtığı inkâr edilemez bir gerçektir. **Yukarıda ifade edildiği gibi eğitimde tüm bu olumsuzluklara çare olarak teklifini yaptığı Medresetü’z-Zehra ashında köklü bir medeniyetin bekası için başlattığı mücadele olarak karşımıza çıkmaktadır.**

Said Nursi Medresetü'z-Zehra'yı merkezi Van'da ve birer şubesinin Bitlis ve Diyarbakır'da açılmasını planlamıştır. Bu planlamada da önemli hedef ve maksatların gözetildiği düşüncesindeyim. Bu bağlamda Medresetü'z-Zehra'nın bugünkü şartlarda geciktirilmeden,

- Öncelikle Van'da devlet destekli bir vakıf üniversitesi olarak kurulması,
- Bediüzzaman'ın önerdiği eğitim modelinin pilot uygulama olarak bu kurum altında başlatılması,
- Şartlara bağlı olarak kısa vadede lisansüstü seviyede orta ve uzun vadede lisans seviyesinde eğitime geçilmesi ve sonuçlarının görülmesi açısından önem arz etmektedir.

Medresetü'z-Zehra'nın Van'da Edremit'te temeli atıldıktan sonra onun misyon ve vizyonunu kısa süreliğine üstlenen Bediüzzaman'ın Van kalesine bitişik Horhor medresesinin restorasyon sonrası bir görüntüsü.

4. Bu müessesede, dini ilimlerde Arapçayı vacip kılmak, bilim dilinde ise Türkçeyi lazım kılmak.

Dünya dilleri içerisinde çok sayıda yabancı güçlü ve köklü diller varken ve bu dillerden bazıları Osmanlıda okutulup yaygınlaştırılırken (İngilizce, Fransızca, Almanca gibi), hatta İslam milletlerine ait güçlü ve köklü diller dahil (Farsça, Urduca gibi) Bediüzzaman'ın kuracağı müessesede, Arapça ve Türkçeyi öne çıkarmasında eğitimde dil bakımından da hedefini tespit ettiğini görmekteyiz. Bu iki dilin kurulacak müessesede temel teşkil ettiği, medrese ilimlerini Arapçayla, yeni ilim-

leri ise Türkçeyle eğitimi vermeyi planladığı anlaşılmaktadır. Yeni ilimlerin Türkçe verilmesiyle Türkçenin bilim dili olarak kullanılması-
nın temellerini atma hedefi aşikârdır. Bir asır sonra bugün bilim dilimi-
zin Türkçe olmayışının sıkıntılarını millet olarak yaşamaktayız. Kurulacak bu müessesede lisan-ı mahalli olan Kürtçenin caiz yapılma-
sı ise tesanütün temini ve teşviki için önem arz etmektedir. Bir asır
önce teklif edilen Türkçenin bilim diline dönüşmemesinin toplumu-
muza verdiği zararlara kısaca bir göz atarsak, bugüne kadar bilimdeki
kazanımlarımızı kendi dilimizde ifade edememekten dolayı insanımı-
zın bilime ulaşmasını zorlaştırmışız. Bilimin çıktılarını başka dillerde
ifade ederek (İngilizce, Almanca veya Fransızca) toplumumuzun ceha-
letini bakirleştirmişiz. Okumanın önüne yabancı dillerle setler çekmi-
şiz. Bir medeniyet için bilimin en önemli faydası bulduğunu veya
keşfettiğini üretime ve yatırıma dönüştürerek terakki ve refahı artır-
maktır. Yerli bir ürünümüzün kalitesini artırmak veya daha verimli
yapabilmek, yerli bir problemimizi tespit etmek ve çözümler üretmek
için yapılan bilimsel bir çalışmayı Türkçe olarak bilimsel bir dergide
yayınlamak artık imkânsız olmuştur. Çok çarpıcı bir-iki örnekte bu
ifademi daha rahat anlatabileceğim kanaatindeyim. Van Gölünde yaşı-
yan ve çok sayıda halk tarafından geçim kaynağı olarak avlanan İnci
Kefali balığı bulunmaktadır. Bu balıkta erkek ve dişi tayininin nasıl
yapılacağı üzerine bir çalışmayı bilimsel temellere dayanarak yaptık ve
bir bilimsel dergide yayınlamak istedik. İngilizce şartı hemen her yerde
karşımıza çıktı. Verimli döl alımında ve kaliteyi artırmada cinsiyet
tayininin üretici açısından faydaları hepimizin malumudur. Şimdi
İngilizce yayımlanacak bu makaleye Van'da kaç üretici ulaşabilecektir?
Ulaşanlardan kaç tanesi bundan faydalanabilecektir? Bir yerli
örnek daha vermek istiyorum; “Veteriner hekimlik eğitiminde kalite
sorunlarımız ve çözüm önerilerimiz” adlı bir makaleyi bilimsel bir
dergide Türkçe yayınlamak mümkün olmadı. Şimdi bu makalenin
İngilizcesinin çözüm üretmede ne kadar faydalı olacağını düşünelim.
Ayrıca bugün akademik hayatımızın her safhasında şart konulan
İngilizce, medeniyetimize ait bir bilim dilinin oluşmasının önünde en
önemli engellerden birisidir. Tüm bu değerlendirmeler ışığında mede-
niyetimiz açısından geçen bir asrın çok büyük kayıp olduğu, hiç olmaz-
sa mevcut ve gelecek asırlara temel teşkil etmek maksadıyla Türkçenin
bilim dili olarak kullanımını desteklemek maksadıyla,

- Her meslek grubu için Türkçe yayımlanacak birkaç bilimsel derginin devlet tarafından desteklenmesi,
- Akademik hayatta Türkçenin geçerliliğinin artırılması,
- Tüm bilimsel çalışmaların sunumunda en az özet veya önsözün Türkçe olarak yazılması gibi şartların getirilmesi önem arz etmektedir.

Netice olarak Bediüzzaman'ın dildeki bu teklifi de başlı başına yeni bir medeniyet projesidir tespitini yapmamız gerektiği kanaatindeyim. Medeniyetimiz bu ve bundan sonraki asırlara talipse, talip olmanın sebepleri içinde dil Bediüzzaman'ın yukarıdaki tespitiyle vazgeçilmez bir nedense, Türkçenin bilim dili olmasını sağlamalıyız.

Burada şu tespiti de yapmadan geçemeyeceğim. Bir asır önce sunulan Bediüzzaman'ın bu projesi bugün tartışılıyorsa demek ki hala hakikatin tezahürü sağlanamadığındandır. Hakikatlerin neşvünema bulması gibi bir fitratı var olduğundan hakikatten bir asırdır kaçtığımız ortadadır. Burada aslında geçen zaman sürecinde Bediüzzaman'ın anlaşılamaması veya anlaşılmak istenmemesinin de rolü bulunmaktadır. Bunu kendi ifadesiyle bitirelim “Beni skolastik bataklığı içinde saplanmış bir medrese hocası zannediyorlar. Ben bütün müspet ilimlerle, asr-ı hazır fen ve felsefesiyle meşgul oldum. Bu hususta en derin meseleleri hallettim. Hatta bu hususta bazı eserler telif eyledim. Fakat ben, öyle mantık oyunları bilmiyorum. Felsefe düzenbazlıklarına da kulak vermem. Ben, cemiyetin iç hayatını, manevi varlığını, vicdan ve imanını terennüm ediyorum. Yalnız Kuran'ın tesis ettiği tevhit ve iman esası üzerinde işliyorum ki İslam cemiyetinin ana direği budur. Bu sarsıldığı gün, cemiyet yoktur”.

Bediüzzaman daha sonraki yıllarda bu ifadesinin son kısmında vurguladığı manayı pekiştiren «Böyle dehşetli bir asırda insanın en büyük meselesi imanı kurtarmak veya kaybetmek davasıdır» tespitini yaptığını görmekteyiz. Onun bu dönemde insanların imanının kurtarılmasına yardımcı olmak için ikinci projesini yani “Risale-i Nur Külliyyatı”nı neşretmeyi hayatında esas gaye edindiğini görmekteyiz. Risale-i Nur Külliyyatı ile bir taraftan ilk projesinde düşündüğü eğitim modelini mevcut eğitim sistemi içinde çözebilme arayışlarına, anlatımlarına gir-

diğı diğer taraftan da imani mevzuları ikna edici düsturlarla anlattığı görölmektedir.

Sonuç olarak Bediüzzaman'ın Medresetü'z-Zehra'sı eğitimde bilim dünyasının bir yaratıcı hesabına yapılanma zorunluluğunu bir asırdan fazladır talep etmektedir. **O gün olduğu gibi bugünde onun Medresetü'z-Zehra'sı eğitimde ve dilde birer medeniyet projesi olarak karşımızdadır.**

COĞRAFYA BİLİMİ ÖRNEĞİNDE KUR'ANIN FEN BİLİMLERİNE DAİR MUCİZEVİ TANIMLARI

Erdem Akça

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
akcaerdem@yahoo.com, 0000-0003-4043-181X

Semavi dinler, evreni okunmaya ve anlaşılmaya muhtaç bir kitap olarak görür. Bu çerçevede semavi vahiylerin sonuncusu ve en mükemmeli olan Kur'an "Oku!" emriyle evrenin iki ana boyutunu okumaya açar. Evren iki parçadır: **İç evren ve Dış evren**. *İç evren*, insan ve benzeri şuurlu ve şuursuz canlılar ve cansızların bünyeleridir. *Dış evren* ise, canlı ve cansız bütün varlıkları kuşatan ve içine alan âlemdir. Kur'an, ilk inen beş âyetinde bu iki âlemin okunmasını emreder. İlk emrini, insanın anne karnından bulunduğu âna kadarki sürecin bir kitap mahiyetinde olduğunu vurgulayarak:

Oku!

Yaratan Rabbi'nin ismi ile oku.

O ki, seni rahme asılıp beslenen bir hücreden yarattı.

Sonra Kur'an tekrar "Oku!" emrini vererek, dış evrenin incelenmesini emreder. Arap dili edebiyatında, bir metinde art arda aynı emirler veya aynı edat veya zamirler kullanıldığında farklı cihete, kişiye veya manaya delalet eder. Bu çerçevede ikinci "Oku!" emri ya "insanı daha derinlemesine oku" anlamındadır veya "dış evren olan kâinatı oku" anlamındadır.

Oku!

Rabbin en değerli, en cömert en üstün sıfatlar sahibidir. Senin günahlardan uzaklaşman ile Kendisine yakın olmanı ister.

Rabbin, insana kalem ile yazı yazmayı, ilmini muhafaza etmeyi ve düşüncelerini beyan etmeyi öğretti.

Rabbin insana daha önce bilmediklerini de öğretti.

Buradaki kalemle ilim tahsili, "mekteb" ve "medrese" şeklinde sistematik bir ilim tahsilini resmettiği gibi, bu süreçle insanın

ve insanlığın daha önce bilmediklerini de öğreneceğini haber verir. Ayrıca “ellezî” edatının yepyeni bir sistem ve kişi inşası manasında olması bu süreci Rabbü'l-Âlemîn'in insana hibe ettiğini, insanı ilim tahsiliyle kemale erecek ve takva mertebesine ulaşacak potansiyelde yarattığını, insanı “bilen ve sakınan” bir halde görmek istediğini de ifade eder. Bu çerçevede diyebiliriz ki, insanın fitratının neticesi ilim ve marifettir. Arının bal üretimi onun fitrî kulluğu olduğu gibi insanın da ilim ve marifet, aşk ve hayret fitrî kulluğudur. İnsan eğer yaratıcısını reddeden bir ateist, Ona ortak koşup sıfatlarında hata eden bir deist veya politeist de olsa ilim, marifet, aşk ve şükür hakikatlerini hayatında sergiliyorsa fitratıyla yine Rabbine kulluk eder, Onun kurduğu sisteme hizmet eder.

Her bir insan, zamanı hakikatini gören ve zamansızlığı algılayan akli, geçmiş zamanı ve gelecek zamanı hisseden ve onlara tepki veren şuuru, mutlak mükemmele âşık kalbi, gerçeği arayan ve gören vicdanı, doymak bilmeyen hırslı nefsi, her şeyden korkan evhamlı benliği gereği peygamberlere fitraten muhtaçtır. Semavi kitapların bildirdiği üzere insanlık âlemi peygambersiz veya peygamber mesajının gelenek olarak devam etmediği bir dönem geçirmemiştir. Peygamberler, yaradılış kitabını makro ve mikro boyutlarıyla doğru okumayı öğreten birer “üstad”, onun hakikatlerini ders veren birer “muallim”, bu iki kitabın kanunlarını çözüp onları barıştırarak yaşamayı öğreten birer “mürşid” dirler.

Peygamberler, aldıkları vahiylerle ve vahiylerde kapalı bırakılan hususlara dair yaptıkları beyanlar ile evren kitabını iki boyutuyla doğru okumanın nasıl olacağına dair net düsturlar ve kurallar getirmişlerdir. Mesela: “ Uyanın, akıl gözünüzü açın! Yaratıcı ve yapan, sanatla yarattığı ve itina ile yaptığı şeyi bilmez olabilir mi? O yarattığı ve yaptığı her şeyin özünü ve içini bilen Latîf, onun dış ve iç her şeyinin farkında olan Habîr'dir.” (Mülk, 14) âyetinde gördüğümüz üzere... Âyetin bildirdiği temel kaide, her şeyin gözle görünen bir “ilim” olduğudur. Bu çerçevede Kur'anda üç peygamber “vüs'at-i ilim” (ilmin kapsayıcılığı) hakikatini halklarına Allah'ı tanıtırken kullanırlar. Milattan önce 384-322 tarihleri arasında yaşayıp her şeyi “heyula” (kudret) ve form (bilgiye dayanan şekil) olarak formule eden Aristo'dan en az bin yıl önce âleme ilan etmişlerdir. Bu peygamberler Hz. İbrahim, Hz. Şuayb ve Hz. Musa'dır. Bu

çerçevede peygamberlerin getirdiği vahiyler kâinattaki İlahi kanunların birer tercümesi ve habercisi olduğu gibi, peygamberlerin hemen her sözü ilgili olduğu sahaya dair sabit hakikatleri bildiren net bir beyandır.

Anahtar Kelimeler:

Kâinat, insan, akıl, bilim, peygamberler.

**MIRACULOUS DEFINITIONS OF THE QUR'AN
ON SCIENCE IN THE EXAMPLE OF GEOGRAPHY
SCIENCE**

ABSTRACT

Heavenly religions see the universe as a book that needs to be read and understood. In this context, the last and most perfect of the divine revelations, the Qur'an "Read!" opens the two main dimensions of the universe to reading by his order. The universe is in two parts: the Inner universe and the Outer universe. The inner universe is the bodies of human beings and similar conscious and unconscious living and non-living things. The outer universe, on the other hand, is the realm that surrounds and includes all living and non-living beings. The Qur'an orders reading of these two worlds in its first five verses. Emphasizing his first command, the process from the mother's womb to the moment he is found is like a book:

Read!

Read in the name of your Lord who created.

He who created you from a cell that was hung in the womb and fed.

Then the Qur'an again "Read!" he commands. In this way he commands the study of the external universe. In Arabic literature, when the same commands or the same prepositions or pronouns are used repeatedly in a text, it denotes a different aspect, person or meaning. In this context, the second "Read!" The commandment means either "read man more deeply" or "read the universe".

Read!

Your Lord is the most valuable, the most generous, the posses-

sor of the most superior attributes. He wants you to be close to Him by turning away from sin.

Your Lord taught man to write with the pen, to preserve his knowledge and to express his thoughts.

Your Lord also taught man what he did not know before.

Science education with the pen here depicts a systematic education in the form of “school” and “university”, as well as informing that people and humanity will learn what they did not know before, through this process. In addition, the preposition “allady” means the construction of a brand new system and person, which means that the Lord of the Worlds has bestowed upon man this process, that he has created man with the potential to attain perfection through knowledge and attain the level of piety, and that he wants to see man in a “knowing and cautious” state. In this context, we can say that the result of human nature is knowledge and ingenuity. Honey production of the bee is its innate servitude, as well as man’s innate servitude to knowledge and ingenuity, love and wonder. If a person is an atheist who rejects his creator, a deist or a polytheist who associates partners with Allah and makes mistakes in His attributes, if he displays the truths of knowledge, ingenuity, love and gratitude in his life, he still serves his Lord with his nature and serves the system established by Allah.

The prophets brought clear principles and rules on how to read the book of creation correctly in two dimensions, with the revelations they received and the statements they made about the issues that were left closed in the revelations. For example: “Wake up, open your mind! Could it be that the creator and the doer do not know what he has created with art and has done with care? He is Latif, who knows the essence and interior of everything he has created and made, and Habir who is aware of everything outside and inside.” As we see in the verse... The basic rule of the verse is that everything is a visible “knowledge”. In this context, three prophets in the Qur’an use the truth of “vüs’ata’l-ilm” (inclusiveness of knowledge) while introducing Allah to their people. They proclaimed this truth to the world at least a thousand years before Aristotle, who lived between 384-322 BC and formulated everything as “majesty” (power) and form (shape based on knowledge). These prophets Abraham, St. Shuayb and Hz. is Moses. In this context, the revelations

brought by the prophets are translations of the divine laws in the universe, and almost every word of the prophets is a clear statement of the fixed truths about the field they are related to.

Keywords:

The universe, man, reason, science, prophets.

COĞRAFYA BİLİMİ ÖRNEĞİNDE KUR'ANIN FEN BİLİMLERİNE DAİR MUCİZEVİ TANIMLARI

Semavi dinler, evreni okunmaya ve anlaşılmaya muhtaç bir kitap olarak görür. Bu çerçevede semavi vahiylerin sonuncusu ve en mükemmel olan Kur'an "Oku!" emriyle evrenin iki ana boyutunu okumaya açar. Evren iki parçadır: **İç evren ve Dış evren**. *İç evren*, insan ve benzeri şuurlu ve şursuz canlılar ve cansızların bünyeleridir. *Dış evren* ise, canlı ve cansız bütün varlıkları kuşatan ve içine alan âlemdir. Bilim dünyası bu iki evreni sırasıyla mikrokozmos ve makrokozmos şeklinde isimlendiriyor. Kur'an, ilk inen beş âyetinde bu iki âlemin okunmasını emreder. İlk emrini, insanın anne karnından bulunduğu âna kadarki sürecin bir kitap mahiyetinde olduğunu vurgulayarak şöyle der:

Oku!

Yaratan Rabbi'nin ismi ile oku.

O ki, seni rahme asılıp beslenen bir hücreden yarattı.

Sonra Kur'an tekrar "Oku!" emrini vererek, dış evrenin incelenmesini emreder. Arap dili edebiyatında, bir metinde art arda aynı emirler veya aynı edat veya zamirler kullanıldığında farklı cihete, kişiye veya manaya delalet ettiği kabul edilir. Bu çerçevede ikinci "Oku!" emri ya "insanı daha derinlemesine oku" anlamındadır veyahut "dış evren olan kâinatı oku" anlamındadır.

Oku!

Rabbın en değerli, en cömert, en üstün sıfatlar sahibidir. (Senin günahlardan uzaklaşıp takvayı elde etmen ile Kendisine yakın olmanı ister.)

Rabbın, insana kalem ile yazı yazmayı, ilmini muhafaza etmeyi ve düşüncelerini beyan etmeyi öğretti.

Rabbın insana daha önce bilmediklerini de öğretti.

Buradaki kalemle ilim tahsili, “mekteb” ve “medrese” şeklinde sistematik bir ilim tahsilini resmettiği gibi, bu süreçle insanın ve insanlığın daha önce bilmediklerini de öğreneceğini haber veriyor. Bu çerçevede bu âyet bilimsel gelişmeler çerçevesinde gelecek zamana dair bir ihbar-ı gaybîdir. Ayrıca Arapça metindeki “ellezî” edatının yepyeni bir sistem ve kişi inşası manasında olması bu süreci Rabbü'l-Âlemîn'in insana hibe ettiğini, insanı ilim tahsiliyle kemale erecek ve takva mertebesine ulaşacak potansiyelde yarattığını, insanı “bilen ve sakınan” bir halde görmek istediğini de ifade eder. Bu çerçevede diyebiliriz ki, insanın fitratının neticesi ilim ve marifettir. Arının bal üretimi, ineğin süt yapması onun fitrî kulluğu olduğu gibi insanın da ilim ve marifet, aşk ve hayret fitrî kulluğudur. İnsan, yaratıcısını reddeden bir ateist, Ona ortak koşup sıfatlarında hata eden bir deist veya politeist de olsa ilim, marifet, aşk ve şükür hakikatlerini hayatında sergiliyorsa akıl ve iradesiyle değil, fitratıyla Rabbine kulluk ediyor, Onun kurduğu sisteme hizmet ediyor demektir. Fakat bunu şuursuzca yaptığı için, kendisine Rabbi tanıtılmak kaydıyla, bir mükâfât alamaz. Eğer kendisine Rabbi gerçek manada tanıtılmazsa, bu fitrî ibadetlerinden ölüm sonrası hayatında bir karşılık görebilir.

Peygamberlik Müessesesi ve Vahyin Gerekliliği

Her bir insan, zamanı gören ve zamansızlığı algılayan aklı, geçmiş ve gelecek zamanı hisseden ve onlara tepki veren şuuru, mutlak mükemmelle âşık kalbi, gerçeği arayan ve gören vicdanı, doymak bilmeyen hırslı nefsi, her şeyden korkan evhamlı benliği gereği peygamberlere fitraten muhtaçtır. Semavi kitapların bildirdiği üzere insanlık âlemi peygambersiz veya peygamber mesajının gelenek olarak devam etmediği bir dönem geçirmemiştir. Peygamberler, yaratılış kitabını makrokozmos ve mikrokozmos boyutlarıyla doğru okumayı öğreten birer “üstad”, onun hakikatlerini ders veren birer “muallim”, bu iki kitabın kanunlarını çözüp onları barıştıran ve yaşamayı öğreten birer “mürşid” dirler. İlim ve marifet, peygamberlerin zihnî mesleği; aşk ve merhamet, şevk ve şükür ise meşrepleridir. Her bir peygamberin hayatında insan varlığını iç ve dış boyutlarıyla kuşatan ve ele alıp geliştiren bu algı ortaktır.

Peygamberler, aldıkları vahiyler, vahiylerde kapalı bırakılan hususlara dair yaptıkları beyanlar ile evren kitabını iki boyutuyla doğru okuma-

nın nasıl olacağına dair net düsturlar ve kurallar getirmişlerdir. Mesela: “Uyanın, akıl gözünüzü açın! Yaratan ve yapan, sanatla yarattığı ve itinayla yaptığı şeyi bilmez olabilir mi? O yarattığı ve yaptığı her şeyin özünü ve içini bilen Latîf, onun dış ve iç her şeyinin farkında olan Habîr’dir.” (Mülk, 14) âyetinde görüldüğü üzere... Âyetin bildirdiği temel kaide, her şeyin gözle görünen bir “ilim” olduğudur. Bu çerçevede Kur’an’da üç peygamber “vüs’ata’l-ilim” (ilmin kapsayıcılığı) hakikatini halklarına Allah’ı tanıtırken kullanırlar. Bu üç peygamber, milattan önce 384-322 tarihleri arasında yaşayıp her şeyi “heyula” (kudret) ve “form” (bilgiye dayanan şekil) olarak formülize eden Aristo’dan en az 1000 yıl önce âleme ilan etmişlerdir. Bu peygamberler Hz. İbrahim, Hz. Şuayb ve Hz. Musa’dır (Aleyhimüsselam). Bu çerçevede peygamberlerin getirdiği vahiyler kâinatta câri İlâhî kanunların birer tercümesi ve habercisi oldukları gibi, peygamberlerin bu kanunlara tabi hayatları da kişisel hayatın mutluluk formüllerini içerir. Ayrıca peygamberlerin hemen her sözü ilgili olduğu sahaya dair sabit hakikatleri bildiren bir beyan ve şuur ifadesidir.

İnsanlık dünyasının binlerce yıllık tecrübesiyle sabit olduğu üzere bir bilim adamı en fazla üç sahada mütehassıs ve derinlik sahibi olabilir. Bu gerçeğin ışığında peygamberlere bakılırsa her bir peygamber yüzlerce sahada yanılmaz ve şaşırmaz netlikte beyanlarda bulunmaları... o sahaya dair sabit hakikatleri bildirmeleri... o sahanın sırlarını ve aydınlatıcı hikmetlerini ortaya koymaları... şartlar ne olursa olsun, öldürülseler dahi bu hakikat ve hikmetlere tabi bir hayat yaşamaları ile mucize bir şahsiyet ve harika bir hüviyete kavuşup kendi üzerlerinde sergilemişlerdir.

Bütün bu temel bilgiler ışığında semavi dinlerin sonuncusu olan İslam’a, onu getiren ve bizzat yaşayan Hz. Peygamber’in (SAV) hayatı ve sözlerine, İslam’ın temeli ve Hz. Peygamber’in (ASM) üstadı ve mürşidi olan Kur’an’a dikkatlice baktığımızda birçok sahada sabit hakikatleri bildirdiği, harikulade tariflerle hakikatin sınırlarını çizdiği görünecektir. Bu makalede Kur’an ve vahyin dış evrene dair tespit ve tariflerinin eşsizliğini, bilim dünyası ve vahye tabi olmayan aklın bu konuda âcizliğini Coğrafya bilimi çerçevesinde göstermeye çalışacağız.

Coğrafya Bilimi Sahasında Kur'anın Mucizevi Tarifi ve Hakikati Tespiti

Ra'd suresi 4. âyet şu şekildedir: “ وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتَجَوِّذٌ ” (Yerkürede birbirine komşu kıtalar vardır.) Bu âyet coğrafya biliminin inceleme sahasında bulunan *büyük kara parçaları* hakkındadır. **Kıta** kelimesi, asliyetiyle, ilim dili olan Arapça'dan Türkçe'ye geçmiş olup *anakara* manasındadır. Bu âyetteki “mütecâvirâtun” ve kıtaun” lafızlarında çok sayıda mucizelik nükteleri mevcuddur. Bunlardan üç tanesini şöyle görebiliriz:

Âyetteki “Kıtaun” lafzı, *kıtalar* manasında olmasıyla kıta kelimesinin çoğul halidir. Kıt'a kelimesi Arapça'da, *kat'* (*kesme*) fiilinden türetilmiş bir isimdir. Bu kök manasıyla kıt'a lafzı, diğer *kara parçalarından karayoluyla ilişkisi kesilmiş büyük anakara* anlamına gelmesiyle gerçek anakara tarifini yapmaktadır. Türk Coğrafya Kurumu ise kıtayı şu şekilde tanımlamaktadır: “Yeryüzünü oluşturan sürekli büyük kara parçalarına **kıta** denir. *Anakara* da denmektedir. **Kıta**'yı tanımlayan tek bir standart yoktur ve bu yüzden farklı kültürler ve bilimler neyin kıta olarak yorumlanacağına ilişkin farklı listelere sahiptirler. Genelde, bir kıta *mutlaka geniş alanlı olmalı, sualtında olmayan topraklardan meydana gelmeli ve önemli jeolojik sınırları olmalıdır*. Bazıları en fazla dört ya da beş kıta olduğunu düşünürken, en yaygın kullanımda altı veya yedi kıta sayılır. Dünyanın yedi kıtası şunlardır: *Afrika, Antarktika, Asya, Avrupa, Kuzey Amerika, Güney Amerika, Okyanusya (Avustralya ve Yeni Zelanda)*. Avrupa ve Asya, birlikte *Avrasya* olarak adlandırılmaktadır.”¹ Dikkat edilirse Coğrafya bilimi başta olmak üzere ilgili bilim dallarının muğlak gördüğü bu meselede Kur'an keskin bir tanım vermekte, efradını câmi' ağıyârını mâni bir tanımlama ve isimlendirmede bulunmaktadır. Âyetteki “kıtaun” lafzının çoğulluğu da gösterir ki, dünyada bir biriyle kara yoluyla ilişkisi tam manasıyla kesilmiş anakaralar en az üç tanedir. Çünkü Türkçe dilbilgisinde de olduğu gibi çoğul lafız, en az üç nesne veya kişiyle alakalı olarak kullanılır. Arapça'da iki şâhide, “şâhideyn” denilirken, üç şâhide “şâhidün” veya “şâhidîn” şeklinde çoğullaştırma ekleri kullanılır. Âyetin mucizelik ciheti şudur ki: Coğrafya fenni bir biriyle kara yolu bağı kesilmemiş olan *Afrika, Asya ve Avrupa*'yı üç ayrı kıta kabul etmekte olduğu gibi

¹ <https://www.tck.org.tr/tr/kaynakca/ders-notlari/kitalar>

hakikatte tek bir anakara ve kıt'a olan Amerika'yı da *Güney Amerika* ve *Kuzey Amerika* olarak isimlendirip anakara sayısını yediye çıkar-maktadır. Bu noktada semavi dinler ve Kur'an mucizevi bir tarif ve gerçeğe uygun izahla *Asya-Afrika-Asya* isimli büyük kara parçalarını, karayolu bağı bulunduğu için, tek bir kıt'a sayar. *Güney ve Kuzey Amerika* ayrımını bitirip, **Amerika** çatısı altında tek bir kıt'a olarak ele alır. Eski coğrafya âlimlerinin Asya-Avrupa-Afrika hakkında "Eski Dünya Kıtası" ve Kuzey ve Güney Amerika hakkında "Yeni Dünya Kıtası" tanımlaması semavi dinlerle barışık ve gerçeğin tam ifadesi olan isimlendirmelerdir. Bu çerçevede semavi dinler Avustralya ve Antarktika'yı da ayrı birer kıt'a olarak görür. Avustralya'nın yüz ölçümü 7.692.000 km² dir. Bilimin kıta olarak saydığı Avrupa'nın yüz ölçümü ise, 10.000.000 km² dir.

Meselenin özüne inildiğinde kıta tanımlaması hakkında şu gerçekler göz önüne gelmektedir: Kıtalar, okyanuslar tarafından kuşatılan anakaralardır. Adalar ise okyanus, deniz ve göller tarafından kuşatılan kara parçalarıdır. Bir kıt'a, okyanus ve kara unsurlarından meydana geldiği için, kıt'ayı adadan ayıran husus olarak *su ve toprak unsurlarının iklim üzerindeki etkilerinin tam manasıyla kendini gösterebilmesi* kriter olarak alınabilir. Bu çerçevede bir adada, su unsuru, sahilden başlayarak kara parçasının iç kısımlarına hatta tamamına hükmedecek nem-hâkim bir iklim etkisi sergiler. Buna mukabil kıt'alar ise, sahil ve sahile yakın iç kesimlerde su ve nem etkisini sergilemesine rağmen, ana karanın merkezinde kara iklimini ve toprak unsurunun kuraklık etkisini çölleşme seviyesinde zirve boyutta gösteren bir mahiyet sergiler. Bu çerçevede diyebiliriz ki, Avustralya okyanus tarafından kuşatılması ve *Büyük Avustralya Çölü* ve *Büyük Victoria* çöllerini barındırmasıyla tam manasıyla bir kıt'adır. Antarktika, 13.660.000 km² yüz ölçümü ile, eğer Büyük Okyanus'un merkezinde bir yerde olsaydı, bu durumda Avustralya'dan daha bariz ve daha keskin, su ve toprak etkisini iklimi üzerinde sergileyebilirdi. Bu manada Antarktika da Kur'an nazarında tam bir kıtadır. Bu çerçevede Kur'an açısından Atlas Okyanusuyla dört tarafı kuşatılan Grönland, 2.166.000 km² büyüklüğü, 60-90° kuzey paralelleri, 0-80° batı meridyenleri arasında bulunan yapısıyla, 36-42° kuzey paralelleri, 26-45° doğu meridyenleri arasında bulunan Türkiye'den daha geniş ve keskin su ve toprak etkisini sergileyebilir

yapısından dolayı bir kıt'a sayılabilecek mahiyettedir.² Bu kıt'a ve ada farkıyla 587.041 km² yüzölçümüne sahip Madagaskar'a baktığımızda tek bir iklimi görünen yapısıyla kıt'a sayılmaması gerekmektedir. Bu bilgiler ve tarifler çerçevesinde semavi dinler dünyayı Asya-Afrika-Asya'dan meydana gelen *Eski Dünya Kıtası*,³ Güney ve Kuzey Amerika'nın bileşkesinden oluşan *Yeni Dünya Kıtası*, *Avustralya Kıtası*, *Antarktika* ve *Grönland Kıtalarından* meydana gelen beş kıtalı bir yapı olarak görmektedir. Kıt'a lafzının ifade ettiği gerçeğe birebir uygun *bir birinden kara bağı kesilmiş kara parçası* tanımıyla Kur'an'ın bu âyette kullandığı "kıtaun" (kıt'alar) çoğul lafzının en az üç ve daha fazla kara bağı kesilmiş büyük kara parçası tanımı coğrafya bilimi açısından bir mucizedir. Çünkü Kur'anın indiği asırda ne Amerika, ne Antarktika, ne Grönland, ne de Avustralya dünyada bilinmiyordu. Ayrıca Kur'an'ın bu mucize tespiti halen harikuladeliğini gösterir. Çünkü günümüz coğrafya bilimi bu teknik bilgi seviyesine halen ulaşamamıştır.

Kıtaların Kayması Hakikati

Ra'd suresinin söz konusu âyetindeki "kıtaun" lafzının etimolojisinde kıtaların kaymasına dair bir hakikate işaret vardır. Çünkü kıt'a lafzı, *kesilmiş* manasında olmasıyla şu an kara yolu bağı kesilmiş, birbiriyle ancak deniz yolu ve hava yoluyla irtibatı mümkün olan büyük kara parçalarının bir zamanlar yekpare olduklarına işaret etmektedir. Pasta diliminden bahsedildiğini duyan bir kişinin zihninin hemen pastanın bütün haline intikal etmesi gibi, kıt'a lafzının *diğer karalardan ilişiği kesilmiş anakara* manasına gelmesiyle Kur'an, anakaraların bir zamanlar yekpare olduğuna telmihte bulunup bildirmektedir. Kur'an'ın diğer bir âyeti de bu hakikate işaret eder: "Sen dağları görürsün de,

² Asya'daki *Gobi Çölü*, Afrika'daki *Büyük Sahra Çölü*, Kuzey ve Güney Amerika'daki *Colorado ve Atacama Çölleri* anakara parçalarının kıt'a sayılabilişinde kara etkisinin zirvesi olan *çöl ve kumulların* bir şart olduğunu gösterdiği gibi Antarktika'nın tamamen su unsurunun katılığından zirvesi olan *buzlar ve buzullarla* kaplı olması anakaranın kıt'a sayılabilişinde gerekli diğer bir şartı gösterir. Bu çerçevede topraklarının büyük bir kısmı buzullarla kaplı olan Grönland hakikat noktasında ve semavi dinler nazarında kıt'a sayılmayı hak etmektedir.

³ Bilim dünyası semavi dinlerin gerçek kıt'a tarifine yaklaşacak mahiyette kimi zaman Asya ve Avrupa'yı birleştirerek "Avrasya" şeklinde tek bir kavramla ifade ederek kendi tanımlamasının yetersiz olduğunu itiraf eder. Hakikat noktasında Asya-Avrupa-Afrika bir bütünü üç cihetini bildirecek şekilde bütün olduklarından dolayı, birçok sâdik rüya insan benliğinin bir birinden ayrı düşünilemeyen ve aralarında geçiş olan üç yönünü teşkil eden akıl, kalb ve nefsi emmare boyutlarını ifade edecek şekilde bu kıtalarla sembolleşir. Avrupa, aklın; Asya, kalbin; Afrika ise, nefsi emmârenin geniş dünyasına sembol olarak görünmektedir.

yerinde durur sanırsın. Oysa onlar bulutun yürümesi gibi yürümektedirler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır.”⁴ Bu âyet dağların zâhiren sabit fakat hakikatte yer değiştiren hareketinden bahsetmektedir. Âyete derinden bakıldığında âyet dağların hareketinden bahsetmekle işin esasında yere çakılmış gibi sabit görünen dağların bir çivi ve kazık gibi kendisine çakıldığı anakaranın, bir bulut gibi hareket halinde olduğuna işaret etmektedir. Bir tahtaya çakılmış bir çivinin, bir bulutun havadaki hareketi gibi hareket edebilmesi ancak tahtanın çakıldığı zeminin hareket ettirilmesine bağlıdır. Bu çerçevede ilgili âyet şu an kıtaların hareket halinde olduğunu net olarak bildirdiği gibi, bir yandan da yekdiğerlerine yaklaşıp uzaklaşma içinde olduklarını da ifade etmektedir. Dağların ve bağlı oldukları anakaraların bu hareketlilikleri daha öncesi dönemde kıt'aların tek bir anakara olduğuna da işaret eder. Çünkü ana karaların yek-pare halden ayrılıp çok-pareli hale gelmeleri, üstlerinde bulundukları levhaların kırılmasına bağlıdır. Bu halleriyle dağlar, üstüne çivi çakılı tahtaların dalgalı su üzerinde hareket halinde olmaları gibi akışkan mahiyette, faal ve reaksiyoner halde, sürekli bir titreşim ve dönüşüm içinde olan magmanın üstünde yüzen ve ilerleyen çivili tahtalardaki çiviler gibidirler. Alfred Wegener, *Kıt'a Kayma Teorisi* ile meseleyi izah etmiştir. Kaynaklarda teorisi hakkında şu bilgiler verilmektedir: “Kıta Kayması Teorisi, 1912’de Alman meteorolog Alfred Wegener tarafından ortaya konulmuş olan ve kıtaların hareket halinde olduğunu ve bugünkü durumunu böylece aldığını öne süren bir teoridir. Kıta kayması, kıtaların birbirlerine ve okyanus havzalarına göre girmiş olduğu büyük ölçekli yatay hareketlerdir.”⁵

Yerkürenin Yaratılış Süreci ve Hayatın Zuhuru

Kıtaların dünyanın oluşum dönemindeki yekpare haline Coğrafya bilimi “Pangea” (Kara parçaları birliği) ismini vermektedir. Kur'an bu ana karaya “madde” veya “arz” adını verir. Kaf suresinde dünyanın yaratılış sürecini adım adım şöyle ifade eder:

﴿أَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ﴾
 ﴿وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ﴾^٧

⁴ Neml suresi, 88.

⁵ <https://e-dergi.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf?dergiKodu=4&cilt=45&sayi=752&sayfa=68&yaziid=32453>

(6) Üstlerindeki göğe bakmıyorlar mı? Hiçbir kusuru olmaksızın onu nasıl kurduk, nasıl süsledik.

(7) Arzı da (yerküreyi de) düzledik, üzerine sarsılmaz dağlar yerleştirdik, orada her türden güzel bitkiler yetiştirdik.

Dünyanın ateş küre halinden, karalar ve denizler haline dönüşümünde ilk safha *magmanın yüzeyinin soğuması*dır. Kur'an bu safhanın gerçekleşebilmesinin, dünyanın ateş küre yapısının gazlardan meydana gelen bir atmosferle çevrelenmesiyle başladığını bildiriyor. Ve bu sürecin tam tahakkuku için atmosferde hiç bir delik olmaması gerektiğini "Onda hiçbir delik bırakmadık" manasına gelen "ve mâ lehâ min furûc" cümlesiyle ifade eder.

Gazlarla kuşatılan magma soğumaya ve kabuk bağlamaya başlar. Katılaşma, magma üzerinde kuzey ve güney kutup bölgelerinde başlayıp kuzeyden güneye, güneyden kuzeye doğru "uzama" ya başlamıştır. Lavlar katılaştıkça taş tabakasının oluştuğunu âyet bildirip bu taş tabakaya "ard" adını verir. Bu taş tabakanın magma üzerinde uzayıp yayıldığını "ve'l-arda medednâha" (arzı, taş tabakasını uzattık ve magmayı kaplayacak şekilde yaydık ve genişlettik) ifadesiyle bildirir. Kat kat taş tabakalarının oluşum sürecinde, levha hareketleri ve volkanik patlamalarla magmatik yapının nefes alması sağlandığı ve toprak küre veya parçalanmış kıtalara geminin direkleri manasında dağların çivileri (revâsiye) olarak ilka edilip yerleştirildiği "ve elka fiha revâsiye" cümlesiyle ifade edilir. Bu şekilde Kur'an *magmayı* bir deniz, *kırılan levhaları* magmada yüzen ve hareket eden levhalar, *dağları* ise levha gemilerinde bulunan yelken direkleri mahiyetinde olarak hayale gösterir. Sonrasında kayaların parçalanmasıyla taşlar ve sonrasında toprağın oluşturulması ve akabinde topraktan *huda-i nâbit* şeklinde bitkilerin bitirildiği ve bitkilerin eşeyli üreme şeklinde bir boyutla yaratıldığı "ve enbetnâ fiha min külli zevcin behîc" cümlesi âyetle sırayla anlatılır. Çünkü bitkiler, taş tabakası üstünde değil toprak tabakası üzerinde yetişebilmektedirler. Bu âyet bu sıralaması ile yerkürede hayatın biyologların iddia ettiği gibi *asidik yapılı tuzlu sudan* meydana gelen denizlerde başlamadığını, bilakis karaya yağan yağmurlar ve tatlı suyla çamur haline gelen toprak ve bataklık gibi bölgelerde başladığını net olarak bildiriyor. Bazık yapılı tatlı su, asidik yapılı tuzlu suya göre canlılığa daha müsaittir. Ayrıca

- Hayvanların otobur ve etobur sınıflara ayrılması ve doğrudan topraktan beslenemeyen yapıları;
- Etobur hayvanların diğer etobur ve genelde otoburlarla beslenmesi;
- Otobur hayvanların ise bitki çeşitleri olan otlarla veya ağaçların yapraklarıyla beslenerek yaşayabilmesi;
- Ot ve ağaçların toprak-hava-su-ışığı emerek fotosentezle kendi besinini üreten ototrof yapıları ve toprak ile hayvanlar arasında geçit bölgesi olması

gösterir ki, biyoloji, zooloji ve bilim dünyası hayatın başladığı yer konusunda yanılmakta, semavi vahiyler ve Kur'an bu noktada âyetteki sıralama ile mucizeliğini göstermektedirler. Bitkilerin hayvanlardan önce gelişine dair süreç, deniz canlıları arasında da aynen geçerlidir. Deniz hayatının da temeli, deniz bitkileridir. Kur'an'ın ısrarla insanın yaratılış sürecinde çamura ve balçığa dikkat çekmesi tesadüfî değil tamamiyle kasdîdir. Temel bir hakikate dikkat çekmektedir. “Canlıları sudan yarattık” (Enbiya suresi, 30) âyeti ise, canlı nesillerinin genetik kodlarının sıvı yapılar üzerinde üreme faaliyetinde kullanıldığına vurgu yapar. Eşeyli üremelerde bu bir kanun olarak geçerlidir. Kaf suresine ait yukarıdaki âyetlerde yerin taş tabakası ile kaplanması ve maddenin teşkilinden sonra dağların icadından bahsedilmesi ve sonrasında bitkilerin zuhuruna geçilmesi gösterir ki, dağların yağışlarla temel bir ilişkisi bulunmaktadır. Antrparantez verilen bu izahlardan sonra âyetin ilk ve yekpare anakaranın adını bildirmesi boyutuna döndüğümüzde görüyoruz ki yekpare ilk ana karanın adı “madde” veya “arz” dır. Yunancada maddi dünyayı anlatma için kullanılan “physis” kelimesinin aslî manasının *toprak* olması, Kur'an'ın ifade ettiği mananın mucizeliğine diğer bir delil teşkil eder.

Âyetteki “kıtaun” lafzındaki tenvin, tenkir (belirsizleştirme veya belirsizliği bildirme) boyutuyla, dünyanın kıtalarının yer üstü, yer altı, geçmiş ve gelecek zamana dair sınırlarının bilinmesinin insanlık dünyası açısından daima belirsiz kalacağına işaret etmektedir. Ki hakikaten böyledir. Çünkü anakaraların magmaya kadarki kesit halinin haritasını ve tam şeklini çıkarmak mümkün olmadığı gibi, kıtaların şeklinin sürekli yıpranan ve sınırları değişen hali de bu âyetin belirsizliği vurgulamasına diğer bir delil oluşturmaktadır. Ra'd suresindeki 41.

âyet bu hususa dair şöyle der: “Görmüyorlar mı ki, biz *toprak küreyi etrafından eksiltip* duruyoruz? Ve Allah öyle hükmünü icra eder ki, hükmünü değiştirecek yoktur.” Bu izahlar göstermektedir ki vahiy, dünyanın zâhirini, bâtınını, geçmişini ve geleceğini bilen ve gören bir ilim ve hikmetten gelen hakikatli bir kelimadır.

Dünyanın Yuvarlaklığı Hakikati ve Kur'an

Ra'd suresi âyetindeki “mütecâvirâtün” lafzında bu konu mucizevi şekilde ifade edilmiştir. Çünkü âyetteki “kıtaun mütecâvirâtün” ifadesi *bir birine komşu kıtalar* şeklinde bir sıfat tamlamasıdır. Şehir planlama bilimine göre bir bina ve müesseseyi çevreleyen tarla, bağ ve bahçeler gibi yapılar “mücâvir alan” olarak isimlendirilir. Mesela iki bina yan yana durduğunda sağdaki bina, soldaki binanın sağ komşusu; soldaki bina sağdaki binanın sol komşusudur. Bu komşuluk tek yönlü ve bir yönlü olduğu için “mücâveret” ve “mücâvir bina” lafzı ile ifade edilir. Bu noktada âyetteki mucizelik nüktesi tebarüz etmektedir. Çünkü âyet çift yönlü ve iki taraflı komşuluktan bahsetmektedir. Eski Dünya Kıtası olan Asya-Avrupa-Afrika bütün yapısı, Yeni Dünya Kıtası olan Kuzey ve Güney Amerika ile hem doğu hem batı cihetiyle komşudur. Amerika kıtasından bir kişi sağ tarafa yolculuk yapsa, Avrupa ve Eski Dünya Kıtasına ulaştığı gibi, Amerika kıtasından batı tarafına gitse yine Asya'nın içinde bulunduğu Eski Dünya Kıtasına ulaşır. Aynı durum Avustralya, Amerika arasında da aynen geçerlidir. Kur'an bu iki taraflı komşuluğu “mütecâvir” lafzı ile ifade ederek muazzam bir coğrafî keşif yapar. Kıtaların bu şekilde karşılıklı ve çift taraflı komşuluğu dünyanın küre ve yuvarlak şekilde olmasına bağlı olduğundan Kur'an, 610-622 yılları arasında nüzul eden Ra'd suresindeki bu âyeti ve âyetteki bu lafzıyla dünyanın yuvarlaklığını net olarak bildirmektedir. Lafzın çoğul şekilde “mütecâvirât” olarak gelmesi de komşu kıtaların çokluğuna delil olmaktadır.

Âyetin lafzındaki diğer bir ince nükte şudur: Mütecâvir lafzı, Arapça'da tefâül veznindendir. Bu vezin, bir şeyin sun'î ve yapay olduğu, sonradan elde edildiği manasına gelmektedir. Mesela âlim olduğu halde bilmiyordan gelmeye “tecâhül” denilir, bunu yapana ise “mütecâhil” adı verilir. Edebiyattaki *tecâhül-ü ârif* sanatındaki olduğu gibi... Bu dil inceliği, kıtaların bu çift yönlü komşuluklarının başlangıçta olmadığını, sonradan yekpare kara parçası olan büyük ana karanın kıt'alar şeklinde

parçalanarak hareket ettirilmesiyle ortaya çıkan sun'î bir durum olduğunu veya bir sanat ve teknik gösterisi olduğuna da işaret etmektedir. Ki dağların hareketinden bahseden âyette dağların sabit görüntüsü altında magma üzerinde yürütülmesi meselesi hakkında “Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır” (Neml suresi,88) denilmesi, meselenin bu mahiyetine de delil olmaktadır. Bu çerçevede Kur'an hem “kıt'a” hem “mütecâvir” lafızlarıyla aynı âyette iki defa kıtaların ilk zamanlar yekpare olduğuna, sonradan bölünerek ayrıldıklarına açıkça işarete bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere Kur'anın dünyanın karalar kısmının mevcut durumuna dair verdiği tarif, Coğrafya fenni ve bilim adamlarının verdiği tariften çok çok ileri olduğu gibi, kıtaların tanımı ve sınıflandırılması hususunda da semavi dinler, bilimden çok daha ileri seviyededirler. Kıtaların geçmişi ve üstündeki sürecin ilerleyişi hakkında Kur'an'ın verdiği bilgiler ve yaptığı işaretler, aklen zaruri ve bilimin teorilerinden çok daha gerçekçi ve tutarlıdır.

MODERN BİLİMİN BİLİMSELLİK ANLAYIŞINDA NEDEN SONUÇ İLİŞKİSİ TUTARSIZLIĞI

Doç. Dr. Ahmet Kavlak

Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mantık Anabilim Dalı

ahmetkavlak@gmail.com

ORCID NO: 0000-0002-4419-9440

ÖZET

Felsefenin ilk dönemlerinden başlayarak, duyum ve akıl karşıtlığının çözümü için öne sürülen düşüncelerin, Platondan sonra akıl merkezli eksene evrildiğini görüyoruz. Bilimselliğin ve yeni bilginin kriteri olarak ileri sürülen Aristoteles'in tümdengelim metodu da, Francis Bacon'un tümevarım metodu da, nedensellik anlayışının bir sonucu olarak iddia edilmiştir. David Hume'un epistemolojik nedensellik tenkidine ve Kant'ın kategori açıklamasına rağmen, nedensellik anlayışında nedenden sonuca doğru olan akıl yürütme değişmemiştir. Bu ise, sonucun ontolojik varlığının zorunlu şartlarını belirleme bilgisinin eksikliğine neden olmuştur. Bu eksiklik sebebiyle, sonucun ontolojik varlığının sebebini saptama konusunda eksik bilgiye neden olduğundan, ateizmin "kâinata hariçten müdahale olmadığı" iddiasına karşı bir bilgi ortaya konulamayacağı düşünülmüştür. Yüzyılımızda da Avrupa felsefesinin durumu bu şekildedir.

Neden-sonuç ilişkisinin ikinci bir yönü olan ve sonuçtan nedene doğru hareket ederek, nedenin mecburi sıfatlarının belirlenmesi metodu, hem neden-sonuç ilişkisindeki kopukluğu saptamak, hem de ateizmin iddialarının temelsizliğini göstermek, bilgi eksikliğini ortadan kaldırmak için gerekli ve zorunlu bir metottur.

Sebepler ve sonuçlar arasında sıfat paralellliği ve sıfat zıtlığı mecburiyeti ve bu mecburi sıfatların nasıl elde edileceğinin metodu belirlenmeden, eşya üzerinde akıl yürütme yapılması kısır döngüye neden olacaktır. Çünkü nesneyi tüketmek anla-

mında kullanılan, nesnenin tam bilgisini elde etmek metodu, sıfat paralelliği ve sıfat zıtlığının tam olarak elde edilmesiyle mümkündür. Bu metot her bir nesne için geçerli olduğu gibi, bir düstur olarak evren ve evrenin nedeni hakkında da geçerlidir. Nedeni belirleme metodu, bir usul olarak, neden sonuç ilişkisinden çok farklıdır. Sonuçlar tek varlık olmayıp, onun zorunlu tarifine giren tüm özellikleri de ihtiva ettiğinden, neden –sonuç ilişkisinde bu noktalar göz önüne alınmakla, bilimsellik anlamında kullanılan kesin bilgi elde edilebilir.

Bu çalışmada neden-sonuç ilişkisinde, sonuçtan hareketle, nedenin sıfatlarının elde edilmesi metodu tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: neden, sonuç, sıfat paralelliği, sıfat zıtlığı, bilimsellik

CAUSE-EFFECT RELATIONSHIP INCONSISTENCE IN MODERN SCIENCE'S SCIENTIFIC UNDERSTANDING

ABSTRACT

Starting from the first periods of philosophy, we see that the ideas put forward for the solution of the opposition between sensation and reason evolved into the mind-centered axis after Plato. Aristotle's deductive method, which were put forward as the criteria of scientificity and new knowledge, and Francis Bacon's inductive method were claimed as a result of the understanding of causality. Despite David Hume's criticism of epistemological causality and Kant's category explanation, reasoning from cause to effect has not changed in the understanding of causality. This, in turn, has led to a lack of knowledge of determining the necessary conditions for the ontological existence of the result. Due to this deficiency, it has been thought that no information can be put forward against the argument of atheism which claims that "There is no outside interference with the universe", since it causes incomplete information to determine the reason for the ontological existence of the result. This is the situation of European philosophy in our century.

The second aspect of the cause-effect relationship, the method of determining the obligatory attributes of the cause by moving from the result to the cause, is a necessary and compulsory

method both to determine the disconnection in the cause-effect relationship and to show the unfoundedness of the claims of atheism besides eliminating the lack of knowledge.

Reasoning on things without determining the necessity of adjective parallelism and adjective antonym between causes and effects and how to obtain these obligatory adjectives will cause a vicious circle. Because the method of obtaining the complete information of the object, which is used in the sense of consuming the object, is possible by obtaining the adjective parallelism and adjective antonym exactly. As this method is valid for every object, it is also valid for the universe and the cause of the universe as a principle. The method of determining the cause, as a method, is very different from the cause and effect relationship. Since the results are not a single entity, but include all the features that fall into its mandatory definition, by considering these points in the cause-effect relationship, precise information used in the sense of science can be obtained.

In this study, the method of obtaining the adjectives of cause in the cause-effect relationship, starting from the result, will be discussed.

Keywords: cause, effect, adjective parallelism, adjective opposition, scientificity

*imkan üzerine, nedensellik üzerine, bilimsellik üzerine makalelerinin özetidir.

GİRİŞ

Nedensellik probleminin anlaşılabilmesi için, öncelikle problemin alt kavramlarının netleşmesi gerekmektedir. Matematğin anlaşılabilmesi ve yapılabilmesi için nasıl 4 işlemin bilinmesi gerekiyorsa, nedensellik probleminin anlaşılabilmesi için de, **doğru-yanlış, hakikat-gerçek, kanun, içgüdü, imkân, neden-sonuç, sıfat paralelliği-sıfat zıtlığı, bilim-bilimsellik** gibi zaruri kavramların netleşmesi gerekmektedir. Bu kavramlar nedensellik kavramının anlaşılabilmesi için düşüncenin dört işlemi hükmündedirler.

Doğru ve Yanlış

Doğru ve yanlış sadece ifadelerle ilgilidir. Eğer bir ifade gerçeğe teka-bül ediyorsa doğru, değilse yanlıştır. “Bu masa ağaçtandır” dediğimde

bu ifadenin nesnesi olan masa ağaçtan ise ifade doğrudur, değilse yanlıştır. Doğru ve yanlış sadece ve sadece önermelerle sınırlıdır.

Gerçek ve Hakikat

Gerçek fizik anlamında da kullanılabilen bir kelimedir. Beş duyumuzla idrak ettiğimiz dünyayı ifade eder. Hakikat ise aklın dünyasını ifade eder, metafizik olarak da kullanılabilir. Metafizik asli anlamında aklın keşfettiği dünyayı ifade eder, yoksa faraziye ve varsayım anlamını taşımaz. Bu noktayı örneklendirirsek, güneşin dönmesi gerçeğe, dünyanın dönmesi ise hakikate örnektir. Biz dünyanın döndüğünü gözümüzle değil, aklımızla keşfederiz.

Kanun ve İçgüdü

Kanun, bizatihi neden olmayıp, bizim evrende gördüğümüz sabitliklere, değişmezliklere verdiğimiz isimdir. Bir cismin serbest düşüşü ile fark ettiğimiz hız, her cisim için aynı olduğu zaman, biz bunu matematik diliyle ifade ederiz. Bu matematiksel ifadeye formül deriz. Felsefede tümel önerme olarak adlandırılan formül ve formülleştirme, evrende bir düzenin var olduğunun bir delilidir. Ancak biz değişmezliklerden hareketle düzenin varlığını matematik diline aktarıp formül elde ederken, bu değişmezliğin nedenine ilişkin bir bilgiyi ifade etmeyiz. Taşın düştüğünü, sabit ve değişmez bir tarzda düştüğünü biliriz, lakin neden düştüğünü, neden o hızda düştüğünü bilmeyiz. Bizim bilgimiz taşın düşmesiyle sınırlıdır. Niçin düştüğüne ve niçin o hızda düştüğüne ilişkin sadece tahminlerimiz, varsayımlarımız vardır. Bu tahminlerin, varsayımların adı bazen kuram, bazen teori olur, anca bilgi olmaz.

Muğlak kanun tanımlamalarının bir türü olan ve canlılarda görülen garip ve hedefli davranışlara içgüdü deriz. İçgüdü, hayvandaki o farklı davranışı tanımlamaktan, isimlendirmekten ibarettir. Kanunlar dediğimiz saptamalarımız, tespitlerimiz birer neden değilse, içgüdü de neden değil, bir adlandırmadır. İçgüdüsel davranış olarak isimlendirilen o davranışı diğer davranışlardan ayıran özellik, o davranışın hayvanın kendisini değil, neslinin, türünün devamı hedeflenerek gerçekleştirilmiş olmasıdır. Hedeflere hayvanın şuuru taalluk etmediği halde gerçekleştiğini bizzat gördüğümüzden, bu davranışı diğer davranışlardan ayırmak için içgüdüsel davranış deriz. Bu bir isimlendirmedir. Davranışın nedeni değildir. Hiçbir açıklama, beş cm yan tarafta açık pencereden

çıkmayı akıl edemeyen arının, çiçek tarlasının yerini diğer arılara güneşe olan açıyla tarif edecek hareketler yapmasını izah etmez.

İMKAN PROBLEMİ

İmkân kelimesi veya imkân dâhilinde var olan veya olabilecek olan anlamına gelen mümkün kelimesi, başta dediğimiz gibi çok kullanılan ama felsefedeki anlamıyla yanlış eklerden ayırt edilmiş olarak günlük dilde kullanılmayan bir kelimedir. İmkân kavramını diğer en yakın benzer ve zıt kavramlarla varlık açısından ifade edecek olursak şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Vâcip ya da zarurî: olmaması çelişki içeren (bütün parçasından büyüktür veya $2+2=4$ gibi veya bir noktadan birbirine dik üç doğru geçer gibi).

Mümkün: olması ve olmaması çelişki içermeyen.

Mümtenî: olması çelişki içeren (bütün parçasından küçüktür veya $2+2=5$ gibi veya bir şeyin hem var hem yok olması gibi).

Vâcip ve mümtenî kavramların anlaşılmasında herhangi bir problem yoktur. Bu her iki kavram da anlama açısından açık ve seçik kavramlardır. Bu kavramların açık ve seçik olması nedeniyle bu alanda yanlış bilgi bulunmaz. Bu alanda yanlış bir düşünce çok kolay fark edilir. Eğer herhangi bir insan için bu iki kavramın ifade ettiği yargılarda problem ortaya çıkıyorsa, anlama yetisinde bir problem var anlamına gelir.

Bu iki kavram açık ve seçik olduğu için herhangi bir ideoloji veya akım bu kavramlara zıt bir fikir ileri sürmez. Çünkü doğru düşüncenin kriteri olduklarından yargıya kapalıdırlar. Bunlar üzerine yapılan tartışma bizzat bu kavramları tartışmak için değil, bu kavramları netleştirmek için olabilir ve olmaktadır.

Ancak imkân kavramı söz konusu olduğunda her türlü olabilen ve olması veya olmaması çelişki içermeyen bu kavramın doğru anlaşılması söz konusu olduğunda felsefi bir problemle, yani netleştirilmesi gereken bir kavramla karşılaşmaktayız.

Var olması ve olmaması çelişki içermeyen mümkün kavramı iki ayrı bölüme ayrılır: bunlar muhtemel ve muhal kavramlarıdır. Mümkün kelimesi genelleyici bir kavramı ifade ettiği halde Türkçemizde yanlış

olarak muhtemel anlamında kullanılmaktadır. Muhtemel kelimesi yönlendirici bir nedene (zorlayıcı değil, çünkü zorlayıcı neden her daim bulunmak zorundadır) ihtiyaç duymaksızın gerçekleşen demektir. Bir zarın bir kaç defa atıldığında 6 gelmesi gibi. Ancak bir zarın yüz defa, bin defa atıldığında 6 gelmeyeceğini biliriz. Hatta her yüzeyin gelme ihtimali eşit olduğundan atma sayısı arttıkça 1/6 oranı birbirine yakınlasmaya başlar.

Kız ve erkek çocuk olma ihtimali 1/2 olduğundan dünya nüfusundaki kadın ve erkek oranının birbirine yakın olması gibi. Bir milyon yüzeyli kürevi bir zarın bir milyon defa atıldığında her defasında 1 gelmeyeceğini biliriz. Hatta bir milyon defa atıldığında sırayla birden bir milyona kadar sayı gelmeyeceğini de biliriz. Biliriz ancak bir milyon defa da atılsa bir gelmesi mümkündür, ancak gerçekleşmez. İşte mümkün olduğu halde yönlendirici bir neden olmaksızın gerçekleşmeyen bir olguyu ifade etmek için bir kavram gereklidir. O kavram, “muhal” kavramıdır. Muhal kavramı, mümkün sınıfında olan bir kavramdır. Mümkün olduğu halde yönlendirici bir neden olmaksızın gerçekleşmez anlamını ifade eder.

İşte “mümkün” olduğu halde yönlendirici veya sevk edici bir neden olmaksızın gerçekleşemeyen anlamına gelen muhal kelimesi zihinde bulunmazsa ne olabilir? Şüphesiz bu kavramın eksikliğinden kaynaklanan ilk problem, bir zarın bir kaç defa atılıp 6 gelmesiyle bin defa atılıp 6 gelmesi arasında bir fark görememek ve bu farkında olmayışı yargı olarak ifade edememek şeklinde olacaktır. Bu durumda muhal kavramına istinat eden bir ideoloji, yanlış olduğu halde, muhal kavramını bilmeyen zihin tarafından reddedilemeyecek, faraziye ve gerçeklik birbirine karıştırılacaktır. Tüm yanlış kuramlar muhal kavramı içinde ileri sürülür. Çünkü muhal kavramı, sonuçta mümkün kavramının içinde bulunduğu için çok teferruatlı düşünülmediğinde kabul etmek kolay olacaktır. Vâcip ve mümtenî kavramlarına muhalefet eden bir ideoloji açık seçik bir düşünceye ters düştüğü için kabul görmeyeceğinden bu iki alana muhalefet eden bir ideoloji veya kuram hiç bir zaman ortaya çıkmaz.

Bir örnek verelim:

“Atomların doğal süreçleri içerisinde canlılığın tesadüfen oluştuğunu söyleyen ve “gâyelilik” veya “amaçlılık” kavramını gayesiz nedenlere veren evrim kuramı ile bir zarın atılmasındaki örneği karşılaştıralım;

Yukarıda geçtiği gibi 1’den 1 milyona kadar sayıların bulunduğu kürevi bir zar düşünelim. Bu zar 1 milyon kez atıldığında rakamların 1’den 1 milyona kadar sırayla gelme ihtimalini düşünelim. Bu sayı 1 milyon ile 1 milyonun 1 milyon defa çarpımı anlamına gelir. Bunun imkânsız olduğunu biliriz. Bu durum asla gerçekleşmez. Ancak bilinmesi gereken nokta, asla gerçekleşmeyecek bu ihtimalin dildeki adı “muhal”dır. Yani teorik olarak mümkündür fakat yönlendirici bir neden olmadıkça gerçekleşmeyecek bir mümkündür.

Şimdi evrim kuramına bakalım;

Bir atomdan bir hücrenin meydana gelişine kadar en az 1 milyon adım vardır ve her adımda 1 milyon ihtimalden biri gerçekleşir. Bu ne demektir?

İlk adımda 1 2 karbon ile 3 oksijenin birleşmesi gerekiyor. Bu adım karbonun yapacağı 1 milyon bileşikten birisidir. İkinci adımda 1 hidrojen ve 1 azot ilave edilmeli. Bu adım da geri kalan 999.999 ihtimalden biridir. Üçüncü adımda bileşiğe 2 karbon ilave edilip 1 hidrojen devreden çıkmalıdır. Bu da geri kalan 999.999 ihtimalden biridir. Bu süreç her adımda olması gereken o tek adımın olmasıyla ve olmaması gereken geri kalan 999.999 adımın olmamasıyla her adımda gerçekleşmeli, süreç her adımda olması gereken 1 milyon ihtimalden biri gerçekleşerek 1 milyonuncu adımda bitmelidir.

Açıktır ki, bu durum 1 milyon yüzeyli kürevi bir zarın 1 milyon kere atılıp sırayla 1’den 1 milyona kadar sayıların gelmesiyle aynı anlama gelir. Bu durum nasıl gerçekleşmezse, 1 atomdan hücreye doğru giden 1 milyon sıralı adım da gerçekleşmez. Ancak teorik olarak bu durum mümkün sınıfında olduğu için, yani $2 \times 2 = 5$ gibi bir çelişki içermediği için, eğer “muhal” kavramı bilinmezse bu ihtimalin gerçekleşmesi, kabul edilmesi ilk başta zahiren mümkün gibi görülecektir. Bu noktada, bu evrenin bu mümkün sınıfındaki “muhal” olaya müsaade etmediği fark edilmezse, yani bir zarın bir kaç defa atılıp 6 gelmesiyle 1 milyon defa atılıp 6 gelmesi arasındaki “olabilirlik” farkı bilinmezse ikisinin arasındaki imkân meselesi anlaşılamaz ve asla olamayacak bir durum olabilecek durumlar arasına sokulabilir. Bu bir “akıl bozulması”dır, yani faraziye ile gerçek birbirine karıştırılmış demektir.

Ne kadar doğru ya da yanlış izm, ideoloji, teori veya kuram varsa hepsi mümkün kavramının muhal kanadından gelir. Çünkü hassas bir düşün-

ce olmadıkça makûl görüldüğü için insanın kendisini bu yanlışa ikna etmesi daha kolay olacaktır.

NEDEN-SONUÇ İLİŞKİSİ

Hem bilim felsefesinin hem de din felsefesinin (din felsefesinde mevcut olan ispat türlerinden ontolojik delil hariç tüm ispat türleri, neden ve sonuç arasındaki zorunlu bağlantının var olmasına neden olarak görünen şeyin sonucu yapma kapasitesine sahip olmadığı, dolayısıyla hariçten bir nedenin gerekliliği mantığına dayanır) en önemli kavramı “nedensellik” kavramıdır. Bu kavramın neden ve sonuçların zorunluluğunun tartışılması dışında bir başka yönü daha görünmektedir ki o da hangi nedenlerle hangi sonuçların arasında bir zorunluluk bağı olduğudur. (Burada tartışılan *ontolojik* zorunlulukla ilgili bilginin kurallarının nasıl elde edileceğidir.) Yani neden ve sonuç arasında epistemik veya ontolojik bir zorunluluğun var olup olmadığı problemin bir bölümü, diğeri de sonuçlardan hareketle nasıl bir nedenin zorunlu neden (bir müessirin amil olacağına ilişkin değil, nasıl bir *müessirin amil* olacağına ilişkin bir tartışma) olabileceğine ilişkin tartışmadır.

192

Bu konuyu örneklendirmek gerekirse; bir bilardo topunun bir başka bilardo topuna çarptığında ne olacağına ilişkin bilginiz –Hume’un tabiriyle- önceki tecrübelerimize dayanıyor. Meydana gelecek sonucun hakiki nedeni hakkında bilgiye sahip değiliz. (Buraya kadar olan kısım klasik neden-sonuç tartışmasıdır) Ancak bir başka açıdan bakıldığında yani sonuçtan hareketle bakıldığında şöyle bir tartışma konusu ortaya çıkmaktadır;

“Sonuç (yani ikinci topun hareket etmiş olması) hangi özelliklere sahip veya özellikteki bir nedenin sonucudur?” Veya

“Kömür haline gelmiş bir pamuğun ilk halinden bu kömür haline dönüşmesinin (*müessir*) nedeni hangi özelliklere sahip olmak zorundadır?” Veya

“Kömür haline gelmiş bir pamuğun ilk halinden bu kömür haline dönüşmesinin (*müessir*) nedeni hangi özelliklere sahip olamaz?”

İkinci örneğimize gelirsek; kömür haline gelmiş olan bir pamuğun nedeninin hangi özelliklere sahip olması gerektiği, aynı zamanda o nedenin hangi özelliklere sahip olmaması gerektiği hakikati, zorunlu

olarak neden ve sonuç arasında ontolojik olarak *sıfat paralelliği* zarureti de gerektirmektedir. (sonuç her nedenden değil, ancak “*sonucu inşa edebilecek vasıftaki neden*”den kaynaklanabilir) İslam mantıkçıları arasında “bürhan-ı inni ve bürhan-ı limni” olarak geçen tartışma ve ispat usulü de varlığa ilişkindir, sıfatların mahiyetine ilişkin değildir.

Sıfat paralelliği (ya da müessirdeki zorunlu sıfatlar) mecburiyeti iki açıdan değerlendirilebilir görünüyor;

Birincisi, sebepler ve sonuçları arasında bazı ***benzerliklerin*** zaruri olarak varlığı,

İkincisi, sebepler ve sonuçları arasında bazı ***zıtlıkların*** zaruri olarak varlığı.

İkinci örnekten hareket edecek olursak;

Soru “kömür haline gelmiş bir pamuğun nedeni nedir?” değil sadece aynı zamanda “kömür haline gelmiş bir pamuk hangi tür bir nedenin sonucudur veya hangi tür bir müessirin tesirinde kalmıştır” sorusudur.

Bu noktadan bakıldığında neden sonuç ilişkisindeki zorunluluk tartışmasının dışında ikinci tür bilginin ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. O da neden ve sonuç arasındaki zaruri sıfatların ne olduğu bilgisidir. Acaba kömür haline gelmiş bir pamuk bu duruma su ile temas etmesinden dolayı maruz kalmış olabilir mi? Elbette ki hayır diyeceğiz. Neden, çünkü su pamuğu kömür haline getirecek vasıflara sahip değildir. Kömür haline getirebilmenin gerektirdiği zaruri sıfatlara sahip değildir. Bu zaruri sıfatlar suda olmadığı gibi, havada, taşta, toprakta, kumaşta veya odunda da mevcut değildir. Zaruri sıfatlar sadece yüksek ısıda veya ateşte mevcuttur. Bu sebeple kömür haline gelmiş bir pamuğun nedeni olarak ancak yüksek ısıya sahip bir maddeyi gösteririz.

Aristoteles’in dört neden açıklamasında olduğu gibi bir heykelden hareket edecek olursak, heykelin müessir veya fail nedeni, mermerden insan şeklinde tıraşlanan heykelin varlığını gerçekleştirecek sıfatlara sahip olmalıdır. Bu zaruri, yani olmazsa olmaz sıfatlar ne olabilir diye bakacak olursak; bu basit örneklerden hareketle nedenler ve sonuçları arasındaki sıfat paralelliği ile ilgili olarak yukarıda geçtiği gibi ***benzerlik*** ve ***zıtlık*** yönüyle iki tür akıl yürütme yapabiliriz:

Birincisi yani ***benzerlik*** cihetiyle (insan şeklindeki mermer heykel için) var olması zaruri olan sıfatlar şu sıfatlar olabilir:

- 1- Fail ya da müessir neden öncelikle **var** olmalıdır.
- 2- Fail ya da müessir neden (ölü olamaz, yani) **canlı** olmalıdır.
- 3- Fail ya da müessir neden (şekillendirici bir) **kuvvete** sahip olmalıdır.
- 4- Fail ya da müessir neden **alet kullanabilme yeteneğine** sahip olmalıdır.
- 5- Fail ya da müessir neden (insanın taklidini yapabildiği için) **bilinçli** olmalıdır.
- 6- Fail ya da müessir neden (eserin başını sonunu değerlendirebilmesi için) **hafızaya** sahip olmalıdır.
- 7- Fail ya da müessir neden (eserin ya da sonucun talebine göre) **gör-me vasfına sahip** olmalıdır.

İkincisi yani **zıtlık** cihetiyle (insan şeklindeki mermer heykel için) var olması zaruri olan sıfatlar şu sıfatlar olabilir:

- 1- Fail ya da müessir neden, sonuçla aynı anda veya daha sonra var olamaz. Fail ya da müessir neden **zamansal olarak sonuçtan önce** olmalıdır.
- 2- Fail ya da müessir neden, sonucuyla bire bir **aynı sıfatlara sahip olamaz** (heykelin nedeni heykel olamayacağı gibi)
- 3- Fail ya da müessir neden, sıfat itibariyle aynı olamayacağı gibi ilaveten **daha fazla ve üst sıfatlara sahip olmalıdır** (neden sonuçtan daha mükemmel olmalıdır)
- 4- Fail ya da müessir neden, sonucun varlığının nedeni olarak sonuçta bulunsun bulunmasın nedenin kendisi **iradeye sahip** olmalıdır.
- 5- Fail ya da müessir neden, eserde bulunsun bulunmasın kendisi **bilgi sahibi** olmalıdır.
- 6- Fail ya da müessir neden, bizatihi **hem neden hem sonuç değildir**.

Bu sıfatlara başka sıfatlar da ilave edilebilir. Ancak neden ve sonuç ilişkisini ikinci bilgi yönünden yani zaruri sıfatlar yönünden değerlendirmek için kâfi görünüyor. Aristoteles'in heykel örneğinden hareketle zaruri olan bu sıfatlara eserin yani sonucun özelliğine göre ek sıfatlar eklenmesi gerekmektedir. Eğer eser bir fotoğraf makinası olsaydı nede-

nin zaruri sıfatlarına ışığın farkında olmak vasfı, bir mikrofon olsaydı nedene sesin farkında olmak vasfı gibi vasıflar eklenmesi gerekecekti.

Bu açıdan bakıldığında neden sonuç ilişkisi sadece neden ve sonucun zorunlu bağlantısının bilinip bilinemeyeceğinden ibaret değildir. Neden ve sonuç ilişkisi daha çok sonucun var olması için gerekli vasıfların nedende bulunma mecburiyetinin kurallarının tespitini de gerektirmektedir.

Bu konu niçin önemlidir? Eğer neden ve sonuç ilişkisi hakkındaki bilgimiz sadece neden ve sonucun zorunluluk tartışmasının bilinip bilinemeyeceğinden ibaret olursa, sonucun varlık nedenine ilişkin çıkarımlar hakikatlerle varsayımların karışmasına sebep olacaktır. Aristoteles'in tabiriyle, Sokrates öncesi filozofların arke kavramında olduğu gibi, nedenselliğin dört anlamı teke indirilerek fail nedenle maddesel nedenin karıştırılması hatasının yapılması gibi büyük hatalar meydana gelecektir. Mermer, mermer heykelin sadece maddesel nedenidir, fail yani var edici nedeni değildir. Ancak evrenin ilk ilkesini arayan Sokrates öncesi filozofların ilke olarak suyu veya ateşi veya havayı vs. kabul etmeleri ile maddesel ilke aynı zamanda varlık ilkesine dönüşmüştür. Evrenin teşkil edici nedeninin vasıfları suya, ateşe veya hava gibi maddesel unsurlara yüklenmiştir. Fail Veya teşekkül ettirici. Teşekkül kelimesi Aristoteles'in formel ya da biçimsel nedenine karşılık gelir. Şekil veren demektir. Sözelimi göz sadece maddesinden ibaret değildir. Işıktan istifade eden bir teşekküle de sahiptir. Yoksa gözdeki maddelerin aynısı birçok şeyde bulunabilir. Nal ile çekicin, çömlek ile insanın aynı maddeden olması gibi.

Bilardo topu ve pamuk örneğine ek olarak nedensellik konusunda en çok kullanılan güneşin doğması örneğine bakacak olursak;

Tersten hareketle yani hareket eden bir bilardo topuna karşılık hareket eden bir güneşin (veya dünyanın) durumunu bu açıdan değerlendirdiğimizde sonucun (yani güneşin veya dünyanın düzenli hareketinin) var olması için varlığı zaruri olan hangi sıfatların var olması gerektiğine bakalım:

- 1- *Öncelikle hareket için gerekli olan maddenin yani güneşin eylemsizliğini aşacak bir kuvvet gereklidir.*
- 2- *Mevcut hızın gerektirdiği kadar kuvvet gereklidir.*

- 3- *Yıllık hareket hızı toplamda sabit olduğuna göre hız kontrolü gerekir.*
- 4- *(Hume'un tabiriyle bundan sonra olacak olanı geçmiş tecrübeye binaen söylediğimize göre) sabit ve düzenli hareketin, sabit ve düzenli bir nedeni olmalıdır.*

Düzenli hareket iki anlama gelir; birincisi harekete geçirme kuvvetinin gerekliliği, ikincisi, hareketi devam ettirme ve değişmesini engelleme kuvvetinin gerekliliği. Bu özellik de nedende var olmalıdır. (Elips olan yani dairesel olmayan yörüngede cisim hep aynı hızda olamaz diye düşünmek daha akla uygun görünüyor.)

Aslında bizim güneşin neden aynı saatte doğduğuna ilişkin bilimizin olmadığı ile kastettiğimiz şey tam olarak da budur. (Hume'un tabiriyle) bildiğimiz şey güneşin doğduğudur, niçin doğduğu veya niçin o saatte doğduğu değildir. Tam olarak da kastedilen, yukarıdaki maddelerde sayılan, nedenin bu tarafındaki eksik bilimizdir. (Aynı durum kanunlar için de geçerlidir. Bizim bilimiz “şeyin” olup olmadığı ile sınırlıdır, niçin olduğuna ilişkin bilimiz yoktur. Kesin olduğu düşünülen bazı bilimsel bilgiler, gariptir ki bazı ön kabullere dayanır; maddenin **mahi-yetini** taşıyan **en küçük** parçacıkta itme ve çekme kuvvetlerinin **birlikte** ve **sürekli** var olduğu açıklaması gibi.)

Hume'a göre ontolojik bir zorunluluk mevcuttur. Burada şüpheli yani bilinmeyen kısım bu zorunluluğun kaynağı ile ilgilidir. Yoksa neden-sonuç ilişkisindeki zorunlulukta bir şüphesi yoktur Hume'un. (Gazzali de neden-sonuç ilişkisinin tıpkı görüldüğü gibi zorunlu olduğunu ikrar etmekle birlikte, ona göre bu zorunluluk nesnenin kendisine değil, yaratıcıya aittir)

Bu noktada nedensellik konusunun günümüzdeki bilim anlayışında ne konumda olduğuna yani “bilimsel” olan iddiaların sınırlarına bakmak gerekmektedir. Bilimsel açıklamaların ya da bilimsel olduğu iddia edilen önermelerin tahlili yapıldığında tüm unsurlarının açıklamaya dâhil olmayan kabullerden ibaret olduğunu görmek ilginç bir durumdur. Sözgelimi;

“Elektriğin hızı ışık hızına yakındır”

Bu önermedeki alt unsurlara teker teker bakalım, aşağıdakilerin tamamına ilişkin açıklamalar *geçici hipotezler* şeklinde mevcuttur;

Elektrik; (elektron akımı mıdır, bir uçtan bir uca mı gitmektedir, yoksa en yakın atomdan elektron çektiği için o atomun da yanındakinden elektron çekmesinden mi ibarettir veya bu hıza –elektron gibi az da olsa kütlesi olan- bir nesnenin çıkması mümkün gözükmediği için başka bir şey midir) ne olduğu meçhuldür.

Hız; niçin ışık hızına yakın hareket etmektedir, meçhuldür

Manyetiklik; niçin (+) ve (-) yüklere sahiptir, meçhuldür.

Güç; giriş ve çıkış akımları eşit olduğu halde ortamda nasıl ışık ve ses hareket olarak fazlalık ürünler verebilmektedir, meçhuldür.

Kaynak; manyetik gücün kaynağı olarak kabul edilen (+) ve (-) yükler niçin sabit ve daimi olarak mevcut kalabilmektedirler, meçhuldür.

Hareket; (-) olarak kabul edilen yüklerdeki ışık hızına yakın hareket niçin mevcuttur ve daimidir, yine meçhuldür.

Bunlara başka maddeler de ilave edilebilir. Ancak durum Hume'un tanımladığı noktadan ibaret kalmaktadır. "Bildığımız elektriğin ışık hızına yakın hızda hareket ettiği, niçin hareket edebildiği ya da hareket nedeninin mahiyeti değildir".

Nedenselliğin düşüncede disiplin altına alınmasından ibaret olan bilim, olanın tanımlamasından çok *saptama* ve *tespit* ile sınırlıdır. Bu noktada durum klasik nedensellik anlayışı ile sınırlıdır. Ancak yukarıda elektrik örneğinde sıralanan maddelerin tersten okunması ile bir başka nedensellik problemi ortaya çıkmaktadır. O da bahsi geçtiği gibi, var olduğu halde mahiyeti meçhul olan, fakat var olması için zaruri olarak varlığı gereken sıfatların göz önüne alınmasıyla paralel nedenselliğin *benzerlik* ve *zıtlık* yönünden tanımlanmasıdır. Sadece 'sonuc'un bilgi dâhilinde olduğu bir dünyada, nedene yönelik düşüncelerde sonucun talep ettiği vasıfların aranması ve gerekliliği noktasında değerlendirmek zarureti mevcuttur. Sonucun (veya *eserin* veya *sanatın* veya *var olanın* veya *görünenin* veya *duyumlananın*) sıfatlarının tespiti ile onun nedenine ilişkin bir bilgi oluşturulabilir.

Sonuçtan *hareketle*, olması zorunlu sıfatların tespiti ile elde edilen "nedenin nedeni" ya da doğrudan "*hakiki neden*" (ontolojik neden) ya da "*illet*" kavramının işaret ettiği neden kavramı, felsefi düşünce disiplininin istikametinin şartlarından biri olarak görünüyor. Çünkü tersten

hareketle ontolojik nedenin tespiti bir usul gerektirir. O usul de, tecrübe ile sabittir ki, eserde ya da sonuçta bulunan vasıfların ontolojik olarak nedeni olabilme mahiyetini taşımasıdır. Aksi takdirde neden belirleme usulü, adı ne kadar bilimsel de olsa, inançtan ibaret kalacaktır. Kuhn'un *paradigma* görüşünün gerçekleşebilmesinin en önemli şartlarından biri bilimsel önermelerdeki rükünler dediğimiz kısımların bilgiye veya deneye değil varsayımlara dayanmasıdır.

BİLİM VE BİLİMSELLİK

Aslında bilim dediğimiz olgu iki farklı temelden beslenir. Birincisi bizzat deneylenebilen olguların genelleştirilmesi ile “kanun” elde edilmesi. Diğeri ise deneylenemeyen alanlarda hipotezlerin öne sürülmesi ile geçici açıklamaların kabul edilmesi. Bu ikinci kısım daha çok Kuhn'un söz konusu ettiği alandır. Çünkü deneylenebilen alanlarda bir paradigma söz konusu edilmesi güçtür. O zaman Güneşin ya da Dünyanın hangisinin merkezde olduğu problemi deneylemediği için paradigma olarak adlandırılabilmiştir. Serbest düşen bir cisimle ilgili bir paradigma yoktur. Deneylenemeyen alan deneylenebilen alana göre son derece fazladır ve bilimsellik tartışmaları da en çok bu alanlarda gerçekleşmektedir. Bu alan ister istemez sosyal bilimlerin nesnesi olarak insanın akıl yürütmelerini, öngörülerini, taraftarlıklarını ve duygusallığını içermektedir.

Bu ikinci alanda deneyleme mümkün olmadığı için bu alandaki bilimsellik, eldeki verilerden hareketle duruma uygun senaryolar üretme şeklinde gerçekleşir. Senaryolar deneyleme imkânının dışında oldukları için bunlardan herhangi birisinin -kişisel öngörüler ve taraftarlıkların yönlendirmesiyle- bilimsel olduğu kabul edilir. Bu alanda bilimsellik kriteri olarak akla uygunluk veya o senaryoyu destekleyen bilim adamları gösterilir ki her ikisinin de deneylenebilen alana kıyasla bir bilimsellik değeri yoktur.

Ancak tartışmaların çoğunluğu bu alandadır. Fizikçiler suyun donma ve kaynama noktasının arasını yüze böldükleri için buna bağlı ölçümlere, ölçüm kalitesi dışında itiraz yoktur. Bu alanda sadece deneyler ve ona bağlı yargıdan uzak yeni sonuçlar bulunmaya çalışılır ki arzu edilen şey, bu alanda kişisel yorum ve tavırların bulunmamasıdır. **Hume**'un “**idea ilişkileri**” dediği alanda zaten tartışma yoktur. Tartışma tam da

Hume'un farkına vardığı gibi “**olgu sorunları**” alanındadır. Ancak Hume'un ayırımına göre düşünürsek olgu sorunları da “deneylenebilen” yani, nesnenin üzerinde tekrar tekrar deney yapılabilmesi ve her yapıldığında aynı sonuçların alınması ve “deneylenemeyen” olarak ikiye ayrılmaktadır. Hume epistemik alanda olgu sorunlarındaki nedensellik beklentisinin “**bilgi**”ye değil daha önce görüldüğü için **beklenti**ye ya da **ülfete** dayalı olduğunu söylemişti. Hume'un bu ince noktasını fark eden Kant, Hume'un kendisini **dogmatik uykudan** uyandırdığını söylemiştir.

Hume'un fark ettirdiği nokta bizim ayırdığımız bilimin her iki yönünü de içermektedir. Zorunluluğun ya da nedenselliğin meçhuliyeti anlamında bir farkları yoktur. Ancak bu çalışmadaki amacımız, nedenselliğin ya da zorunluluğun bilinmesi değil, nedensellik bilinsin veya bilinmesin bu alanda yani deneylenemeyen alanda kesin bilginin nasıl elde edileceği problemidir. Popper'in yanlışlama kriterinin bir anlamı şudur: bir iddianın doğru ispatlanabildiğine delil, o iddianın her şartta doğru olduğunu ispatlamak değil, hangi şartlarda doğru olmayacağını da belirleme imkânının olmasıdır. Hangi şartlarda yanlış olacağı belirlenememiş bir iddia inançtan ibarettir.

Kesin bilgi söz konusu olduğunda **deneylenebilen** ve **deneylenemeyen** ayırımı daha uygun görünmektedir. Deneylenebilen alan tıpkı **idea ilişkileri** gibi ya da en azından deneylenemeyene göre daha tartışmasız görünüyor. Bu alandaki sorun, ortaya çıkan sonucun genelleştirilip genelleştirilemeyeceği ya da diğer deyişle tümevarım sorunudur.

Deneylenebilen alandaki tümevarım sorununu bir kenara bırakırsak, bilimsellik tartışmasının en yoğun olduğu bu deneylenemeyen alanla ilgili bilimsellik metodunun nasıl uygulandığına bakmamız gerekmektedir. Bu alan spekülasyonlara açık bir alandır. Her problem için birden fazla senaryo üretilebildiği için ve sonuçlar duyular seviyesine indirilemediği için tartışmaların devamı kaçınılmaz gözükmektedir.

Açıktır ki, Hume'un nedensellik tartışması ontolojik bir tartışma değildir. Özetle Hume'un söylemek istediği şudur: “güneş yarın yine bildiğimiz saatte doğuyorsa bu bir zorunluluk olduğu içindir. Ancak biz bu zorunluluğun bilgisine sahip değiliz. Bildiğimiz sadece güneşin doğduğudur”. Doğa bilimlerinde “**nedenselliğin bilgisi**” hariç deneylenebilen nesne hakkında elde edilen sonucun genelleştirilmesi ile

ilgili bir problem görünmüyor. Tümevarımın bizzat kendisi Popper'da olduğu gibi tartışma konusu olsa da, bu tartışma felsefe dünyası ile sınırlı olmak Bu fizik önermesi suyun kaynama derecesini tam olarak bize anlattığını düşünüyoruz. Ancak ısının hiç olmadığı bir dereceyi değil, suyun donma derecesini esas aldığımız için 100 derece tabirini kullandık. Eğer mutlak sıfır olan -273'e göre ifade edersek o zaman önerme şu hale dönüşür;

“Su, 100 cm uzunluğunda 1 cm genişliğinde bir borunun içine birim kütlesi 13.6 gr/cm³ olan cıva konulup ters çevrildiğinde üstte 24 cm boşluk oluştuğu durumda yani toplam 76 cm cıva seviyesi göstergesinde +373 kelvin derecesinde kaynar”.

Buraya kadar söylenenler bilimsellik kriterinin bir özelliği olan “**şarhlı önerme**” kısmını yerine getirmiş oldu. Ancak burada sosyal bilimler açısından bizi ilgilendiren farkına varılmamış en önemli nokta şudur; *bir bilimsel önerme ortaya konulduğunda asıl yapılan sadece olanın kabulü ya da sınırı değil olmayanların yani önermedeki yargının dışındaki yargıların tamamının reddedilmiş olmasıdır. Bir kabule karşılık sonsuz reddiye vardır.* Yani “**su 100 derecede kaynar**” dediğimizde, “**100 derece**” dışında sonsuz sayıdaki dereceleri reddetmiş olmaktadır. Bu fizik önermesine yaptığımız her ilave, tanımı iyice daraltmaktadır. **76 cm cıva basıncı**, 76 cm dışındaki tüm basınçları, **cıva** dışındaki yani 13.6 gr/cm³ dışındaki tüm farklı kütledeki sıvıları, **100 cm uzunluk** tüm diğer uzunlukları, **1 cm çap** tüm diğer çapları, **+373 Kelvin** derecesi de tüm diğer sıcaklıkları reddetmiş olmaktadır. Burası “bilimsellik” söz konusu olduğunda sosyal bilimler açısından dikkat edilmesi ve yararlanılması gereken en önemli noktayı barındırmaktadır

1- Sosyal bilimlerde “bilimsellik” anlayışı

Doğa bilimlerinde bilimsellik kriterinin sadece onaylama değil, asıl olarak reddetmeyi içerdiği görülmektedir. Deneylenemeyen bir alanda onaylama mümkün olmadığı için, ikinci yön yani olumsuzun reddedilmesi usulü bir kriter olarak alınabilir. Bu usul hem deneylenemeyen doğa bilimleri alanında, hem de sosyal bilimler alanında kullanılabilir.

Duyu bilgisine materyal sağlayamayan yani deneylenemeyen doğa bilimleri alanında reddetme usulü kriter olarak ortaya konulduğunda bilimsel kuram adını almış bir çok kuramın saf dışı kaldığını görebili-

riz. Saf dışı kalan ne kadar teori, kuram vs. olursa, doğru olanı bulmak daha kolay olacaktır. Kavramların netliği kendi tanımından çok ne olmadığının tanımına bağlı görünüyor. Bu konuda aşağıda vereceğimiz örnekler, bilimsellik kavramının içinde yer aldığı halde deneylenemeyen guruba aittir:

Yıldızları da güneş gibi büyük kütleli cisimler olarak kabul ettiğimizde gece ve gündüzün var olması, gece yıldızların, gündüz güneşin dönmesini gördüğümüzde iki görüş, iki ihtimal arasında kalırız. Ya arz dönmektedir ya da tüm yıldızlar dönmektedir. Eski **Batlamyus** astronomisinin evreni dünya etrafında çeviren görüşü, **görünenin doğruluğu** ya da **duyuların aldatmadığı** prensibine dayanır. İster yıldızlar güneş gibi büyük kütleli olarak kabul edilsin, isterse edilmesin, uzaklık konusunda herkes hemfikir olduğu için dünyanın döndüğünü kabul etmemek, ister istemez sonsuz uzaklıktaki yıldızlardan oluşan tüm evrenin (24 saatlik) bir süre içerisinde dünya etrafında döndüğünü kabul etmek anlamına gelir. Bu o zamanki astronomi bilgisine göre bile aklın kabul edeceği bir düşünce değildir. Tıpkı kızartılmak için bir değneğe geçirilmiş kuşun pişirilmesi için kuşun döndürülmesi yerine arzın yıldızlarla birlikte kuşun etrafında döndürülmesi gibi.

Bir başka örnek verirsek; **Descartes**'in, "ahlak mektupları"nda "ruh-beden ilişkisini yani maddi olmayan ruhun nasıl maddi olan bedeni harekete geçirdiğini açıklamak için kullandığı "**ağırlık kuvveti**" ve Newton'un "**yerçekimi**" dediği kavramı inceleyelim. Hume'cu açıyla bakarsak zaten "*bildiğimiz tek şey*" taşın düştüğüdür, niçin düştüğü değil. Bu konuda ileri sürülen teoriler; "**yerin çekirdeğinin dönüşünden kaynaklanan statik elektrik**"ten kaynaklandığı, bir diğeri yine Descartes'e ait olan "**evreni dolduran bir sıvı maddenin girdap hareketiyle her şeyi merkeze ittiği**", bir diğeri "**kütlesel çekim**", bir diğeri **her atomda mevcut çekim güçlerinin toplamından** ibaret olması vs. gibi. Eğer gezegenlerdeki ve güneşle olan irtibatın kaynağı olarak kütlelerdeki çekimi güneş sistemindeki çekimin kaynağı olarak kabul edersek bu durumda gezegenlerin arka arkaya dizilmesi durumunda yörüngelerde değişiklik veya bozulma olacağını da kabul etmiş oluruz. Çünkü çekim kuvvetleri toplanacaktır. Bu teori bu şartla kabul edilmesi gereken bir teoridir ve bilindiği gibi gezegenler arka arkaya geldiğinde bir değişiklik olmamaktadır. Bu durumda teorinin şartlı ayağı ortadan kalkmıştır. Sonuçta bu alan deneylenen bir alan

değildir. Bu nedenle duruma uygun senaryolar üretmeye uygundur. Deneylenemediği için her türlü açıklama paradigma olarak kalacaktır.

Bir örnek daha verirse; bir arının gördüğü çiçeklerin yerini bal toplayan arılara güneşe olan açısıyla anlamalarını sağlayacak bir hareketi yapması. Bu hareketin **bilinçli** olması kabul edilirse, 6 cm yanda açık olan pencereden çıkamaması açıklanamaz. Güneşe göre çiçek bahçesini açısıyla tarif edebilen bir canlının açık camdan çıkamaması arının hareketinin nedeni olarak gösterilen hiç bir teorinin içinden çıkacağı bir şey değildir. Bu nedenle her açıklama paradigma olmaya adaydır.

Bir başka örnek de Kant'ın antinomilerinden birisi olabilir. Kant numen alana ait olduğu için, maddenin sonsuza kadar bölünebilmesinin ve bölünememesinin aynı derecede kabul edilebilir olduğunu söylemektedir. Ancak sadece bu antinomiye mahsus olarak, bu iki şıkkın aynı anda var olması zaten mantıken mümkün olmadığı gibi gerçekte de mümkün olamayacağını belirtmek gerekir. Çünkü sonsuza kadar bölünebilme zaten mümkün değildir. Çünkü bu madde yok anlamına gelir. Sonsuza kadar bölünebilen, maddenin kendisi değil mesafesi ya da büyüklük birimidir. Zihnen her şey bir büyüklüğe sahiptir ve sonsuza kadar matematiksel olarak bölünebilmesi mümkündür. Ancak bu sadece zihinde var olabilir, gerçeklikte mümkün olmaz. Bölünen madde değil, büyüklük ölçüsüdür. Bu nedenle deneylenemediği süreçte paradigma sınıfına dahil olacaktır.

Bu reddetme usulünün esas olması ile sosyal bilimlerin daha fazla bilimsellik kazanacağı düşünülebilir. Öncelikle sosyal bilimlerde deneyden çok akıl ön planda olduğu için, akıl da mantık kurallarına zıt kabullerde bulunamayacağı için bu **reddetme ile kavram netleştirme**si usulü daha kabul edilebilir görünüyor. Yukarıda sayılan örneklerin hiç birisi suyun kaynama derecesinde olduğu gibi şartları ortaya konularak söylenebilen önermeler değildir. Bu nedenle şartları konularak sınırları çizilememiştir. Sınırları konulana kadar ileri sürülen tezlerin hiç bir bilimsel değeri olmayacaktır.

Buraya kadar saydığımız örneklerden bilimselliğin üç kriteri ortaya çıkmaktadır:

- 1- Bir önerme tekrar tekrar **deneylenebildiğinde** ve aynı sonuçları verdiğinde bilimsel önerme olur.

2- Bir önerme **sınırları belirlendiğinde** bilimsel önerme olur.

3- Bir önerme **zıttı belirlendiğinde** bilimsel önerme olur.

Bu üç ölçütten son ikisi sosyal bilimler alanı için de kriter olabilir. Her ne kadar Dilthey, haklı olarak doğa bilimlerinin görevinin **açıklama**, beşeri bilimlerin görevinin de **anlama** olduğunu söyleyerek doğa bilimlerinin insana, dolayısıyla da insani bilimlere bağlı olduğunu göstererek beşeri bilimlerin kesinlik derecesinin doğa bilimlerinden daha yüksek olduğunu ileri sürmüştü de, bu iddianın pratik bir tarafı yoktur. Çünkü uygulamaya dönük bir iddia değildir. İnsani bilimlerin bilimselliğine ilişkin ölçüt pratikte uygulanabilir olmalıdır. Bu ölçüt de yukarıdaki iki maddede geçtiği gibi “**kabul** ya da **sınır**” ve “**zıtlık**” kavramlarını içermelidir.

Problemin daha net anlaşılması için basit bir önermeyi tekrar edelim;

“**Bu cisim demirdir**” dediğimizde hangi yargıları kabul ederek ve hangi yargıları reddederek sınır çizdiğimizize bakalım:

Kabullerimiz; “**demir** öncelikle **vardır** (var olan çok şey vardır), **metaldir** (çok sayıda metal vardır), **paslanır** (çok sayıda paslanan madde vardır), **serttir** (sert olan çok madde vardır), **ağırdır** (ağır olan çok cisim vardır), **mıknatıs çeker** (mıknatıs nikel ve kobaltı da çeker),

mat gri renklidir (mat gri renkli çok cisim vardır), **eriyebilir** (her metal için geçerli), **döküm yapılabilir** (her metal için geçerli), **esnetilebilir** (esneyebilen çok madde vardır), **ısıtıldığında kızarır** (bir çok madde ısıtıldığında kızarır), **çok ısıtıldığında beyaz ışık verir** (bir çok madde gibi), **ışığı geçirmez** (maddelerin çoğu geçirmez), **ısıyı iletir** (elementlerin çoğu iletir)” vs. bu özelliklerin sayısı reddedilenlere göre daha azdır. Eğer Husserl’in bakış açısıyla baksak demire ait özü deneyde bulamazdık.

Reddiyelerimiz; “demir **tahta** (odun, dal, yaprak, meyve, kök, tohum, çiçek, budak vs.) değildir. **Taş** (kireç, çakmaktaşı, kireç, granit, lüle, kil, kum, elmas, kömür, beton, mermer vs.) değildir. **Sıvı** (su, yağ, alkol, sirke, süt, deniz suyu, şıra vs.) değildir. **Gaz** (oksijen, karbondioksit, azot, asetilen, hidrojen, duman, buhar vs.) değildir. **Bitki** (elma, ayva, kiraz, hurma, karpuz, erik, biber, patates, lahana, yosun vs.) değildir. **Saydam** (cam, elmas, zümrüt, tuz, pırlanta vs.) değildir. **Sarı** (yeşil, kırmızı, mor, turuncu, pembe, vs.) değildir. **Yumuşak** (pamuk, kadife, yün, lastik vs.) değildir. **Kırılğan** (cam, tuz, tahta, seramik, bor, vs.)

değildir... Dikkat edilirse kabullerimiz sınırlı, reddiyelerimiz sınırsızdır. Her kabul, o kabulün zıddını reddetmektir. Her red, onun zıddını kabul etmektir.

Dolayısıyla ileri sürülen yargılar reddedilmiş zıtlarıyla birlikte kabul edilmiş demektir. Sadece kabul veya sadece red ile elde edilen bir yargı bilimsel değildir. Sosyal bilimler ve özellikle felsefe, kabulleri mantık üzerine oturduğu için ve deney yapma imkânı olmadığı için bu reddiyelerle birlikte yargıların değerlendirilmesi kuralı vazgeçilmez kural olmak zorundadır.

Kuram, hipotez ya da teoriler zıtları ile birlikte, yani bir kabul yapıldığında aslında nelerin reddedildiği, bir red yapıldığında aslında nelerin kabul edildiği göz önünde tutularak ele alınmak mecburiyetindedir. Yani bir görüşü kabul ettiğimde neyi reddetmiş olurum ve bir görüşü reddettiğimde neyi kabul etmiş olurum. Dolayısıyla bir bilimsel önerme “**şartlandırılmış önerme**” olmak zorundadır.

Bir kaç filozofun görüşlerinden hareketle sosyal bilimler alanında yani deneyin bulunmadığı bu alanda sınır çizme ve önermenin zıddını ortaya koyma yani “**şartlandırılmış önerme**” örneklerine bir göz atalım:

“Hiç bir şey yoktur. Olsa da bilemezdik, bilsek de aktaramazdık”

Felsefî bakış açısı hiç bir şeye doğru veya yanlış demeden argümanı şartlarıyla birlikte ortaya koymak şeklinde olmak zorundadır. Bu argümanın da doğru olma şartlarına baktığımızda duyusallığın verilerinden başka bir bilgi kaynağını tanımamanın sonucu olduğunu görürüz. Sofistlerin bu argümanı bilginin imkânını reddeden bir argümandır. Reddetme gerekçesi ise farkında olunmadan bilginin tek kaynağının duyular kabul edilmesidir. Bu durumda bu argümanı zıddıyla birlikte şartlı olarak şöyle ifade edebiliriz:

“Eğer ‘bilgi’nin tek kaynağı duyularsa ‘bilgi’nin imkânı yoktur. Eğer bir başka bilgi kaynağı varsa (akıl) bilginin imkânı mümkündür.”

Dolayısıyla eğer bilginin tek kaynağı duyularsa Sofistler haklıdır, değilse yanlışlardır. Sosyal bilimlerde **tüm önermeler** bu tarzda **şartlarıyla birlikte** ortaya konulduğunda felsefe gibi mantığa dayanan disiplinler başta olmak üzere tüm sosyal disiplinler için bilimsellik yolu açılmış olur.

Bir örnek de Sokrates'ten verelim:

“Bir kimsenin kötü olanı ve kötü olduğunu bildiği bir şeyi isteyerek yapması insanın doğasına aykırıdır”

Bu önermeye göre insan bile bile yanlış yapmaz. Acaba insanları aldatan kimselerin, aldatmanın yanlışlığını bilmediği ne kadar iddia edilebilir? Descartes, hatanın nedenini *iradenin aklın önüne geçmesi* olarak tanımlar. Yani insan saf akıl varlığı değildir.

Öyleyse bu önermeyi şu şekilde şartlandırabiliriz:

“Eğer insan denen varlık sadece akıldan ibaret ise veya insan duygulardan mahrum bir varlık ise o zaman bu önerme doğrudur”.

Hâlbuki *duygusallık hesaba katılmadan insan tanımı yapılamaz*. Duygusallık ise Aristoteles'in tanımıyla haz ve acı olarak kendini gösterir. İnsan sınırsız hazzı ister, her acıdan kaçır ve hazır olan küçük bir haza gelecekteki büyük hazzdan daha fazla meyleder. Hazır küçük bir acıdan, gelecekteki büyük acıdan daha çok çekinir. Haz ve acının insan üzerindeki etkisi bu haliyle malum iken, insanın sadece bildiğine göre eyleyeceğini düşünmek insan tanımına aykırıdır. Öyleyse önermeyi şöyle özetleyebiliriz;

“İnsan yalnızca akıldan ibaret bir varlık ise bilerek yanlış yapmaz, eğer akılla birlikte (haz ve acı yeteneği olan) duyguları olan bir varlık ise bilerek yanlış yapılabilir”.

Bir örnek de **gayeliliği gayesiz nedenlerle açıklamaya çalışan** yani *“gayeselliği bilinçsiz nedenlere veren” Darwin* teorisinden verelim: Darwin *“Türlerin Kökeni”* adlı kitabında özetle canlıların uzun bir zaman içerisinde değiştiklerini, **daha iyiye evrildiklerini** söyler. Bu argümanın da sınırını çizmek yani şartlandırmak için hangi şartları gereklidir diye bakalım;

“Canlıları değiştiren etken her ne ise bedeninin tüm organlarını, dokularını ve hücrelerini değiştirmekle canlıyı değiştirmiş olur.” Çünkü *canlının her özelliği nesline geçtiğine göre*, bir değişim olması durumunda bu değişimin nesle geçişinin de sağlanması gerekir. Bu noktanın nasıl gerçekleştiği ayrı bir konu, canlıdaki değişimin her hücrede kayıtlanarak var olması gerekir. Yani canlının her hücresi canlıya ait tüm bilgi-

leri taşıdığına göre, örneğin kasta meydana gelen bir değişikliğin mide, kalp vs. gibi tüm organların hücrelerinde de gelecek nesle geçebilmesi için aynı şekilde kayıtlı olması zorunludur. Öyleyse değişimin var olduğunu iddia eden önermeyi şu şekilde şartlandırabiliriz:

“Bedenin bir bölgesindeki değişim, vücudun tüm hücrelerinde aynı değişikliği nesle geçirecek şekilde gerçekleşerek kayıt altına alınabiliyorsa canlılarda değişme olması mümkündür”.

Bilimsellikte, “bir şekilde olmuştur” gibi bir açıklama olamayacağı için, bu teoremin bilimsellik sınıfına girebilmesi için sacayaklarından biri olan “bir bölgedeki değişimin her hücrede nasıl kayda alındığı” fiilinin gösterilmesi gerekir. Aksi takdirde **şartsız kabul** anlamına geleceği için bilimsellikte bir ilgisi kalmamış demektir.

Son bir örnek olarak felsefede “**açıklayıcı kavram**”, Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslamiyet’te “**ma’bud**” yani “tapınılan” anlamına gelen Tanrı kavramına bakalım. Sosyal bilimlerde ve özellikle felsefede en önemli kavram olan Tanrı kavramının sosyal bilimler açısından nasıl şartlandırılabilmesine bakalım.

Tanrı kavramı gerek felsefî sistemlerin tutarlılığı için gerekse inançların sorgulanması için en çok tartışılan kavramdır. Çünkü görüşlerin tamamı Tanrının olup olmadığına ya da nasıl bir mahiyette olduğuna bağlı olarak ortaya konulduğu için Tanrı kavramı felsefeden çıkarıldığında ne Aristoteles’in, ne Descartes’in ve ne de Kant’ın vs. felsefesi ayakta kalır. Tanrı kavramı felsefeden çıkarsa ne Aristoteles’in “**ilk muharriki**”, ne Descartes’in duyuların güvenilirliğinin garantisi olan “**güvenilir Tanrı**” ve ne de Kant’ın “**en iyi**”nin gerçekleşmesine neden olacak Tanrıya ihtiyaç duyan sistemi kalır. Bir kavram sadece “**kabul**”den ibaret olarak sisteme konursa bu felsefenin hakikat anlayışına uygun düşmez. O nedenle bu kavramın da şartlandırılması gerekir.

Tanrı kavramı nasıl şartlandırılabilir? Yukarıda geçtiği gibi deneyin olmadığı bir alanda şartlandırma mantıksal zorunlulukla ve zıtların mantıksızlığını göstermekle ortaya konulur. Öyleyse tüm evrenin varlık nedeni olan bir Tanrı kavramı, varlığını zorunlu kılan önermelerle birlikte, yokluğunu kabul durumunda ortaya çıkan çelişkilerin gösterilmesi ile şartlandırılmış olur.

Öncelikle “**varlık**” konusunu ele alalım. Söz konusu olan bir yaratıcının varlığı olduğuna göre öncelikle varlık sıfatının durumuna bakmamız gerekir. O takdirde şu zorunlu önerme ortaya çıkar:

“Evren veya Tanrı ya da her ikisi de olsa, kesin olan şey, varlık sıfatının bir mevsufu yani ait olduğu bir “şey”in var olması gerektiğidir. Yani varlık sahibi olan bir şey mecburen olmak zorundadır. Bu anlayış teist, ateist veya deist olsun her görüş için geçerlidir. Varlığın varlığı kesindir, tartışılan varlık sıfatının kime veya neye ait olduğudur”.

Hareket ezeli olamayacağı için maddenin ezeliyetini maddesiz madde ya da formsuz madde dediği “hyle” faraziyesi ile kurtarmaya çalışan Aristoteles’in faraziyesinin bir karşılığı olmadığı için bir kenara bıraktığımızda zorunlu önerme şu ifadeye dönüşür:

“Ya Tanrı ya madde ya da her ikisi ezelidir”

Varlık var olduğu için varlık sıfatının mevsufu yani taşıyıcısı mutlak var olması gerektiği için bu önerme zorunlu olur. Geriye kalan hangisinin ezeli olduğudur. “Hyle” faraziyesini bir kenara bıraktığımızda, hareketin ezeli olamayacağı zorunlu önermesi maddenin ezeliyetini ortadan kaldırır. O zaman yukarıdaki önermeyi tekrar yazmak gerekirse;

“Ya Tanrı ezelidir ya da sonsuz sayıda varlıklar demek olan atomlar hareketleri ile birlikte ezelidir”

Bu durumda **ilk şart** olarak Tanrının var olmaması “*sonsuz sayıda-ki atomların sonsuz zamandaki hareketleri ile birlikte ezeli olması*” ile şartlandırılmış olur. Yani ‘**sonsuz zamandaki atomların sonsuz hareketleri’nin varlığı**’nın kabulü ile Tanrının yokluğu şartlandırılabilir.

İkinci şart olarak herhangi bir duyum mesela “**görme**”nin varlık nedeni açısından bakmak gerekirse “görme”nin nedeni olan ‘şey’in, görmeye neden olan atom dizilimlerini gerçekleştirmeden önce ışığın farkında olması gerekir ki, ışıktan istifadeye yönelik bir dizilim gerçekleştirsin. Öyleyse “görme” eylemi her şeyden önce “*ışığın farkında olma*”yı şart koşar. Farkında olma ise “*bilmek*” demektir. Bu durumda önermeyi şöyle ifade edebiliriz:

“Görme eyleminin var olması için önce ışığın farkında olmak (dilden önce tattan, kulaktan önce sestən, burundan önce kokudan vs. haberdar olmak) gerektiği için, ya atomlar ışık, renk, ses, tat ve koku bilgisine sahiptirler ya da bunların nedeni bu özelliklerin bilgisine sahip olan bir bilinçli varlıktır”.

Tıpkı “**varlık**” sıfatı gibi, *sıfat bir aidiyeti gösterdiği gibi* aslında tartışılan ışığın gözden önce bilinmesinin zorunlu olup olmadığı değildir. Zaten mevcut olan bu “*önceden bilme*” ya da “*önceden farkında olma*” sıfatının neye ait olduğudur. Tartışılan sıfatların varlığı değil, sıfatların neye ait olduğudur.

Öyleyse Tanrının varlığını şartlandırılmış olarak (hem sınırlandırılmış olarak) şöyle ifade edebiliriz:

“Eğer nesnelerdeki gayelilik bir bilince (sahip bir varlığa) ait değilse, bilinçsiz atomlara ait olmak zorundadır”. Ya da “eğer canlılarda görülen gayelilik yani gözün görmek için kulağın işitmek için var olmuş olması Tanrıya ait değilse, Tanrıya ait sıfatlara (önceden bilme ve yapma yani şekillendirme) atomlar sahiptir”. Yani eğer atomların Tanrıya ait olan tüm bilince ve sıfatlara sahip oldukları ispatlanırsa (hareketin ezeliyetindeki çelişki müstesna, çünkü çelişkiden dolayı gerçekleşemez), Tanrının varlığını kabulün şartlarından biri kaybolmuş demektir.

Fen bilimlerinde olduğu gibi fakat özellikle sosyal bilimlerde de yukarıda örnekleri verildiği gibi bilimsellik kriterinin gerçekleşmesi, her şeyden önce zıddıyla şartlanmış önermelerin varlığına bağlı görünüyor. Zıddıyla şartlanmamış önermeler her ne kadar Diltey’in “anlama” görevini yerine getirirse de pratikte uygulanamaz olduğu için bilimsellik ve kesinlik arayışına uymamaktadır. Kesinlik anlayışı, önermenin sınırlarının belirlenmesi ve zıddıyla şartlandırma anlayışına bağlı görünüyor. Sınırlama, şartlandırma, dolayısıyla çelişkilerin ortadan kaldırılmış olması ile ancak bilimsellik gerçekleşmiş olur.